

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ) ANABİLİM DALI**

**YALTA KONFERANSI
VE
KONFERANS SONRASINDA AVRUPA'NIN DURUMU**

Yüksek Lisans Tezi

Nihan EYÜBOĞLU

Ankara-2008

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ) ANABİLİM DALI**

**YALTA KONFERANSI
VE
KONFERANS SONRASINDA AVRUPA'NIN DURUMU**

Yüksek Lisans Tezi

Nihan EYÜBOĞLU

Tez Danışmanı
Prof.Dr. Kurtuluş KAYALI

Ankara-2008

TEZ ONAY SAYFASI

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ) ANABİLİM DALI**

**YALTA KONFERANSI
VE
KONFERANS SONRASINDA AVRUPA'NIN DURUMU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı : Prof.Dr. Kurtuluş KAYALI

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof.Dr. Kurtuluş KAYALI

.....

Prof.Dr. Zafer İLBARS

.....

Doç.Dr. Neşe ÖZDEN

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi :...../...../.....

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	1-4
------------	-----

1. BÖLÜM

SAVAŞ ÖNCESİNDE AVRUPA'NIN DURUMU	1-21
Türkiye'nin Tutumu	21-39

2. BÖLÜM

A) Polonya'nın İşgali ve Paylaşılması	39-41
B) Baltık Ülkeleri'nin Sovyetler Birliği Tarafından İşgal Edilmesi.....	41-44
C) Almanya'nın Danimarka ve Norveç'i İşgali	44-46
D) Fransa'nın Almanya Tarafından Ele Geçirilmesi	46-51
E) Almanya-İngiltere Mücadelesi.....	51-55
F) Almanlar'ın Sovyetler Birliği'ne Saldırısı.....	55-63
G) ABD'nin Savaşa Girmesi ve Uzakdoğu'da Yaşanan Gelişmeler	63-74
H) Savaş'ın Sona Ermesi	74-78

3. BÖLÜM

II.DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA VE SONRASINDA BARIŞI KURMA

ÇABALARI VE YAPILAN KONFERANSLAR

a) Casablanca Konferansı (14-24 Ocak 1943).....	79-81
b) Washington Konferansı (12-26 Mayıs 1943)	81-83
c) Quebec konferansı (14-24 Ağustos 1943)	83-84
d) Moskova Konferansı (19 Ekim – 1 Kasım 1943)	84-89
e) Kahire Konferansı (22-26 Kasım 1943).....	89-91
f) Tahran Konferansı (28 Kasım – 1 Aralık 1943).....	91-94

g) Dumbarton Oaks Konferansı (21 Ağustos – 7 Ekim 1944)	94-95
h) Postdam Konferansı (17 Temmuz – 2 Ağustos 1945).....	95-105

4. BÖLÜM

YALTA KONFERANSI (4-11 Şubat 1945)	105-116
1- Polonya Sorunu.....	116-130
2- Almanya Meselesi	130-149
3- Uzakdoğu Problemi	149-156
4- Birleşmiş Milletler Örgütü	156-173
5- Kurtarılmış Avrupa Bildirisi.....	173-174
6-İran.....	174
7- Türkiye ve Boğazlar.....	174-181
Yalta Konferansı'nın Sonuçları.....	181-192

5. BÖLÜM

YALTA KONFERANSI'NIN ARDINDAN DÜNYADA YAŞANAN BAŞLICA GELİŞMELER

Savaş Sonrasında Bazı Ülkelerin Durumları

1- İngiltere	194-197
2- Fransa.....	197-198
3- Almanya	198-199
4- İtalya.....	199-200
Paris Barış Antlaşmaları ve Savaşın Hukuki Olarak Sona Ermesi	200-203
Birleşmiş Milletler'in (United Nations-UN) Kurulması.....	203-207

6. BÖLÜM

YALTA KONFERANSI'NIN TÜRK BASININDAKİ YANSIMALARI

1- Konferans Öncesinde Yaşanan Gelişmeler.....	207-218
2- Konferans Sırasında Yaşanan Gelişmeler	218-229
3- Konferans Sonrasında Yaşanan Gelişmeler	229-254
SONUÇ.....	254-260
EKLER	
Yalta Konferansı'ndaki Başlıca Diplomatik Toplantıların Özeti	260-265
Yalta Deklarasyonu	265-269
ÖZET.....	269-272
SUMMARY.....	272-275
BİBLİYOGRAFYA	275-277

ÖNSÖZ

İnsanoğlunun ilk yarısında iki büyük savaşa şahit olduğu 20.yüzyıl, oldukça karmaşık bir dönem olmuştur. Bazı görüşlere göre, nedenleri, özellikleri, gelişmeleri ve sonuçları birbirinden oldukça farklı olmakla beraber, bu iki savaş aslında birbirinin devamı olup, birbirini tamamlar niteliktedir.

I. Dünya Savaşı'nın çözümsüz bıraktığı anlaşmazlıklarla geçen yirmi yıllık gergin bir dönemin ardından patlak veren II.Dünya Savaşı, bir anlamda ilkinin rövanşını durumundadır. Milyonlarca insanın savaş sırasında hayatını kaybetmesi, bir o kadarının da yaralanması adeta patlaya hazır bir bomba durumunda olan dünyaya yetmemiş, Hitler adli bir diktatörün bombanın pimini çekmesiyle tarihe kanlı harflerle yazılacak karanlık bir dönem başlamıştır. Böylece 11. ayın 11.gününde, saat 11'de ilan edilen barış (11 Kasım 1918) kimseye mutluluk getirmemiş, yaşanan acılardan gerekli dersler alınmadığı için de tarih tekerrür etmiştir.

II. Dünya Savaşı, tarihin gördüğü en acı savaşlardan biri olmuştur. "Dünya Savaşı" olarak adlandırılmasına rağmen, aslında bir "Avrupa Savaşı" olarak değerlendirilebilecek olan ilkinin aksine II.Dünya Savaşı, dünyanın hemen her yerine yayılmış, savaşın etkilerini hissetmeyen tek bir ülke dahi kalmamıştır. Ülkeler ekonomik açıdan sarsılmış, şehirler yerle bir olmuş, milyonlarca insan ölmüş ve binlercesi sakat kalmıştır. Dünyanın o güne kadar görmüş olduğu en öldürücü silah olan Atom Bombasına maruz kalan bitkiler ve hayvanlar radyasyonun etkisiyle küle dönmüştür. Milyonlarca insanı öldürmek için, yine bir insan tarafından üretilen bu korkunç silah

nedeniyle oluşan radyasyonun etkisi hâlâ devam etmekte, radyasyonun insan üzerinde yaptığı tesirlerin uzun süreli etkisi sebebiyle gönümüzde de binlerce insanda radyasyona bağlı hastalıklar bulunmaktadır. Savaşta en çok insan kaybeden Sovyetler Birliği'nde toplam ölü sayısının 20 milyonu bulunduğunu ve bu ülkenin savaş sırasında ayağını kaybetmiş olan askerleri için ABD'ye 4 milyon protez bacak siparişı verdiğini söylersek, belki az da olsa savaşın neden olduğu vahşeti ifade edebiliriz.

Okurken bile dayanılmaz gelen bu tablonun içinde yer almak, eminim ki büyük bir kabus olurdu. Bu nedenle savaşın dehşetini yaşamadığım için neslim adına kendimi oldukça şanslı hissediyorum. Bütün bu olup bitenlerden sonra insanın aklına tek bir soru geliyor: Değer miydi? Bunca yıkım niçin meydana geldi, bunca kan ne uğruna döküldü? I. Dünya Savaşı'nın sebepleri konusunda hâlâ tartışmakta olan tarihçilerin, ikincisi için kesin bir cevap vermeleri elbette beklenilemez. Belki de ülkelerin başında bulunan liderlerin adım adım yaklaşan çatışmayı engelleyecek cesareti ve kararlılığı gösteremediklerini, ilk savaşta yaşananlardan ders almadıklarını ya da yanlış bir ders aldıklarını belirterek, bu sorulara pek tatmin edici olmasa da bir yanıt vermiş olabiliriz. Devletlerin kaderleri büyük ölçüde onları yöneten, başlarında bulunan liderlerin ideolojilerine bağlıdır. Ancak liderler daha fazla güce, nüfuza, sahip olmak amacını taşırlarsa, onların hırs ve bencilliklerinin kurbanı olacak milletler için savaşların kaçınılmaz olması muhtemeldir.

Tezimizin asıl konusunu oluşturan ve dönemin ABD Başkanı Franklin D.Roosevelt'in "Dünya tarihinde bir dönüm noktası" olarak nitelendirdiği Yalta Konferansı hakkında yeterince araştırma yapılmamış olması son derece düşündürü-

cüdür. Bu da, II.Dünya Savaşı sonrasında Üç Büyükler'in (ABD, İngiltere ve SSCB) izledikleri politikayı belirlemiş olan bu tarihi buluşmanın öneminin yeterince anlaşılmadığının bir göstergesidir.

Türkiye, II.Dünya Savaşı'na katılmadığı için bu konuda hazırlanmış olan kaynak sayısı oldukça yetersizdir. Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanan bu çalışmamızı araştırırken gerek kütüphanelerde, gerekse kitapevlerinde karşıma çıkan eserlerin hepsi birbirinin aynı olup, alternatif bir kaynağa ulaşma imkanım son derece kısıtlıydı. Karşılaştığım bu güçlüğü telafi edebilmek için, yabancı dilde yazılmış olan bazı eserleri tercüme ettim. Çalışmam süresince; Türk Tarih Kurumu, Milli Kütüphane, İstanbul Üniversitesi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler ile Dil ve Tarih Coğrafya Fakültelerinin Kütüphanelerinden faydalanıp, dönemin basın-yayın organlarına ulaşmak suretiyle bir yıla yakın bir süre kaynak araştırması yaptım.

Çalışmanın başından itibaren maddi ve manevi yardımlarını benden asla esirgemeyen ve beni daima destekleyen sevgili aileme (özellikle babam Hayrettin Eyüboğlu'na), çalışma sırasında konu ile ilgili kimi kaynaklara ulaşmamda yardımını gördüğüm ve fikirlerinden yararlandığım değerli arkadaşım. Uğur BOZOĞLAN'a, bilhassa çeviri aşamasında çalışmaya katkıda bulunan sevgili ağabeyim Atakan OKUTAN'a ve desteğini benden esirgemeyen Danışmanım Prof.Dr.Kurtuluş Kayalı'ya ayrı ayrı teşekkür ederim.

Gerek ülkeler, gerekse insanlar arasında eşitliğin sağlandığı, saygı ve hoşgörü-
rünün egemen olduğu, huzurlu, refah ve her şeyden önemlisi barış dolu bir dünyada
yaşamak dileğiyle...

Nihan EYÜBOĞLU

Ankara, Temmuz 2008

1. BÖLÜM

SAVAŞ ÖNCESİNDE AVRUPA'NIN DURUMU

“Dünya Savaşı” olarak adlandırılmasına karşın, daha sonra kimi tarihçiler tarafından genel olarak bir “Avrupa Savaşı” olarak nitelendirilen II.Dünya Savaşı, 20.yy’ın ilk yarısında, I.Dünya Savaşı’nı takiben çözümsüz kalan bazı sorunların neden olduğu, etkileri dünyanın her yanına yayılmış olan, insanlık tarihinin en kanlı savaşlarından biridir.¹

I.Dünya Savaşı’ndan sonra mağlub devletlere imzalatılmış olan barış antlaşmaları, yapılan haksızlık sonucunda anlaşmazlıklarla geçen yirmi yıllık bir gergin bir dönem başlatarak, ikinci savaşın bir anlamda “hazırlayıcısı” olmuştur. Bu barış anlaşmalarıyla birlikte, Avrupa’da “Versailles Düzeni” olarak adlandırabileceğimiz yeni bir düzenin kurulmasıyla, dünya barışının uzun bir süre için garanti altına alındığı düşünülmüştür.²

Almanya, savaş sonunda kendisine imzalatılan Versailles (Versay) Antlaşmasıyla (28 Haziran 1919) topraklarının büyük bir bölümünü ve sömürgelerini İtilaf Devletleri’ne vermekle birlikte, büyük bir tazminat ödemek zorunda kalmıştır. Savaş süresince İtilaf Devletleri’nin uğradığı kayıpları telafi etmeye yönelik bir yükümlülük olan “savaş tazminatları”, Almanlar tarafından adaletsiz ve karşılayabileceklerinden çok daha fazla olduğu gerekçesiyle kızgınlıkla karşılandı. Naziler’in başarısında

¹ Oral SANDER, “Siyasi Tarih(1918-1994)”, İmge Yayınları, İstanbul, 1999, s.80

² Kamuran GÜRÜN, “Türkiye’yi İkinci Dünya Savaşı’na Sokma Çabaları”, TTK, Ankara, 1978, s.92

ve Hitler'in Almanlar tarafından da benimsenen saldırgan bir politika işlemesinde, Versailles antlaşmasının dayatılması ve uygulamaya konması büyük bir rol oynamıştır.

Hitler'in diktatörlüğünün, uzun bir süre kabul görmesinde, Alman halkının onun izlediği politika hakkında fazla bilgi sahibi olmaması ve sürdürdüğü tutumun bedelinin neler olacağını tahmin edememiş olması etkili olmuştur. 1932 bunalımıyla Hitler'in başında bulunduğu Nazi partisi, ülkenin en güçlü partisi haline geldi. İktidara gelmesiyle birlikte hızlı bir şekilde ülkenin bozulan ekonomisini düzeltmeyi hedefleyen Hitler'in uyguladığı ekonomik stratejiler, kısa sürede etkili olmuş, yaşanan büyük gerilim, işsizlik ve buna bağlı olarak sanayide yaşanan sorunlar kontrol altına alınarak, iktisadi alanda yaşanan sorunların önüne geçilmeye çalışılmıştır.³ Cumhurbaşkanı Hindenburg'un ölümünün ardından devlet başkanı olan Hitler'in önderliğindeki Almanya Avrupa'nın en güçlü devleti konumuna ulaştı. Öyle ki, o tarihlerde Almanya yalnızca Avrupa'nın değil dünyanın da dış politikasına yön verecek bir devlet durumundaydı. Almanya'ya karşı haksız bir uygulama olarak gördüğü Versailles antlaşmasını tanımadığını ilan eden Hitler, daha sonra, Alman ırkının üstünlüğünü tüm dünyaya kabul ettirme politikasına bağlı olarak, her türlü sorunun kaynağı olarak gördüğü Yahudiler'e karşı çok sert ve acımasız bir biçimde davranmaya başladı. Yahudilere karşı izlenen bu zalim ve ayrımcı tutum pek çok Alman tarafından onaylanmamasına rağmen, II.Dünya Savaşı başladığı zaman Hitler'e olan halk desteği daha da artmış bulunuyordu.

³ Hitler hakkında bkz. Barry JONES, "The Macmillan Dictionary of Biography", London, 1985, s.400-401

Almanya'nın karşısındaki İtilaf grubunda yer alan İngiltere ve Fransa Avrupa'daki statükonun ve güçler dengesinin korunmasından yana bir tavır sergiliyorlardı. Aynı amaca hizmet eder gibi görünmelerine karşın bu iki devletin izledikleri politika birbirinden farklıydı. Fransa, ilk başlarda Almanya'nın Versailles esaretinden kurtulmak için bulunduğu faaliyetleri gerekirse zorla durdurma imkanına sahipken, İngiltere kendisiyle ortak olarak hareket etmediği için, elinde bulundurduğu imkanı değerlendirememiştir. İngiltere, mutlak bir surette barışın korunması taraftarıydı. Bu amacına uygun olarak, Almanya'yı sinirlendirecek hareketlerde bulunmuyor ve kendisini çıkabilecek bir savaşın içine çekecek bir vaatte bulunmama çalışıyordu. Halbuki bu tutumu, Almanya'nın cesaretini arttırırken, diğer Avrupa devletlerinin kendilerine olan güvenlerini azaltmış ve onları bir anlamda çekingenliğe sürüklemiştir.⁴

Savaşa, Hitler'in saldırgan tutumu neden olduysa da, ne zaman ve ne biçimde olacağını İngiltere'nin izlediği politika belirlemiştir. İngiltere'ye göre Almanya'da giderek artan refah, İngiliz refahının sağlanması için gerekliydi ve onun bir koşuluydu. Bu nedenle güçlü bir Almanya'yı destekleyen İngiltere'de Versailles antlaşmasından hoşnut olmayan Almanların yakınmaları büyük bir memnuniyetle karşılandı. İngiltere, 1920-1930 yılları arasında tazminatlar ve "silahsızlanma" konularında Almanya'ya imtiyazlar tanınması için Fransa'ya baskıda bulunarak, Almanların tekrar silahlanmalarını temin etmeye çalıştı. Güçlü, zengin ve barış yanlısı bir Almanya, İngiltere'nin çıkarlarına uygundu. Almanya, tıpkı İngiltere'nin istediği gibi artık güçlü ve zengindi ancak Nazi Almanyası'nda barışçılıktan eser yoktu. Almanya'nın gi-

⁴ GÜRÜN, a.g.e., s.1455-1456

derek artan saldırgan tutumu İngiliz hükümetlerince tehlikeli bir durum olarak değerlendirildi. İngiltere'yi kaygılandıran kendisine yönelik direkt bir tehdit değildi. Naziler'in Almanya'nın I.Dünya Savaşı öncesinde sahip olduğu sömürgelerin kendilerine iade edilmesi taleplerine aldırmayan Hitler, Almanya Britanya İmparatorluğu'nu ve Avrupa dışındaki konuları kabul ettiği taktirde, Doğu Avrupa'da Alman egemenliğinin oluşacağı düşüncesindeydi. Eğer İngiliz politikasıyla uyum sağlamayan ve paralellik taşımayan Fransa, Doğu Avrupa'dan çekilirse, Sovyetler Birliği devre dışı kalacak ve Almanya ile tek başına mücadele etmesi mümkün olmayan İngiltere tamamen yok olacak veya Hitlerle işbirliği yapmak zorunda kalacaktı. Aslında Hitler'in istediği de buydu. Böyle bir durumda Batı Avrupa'da yalnız kalacak olan Fransayı da aynı tercihler bekleyecekti. Söz konusu bir durum yaşandığı taktirde, Hitler Almanya'yı Avrupa'da daha güçlü bir pozisyona getirecek düzenlemeleri yapacaktı.

Almanya tarafından düzenlenecek bir Avrupa'da kendisini uzun süre koruyamayacak ve Hitler'in insiyatifine bağlı kalacak olan İngiltere, böyle bir durumun gerçekleşmesine izin veremezdi. Bu nedenle 1939'da iki müttefikini, Fransa ile Polonya'yı Hitler'in ilerlemesini durdurup, amaçlarına ulaşmasına engel olmak için gerekirse savaş riskinin göze alınması konusunda ikna etti. İşte, böylece İngiltere'nin var olan güçler dengesinin kendi aleyhinde bozulmasını önlemek amacıyla Avrupa'nın düzenine müdahale etmesi, önce Avrupa'da cereyan eden II.Dünya Savaşı'nın başlamasına neden olmuştur.

İngiltere başbakanı Chamberlain'in Almanlara karşı izlemeye çalıştığı "yatıştırıcı" siyaset bir sonuç vermemiş ve gittikçe daha çok devlet adamı, iki ülke arasında dengenin kurulmasına dair inançlarını yitirmiştir.

1933-1935 tarihleri arasında Alman askeri gücünün önceden kararlaştırılmış sınırlarda tutulmasına karşılık, Almanların tekrar silahlanmasına izin verilmesi ve 1936-1937'de askersiz alanın boşaltılması yada I.Dünya Savaşı öncesinde Almanya'ya sahip olduğu sömürgelerin çok az bir bölümünün iade edilmesi sayesinde Almanya'nın saldırgan tutumunun önüne geçileceği ve barışın sağlanacağı düşünülüyordu. Ancak Almanlar için verilen bu ödünler son derece yetersizdi. Naziler'in saldırgan politikalarının temel nedeninin Fransa'nın Versailles antlaşmasının uygulanmasına yönelik ısrarları olduğunu düşünerek, Almanların bu şekilde kolayca yatıştırılabileceklerine inanmışlardır. Fransızlar, ısrarlarından vazgeçtikleri takdirde, işler yoluna girecekti. Ancak Almanya'nın 1935'te antlaşmaya uymayarak yeniden silahlanmaya başlaması ve 1936'da Ren bölgesine yeniden zorla asker yerleştirmesiyle birlikte bu kanaat sarsıldı ve son umutlar da söndü.

1938 yılında yeni bir uluslararası sorun ortaya çıktı. I.Dünya Savaşı sonunda kurulmuş yeni bir devlet olan Çekoslovakya'nın batı kısmında yaşayan Südet Almanları, şikayetlerine çabuk bir biçimde çözüm bulunmasını istemeleri için kışkırtıldılar. Almanya, Çekoslovakya'ya saldırırsa Fransa, bu ülkeye yardım edecek diğer yandan Fransa, Almanya ile savaştığı takdirde, İngiltere de Fransa'nın yanında savaşa katılacaktı.⁵

⁵ GÜRÜN, a.g.e., s.1457

İngiltere, Almanya'nın Çekoslovakya konusundaki yakınmalarının çözümlenmesine karar verdi. Çekoslovakya Cumhurbaşkanı Benes mantık dışı bir faaliyette bulunursa, kendilerine yardım edilme olanağı bulamayacakları konusunda uyarıda bulunurken, Fransız hükümeti de aynı tutumu sergilemeleri konusunda teşvik edildi. Bu arada, Hitler'e Almanya, Çekoslovakya'ya saldırırsa İngiltere ve Fransa'nın bu ülkeye yardım edecekleri bilgisi ulaştı.

Eylül 1938'de Hitler'in Alman şikayetlerinin bir an evvel çözüme kavuşturulmaması durumunda, savaş başlatacağı tehdidinde bulunması üzerine, Hitler'le Godesberg'de görüşen Chamberlain, Çekoslovakya'da yaşan Almanlar için barışçı bir düzenlemede bulunacağına dair söz verdi.

İddialara göre, Südet krizinin patlak vermesi üzerine yapılan Münih Antlaşması, Hitler'in uluslararası platformda prestijini arttıracak ve gelecekte kendisini durdurmaya yönelik bir İngilizce-Fransız teşebbüsünün ortaya çıkmasını zorlaştırarak, savaşı çabuklaştırmıştır. Münih görüşmelerine çağrılmayan Rusya'nın, kendi çıkarlarını savunma hakkından mahrum kalışı, Milletler Cemiyeti ve "ortak güvenlik" anlayışının ihmal edildiği gerekçesiyle, Batı dünyasında büyük eleştirilere maruz kaldı. İngiltere Cemiyet'e büyük bir destek vermiş, ancak aynı zamanda, Hitler'le uzlaşmalarını engellemesinden çekinerek hem cemiyetten, hem de 1935'ten itibaren Cemiyet içerisinde önemli bir rol edinen Sovyetler Birliği'nden kendi isteğiyle uzak durmaya gayret etmiştir.⁶

⁶ Coşkun ÜÇÖK, "Siyasi Tarih Dersleri", TTK, Ankara, 1957, s.381

Chamberlain'e göre Milletler Cemiyeti ve Sovyetler Birliği ile birlikte, ya da onlarsız Hitler'in karşısında durmak, savaş için ciddi bir risk oluşturabilirdi. Bu nedenle, yapılan eleştirilere bu doğrultuda yanıt verdi. Artık savaş ufukta gürnüyordu. İngiltere'ye yöneltilecek Alman hava saldırılarının "yok edici" bir etki yaratacağı su götürme de Chamberlain Hitler'i tahrik ederek barışın sağlanmasına engel olacağı düşüncesiyle başlayan savaş hazırlıklarını onaylamadı ve bu hazırlıklara karşı ısrarla direndi. Nazi Almanyası'yla barışçı çözümlere ulaşılabileceğine olan inanç Münih Antlaşması'ndan sonra artık iyice sarsılmasına rağmen, Chamberlain bu konudaki umutlarını hala koruyordu.

Alman birliklerinin Mart 1939'da Çek sınırlarını işgal etikten sonra Slovakya'ya girmesi üzerine, siyasetçilerin tamamına yakını ve İngiliz halkının çoğu, hızlı bir biçimde silahlanmanın ve Müttefikleri Almanya'ya karşı koymak için cesaretlendirmenin, savaşı engelleyecek tek yol olduğunu düşündüler.

Daha fazla güce ihtiyaç olduğunu nihayet kabul eden Chamberlain, yine de "uzlaşmacı" bir tutum sergileyerek, savaşın çıkmasını engelleyeceğine kanaat getirdi, ancak Almanya'nın Çek eyaletlerini işgal etmeye başlamasıyla artık tüm ümitleri düştü ve Münih Antlaşması'nın bir geçerliliğinin kalmadığını belirterek hızlı bir biçimde savaş hazırlıklarına başlanması emrini verdi. Öte yandan, Fransızlar da savaş hazırlıklarına girişti. Ancak iki ülke de Polonya'nın işgali artık savaşı kaçınılmaz bir hale getirinceye kadar herhangi bir girişimde bulunmadı.

Sovyet Rusya, barış döneminden faydalanarak önce savaş sonrasında bozulmuş olan ekonomik durumunu düzeltmek, sonra da ileride olabilecek savaşlar için sessizce gerekli hazırlıkları yapmayı amaçlıyordu. Kasım 1933'te nihayet ABD tarafından tanınan Sovyetler Birliği için bu büyük bir siyasi zafer olmuştur. Hitler'in önderliğindeki Almanya'nın giderek güçlenip, diğer devletlerin çıkarlarını tehdit etmeye başlaması Sovyetler Birliğini yeni bir politika belirlemeye sevketti. Sovyetler'in kimseden en ufak bir toprak parçası istemediğini ve aynı şekilde kimseye de en ufak bir toprak vermeyeceklerini bildiren Sovyet lideri Stalin, bu tarihten itibaren mevcut statükonun korunması taraftarı olurken, "ortak güvenlik" anlayışını benimsemişti.

Mihver devletleri, Sovyetler Birliği'nin askeri gücü hakkında yeterli bilgiye sahip değildiler. Sovyetler ile Mihver devletlerinin ideolojileri birbirinden farklıydı. Sovyetlerin izlediği Komünizm siyaseti, onlar için tehlikeli, muhakkak yok edilmesi gereken bir hastalıktı. Rusya'nın Almanya'nın doğuya yönelik yayılma politikasından endişe etmesi, Fransa ile bu ülkenin birbirine yaklaşmasına neden oldu. Ancak bu işbirliğine katılmayan İngiltere nedeniyle Almanya'ya karşı bir denge oluşturmak güçtü.

Rusya'ya göre Batı ülkelerinde hüküm süren demokrasi eskimiş ve işlevini yerine getiremez bir hale gelmişti. Batı ülkelerinin Almanya karşısında başarılı olmaları neredeyse imkansızdı, dahası bu ülkeler şartlar elverdiği takdirde Almanya ile Sovyetler arasında bir savaşın başlamasına neden olabilirdi.

Almanya'nın sözünde durmayıp Çekoslovakya'yı parçalaması ve Memel'i işgal edip, Polonya için tehdit edici bir hale gelmesi üzerine Rusya ile işbirliği içine girmeye karar veren İngiltere ve Fransa böylece, Polonya ve Romanya'yı olası bir saldırıdan korumayı amaçlamışlardır. Üç devlet arasında Moskova'da başlayan görüşmeler, Rusya'nın Baltık ülkelerine sahip olmak istediğini belirtmesi üzerine çıkmaza girdi. Bu sırada Japon ve Almanlar'a karşı Fransa ile ittifak kuran ve bu amaçla bu ülke ile karşılıklı yardım anlaşması imzalayan Litvinof yerine, Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanlığı'na Molotov getirildi. Rusya, Batı ile Doğu arasında yeni bir savaşın çıkacağını düşünüyor ve savaşın dışında kalarak, olası bir savaştan çıkarlarına uygun olacak bir biçimde yararlanmak istiyordu. Bazı devlet adamlarına göre, savaş, her iki tarafı da yıpratacak ve savaşa girmediği için gücünü koruyacak Sovyetler de, komünizmi tüm dünyaya yaymak idealine kolayca ulaşabilecektir. Sovyetler Birliği, bu amaç doğrultusunda, vakit kazanıp, gerekli hazırlıkları yapmak için Hitlerle anlaşmak ve iki taraf arasında savaşın çıkmasını sağlamak politikasını gütmeye başladı. Yeni Dışişleri Bakanı Molotov, bu nedenle bir yandan her türlü tehdit edici harekete karşı koymakta Sovyetler Birliği'ni duraksamayıp, ön sırada yer alacağını bildirirken, diğer yandan da, Almanya ile gizli görüşmelere başladı. Ayrıca, verdiği bir demeçte Batılıları bir Alman-Sovyet savaşı çıkarmakla suçladı.

Sovyetler Birliği'nin konferansa çağrılmamasını hazmedemeyen ve büyük ülkelerden biri olarak hiç olmazsa bilgilendirilmeleri gerektiğini düşünen Joseph Stalin, Münih Antlaşması'ndan memnun değildi. İngiltere ve Fransa'nın kendilerini Almanya'ya karşı bir "denge" unsuru olarak kullandıklarının farkında olan Stalin, bu batılı müttefiklerinin sadakatlerinden şüphe ediyor, gelecekte Rusya'yı kolayca göz-

den çıkaracaklarını düşünüyordu. 1939'da Nazi-Sovyet Saldırmazlık Antlaşması'nın imzalanmasında Rusya'nın İngiltere ve Fransa'nın gelecekteki faaliyetlerinden endişe duyması etkili olmuştur. 23 Ağustos 1939'da (savaşın başlamasından bir hafta önce) Alman Dışişleri Bakanı Ribbentrop Moskova'ya giderek bu antlaşmayı imzaladı. Antlaşmanın imzalandığı tarihlerde İngiliz-Fransız askeri heyeti de Moskova'da bulunuyor ve Rusya bu devletlerle görüşmeye devam ediyordu. Alman-Rus antlaşmasıyla, Almanya Polonya'yı güçlük çekmeden ele geçirip ardından İngiltere ve Fransa'ya yönelmek için gerekli şartları hazırlarken, Rusya da bir yandan savaş hazırlıklarını tamamlamak, bir yandan da Polonya'nın bir bölümü ile Baltık ülkelerini ele geçirmek için zaman kazanmış oluyordu. Birbirinden çok farklı birer siyasi ideolojiye sahip olan ve aralarında büyük bir düşmanlık bulunan bu iki devletin "Polonya'yı işgal edip aralarında paylaşmak" ortak noktasında buluşarak antlaşma yaptıkları belli olduğunda bu, birçok insan için büyük bir sürpriz olmuş, pek çok Avrupalı lider şaşkınlığa uğramıştır.

Üç ayrı devletten (Almanya, Rusya ve Avusturya-Macaristan) alınan topraklardan oluşmuş bir ülke olan Polonya, Almanya ve Rusya'nın genişleme siyasetinin önünde büyük bir engel teşkil ediyordu. Parçalanmış bir halde bulunan Polonya, eskiden sahip olduğu büyüklüğe tekrar sahip olmak istiyordu. Ancak, otuz milyonun üzerinde ülke nüfusunun büyük bir bölümünün Katoliklerden, kalanının ise farklı milletlerden meydana gelmesi, Polonya içindeki düzenin ve uyumun sağlanmasını güçleştiriyordu. 1920'lerde ülkenin en büyük ikinci kenti olan ve Wrocław olarak yeniden adlandırılmış olan Breslau'da Almanya konuşuluyordu ve yakın bir tarihte Almanya'da yaşayan Breslau halkı tekrar Almanya'ya bağlanmak istiyordu. Benzer

bir şekilde, 1918'e kadar Alman egemenliğinde yaşamış olan Polonyalılar'ın çoğu, kendilerine gösterilen davranışları unutmuyarak, bu şehrin Alman sakinlerine aynı üslûbla karşılık vererek, hayatı onlar için güç bir hale getiriyorlardı. Üstelik Polonya pekte hoş bir gözle bakılmayan Yahudiler'in Avrupa'da en yoğun olarak bulunduğu yerdî.⁷

İç karşılığın hüküm sürdüğü ülkedeki Polonyalılar da kendi aralarında bölünmüştü. 1926'da Varşova'ya ordusuyla birlikte giren Polonyalı ünlü asker, Mareşal Pilsudski, demokrasiyi ortadan kaldırarak, muhalif grupta yer alan siyasetçilerin çoğunu hapse attırdı. Pilsudski'nin 1935 yılında ölümünün ardından üst rütbeli subayların birçoğu iktidarı elde etmeye çalıştı. Fransa, ilk başlarda Polonya'nın en büyük müttefikiydi. Ancak artık, neredeyse kendisini bile savunamayacak bir hale gelmiş olan bu ülkenin Fransa'ya çok fazla yarımında bulunması beklenemezdi. Yine de müttefiklere sahip, içbirliğini sağlamış ve güçlü bir Polonya , Hitler'in saldırmadan önce temkinli davranmasına sebep olabilirdi; ancak bu koşullar altında Hitler'in kendisi için kolay bir lokma olan Polonya'ya saldırmak için çokta fazla düşünmesine gerek yoktu.

Aslında Polonya'ya saldırmak gibi bir düşüncesi olayan Hitler'in yazdığı kitaptan öğrendiğimize göre öncelikle Fransa'nın Avrupa'daki üstünlüğünün yok edilmesi amaçlanmış ve orduları çok zayıf olan İngiltere ve İtalya'nın bu duruma ses çıkaramayıp, boyun eğecekleri düşünölmüştü. Her an olası bir savaş tehdidi altında

⁷ SANDER,a.g.e.,s.90

bulunan Polonya ile 1934 yılında bir saldırmazlık paktı imzalanmış olsa da, bu ülkenin Fransa düştükten sonra nasılsa bir Alman uydusu olacağına inanılmıştı.⁸

1938-1939 kışında Polonya Dışişleri Bakanı Beck ile Almanya Dışişleri Bakanı Ribbentrop ve Hitler arasında yapılan görüşmelerde Almanya, Polonya-Almanya uyuşmazlığının çözümlenmesi için Polonya'dan bazı küçük ödünler talep etti. Versailles Antlaşması'yla serbest bir bölge haline getirilen Danzing, Almanya ile Doğu Prusya'yı birbirinden ayırıyordu. Hitler, özellikle Alman askeri çevresi üzerindeki prestijini arttırmak için öncelikle Danzing'i ele geçirmek istedi. Ona göre, Polonya ileride Sovyetler'den alacağı Ukrayna'nın bir bölümü karşılığında, bu duruma itiraz etmeyecekti.⁹ Bu nedenle, yoğun Alman nüfusuna karşılık, Danzing'in Milletler Cemiyeti koruması altında, bağımsız bir şehir olarak Almanya'ya teslim edilmesini ve Polonya'nın bu bölgeye güvenli bir biçimde girmesini sağlamak için tasarlanmış olan Polonya toprak şeridinden Almanlar'ın dokunulmazlık hakkına sahip olacağı bir yol geçmesini istedi. Buna karşılık Almanlar'ın Sovyetler Birliği'ne rağmen Polonya nüfuzunun ya da toprağının genişletilmesine yardım edileceği imâ edildi. Ancak, gelişmeler Almanya'nın umduğu biçimde olmadı ve Polonya toprak bütünlüğü için direndi. Polonyalılar ülkelerinin Almanya'ya bağlı bir uydu devlet haline getirilmesini istemiyordu. Bu ülkenin geleceği için izlenecek en doğru strateji, Almanya ve Sovyetler Birliği'yle ne çok yakınlaşmak, nede onlardan tamamen uzaklaşmaktı. Polonya'nın bağımsızlığı ancak bu yolla sağlanabilirdi. Bu nedenle Polonya hükümetinin Hitler'in önerilerini kabul etmemesi sonucunda 1939 yılında Polonya artık Hitler'in olası bir müttefiki olmaktan çıkarak, onun için bir saldırı hedefi haline

⁸ SANDER, a.g.e., s.90

⁹ SANDER, a.g.e., s.91

geliyordu. Almanya, Polonya'ya saldırdığı takdirde bir Avrupa savaşının başlayacak olması artık kesinleşmişti.

Sovyetler Birliği'ne karşı Polonya ile bir birlik oluşturmak hedefini gerçekleştiremeyen Hitler, bu defa Polonya'ya karşı Sovyetler'in yardımını elde etmeyi amaçladı. Bu gelişmelerin neticesinde daha önce belirttiğimiz gibi 23 Ağustosta Alman-Sovyet Saldırmazlık Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma, Sovyetler Birliği'nin, kendisine sınırı olan ülkeler üzerindeki çıkarlarını içeren gizli maddeleri ve önceden belirtildiği gibi Eylülde açığa çıkan Polonya'nın nasıl paylaşılacağına dair düzenlemeleri kapsıyordu. İngiltere ve Fransa'nın kendisine karşı Sovyet desteğini sağlamak konusunda başarılı olamamaları üzerine, bu iki ülkenin artık Polonya'ya yardım etmekten vazgeçemediklerini düşünen Hitler, İngiltere-Polonya ittifakının resmi olarak kurulmasına çok şaşırды. Hitler, İngiltere'yi müttefikini bırakmasına ikna etmek için kendisine gerekli zamanı vereceğini düşünerek muhtemel bir Alman saldırısının gerçekleşmesini erteledi ve eski önerisini tekrarladı: İngiltere'nin Doğu Avrupa'ya karışmayı bırakması karşılığında, Almanya Britanya İmparatorluğu'nun sürekliliğini destekleyecekti.

Bunun üzerine İngiltere, Hitler'in artık yumuşamaya başlamak zorunda kaldığına ve İngiltere'nin Polonya'nın müttefikliğinden vazgeçmemek konusunda taviz vermemesinin olası bir savaşın çıkmasını önlemenin tek yolu olacağına inandı. Yine de İngiltere'nin bu tutumu basit bir blöf değildi. Şayet yaptığı tehditler Hitler'i durdurmaya yetmezse bu tehditleri gerçekleştirmek konusunda son derece ciddiydi. Ancak, bu defa İngiltere'nin Hitler'in savaşa yönelik saldırgan tutumunu durdurmak

için ciddi garantiler istemekte diretmesinden dolayı Hitler için artık çıktığı yoldan dönmek mümkün gibi görünmüyordu. İngiltere, doğuda Hitler'e tam bir hareket serbestliği vermediği takdirde Hitler er ya da geç savaşı başlatacaktı ve Hitler için Polonya'ya yönelik Alman şikayetlerinin çözümlenmesi konusunda İngiliz müdahalesinin durdurulması için yapılacak bir savaş için kamuoyunun desteğini elde etmek hiçte zor olmayacaktı.

İtalya, 1.Dünya Savaşı'nı kazanan devletler arasında yer almasına karşın, umduğu sonuçları elde edemeyerek hüsrana uğramıştı.¹⁰ Savaşı bitiren ve mağlup ülkelere imzalatılan barış antlaşmaları İtalya'nın taleplerinin tümünü karşılamamış ve bu durum, İtalya'nın müttefiklerinden soğumasına neden olmuştu. Büyük bir hayal kırıklığı yaşayan İtalya, İngiltere ve Fransa'nın Batı Afrika'da Togoland ve Kafkaslar'da bir koloni sözü vermelerine rağmen sakinleşmedi ve özellikle Alman sömürgelerinin paylaşılmasına katılmadığı için duyduğu kızgınlığı geçemedi. Zaten İngiltere ve Fransa, büyük bir haksızlık yaparak Afrika ve özellikle Ortadoğu'daki en zengin kolonileri kendilerine ayırmışlardı. Küçük bazı toprak parçalarıyla yetinmek zorunda kalan İtalya'daki pek çok kişi için, ülkelerinin savaş sırasında uğradığı ağır insan kayıplarının bu şekilde ödüllendirilmesi cimrice bir hareketti ve oldukça rahatsız ediciydi.¹¹

Savaş sonrasında eski gücünü yitiren ve Avrupa'nın ikinci derecedeki devletlerinden biri haline gelen İtalya, ekonomik yönden çok sarsılmış, halk büyük bir yoksulluk içine düşmüştü. Tüm bunlar İtalya'da iç karışıklıkların baş göstermesine ve

¹⁰ “İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye Üzerine Gizli Pazarlıklar(1939-1944)”,İstanbul,2003,s.251

¹¹ ÜÇÖK,a.g.e.,s.359

devlet otoritesinin sarsılmasına neden oldu. Durum o kadar kötüydü ki, yakın bir tarihte bir iç savaşın patlak vermesinden endişe ediliyordu. Hükümeti devirip iktidarı ele geçirmeye çalışan sosyalistler, Moskova'ya bağlı büyük bir parti çatısı altında birleşen komünistler ve bu hareketlere karşı farklı bir politika izlemeye başlamış olan milliyetçiler, kendi hedeflerine ulaşmak için birbirleriyle mücadele etmeye başladılar.

Ülkenin içinde bulunduğu karışık durumdan faydalanan Mussolini, Mart 1919'da Milano'da kendi Faşist partisini kurdu. Ona göre; güçlü şirketlerin, güçlü sendikaların, güçlü üniversitelerin ve güçlü bir parlamentonun yerine, asıl olarak devlet güçlü olmalı ve ülkenin denetimini elinde bulundurmalıydı. Bu uğurda her yol izlenebilirdi, hatta kaba kuvvet bile. Kendisine rakip diğer siyasi liderler gibi kendi silahlı gücünü oluşturmak isteyen Mussolini, çiftlik işçilerine karşı hoşgörülle yaklaşmak suretiyle, bazı şehirlerde destek topladı. Özellikle komünistlerin ve sosyalistlerin özel mülklere el koymalarından korkulan kırsal kesimde, birçok çiftçi faşistleri destekliyordu. Ayrıca I.Dünya Savaşı'nda yer almış olan askerlerin çoğu da Mussolini'ye karşı sempati besliyordu. Ancak lideri olduğu Faşist Parti umduğunun aksine, hala ülkede istediği düzeyde bir destek sağlayamamıştı. 1921 yılında yapılan seçimlerde, Faşistlerin 35 sandalyesine karşılık, diğer iki büyük partiden her biri 100'ün üzerinde sandalyeye sahip olmuştu.

Mussolini, 1922 Ekiminden itibaren harekete geçmek ve sahip olduğu gücü herkese göstermek için yeterince taraftar toplamıştı. Bir darbeyle hükümeti devirerek iktidarı tamamen ele geçirmeye karar veren Mussolini, Napoli'de toplanmış olan

büyük bir kongrenin ardından, başında bulunduğu 40 000 kişilik bir Faşist kuvvetiyle 28 Ekim 1922 tarihinde Roma üzerine yürümeye başladı. Kral III.Vittorio Emanuele, Mussolini'yi desteklemiyordu; ancak bir koalisyon oluşturularak ülkenin içinde bulunduğu kaos ortamının yok edilmesi ve iç düzenin sağlanması için güçlü ve kararlı bir lidere ihtiyaç olduğunun farkındaydı. Bu nedenle ülkede sıkıyönetim ilan edilmesi yolundaki görüşleri dinlemeyerek, 30 Ekim'de istifa eden hükümetin yerine, Mussolini'nin yönetimin başına getirilmesine göz yumdu. Böylece İtalya'da 23 yıl boyunca sürecektir olan "Faşist İdaresi" kurulmuş oldu.¹² Mussolini ve taraftarlarının izledikleri faşist siyasetinin esasını İtalyan olmayan, tüm vatandaşların zorla İtalyanlaştırılması ve diğer ülkelerdeki İtalyanlarla anavatan arasındaki bağların kuvvetlendirilmesi oluşturur. Buna göre sınıflar arasındaki anlaşmazlık ve mücadele, sınıfların en büyük otorite olan devletin yükselmesi için ortaklaşa çalışmalarıyla önlenir.

Mussolini, Habeşistan'ı ele geçirmesinin ardından, İtalya Kralı'nın aynı zamanda Habeşistan İmparatoru olacağını ilan ederek 10 Mayıs 1936'da kendi Faşist İmparatorluğunu kurdu. Bu tarihlerde İspanya'da iç savaşın çıkması ve Almanya'nın Avusturya ile anlaşması, İtalya ile Almanyayı birbirine yaklaştırarak II.Dünya Savaşı'nın başlamasının en önemli sebeplerinden biri oldu. Bu tarihten itibaren İspanya'daki iç savaşını kışkırtıp oraya birlikler göndermek suretiyle Batı Akdeniz'deki konumunu güçlendirmeye çalışan Mussolini, aynı zamanda yönünü Dalmaçya kıyılarına ve Balkanlar'a çevirerek, Arnavutluk'u ele geçirmek için fırsat kollamaya başladı. Hitler'in Orta Avrupa'da kazandığı bazı başarılarla karşılık olarak, Mussolini de kendi milletine birtakım başarı gösterilerinde bulunmak için, 7 Nisan 1939'da Arna-

¹² Coşkun ÜÇÖK, "Siyasi Tarih Dersleri", TTK, Ankara, 1957, s.367

vutluk'u işgal ederek, İtalya Kralı'nın aynı zamanda Arnavutluk Kralı olduğunu ilan etti. Böylece Milletler Cemiyeti üyesi olan bir devlet daha İtalya tarafından yok edilmişti. İngiltere, bunun üzerine derhal Yunanistan ve Romanya'ya toprak bütünlüklerinin korunacağına dair garanti verdi. Görüldüğü gibi İtalya da II.Dünya Savaşı'nın çıkmasında üzerine düşen görevi layığıyla yerine getirmiş ve savaşın başlaması için gerekli olan sebeplerden bir kısmını hazırlamıştı.¹³

Birçok ekonomik sorunla boğuşan İtalya'da Mussolini'nin kazanmış olduğu başarı Hitler'e örnek olmuş, o yıllarda iktidardan uzakta olan güç Hitler'in bazı konularda önünü açmıştı. Mussolini'nin hayranları arasında olan Hitler, Mussolini pek çok dezavantaja sahipken böylesine başarılı olduysa, son derece avantajlı bir durumda olan Almanya gibi bir ülkede, kendisinin ne gibi başarılarla imza atacağını düşünmeden edemedi. 1920'lerde oldukça etkili olan İtalyan lideri Mussolini'nin başarısı, sonraki tarihlerde, en az kendisi kadar hırslı ve milliyetçi olan Hitler'in gölgesi altında kalmıştır.

I.Dünya Savaşı'ndaki durumdan farklı olarak, II.Dünya Savaşı çıktığı sırada Amerikan kamuoyu, Hitler'in izlediği saldırgan politika, Alman üstün ırkı projesi, Yahudilere karşı sergilediği acımasız tutum ve demokratik rejimleri "çürük" ve "işe yaramaz" olarak nitelendirerek, yapılan uluslararası antlaşmaların koşullarına uymamasından olumsuz yönde etkilenerek, Alman karşıtı bir görüşe sahip oldu. Ancak Amerika'nın Almanya hakkındaki olumsuz düşünceleri, savaşa girmesini gerektirecek kadar yoğun değildi. I.Dünya Savaşı'nın belleklerde hala tazeliğini koruyan acı

¹³ ÜÇÖK, a.g.e., s.369

hatıraları, bu gergin ortamda yeniden su yüzüne çıkmış ve canlanmıştı. I.Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından yürütülen soruşturmalarda, ABD'nin savaşa dahil olmasında bazı silah fabrikalarının ve özel girişimcilerin etkisi olduğunun anlaşılması üzerine, Amerikan hükümeti tarafsızlık yasası çıkararak, bir savaş çıksa dahi Avrupa'nın iç işlerine kesinlikle müdahale etmeme politikası izlemeye karar verdi.¹⁴ ABD Başkanı James Monroe, 2 Aralık 1823 tarihinde yayımlandığı bildiride, Avrupa'nın Amerikan kıtasını ilgilendiren meselelere karışmaması gerektiğini, aynı şekilde ABD'nin de Avrupa'nın sorunlarına karışmak gibi bir niyetinin olmadığını belirtmiştir. "Monroe Doktrini" olarak adlandırılan bu bildiriyle ABD, kendini uluslararası platformda "tarafsız" ilan ederek iki savaş arası dönemde bu kararına sadık kalmıştır.¹⁵ Herhangi bir şekilde Birleşik Amerika'nın toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına bir devlet ya da devletler tarafından herhangi bir tehdit yöneltilmeyeceği sürece bir Avrupa devletiyle siyasi ve askeri işbirliğine girilmeyeceği esası üzerine kurulan bu doktrinle Amerika, bir anlamda kendini karmaşık Avrupa sahasından izole etmeye çalışmıştır.

1932'de yapılan seçimlerde Amerika Başkanı olan Franklin D.Roosevelt, bir demeç yayımlayarak halkından Almanya'ya karşı düşüncelerinde tarafsız olmalarını istedi. Ancak Almanya'nın gittikçe artan tehditkar tavrına ek olarak, savaşın bu ülkenin lehinde gelişme seyretmesi, ABD için bu tarafsızlık politikasında bir değişiklik yapılması zaruretini doğurdu. Söz konusu tarafsızlık yasaları uyarınca ABD'den savaş malzemesi ihraç edilmesinin yasaklanması en çok Almanya'nın işine geliyordu. 4 Kasım 1939'da yapılan değişiklik ise en çok İngiltere'yi memnun etti. Savaş başla-

¹⁴ SANDER, a.g.e., s.114-115

¹⁵ ARMAOĞLU, a.g.e., s.70-71

dığı sırada ekonomik durumunu düzeltmek yolunda bir hayli yol alınmış olsa da Amerika da İngiltere gibi gereken hazırlıklarını henüz tamamlamamıştı.¹⁶

Avrupa'da savaşın artık kaçınılmaz bir hale geldiği dönemde, Uzakdoğu'da Japon emperyalizminin bir sonucu olarak savaş çoktan başlamış bulunuyordu.¹⁷ Görünüşte demokratik bir yönetimin olduğu Japonya'da aslında askerlerin hakim oldukları "totaliter" bir idare mevcuttu. Japonlar'ın yayılmacı politikalarının yansıması sonucunda 1931'de Mançurya'ya girmeleri üzerine Çin, Milletler Cemiyeti'ne başvurmuştu. Ancak bu girişim sonuç vermemiş ve tüm Mançurya'yı işgal eden Japonya'nın egemenliği altında "Manchukuo" adında, Japonya'ya bağlı bir uydu devlet kurulmuştur. Ancak bu kadarıyla yetinmek niyetinde olmayan Japonya, tüm Çin ülkesini ele geçirerek, buradan sağlayacakları kuvvetlerle Avrupa ülkelerini Uzakdoğu'dan uzaklaştırmak suretiyle tüm Uzakdoğu'ya hakim olacak yeni bir Uzakdoğu-Japon İmparatorluğu kurmak düşüncesindeydi.

Mançurya'daki Japon faaliyeti, ABD ve İngiltere'nin lideri olduğu Milletler Cemiyeti tarafından kınandı ve Japon kuklası olan Manchukuo yeni devletinin tanınmayacağı bildirildi. Bu kınamalar Japonya'nın Mart 1933'te Milletler Cemiyeti'nden ayrılmasına neden oldu. Çin, böylece uluslararası alanda kendisi için gerekli olan desteği sağladı. Bu desteği korumak adına Çin hükümeti, Mançurya ve Çin'in kuzeyindeki Japon hakimiyetini resmen tanımama kararı aldı.

¹⁶ SANDER, **a.g.e.**, s.42-43

¹⁷ ÜÇÖK, **a.g.e.**, s.369

ABD'nin ve Cemiyet'in protestolarına rağmen Japonlar, kararlı bir şekilde Çin üzerine yürümeye devam etti. Çin hükümeti, önceleri Japonya ile siyasi ilişkilerini kesmenin mantıklı olmayacağı inancındaydı. Ancak, Japonların yapılan anlaşmalara uymayıp, üstelik verdikleri bir ultimatom'un Çin tarafından kabul edilmiş olmasına rağmen ilerlemeye devam etmeleri üzerine, Çin nihayet Japonya ile kendisi arasında bir savaş olduğunu kabul etmek zorunda kaldı. Bu sırada ayaklanan Çin komünistleri de hükümet için tehlikeli olmaya başlamıştı. Çin Komünist Partisi Kuomintang'ın lideri Chiang Kai-shek, Japon saldırısından çok ülke içindeki komünistleri kontrol altına almaya çalışıyordu. Aynı zamanda Çin orduları başkomutanı olan Chiang Kai-shek komünistleri yenmeyi başardı.¹⁸

Ekim 1934'te Çin ile Japon işgali altında bulunan bölgeler arasında askersiz bir bölge oluşturularak, geçici bir süre için iki ülke arasındaki gerilim yatıştırılmışsa da, bu Japonya için yeterli değildi. Çin tamamen ele geçirilmeli ya da Japon hakimiyetini kabul edecek bir hükümet başa geçmeliydi. Buna karşılık, Çin'de bulunan Milliyetçi Parti gittikçe güçleniyor ve ülke içinde Japonlar'a karşı duyulan düşmanlık her geçen gün biraz daha artıyordu.

Mayıs 1936'da Japonlar, Japon savunmasının Birleşik Devletler, İngiltere, Sovyetler Birliği ve Çin'e karşı koyabilmesi için gerekli hazırlıkların bir an önce yapılmasına karar verdi ve bu konuda Japon ordusu ve deniz kuvvetleri bilgilendirildi. Fakat bazı konularda Japonlar arasında görüş ayrılıkları vardı: Elde bulunan kaynaklar nasıl değerlendirilecekti, öncelikle hangi ülkenin düşmanca hareketlerine kar-

¹⁸ Çoşkun ÜÇÖK, "Siyasi Tarih Dersleri", TTK, Ankara, 1957

şılık verilecek ve bu ne zaman yapılacaktı? Savaşa giden yolda yaşanan gelişmeler Japonların bu konularda fazla düşünmesine imkan vermedi ve zamanlama ile önceliklere dair verilen kararları bir anlamda kolaylaştırdı.

1937 yılına gelindiğinde, Sovyetler Birliği'nde bir takım iç sorunlar bulunuyordu. Almanya'nın hareketlerini izleyen ve dikkatlerini İspanya'da yaşanan iç savaşa yöneltmiş olan İngiltere ile Fransa ise Uzakdoğu'daki meselelere karışmak istemiyordu. ABD'ye gelince benimsemiş olduğu tarafsız politikasının dışına çıkması o an için söz konusu değildi. Böylece durumun ve koşulların müsait olduğunu, Uzakdoğu'yla ilgilenen bir devlet olmadığını düşünen Japonya 7-8 Temmuz 1937 gecesinde çıkan bir sınır anlaşmazlığını bahane olarak göstererek, tekrar Çin topraklarına gidi. Uzakdoğu'da yaşanan bu savaşla ilgilenmiyormuş gibi görünmelerine rağmen ABD, İngiltere ve Sovyet Rusya, Çin'e para ve silah yardımı yapıyorlardı. Uzakdoğu'da yaşanan bu savaş, 1939'da Avrupa'da başlayan II.Dünya Savaşı'nın ikinci büyük cephesi haline geldi.¹⁹

Türkiye'nin Tutumu

II.Dünya Savaşı öncesinde bir savaş çıkması durumunda tarafsız kalmak düşüncesinde olan Türkiye, sahip olduğu jeopolitik konuma bağlı olarak savaş için çok kritik bir noktada bulunduğu farkındaydı. Buna bağlı olarak savaşa girmek istememesine rağmen, bir saldırıya maruz kalmasının oldukça olası olduğunu düşünerek hazırlıklı ve dikkatli olmasının gerektiğini düşünüyordu. Savaşın başlamasından kısa

¹⁹ ÜÇÖK, a.g.e., s.370-371

bir süre önce Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk vefat etmiş, yerine İsmet İnönü Cumhurbaşkanı seçilmiştir²⁰.

Savaşın başlamasının ardından ön plana çıkan stratejik planlar, Türkiye'nin ve Müttefikler'in politikalarını şekillendirmiştir. Özellikle hem Almanlar'ın hem de Sovyetler'in Türkiye'nin yakınına, Balkanlar'a girmesi hareketli ve endişeli bir sürecin yaşanmasına neden olmuştur.

Türkiye ile Fransa arasında 1938 yılında bir dostluk antlaşması imzalanmıştır. O tarihe kadar Fransa'nın yaptığı ikili anlaşmaları çok hoş karşılamayan İngiltere, bu tutumunu değiştirerek tek taraflı garantiler verme politikası izlemeye başlamıştır. Bu şekilde 31 Martta Polonya'ya verilmiş olan garanti, 13 Nisanda da Yunanistan ve Romanya'ya verilmiştir.

Savaşın uzak olmadığını hisseden İngiltere ve Fransa, olası bir savaş durumunda kendileriyle birlikte Almanlar'a karşı müttefik olabilecek devletleri belirlemeye ve onları bir araya getirmeye karar verdi. İşbirliği yapabileceklerine inandıkları ülkelerden birisi de Türkiye'ydı. 14 Nisan'da İngiltere, 16 Nisanda da Fransa Türk Dışişleri Bakanlığı'na Almanlar tarafından yapılacak bir saldırıya karşı Türkiye'ye garanti vermek için hazır olduklarını bildirdiler. Bu garanti şüphesiz karşılıklı olacaktır. İngiltere ve Fransa'yla 19 Ekim 1939'da imzalanan Karşılıklı Yardım Antlaş-

²⁰ “İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye Üzerine Gizli Pazarlıklar(1939-1944)”, İstanbul,2003,s.254

ması, Türk ordusunun yeni teçhizat ve silahlarla kuvvetlendirilmesini sağladı. Ayrıca Türkiye, sınırlarına asker yığdı.²¹

Türkiye'nin Batı demokrasileri arasında yer almasına imkan veren bu anlaşmada, herhangi bir saldırı durumunda üç ülkenin birbirlerine yardım edecekleri belirtiliyordu. Anlaşmada yer alan II sayılı protokolda, Türkiye ile Rusya arasında olacak bir savaşta İngiltere ve Fransa, Türkiye'ye yardım edeceklerine dair garanti veriyorlardı.²²

Türkiye'nin Batılı ülkelerin yanında yer alma nedeni hükümet tarafından şöyle açıklanmıştır: “Hitler'in Türkiye'yle ilgili olmayan “üstün ırk” düşüncesinin vahim bir hâl alması Çekoslovakya'nın yok edilmesine, İtalya'nın da Arnavutluk'u işgal etmesine neden olmuştur. Böylece Mihver devletlerinin amaçları ortaya çıkmış oluyordu: Kendi çıkarları doğrultusunda diğer ülkelere saldırmak suretiyle yeni ve büyük bir savaşın daha çıkmasını sağlamak. Türk hükümeti tarafsız kalmak konusunda kararlı olmasına karşılık, yaşanan son gelişmeler, bunun mümkün olamayacağını ortaya koyarak Mihver grubuna karşı oluşturulacak birlikte Türkiye'nin yer almasının şart olduğunu göstermiştir.”

II.Dünya Savaşı'nın başlamasının ardından, özellikle Güneydoğu Avrupa'da izlenecek siyaseti belirlemek için 12 Eylül-22 Eylül 1939'da çeşitli toplantılar yapan Yüksek Savaş Konseyi'ndeki görüşmeler İngiltere ve Fransa Dışişleri Bakanları da katılmışlardır. Bu toplantıların odak noktası Balkanlar'da Alman saldırısına karşı

²¹ Kamuran Gürün, “Türkiye'yi II.Dünya Savaşı'na Sokma Çabaları”, TTK, Ankara, 1988, s.1460

²² GÜRÜN, a.g.e., s.1460

koyabilecek bir blok oluşturulması ve bu yapılırken, İtalya'yı tahrik edecek hareketlerden uzak durulmasıydı. Bu konularda ülkelerin temsilcileri arasında görüş ayrılıkları bulunuyordu. Müttefiklere göre planlandığı şekilde bir Balkan Bloğu'nun kurulmasında en büyük rolü Türkiye oynayacaktı. İngiltere ile Fansa, o tarihlerde Sovyetler ile görüşmelerde bulunmak için Moskova'da bulunan Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nun, Sovyet lideri Stalin'in henüz imzalanmamış olan Türk-İngiliz-Fransız ittifak anlaşmasına yönelik tekliflerini kabul etmesinin yararlı olacağına karar verdi.

17 Kasım'da Yüksek Savaş Konseyi'nin üçüncü toplantısında yapılan görüşmelerde, Türkiye veya Trakya'ya cephane yığılması ve bu bölgelerde kara, hava ve deniz üsleri kurmak için gerekli hazırlıkların yapılması fikri ortaya atıldı. Türkiye tarafsız kaldığı takdirde bu cephanelik ve üslerden yararlanılamayacağını ve bundan dolayı Batı cephesinde malzeme eksikliğinden kaynaklanacak sıkıntılar yaşanacağını belirten, Chamberlain bu fikre karşı çıkmıştır.

19 Aralık 1939'da Yüksek Savaş Konseyindeki dördüncü toplantıdan önce, İngiliz hükümeti Türkiye ve Irak'ın kendileri açısından Balkan ülkelerinden daha mühim oldukları sonucuna varmıştır. Balkan Bloğu'nun kurulması konusunun kilit noktası olan Türkiye'nin işbirliğinin elde edilmesinin kendileri açısından son derece önemli olduğuna ve bunun ne pahasına olursa olsun sağlanması hususunda hemfikir olmuşlardır.²³

²³ Afet İNAN, "İkinci Dünya Savaşı Yılları (1939-1966)", T.C.Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1975,s.3

İtalya savaşa katılmadığı için, İttifak antlaşmasına göre savaşa girmek gibi bir yükümlülüğü bulunmayan Türkiye'nin durumu, İtalya'nın savaşa girdiği 1940 yazına kadar herhangi bir değişiklik göstermemiştir. Ancak, İtalya'nın savaşa dahil olması üzerine İngiltere ve Fransa yaptıkları “Üçlü Antlaşma”nın esasına göre Türkiye'nin savaşa girmesini isteyerek, ondan derhal şu taleplerde bulunmuşlardır:

- İtalya ile ilişkilerini kesmesi,
- Ülkede genel seferberlik ilan edilmesi,
- Deniz veya hava üslerini Müttefiklerin kullanımına açması,
- İtalya'ya savaş ilan etmesi²⁴

Alman saldırısına karşı daha fazla dayanamayacağı belli olan Fransa'nın düşmek üzere olduğu sıralarda kendisinden istenilen bu talepleri yerine getirmek, Türkiye açısından son derece mantıksızdı. Özellikle savaştan çekilmesi an meselesi olan Fransa'nın, Türkiye'yi savaşa girmeye zorlaması son derece garipti. Üstelik ittifak antlaşmasıyla Türkiye'ye vaat edilen silah yardımı henüz yapılmamıştı. Elindeki yetersiz teçhizatla Almanya karşısında muhtemelen uzun süre duramayacak olan Türkiye'nin yenilgisi, savaşın İngiltere için hayati bir önem taşıyan Ortadoğu'ya sıçramasına neden olabilirdi. O halde tarafsız bir Türkiye hem kendi, hem de müttefiklerinin güvenliği açısından daha yararlıydı. Fransa'nın savaştan çekileceğinin anlaşılmasıyla yalnız kalan İngiltere'nin Türkiye'ye yardım edecek bir durumda olmadığı da unutulmamalıydı. Bu nedenle Türkiye, İngiltere ve Fransa'nın kendisine önerdiği

²⁴ Kamuran Gürün, “Türkiye’yi II.Dünya Savaşı’na Sokma Çabaları”, TTK, Ankara, 1988, s.1462

talepleri kabul etmedi. 1940 yılına gelindiğinde Türkiye'nin izlediği tarafsız tutumun önemi anlaşılacaktı.

Savaşın ilk başlarında, İngiltere ve Fransa'nın Balkanlar'da inşa etmeye çalıştıkları bloğun oluşturulması, İtalya'nın buna engel olmamasına da bağlıydı. Şimdi ise Fransa Almanya'ya yenilerek savaştan çekilmiş, İtalya ise Müttefiklerin aleyhine savaşa girmişti. Mevcut durumda olası bir saldırıya karşı direnecek güçleri olmayan Balkan ülkelerinin, tahrik edici hareketlerden kaçınmaları gerekiyordu. Balkanlarda hızla ilerleyen Alman güçlerinden endişe duyan, Türkiye'nin İstanbul başta olmak üzere bazı illerde sıkıyönetim ilan edip, sınır boyunca güvenlik tedbirlerini arttırmasının, kendisine karşı yapıldığını düşünen Bulgaristan ile 17 Şubatta imzalanan de-meçle Bulgaristan'ın endişeleri giderilmiş, iki ülke birbirlerine saldırmayacaklarını karşılıklı olarak garanti etmişlerdir.²⁵ Artık Türkiye tarafından gelebilecek bir saldırı ihtimalinin ortadan kalktığını gören Bulgaristan'ın güçlük çıkarmadan Almanların ülkelerine girmelerine izin vereceklerini düşünen İngiltere, bu saldırmazlık antlaşmasını pek hoş karşılamadı.

İngiltere'ye göre, Türkiye'nin tarafsız bir politika izlemek konusunda ısrarcı davranmalarının nedeni Sovyetler Birliği'nden çekinmesiydi. O halde Türkiye'nin Sovyetler Birliğinden endişe etmesini gerektirecek nedenler ortadan kaldırılırsa, Türk hükümetinin bu inatçı tutumu da değişecekti. 27 Kasım 1942'de Sovyet lideri Stalin'in, İngiltere başkanı Churchill'e gönderdiği kişisel ve gizli mesajda: "Türkiye'yi baharda savaşa sokmak için her şeyi yapmanın gerekliliği ile ilgili olarak Başkan

²⁵ Oral SANDER, "Siyasi Tarih (1918-1994)", İmge Yayınları, Ankara, 1989, s.150

Roosevelt ve size katılıyorum. Bu kuşkusuz Hitler ve onun suç ortaklarının kısa sürede yenilgisi için çok şey ifade eder²⁶,” denilmektedir. Buna karşılık, Başbakan Churchill’in Stalin’e gönderdiği kişisel ve gizli mesajda Churchill, gelecekte yaşanacak olayların akışına bakarak Türk ordusuna daha iyi ve daha hızlı teçhizat verilmesini sağlamak üzere, Cumhurbaşkanı İnönü’ye bir görüşme teklifinde bulunmak konusunda Başkan Roosevelt ile anlaşıklarını belirtmiştir.

W.Churchill, mektubunda belirtildiği gibi 1943 tarihinde Adana’ya gelerek, burada İsmet İnönü’yle yaptığı görüşmede, Türkiye’yi savaşa girmek için ikna etmeye çalışmıştır. Ancak Türkiye, İngiltere Başbakanı’nın bu isteğini kabul etmedi. Churchill Stalin’e gönderdiği 1 Şubat 1943 tarihli gizli mesajında bu görüşmeyle ilgili şunları söylemiştir; “Ocak’ta Adana’da tüm önemli Türk devlet adamlarıyla yaptığım dostça ve uzun görüşmeler neticesinde her iki tarafın da epeyce mesafe katetmiş olduğuna kuşku yok. İlk iş, onları şimdiye kadar çok az verebildiğimiz modern silahlarla donatmaktır. Tek yol durumundaki Toros demiryollarından yararlanabilmeleri için her şeyi vermek ve aynı zamanda Mısır’dan da malzeme taşınması için birkaç gemiyi ödünç vermek üzere anlaştım. Ayrıca çölde ele geçilen Alman teçhizatının bir kısmını da onlara vermekteyim. Mühimmatın transit olarak ulaştırılmasını sağlamak amacıyla Ankara’da ortak bir İngiliz-Türk askeri komisyonu kurmaktayız. Almanya veya Bulgaristan’dan gelebilecek bir saldırı karşısında onlara yardım etmek için ortak planlar yapmaktayız.”²⁷ Churchill mesajında ayrıca, Türklerden kendi yanlarında savaşa girmeleri konusunda hiçbir kesin resmi veya garanti vermelerini iste-

²⁶ “İkinci Dünya Savaşında Stalin, Roosevelt ve Churchill’in Türkiye üzerine Yazışmaları”, SSCB Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s.93

²⁷ “İkinci Dünya Savaşı’nda Stalin, Roosevelt ve Churchill’in Türkiye Üzerine Yazışmaları”, SSCB Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s.96

mediğini, kendisine de bu çeşit bir söz verilmediğini, Türklerin bu konuda istedikleri gibi davranmakta özgür oluklarını söylediğini, buna karşılık şahsi görüşüne göre 1939 yılı sonlarında belki de daha erken bir tarihte savaşa gireceklerini düşündüğünü, Sovyetler Birliği'nin sahip oldukları büyük güce bağlı olarak savaş sonrası konularından dolayı endişe duyduklarını, bu nedenle Sovyetler'den gelecek herhangi bir dostça davranışa olumlu bir biçimde cevap vermeye hazır olduklarını, Türkiye için olabilecek en güvenli yerin barış masasında bir kahraman olarak galip devletlerle birlikte oturmak olduğunu, özellikle de İnönü'yle çok yakın kişisel ilişkiler kurduğunu belirtmiştir.

Bu gelişmelerin ardından 1943'de Türkiye Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, İngiltere Başbakanı, Churchill ve Amerika Birleşik Devletleri bakanı Roosevelt arasında Kahire'de yapılan görüşmelerde Türkiye, savaşa girmemek konusunda ısrarlı olduğunu bildirdi. Ancak İngiltere'nin isteği üzerine Türkiye, savaşın sonlarına doğru Almanya ile olan ilişkilerini kesti. Almanya'nın bütün cephelerde gerilemeye başlaması üzerine Müttefik devletlerin baskılarıyla Türkiye'nin 1945 yılında Japonya ve Almanya'ya Savaş açmasından üç ay sonra Almanya ve Japonya teslim oldu. Böylece I.Dünya Savaşı'nın yaralarını henüz tam olarak saramamış olan Türkiye 20.yy'ın en büyük savaşlarından biri olan II.Dünya Savaşı'nın dışında kalmayı başararak, izlediği barışçı dış politikanın ne kadar isabetli olduğunu kanıtladı.

Almanya'nın Türkiye üzerindeki emellerine bir göz atalım:1939 yılının yaz aylarında Türk Dışişleri Genel Sekreteri Numan Menemencioğlu, Fransa'ya yapmış olduğu ziyaretten dönerken uğradığı Berlin'de Alman Dışişleri Bakanı Ribbentrop ile

görüşmüştü. Bu görüşme sırasında Ribbentrop, kendisini Batı ile ittifakını keserek Mihver grubuna katılmaya ikna etmek amacıyla çok uğraşmış, sanılanın ve görüşün aksine, Almanya'nın aslında barışçı bir politika izlediğini, saldırgan tutumunun sadece Versailles Antlaşması'yla kendisine yapılan haksızlıkları gidermeye yönelik olduğunu belirterek büyük bir askeri güç teşkil eden Almanya ve İtalya'nın karşısındaki İngiltere'nin zayıf bir konumda bulunduğunu ve çökmek üzere olduğunu iddia etmişti. Fakat Polonya sorununun giderek gerginleştiği tarihlerde söylenen bu sözler, Menemencioğlu üzerinde herhangi bir etki bırakmadı.²⁸

Aslında, Üçlü Antlaşma'nın (İngiltere-Fransa-Türkiye) ilan edildiği zamana kadar Türkiye ile fazla meşgul olmayan Almanya, Türkiye'nin Müttefik devletlerle işbirliği içine girdiği belli olduktan sonra, onu kendisine karşı kurulan bu Batı Bloğu'ndan ayırmak için çalışmıştır. Türkiye'nin özellikle İtalya'nın davranışlarından kaygılandığını düşünen Almanya, Türkiye'yi yanına çekmek amacıyla İtalya'yı Türkiye'ye güvence vermek konusunda teşvik etti.²⁹

Almanya'nın bu konudaki girişimlerini uygulamak üzere kullandığı aracı ise Sovyetler Birliği olmuştur. Rus-Alman Saldırmazlık Antlaşması'ı imzalamak için Moskova'ya giden Ribbentrop 23 Ağustos 1939 tarihinde Stalin'le yaptığı konuşmada, aylarca önce Almanya'nın Türk hükümetine kendileriyle dostça ilişkiler içinde olmak istediklerini söylemelerine rağmen Türkiye'nin Almanya'ya karşı kurulan gruba ilk katılan devletlerden biri olduğunu, üstelik bu tutumu hakkında Almanya'yı bilgilendirme tenezzülünde bile bulunmadığını söylemiş, İngiltere'nin Almanya kar-

²⁸ Kamuran GÜRÜN, "Türkiye'yi İkinci Dünya Savaşı'na Sokma Çabaları", TTK, Ankara, 1978., s.1462

²⁹ GÜRÜN, a.g.e., s.1462

şıtı politika izlemesi için Türkiye'ye 5 milyon sterlinlik bir yardımda bulunmadığını açıklamıştır.

O günlerde güvenlik konuları hakkında görüşmek üzere Dışişleri Bakanı Şükürü Saraçoğlu'nu Moskova'ya davet etmiş olan Stalin. Türklerin değişken politikalarından Rusların da nasiplerini aldıklarını ve edindiği bilgilere göre İngiltere'nin Türk politikacılarını satın almak için feda ettiği miktarın 5 milyon sterlinin çok üzerinde olduğunu dile getirmiştir.³⁰

Bu tarihten itibaren, Almanlar Rusya'nın aracılığıyla Türkiye'yi Batıdan ayırmak için bir hayli çaba sarfettiler. Saraçoğlu'nun Stalinle görüşmek üzere Moskova'ya gitmesinden önce başlayan ve Moskova'daki görüşmeler süresince de devam eden bu Alman çabalarının amacı, Türkiye'yi ,Üçlü Antlaşma'yı imzalamasına engel olmak suretiyle, tamamen tarafsız bir konuma getirerek Boğazlar'ın Batılı devletlere kapatılmasını temin etmektir. Almanların ve onların kendilerine seçtiği aracılık görevini memnuniyetle karşılayan Rusların tüm bu çabaları bir sonuç vermemiş, neticede Moskova'da yapılan görüşmelerden herhangi bir netice elde edilemeyince Üçlü Antlaşma imzalanmıştır.

Almanların Türkiye'yle ilgili diğer bir amacı da Irak ve Suriye'ye nakledeceği askeri malzeme ile askerleri Türkiye üzerinden geçirmektir. Bunun karşılığında Türkiye'ye garanti veriyorlar, Edirne taraflarında ve Ege Denizi'nde bulunan adalarda Türkiye'nin çıkarlarına uygun değişiklikler yapılacağını vaat ediyorlardı.

³⁰ GÜRÜN, a.g.e.s.1463

Almanlar'ın Balkanlar'ın tamamına hakim olmaları, Türkiye'yi oldukça kritik bir noktaya getirdi. Bulgaristan'a tümüyle yerleşen Almanya'nın Türkiye'ye saldırmak için fırsat kolladığı, bu durumdan faydalanacak Sovyetler'in de Türkiye'yi işgal etmeleriyle ülkenin Polonya'yla aynı kaderi paylaşarak parçalanacağı gibi kaygı vereci söylentiler dolaşmaya başladı. Türkiye'de büyük bir korku uyandıran bu söylentilerin etkisiyle ülkenin İngiltere'ye daha da çok yaklaşmasından kaygı duyan Hitler, 4 Mart 1941'de İnönü'ye gönderdiği mektupta Almanya'nın Türkiye'ye karşı saldırgan bir politika izlemek gibi bir niyetinin olmadığını ve Türkleri rahatlatmak için Alman ordularının Türk sınırından 60 km. uzakta duracaklarını bildirdi.³¹

Sonraki tarihlerde yine Hitler tarafından İnönü'ye gönderilen diğer bir mektupta, Almanya'nın o sıralardaki hedefinin İngiltere'nin Avrupa'daki nüfuzunu yok etmek olduğu, Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde askeri nüfuz kazanma çabası içinde bulunan İngiltere'nin bu davranışlarının Almanya'yı bu bölgelerde çeşitli önlemler almaya mecbur ettiği, ancak alınan bu önlemlerin hiçbir şekilde Türkiye'nin toprak bütünlüğüne ve siyasi birliğine yönelmiş olmadığını, bilakis geçmişte birlikte girilen büyük bir savaşta Türkiye ve Almanya arasında var olan işbirliğinin hatıralarının hala taze olduğu ve buna bağlı olarak şimdi ve gelecekte dahi iki ülke arasında tekrar gerçek dostluk ilişkilerini kurmak için gerekli koşulların var olduğunda kesin olarak inanıldığı belirtilmiştir. Hitler, mektubunda ayrıca savaşın sona ermesinin ardından Avrupa'da hüküm süreceği yeni düzenin oluşturulması ve savaşın getireceği ekonomik kayıpların telafi edilmesi için Almanya ve Türkiye'nin mecburen tekrar birbirine yaklaşmak zorunda kalacağını, ancak var olacak bu yeni düzen içinde Almanya'nın

³¹ Oral SANDER, "Siyasi Tarih (1918-1994)", İmge Yayınları, Ankara, 1989, s.151

hedeflerinin kesinlikle Türkiye'yle çakışmayacağını ve iki ülkeyi karşı karşıya getirmeyeceğini söyleyerek bir anlamda Türkiye'ye saldırmamak üzere güvence vermiştir.³²

Balkanlar'daki Alman faaliyetleri dolayısıyla Türkiye'nin birliklerini Trakya sınırına yığarak savunma durumuna geçmesinden sonra Hitler, Türk hükümetiyle bağlantı kurarak Türkiye'nin kendilerine savaş açıp açmayacağını sordu. Türkiye'nin bu soruya, Almanya'nın Türkiye'den kendisine nasıl davranırsa o şekilde bir karşılık alacağı cevabını vermesi üzerine Hitler, iki ülke arasında bir Saldırmazlık Antlaşması'nın imzalanmasını önerdi. Hitler'in bu teklifi yapmaktaki amacı bir an önce Rusya'ya karşı harekete geçmek ve bunu yaparken de güney kanadını güvence altına almaktı.

Türkiye ise Almanya'nın kendisine saldırmak için belki de uygun zaman ve koşulları beklediğini düşünmüş ve bundan dolayı hem kendi güvenliğini sağlamak, hem de İngiltere'ye yardım etmek için Almanya'yı oyalayarak zaman kazanmak politikasını benimsemişti. Kendi güvenliği için tehlikeli gördüğü Almanya'nın bu teklifi Türkiye tarafından kabul edildi. İki ülke arasında 18 Haziran 1941 tarihinde imzalanan Saldırmazlık Antlaşması'ndan İngiltere de haberdar edilmiş, gizli bir şekilde verilmek istenen bazı sözler bir yana bırakılmıştı. Türkiye'ye Almanya ile bu antlaşmayı imzalarken İngiltere ile işbirliğinin kesilmeyeceğini ve gelecekte de devam edeceğini metinde açık bir biçimde belirtmeye özen göstermiştir. Alman ordularının 22 Haziran'da Rus sınırlarına girmeleriyle Türkiye rahat bir nefes aldı. Savaşın baş-

³² "İkinci Dünya Savaşında Türkiye Üzerine Gizli Pazarlıklar (1939-1944), İstanbul, 2003 s.262-263

ladığı andan itibaren Almanya ve Sovyetler Birliği Türkiye için tehlike arz etmişlerdi. Şimdi söz konusu iki ülkenin birbirleriyle savaşmaları tehlikeyi ortadan kaldırmış, Türkiye'nin yükünü hafifletmişti. Bu durumda Türkiye her iki ülkeye de resmi olarak tarafsızlığını bildirdi.

Türk-Alman Saldırmazlık Antlaşması, ABD'nin tepkisini İngiltere'den daha çok çekti ve Birleşik Devletler Türkiye'ye yapmakta olduğu yardımı durdurma kararı aldı. Yardım bir ay sonra yeniden başladıysa da miktarı eskisine oranla epeyce azaldı.

Türkiye'nin Almanya ile siyasi ve ekonomik ilişkilerini kesmesine ve bu ülkeye savaş ilan etmesine kadar iki ülke arasındaki ilişkilerin gidişatında herhangi bir değişiklik olmamıştır.

Son olarak, bu dönemde Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkisine bir bakalım:

Rusya ile Türkiye arasında 1939 yılında bir Saldırmazlık Antlaşması imzalanmıştı. Bu antlaşmaya göre; iki ülke birbirlerini ilgilendiren konular hakkında birbirleriyle görüşeceklerdi.³³

İngiltere ve Fransa'nın Türkiye'yi kendi yanlarına çekmek için çabaladıkları tarihlerde, Ruslardan da Türkiye'ye bir görüşme talebi geldi. Sovyetler Dışişleri Bakanı Molotov, 15 Nisan 1939'da Türk hükümetine başvurarak Karadeniz bölgesi ve

³³ GÜRÜN, a.g.e., s.1464

Balkanlar'da görülen yeni faaliyetler dolayısıyla, olası bir saldırıya karşı alınması gereken tedbirlerin görüşülmesi için iki ülkenin temsilcilerinin bir araya gelmelerini istemiş ve görüşme yeri olarak da Batum ya da Tiflis'i önermiştir.

Türkiye bu teklifi kabul etti; ancak görüşmenin Ankara ya da İstanbul'da yapılmasını talep etmesi üzerine, Molotov Moskova'yı ortaya attı. Saraçoğlu'nun Moskova'ya herhangi bir itirazı yoktu ancak yine de vakit kazanmak amacıyla Batum'da buluşulmasını istedi. Toplantı yeri konusunda ortaya çıkan bu anlaşmazlık üzerine Ruslar, Dışişleri Bakanı yardımcısını daha sonradan Moskova'da görüşmek üzere Ankara'ya yollayacaklarını bildirdi. 28 Nisan'da Ankara'ya gelen Rus Dışişleri Bakanı Yardımcısı'yla yapılan görüşmelerde yapılacak askeri bir yardımlaşma antlaşmasının iki ülke için de yararlı olacağına karar verildi.³⁴

4 Ağustosta, esasları belirlenen bu Yardımlaşma Antlaşması'nın yapılması için Saraçoğlu, Alman-Rus görüşmelerinin başladığı ve Rusların hala devam eden Sovyet-İngiliz-Fransız görüşmelerinden artık ümitlerini kestikleri tarihte Moskova'ya davet edildi.

4 Eylül'de Alman büyükelçisiyle görüşen Molotov, Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında sadece bir Saldırmazlık Antlaşması'nın yapıldığını, ancak Karşılıklı Yardım Antlaşması için görüşmelerin yapılmış olmasına rağmen bunlardan bir sonuç alınmadığını bildirdi. Molotov, Almanlar'a bu açıklamayı yaparken daha görüşmesi bile yapılmamış olan bu anlaşmadan artık kesin olarak vazgeçtiğini Türkiye'ye bil-

³⁴ GÜRÜN, a.g.e., s.1464

dirmemişti, bu nedenle Türkiye daha sınırlı bir plan hazırlayarak, herhangi bir Avrupa ülkesinin Karadeniz ya da Boğazlar bölgesinde Türkiye ya da Rusya'ya saldırması durumunda iki ülke arasında işbirliği yapılması esasına dayanan bir anlaşmayı, Ankara'daki Rus temsilcisine önerdi.

15 Eylül'de Saracoğlu'nun tekrar Moskova'ya davet edilmesinden iki gün sonra Stalin, Almanya büyükelçisine, Sovyetler'in Türkiye'nin Boğazlar ve Balkanlar'la ilgili yaptıkları Yardımlaşma Antlaşması teklifinden çokta memnun olmadıklarını bildirmiş ve uygun bir Yardımlaşma Antlaşması yaparak Türklerin tarafsız kalmasını temin etmeye çalışacaklarını söylemiştir. 25 Eylül'de Moskova'ya giden Saracoğlu elbette tüm bu gelişmelerden habersizdi.

Moskova'da yapılan görüşmelere (26 Eylül – 15 Ekim) katılan Stalin, Üçlü Antlaşma'da birtakım değişiklik yapılmasını istedi. Stalin'in teklifi Rus-Türk antlaşmasına Almanya'nın da yedek olarak eklenmesi, ayrıca Boğazlar'ın statüsünde bazı değişiklikler yapılmasıydı. Saracoğlu'nun itirazları üzerine Almanlar'ın antlaşmaya katılmaları fikrinden vazgeçen Stalin, Boğazlar'la ilgili teklifini de geri almış, ancak Üçlü Antlaşma'da değişiklikler yapılması önerisinde diretmiştir.

15 Ekimde yapılan son toplantıda Molotov'un, Türkiye Üçlü Antlaşma'da değişiklikler yapılmasını kabul etmesine rağmen, Boğazlar konusunda ısrar etmesi üzerine, Moskovada yapılan görüşmeler kesildi.

Molotov'un 12 Kasım 1940'da Berlin'de Almanlarla yaptığı görüşmelerde, Sovyetler Birliği'nin Mihver Devletleri arasına katılması konusu ele alınmış, Rusya bunun için İstanbul ve Çanakkale boğazlarında uzun süreli bir kiralama yöntemiyle kendisine birer üs verilmesini, ayrıca Bulgaristan'da da yine kiralama usulüyle bir üs temin edilmesi şartını koşmuş, ancak Almanya bu Rus taleplerini geri çevirmiştir.

1941 yılının başından itibaren Alman-Sovyet ilişkilerinin artık bozulmaya başlaması ve 1 Martta Bulgaristan'ın da Üçlü Antlaşma'ya katılması üzerine tutumunu değiştiren Sovyetler Birliği, eski düşüncesinin aksine Türkiye'nin Müttefikler tarafında savaşa girmesini istemeye başladı. Bu isteğini İngiltere'yi aracılı olarak kullanarak Türk hükümetine bildirdikten sonra Türk-Alman Saldırmazlık Antlaşması'nı eleştirmeye başladı.³⁵

24 Mart 1941'de Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında bir Saldırmazlık Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma imzalanırken Sovyetler, Türkiye Almanya'ya karşı savaşa girdiği takdirde, kendilerinin tam bir tarafsızlık içinde olacaklarını garanti etmiştir. Almanların Balkanlar'a tamamiyle hakim olacaklarını anlayan Sovyetler Birliği, Türkiye'nin Almanya'ya karşı direniş göstermesinin kendisi için son derece önemli olacağını idrak ederek, politikasını bundan böyle bu doğrultuda sürdürme kararı aldı.³⁶

³⁵ Fahir ARMAOĞLU, "20.Yüzyıl Siyasi Tarihi(1914-1995)", Alkım Yayınları, İstanbul, 1995, s.409-410

³⁶ Fahir ARMAOĞLU, "20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)", Alkım Yayınları, İstanbul, 1995, s.409

1941 Aralığında Moskova’da başlayan İngiliz-Sovyet görüşmeleri Türkiye tarafından Sovyetler Birliği’nin Türkiye üzerindeki emellerini İngiltere’ye kabul ettirmeye çalıştığı şeklinde algılandı. Bu iki ülkenin pazarlıklarını Türkiye üzerinden yapmak üzere anlaşmaları, Türkiye’nin geleceği açısından oldukça ciddi bir tehlike arz ediyordu. I.Dünya Savaşı sırasında İngiltere’nin Boğazlar’ı Rusya’ya vermeyi kabul ettiği Türkiye tarafından unutulmamıştı. İngiliz-Sovyetler görüşmelerinden sızan haberler de Türkiye’nin endişelerini doğrular nitelikteydi. Türk hükümeti, Stalin’in Oniki Ada ve Bulgaristan ile Kuzey Suriye’den bazı toprakların Türkiye’ye verilmesini önerdiğini öğrendi ve durduk yerde Türkiye’ye yeni topraklar verilmesinin istenmesinin nedeninin Sovyetler Birliği’nin bunlara karşılık ilerde Türkiye’den Boğazlar’ı isteyecek olması olabileceğini düşündü. Türkiye’nin duyduğu edişe 12 Mayıs 1942’de imzalanan İngiliz-Sovyet ittifakının metninin açıklanmasıyla azalmışsa da 1942 yılının sonunda daha da çok artarak devam etmiştir.

Bir mukayese yapmak gerekirse Türkiye’ye karşı yürütülen politikaların en ilginç Ruslara aittir. Önceleri kendisi gibi Türkiye’nin de tarafsız kalmasını isteyen, çalışmalarını bu doğrultuda sürdüren, ancak bunu başaramayınca da Türkiye’yi “Savaş Yanlısı” olmakla suçlayan Sovyetler Birliği, sonradan Türkiye ve Bulgaristan üzerindeki talepleri karşılandığı takdirde Mihver grubuna katılabileceğini açıklamıştır. Yine aynı Rusya,Almanya kendisine saldırdıktan sonra, Türk-Alman Saldırmazlık Antlaşması’nı eleştirmiş ve uzunca bir süre Türkiye’yi savaşa dahil etmek için uğraşmıştır.³⁷ Gerekirse bunu sağlamak için Türkiye’nin zorlanmasını isteyen Sovyetler, savaşın sonucunun artık belli olmaya başladığı 1944 yılının ortala-

³⁷ GÜRÜN,a.g.e.,s.1468

rından itibaren Türkiye'ye karşı kendi deyimleriyle “tek başına bırakma” siyaseti uygulamaya başlamışlardır. 1945 yılında iki ülke arasındaki Dostluk Antlaşması'nın iptal edilmesinden sonra ortaya çıkan gelişmeler bu Rus stratejisinin anlamını ortaya çıkarmıştır.³⁸

2. BÖLÜM

II. DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA YAŞANAN GELİŞMELER

³⁸ Afet İNAN, “**İkinci Dünya Savaşı Yılları (1939-1946)**”, T.C. Dışişleri Bakanlığı, Ankara, 1975, s.240

A) Polonya'nın İşgali ve Paylaşılması

Savaş hazırlıklarını tamamlamış olan Almanya, Müttefiklerin kararsız durumundan yararlanarak savaş ilan etmeksizin 1 Eylül 1939'da Polonya'ya saldırdı. 3 Eylül'de İngiltere, Fransa ile Yeni Zelanda, Avustralya ve Hindistan'ın, 9 Eylülde de Güney Afrika'nın Almanya'ya savaş ilan etmesiyle birlikte yeni bir dünya savaşı başlamış oldu.

Hitler'in Polonya üzerindeki isteklerini diğer ülkelerle görüşmek suretiyle barışçı yollarla elde etmesi de mümkün olabilirdi. Fakat Münih'te yapılan görüşmelerden sonra Hitler'in verdiği sözlere sadık kalmaması, bilhassa İngiltere halkını kızdırmış ve kendisine duyulan güvenin tekrar sağlanmamak üzere sarsılmasına neden olmuştu. İtalyan lideri Mussolini'nin arabuluculuk çabalarının da sonuçsuz kalması üzerine yukarıda belirttiğimiz gibi Almanya'nın 1 Eylül'de Polonya'ya girmesiyle II.Dünya Savaşı'nın temelleri atılmıştır.

Almanlar öncelikle, sonbahar yağmurları hareket yeteneklerini kısıtlamadan ve Fransızlar'ın batıdan saldırımları ihtimalini de düşünerek, Polonya'nın hemen ele geçirilmesini planladılar. Polonyalı komutanların ümitleri ise Fransızlar, Alman saldırılarını püskürtünceye kadar Alman birliklerine direnmekti.

Polonya, 30 düzenli piyade tümenine ek olarak 10 yedek tümen tarafından korunurken, Almanlar ise 55 tümen kullandı.³⁹ Almanya'nın Polonya'yı işgalini ba-

³⁹ R.A.C. PARKER, "İkinci Dünya Savaşı", Dost Yayınları, Ankara, 2005, s.30-31

şarıya ulaştıran temel etken üstün Alman hava gücüydü. Eski 600 Polonya uçağına karşılık 2 bin civarında Alman uçağı bulunuyordu.⁴⁰ Polonya süvarilerinin Alman tankları karşısında başarılı olamaması üzerine, her taraftan ülkenin içine giren Alman kuvvetleriyle yine de kahramanca mücadele eden Polonyalıların bu çabaları bir sonuç vermemiş, başkent Varşova 27 Eylül’de teslim olma zorunda kalmıştır. Buna rağmen bazı Polonya birlikleri 6 Ekim’e kadar Almanlarla savaşmaya devam etti.

Almanlar’ın bu başarılarını gören Sovyetler Birliği de fırsattan istifade ederek, kendi payına düşeni almak amacıyla 17 Eylül’de Polonya’nın doğusunu işgal etti. Polonya’nın Almanya ile Sovyetler Birliği arasında paylaşılacağı belli olmuştu. Almanya ve Sovyetler Birliği, Sovyetler’in Almanya’ya yardım etmesini öngören ve Polonya’da bulunan Alman birliklerinin Kızıl Ordu’ya göz yummalarını gerektiren bir anlaşmaya vardılar. Hitler, Stalin tarafından batıda tam yetkiyle donatıldı. Ayrıca müttefiklerin Almanya’yı denizden abluka altına almaları ihtimaline karşılık, Sovyetler, Almanya’ya mineral ve hammadde yardımında bulundu. Bu Sovyet yardımı sözkonusu ablukanın yaratacağı etkiyi önemli ölçüde azalttı.

Stalin, kolaylıkla Polonya’nın doğusu ve Lwow şehriyle birlikte Ukrayna Doğu Galiçyası’nı elde etti. Almanlar ele geçirdikleri toprakların büyük bir kısmına doğrudan sahip oldu. Geriye kalan topraklarda ve başkent Varşovada ise “Polonya Genel Valiliği” adı altında bir idare kuruldu. Vakit kaybetmeden sistemli bir şekilde ele geçirdiği topraklardaki Polonyalıları yok etmeye başlayan Almanlar, bu başarıla-

⁴⁰a.g.e. s.31

rının ardından doğudaki faaliyetlerine müdahale edilmemesi koşuluyla İngiltere ve Fransa'ya barış teklif etti.

28 Eylülde Moskova'da ortak bir bildiri yayımlayan Almanya ve Sovyetler Birliği, Polonya konusunun Avrupa barışına zarar vermeyecek bir biçimde çözüme ulaştırıldığını, dolayısıyla artık savaşa devam etmenin gereksiz olduğunu, kendileri tarafından yapılan bu barış teklifinin kabul edilmemesi durumunda yaşanacak üzücü olayların sorumlularının İngiltere ve Fransa olacağını bildirdiler. Hitler'in barış teklifi 7 Ekimde Fransa, 12 Ekimde ise İngiltere tarafından reddedildi.⁴¹

b) Baltık Ülkeleri'nin Sovyetler Birliği Tarafından İşgal Edilmesi

Batı cephesinde hareketsiz duran İngiltere ve Fransa'nın aksine yeni hedefler peşine düşen Sovyetler Birliği, I.Dünya Savaşı sırasında kaybetmiş olduğu Baltık topraklarına yeniden sahip olmak amacıyla İskandinav ülkelerine yöneldi. Alman-Sovyet anlaşmasına göre Baltık ülkeleri zaten kendisine ayrılmış, Hitler Rusları Estonya ve Letonya'daki faaliyetlerinde serbest bırakmıştı.

Baltık ülkelere birer nota göndererek, bu ülkelerde Sovyetler Birliği'ne karşı dostça bir siyaset izleyecek hükümetlerin kurulmasını isteyen Rusya, sonradan bu talebini daha da ileri götürerek kurulacak olan bu hükümetleri kendisinin seçeceğini belirtti. 27 Eylülde Estonya'dan talep ettiği deniz ve hava üsleri kendisine verilmediği takdirde bu ülkeyi derhal işgal edeceğini bildirdi.⁴² Almanya'nın kendisine yardım

⁴¹ ARMAOĞLU, a.g.e., S.362

⁴² ARMAOĞLU, a.g.e., s.363

etmeyeceğinin farkında olan Estonya mecburen bu talebi yerine getirmek zorunda kaldı. 28 Eylül 1939'da iki ülke arasında imzalanan Karşılıklı Yardım Antlaşması Sovyetler Birliği'ne önceden talep ettiği deniz ve hava üslerini veriyor üstelik Sovyetler, Estonya'da 25.000 kişilik bir Rus ordusu bulundurma hakkına sahip oluyordu. Bunun anlamı aslında Estonya'nın Sovyetler Birliği tarafından işgal edildiği idi.

Sovyetler 5 Ekimde Letonya, 10 Ekimde de Litvanya'yla imzaladığı benzer antlaşmalarla, Estonya'dan elde ettiği hakları bu ülkelerde de sağladı. Sovyet baskısı altında bulunan hükümetlerin Sovyetler Birliği'ne katılmayı istemeleri üzerine Litvanya 14., Letonya 15., Estonya da 16. Sovyet Cumhuriyeti haline geldi.

Sovyetler Birliği Letonya, Litvanya ve Estonya'dan sonra rotasını Finlandiya üzerine çevirdi. Bu üç Balkan ülkesinin akıbetini görüp sıranın kendisine geleceğini anlayan Finlandiya, bu durumu engellemesi için Almanya'ya başvurdu. Ancak Almanlar bu çağrıya olumsuz yanıt verdiler. 5 Ekim 1939'da Molotov, iki ülke arasında konuşulacak bazı ortak sorunlar olduğu gerekçesiyle Fin heyetini görüşmek üzere Moskova'ya davet etti. Artık sonunun geldiğini anlayan Finlandiya'nın ABD' den istediği yardım, bu ülkenin benimsediği tarafsızlık politikasının dışına çıkmasının mümkün olamayacağı, zaten böyle bir müdahalenin Sovyetleri daha da kızdırabileceği ileri sürülerek reddedildi.

11 Ekimde Finlandiya ile başlayan görüşmeler, Sovyetler Birliği açısından başarısızlıkla sonuçlandı.⁴³ Sovyetler'in iki ülke arasında yapılacak karşılıklı Yardım

⁴³ ARMAOĞLU, a.g.e., s.364

Antlaşması'na ek olarak Kuzey Finlandiya'dan bir miktar toprak ve Karaeli bölgesinin kendisine verilmesi talebinin Finliler tarafından kabul edilmemiş olması, Sovyetler Birliği'nin bu görüşmelerden umduğunu elde edememesine neden oldu. Sovyetler'in yalnızca Karşılıklı Yardım Antlaşması yapmayı kabul eden Finlandiya'yı ikna etmek için bu ülkeden istediği talepleri hafifletmesi de Finlileri ikna etmedi.

Bu gelişmeler üzerine Sovyetler Birliği 30 Kasım 1939 da Finlandiya'ya saldırdı. İsveç, Norveç, Danimarka Rusların bu hareketi üzerine tarafsız olduklarını bildirdiler. Bu saldırı aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin Milletler Cemiyeti'nden atılmasına neden oldu. ABD, Sovyetler'in Finlandiya'ya girmesini hoş karşılamadı. Almanya ise gizlice Finlandiya'ya yardım etmeye başladı. Böylece iki müttefikin arasının açılmasına yol açacak nedenlerin temelleri atılmaya başlandı.

İngiltere ve Fransa, Sovyetlerin Finlandiya'ya saldırısı üzerine İsveç ve Norveç'in Almanya'ya yaptığı demir cevheri sevkiyatını engellemek ve Finlandiya'ya yardım etmek bahanesiyle Norveç'in kuzeyi ile İsveç arasında bulunan demiryolları üzerinden asker sevk etmenin bir yolunu bulmaya karar verdiler. Ancak Baltık ülkelerinin tarafsızlıklarını ilan etmesi ve böyle bir hareketin Sovyetler'i kızdırması düşüncesi bu fikirden vazgeçilmesine neden oldu.

İstediği yardımlar kabul edilmeyen ve böylece Sovyetler'e karşı yürüttüğü savaşta yalnız kalan Finlandiya birlikleri, hava koşullarını ve ülkelerinin coğrafi yapısını iyi değerlendirerek, 104 gün boyunca Ruslara karşı cesurca bir direniş göstermiştir. Ancak 10 Şubat 1940'dan sonra Fin askeri gücünün tükenmesi üzerine 12

Mart 1940'da Moskova'da imzalanan barış antlaşmasıyla Sovyetler Birliği bu ülkeden daha önceden belirttiğimiz isteklerini elde etmeyi başardı.

c) Almanya'nın Danimarka ve Norveç'i İşgali

Savaşın başladığı tarihten (1 Eylül 1939) 1949 Martına kadar batı cephesinde bir gelişme yaşanmadı. Hitler Polonya'yı ele geçirdikten sonra Batı ülkelerine yani İngiltere ve Fransa'ya yönelmek istemiş ancak bu isteğini ertelemek zorunda kalmıştır. Hitler, komutanlarının Fransa'yla yapılacak savaşın kendileri için kolay olmayacağını söylemeleri ve Fransa'dan önce Norveç'le ilgilenmesi zorunluluğunun ortaya çıkması üzerine bu fikrini değiştirdi. Bu zorunluluk, İngilizlerin I.Dünya Savaşı'nda yaptıkları gibi Almanya'yı denizden abluka altına alabilme ihtimaliydi. Böyle bir ablukaya karşı başarılı olabilmesi için Almanya'nın Norveç kıyılarındaki deniz üslerini kullanmaya ihtiyacı vardı. Bu üsler ele geçirilirse Alman deniz kuvvetlerinin gücü artacak, böylece olası bir ablukaya karşı koyabilecekti.

Ayrıca, Norveç üzerinden Almanya'ya gelen İsveç kömür sevkiyatının durdurulması Almanya için olumsuz bir durumdu. İngiltere ve Fransa, bu sevkiyatın durdurulmasının Alman ekonomisine büyük bir zarar vererek savaşın süresini kısaltacağını düşünüyordu.⁴⁴ Bu koşullar altında Hitler için en mantıklı yol, Batıya yapacağı saldırıyı bir müddet ertelemektir. Narvik gibi stratejik öneme sahip kıyı bölgelerinin İngiltere tarafından ele geçirilerek, İsveç demirinin Almanya'ya gelmesine engel olunacağından endişe eden Hitler, hem İsveç demirinin gönderilmesini sağlamak, hem de sağ kanadını güvence altına almak amacıyla Danimarka ve Norveç'e saldır-

⁴⁴ SANDER, a.g.e., s.94

maya karar verdi. 9 Nisan günü Alman birlikleri Danimarka ve Norveç'i işgal etmeye başladı. Kısa bir savunmanın ardından daha fazla direnemeyerek teslim olan Danimarka'nın aksine, Norveç 1 ay boyunca direnmeyi başardı.⁴⁵

İngilizler denizde, Almanlar ise havada güçlüydü. Almanların sahip oldukları, hava üstünlüğünün onları başarıya ulaştırması, hava desteği olmaksızın sadece deniz gücünün işe yaramayacağını kanıtladı ve böylece İngiltere'nin bu konudaki zayıflığı ilk defa ortaya çıkmış oldu.

Norveç'in bazı limanlarını ele geçiren Almanlar, kıyı bölgelerinin uygun gördükleri noktalarına denizaltılarını yerleştirdiler. Denizde verdikleri büyük kayıplara rağmen, Norveç'i ve Narvik limanını ele geçirdiler. Ülkelerinden kaçan Norveç kralı ve hükümet üyeleri İngiltere'ye sığındı ve ülkede Almanya'ya bağlı bir kukla yönetimi kuruldu.

Baltık ülkelerini ele geçiren Hitler'in tarafsız kalacağına inandığı İsveç'e dokunmamasıyla bu ülke, komşularının akibetini yaşamaktan kurtuldu. Hitler, aynı şekilde yine tarafsızlığına güvendiği için Bulgaristan, Yugoslavya ve Romanya'yı işgal eden Türkiye'ye saldırmamıştır.⁴⁶

Böylece Almanya artık yönünü batıya çevirdiğinde Almanlar Polonya, Danimarka ve Norveç'e, Sovyetler Birliği ise Baltık ülkeleri ile Polonya'nın doğusuna hakim olmuştu.

⁴⁵ ARMAOĞLU, a.g.e., s.366

⁴⁶ SANDER, a.g.e., s.94

D) Fransa'nın Almanya Tarafından Ele Geçirilmesi

10 Mayıs 1940'ta Almanya'nın Hollanda, Belçika, Lüksemburg ve Fransa'ya saldırmasıyla birlikte savaşın ikinci büyük safhası başlamıştır.

Norveç ve Danimarka'nın ele geçirilmesiyle birlikte Almanya doğu ve kuzey bölgelerini güvence altına almıştı. Hitler, artık önceden planladığı gibi Batı'ya yönelebilirdi. Ancak bu konuda ordu mensupları ve devletin bazı ileri gelenleri arasında görüş ayrılıkları ortaya çıktı. Kimilerine göre Fransa'ya saldırmak pekte akıllıca bir hareket değildi. Fransa, Almanya'nın daha önce zorluk çekmeden ele geçirdiği diğer ülkeler kadar kolay bir lokma değildi ve güçlü ordusunun yardımıyla Almanları yenmesi çokta şaşırtıcı olmazdı.⁴⁷

Fransa'ya yapılacak bir Alman saldırısının Belçika ve Lüksemburg üzerinden geleceği öngörülüyordu. Norveç'in düşmesinden sonra sıranın muhtemelen kendilerine geleceğini düşünen İngiltere ve Fransa, Nisan ayının başlarında Belçika'dan topraklarına asker göndermelerine razı olması için izin istedi. Bu şekilde Alman saldırıları ile kendi arasında tampon bir bölge oluşturmak istemişlerdi. Ancak, Almanya'nın Fransa'daki "Maginot Hattı"⁴⁸nın varlığı nedeniyle Belçika'dan saldıracağına

⁴⁷ ARMAOĞLU, a.g.e., s.366

⁴⁸ **Maginot Hattı**, I.Dünya Savaşı'nın ardından, Fransa'nın tekrar işgal edilmesini önlemek amacıyla Fransız devlet adamı André Maginot'un önerisiyle inşa edilen ve onun adını alan hattır. İnşasına 1920'lerin sonlarında başlanan Maginot Hattı, ilk tasarlandığında İsviçre sınırından Manş denizine kadar 640 km. boyunca uzanması planlanmıştı, ancak Belçika sorunu ortaya çıkınca bu fikirden vazgeçildi. Hattın üstün silahlarla kaplanmış, ağır toplar ise yeraltına saklanmıştır. Savaş tarihinin en uzun ve en pahalı savunma hattı olan bu hattın yapımı hiçbir zaman tam olarak tamamlanmamıştır. Sonraki tarihlerde Fransız ekonomisi için gereksiz ve aşırı bir harcama olarak görülen Maginot Hattı, günümüzde turistik olarak kullanılmaktadır.

inanılarak yapılan bu teklif, Belçikalılar tarafından reddedildi. Belçika Hükümeti 1936 yılında gelecekte çıkabilecek herhangi bir savaşta tarafsız kalacağını bildirmişti. I.Dünya Savaşı'ndan sonra Fransa ile yaptıkları ittifakı bozan Belçika, tarafsız kalmasının kendisini Almanlar'ın gazabından koruyacağını ve böylece olası bir Alman saldırısına maruz kalmayacağını umuyordu. Almanya'nın Belçika'ya saldırması neredeyse kesin olmasına rağmen Belçika hükümeti önceki tutumunu değiştirmede ve Fransız birliklerinin, Alman askerler Belçika topraklarına girinceye kadar ülkeye girmelerine izin verilmeyeceğini duyurdu. Belçika'nın bu katı tutumu üzerine Fransa ve İngiltere askerlerini Fransa'nın kuzeyindeki Belçika sınırlarına yerleştirdi.

10 Mayıs 1940 da başlayan Alman saldırılarına yalnızca 5 gün dayanabilen Hollanda, 15 Mayıs günü teslim oldu. Hollanda kraliçesi, ülkeden kaçarak İngiltere'ye sığındı. Lüksemburg'da Almanlara kolayca teslim oldu. İngiltere ve Fransa'nın yaklaşık 500.000 kişilik bir kuvvet yerleştirdikleri Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'a göre daha uzun dayanabildi. Belçika kralı III.Leopold 28 Mayıs'ta teslim oldu. Bu ülkeye yapılan yoğun hava saldırıları sırasında Alman kuvvetleri ilk önemli kayıplarını verdi.

Almanya'nın hedefi artık Fransa'ydı. Hitlerin Almanyası ilk defa güçlü ve iyi silahlanmış büyük bir devletle karşı karşıya gelecekti. Bu Alman gücünün test edilmesi açısından önemli bir sınav olacaktı.

Almanya'nın Polonya'ya saldırdığı tarihlerde Fransa da birtakım önlemler olarak Maginot hattını güçlendirmeye çalışmış, büyük çaplı bir saldırının hazırlıkla-

rına başlamak için ülkede ilan edilen genel seferberliğin bitmesini beklemeye başlamıştı. Fransa, ülkede bulunan iç karışıklıklar nedeniyle, Almanlar Polonya'ya girdiğinde Batı Avrupada sahip olduğu güçlü konumundan yararlanmayı becerememişti.

Fransız devlet adamları, Hitler'in ordusunun Fransız topraklarında çok fazla ilerlemeyeceklerine inanıyorlardı. Bu, elbette fazla iyimser bir düşünceydi. Ayrıca Fransa ve İngiltere silah temin etmek için tüm kaynaklarını kullandıklarını varsayıyorlardı. Almanya'nın yakında ekonomik bunalım içine düşeceğini ve buna bağlı olarak hammadde sıkıntısı yaşayacaklarını tahmin ediyorlardı. Ancak Alman silahlanmasının, halkın ekonomik gücüne zarar vermeden gerçekleştirildiğinden haberdar değildiler. Nitekim savaş sona erdikten sonra, İngiltere'nin silah harcamaları için Almanya'dan iki kat daha fazla harcama yapmış olduğu ortaya çıktı.

Fransızların esas olarak güvendikleri şey Maginot Hattı'ydı. Yeraltında bulunan çok sayıda tünelden ve cephanelikten oluşan bu hat, çok sayıda asker bir yana koca bir orduyu bile saklayabilecek bir niteliğe sahip, demiryolları vasıtasıyla birbirine bağlanmış olan bir savunma hattıydı. Fransızlar tarafından sadece savunma amacıyla kullanılan bu hat üzerinden Almanya'ya saldırılabileceğinin düşünülmemesi ilginçti.

Fransa, tank birliklerini ülkenin her yanına yaymıştı, bu nedenle Almanlar için bu ülkeye tek bir noktadan saldırmak mümkün değildi. Ancak Fransız komutanların saldırı konusunda çekingen davranmaları ve sonunda harekete geçtiklerinde ise hep geç kalmaları Fransa ordusunda bir kararsızlığın oluşmasına neden olmuş, Al-

manlar bu durumdan yararlanmayı bilmişlerdir. Oysa Alman ordusunun sayıca büyük bir üstünlüğe sahip olduğu ve yeterli teçhizatlarının bulunduğu gibi düşmanlarını endişeye sürükleyen bilgiler doğru değildi. Fransa en azından kağıt üzerinde Almanlardan daha fazla askeri güce sahipti.

Alman kuvvetleri 9 Haziranda başkent Paris'e ilerlerken, Almanya'nın artık savaşı kesin olarak kazandığına inanan İtalya da 10 Haziranda İngiltere ve Fransa'ya savaş ilan etti. "İtalya'nın parlak geleceğinin saati çalmıştır."⁴⁹ diyen Mussolini'nin liderliğindeki İtalyanlar umduklarının aksine Fransa'ya karşı herhangi bir başarı kazanamamıştır.

Alman birlikleri 14 Haziran tarihinde Paris'e girdi.

Fransa'nın özellikle uçak desteği istediği İngiltere'nin yardım göndermek konusunda acele etmemesi üzerine Fransızlar önceleri Almanlara karşı tek başlarına dayanmak zorunda kaldılar. Savaşın çıkacağına anlaşıldığı andan itibaren kader ortaklığı yapan bu iki ülkeden İngiltere'nin bu tutumu, Fransa kamuoyunda kızgınlığa yol açtı. İngiltere ve ABD'den istenilen destek alınamadığı için art arda yaşanan kayıplar üzerine Almanlarla anlaşma görüşünü benimseyenlerin sayısı, savaşa devam edilmesini düşünenlere göre daha ağır bastı. O sırada istifa eden Başbakan Reynoud'un yerine Marşel Pétain Başbakan seçildi ve 22 Haziran 1940'da Fransa ile Almanya arasında imzalanan antlaşmayla Fransa artık savaştan çekildi. Yapılan bu antlaşma; Fransa'nın kuzey bölümünün ve Atlantik kıyılarının Almanya'ya veril-

⁴⁹ SANDER, a.g.e., S.132

mesini öngörürken, Fransız ordusunun ise neredeyse tümüyle yok olmasına neden oluyordu. Fransa'nın görünüşte hala bağımsız olduğu izlenimini uyandırmak ve İngiltere'yi yalnız bırakmak için Hitler, Fransa'da bağımsız bir hükümetin kurulmasına karşı çıkmadı. Almanya, Fransız deniz kuvvetlerinin Almanya ve İtalya'nın denetimi altında ve silahsızlandırılmış olması koşuluyla Fransız donanmasına dokunmamıştı.

Fransızların, Almanya'yla boy ölçüşebilecek askeri güce sahip olmamaları, özellikle üstün Alman hava gücü karşısında yetersiz kalmaları nedeniyle yenildikleri düşüncesi doğru olmakla birlikte aynı zamanda biraz eksikti. Almanların Fransa'ya saldırdıkları tarihteki sayısal ve teçhizat üstünlüklerinin Fransa'yı yenilgiye uğratabilecek düzeyde olmadığı göz önünde bulundurulursa bu Fransız mağlubiyetinin tek nedeninin askeri alandaki eksiklikler olmadığı anlaşılabilir. Almanlar, Fransa'ya yaptıkları saldırılarda iyi bir strateji uygulamışlardı. Üstelik abartılan Alman gücü karşısında morali bozulmuş olan Fransız halkı da bir noktadan sonra savaşın sürdürülmesinin gereksiz olacağına inanmıştı.⁵⁰ Öte yandan Fransa'da, daha önceden belirttiğimiz gibi kendilerine yeteri kadar yardım etmemiş olan müttefikleri İngiltere hakkında olumsuz bir düşünce oluşmuştu. Fransız halkına göre İngiltere, Fransa'nın kendisinden istediği uçak yardımına karşılık olarak İngiliz hava gücünün sadece çok küçük bir bölümünü Fransa'ya göndererek ortak davalarına ihanet etmişti. Fransa'nın yenileceği anlaşılınca, Almanların havadan İngiltere'ye saldıracağını düşünen İngilizlerin artık Fransa'ya yaptıkları küçük yardımlara son verip, uçak göndermeyi kesmeleri üzerine bu müttefik iki ülkenin ilişkileri yara almaya başlamıştır.

⁵⁰ SANDER, a.g.e., s.98

24 Haziran'da İtalya'yla anlaşma imzalayan Fransa'nın bir kısım Fransız toprağını bu ülkeye vermesiyle birlikte Fransa-İtalya sınırı askerden arındırılmış oldu.

Fransa'nın yenilmesi, Almanlara Sovyetler Birliği'ne saldırma imkanı verdi. Ayrıca Fransa'daki depolardan elde ettiği petrol, Almanya'ya tüm İngiltere savaşı ve Rusya'ya yapacakları saldırının ilk dönemleri için gerekecek kaynağı temin etmiş oldu.

E) Almanya-İngiltere Mücadelesi

Fransa'yı kısa sürede dize getirdikten sonra yönünü İngiltere'ye çeviren Hitler'in bu ülkeye yapacağı saldırılar sırasında izleyeceği strateji hakkında herhangi bir planı bulunmuyordu.

İngiltere'nin dört tarafının denizlerle çevrili olması, Alman saldırılarını sınırlıyordu.⁵¹ Hitler, yine de en büyük müttefiki olan Fransa'nın yenilmesinin ardından savaşmaya gerek kalmadan İngiltere'nin Almanya'yla barış yapmaya ikna olacağını düşünüyordu. Bu düşünce Hitler'in işine geliyordu. Çünkü İngiltere, Almanlar tarafından işgal edildiği takdirde bu ülke ABD ve Japonya arasında pay edilecek ve bu kıymetli hazineden pay almak isteyecek olan Almanlar bunu başaramayacaklardı. Dolayısıyla ABD ile Almanya arasında tampon bir bölge teşkil edecek bir İngiltere Hitler için çok daha yararlıydı. Böylece Batı cephesinde Almanlar için tehdit niteliği taşıyacak bir ülke kalmayacağından Hitler gönül rahatlığıyla Sovyetler Birliği'ne

⁵¹ ARMAOĞLU, a.g.e., s.368

saldırabilecekti. Bu sebeplerle Hitler İngilizlere 19 Temmuz'a kadar süre vererek, onların barış için ikna olmalarını bekledi. Bu süre zarfında İngiltere'ye birkaç defa barış önerisini tekrar eden Hitler'e İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Halifax tarafından İngiltere'nin tehdit ve kuvvet karşısında pes edecek kadar aciz bir ülke olmadığı yanıtı verildi.

Winston Churchill, İngiltere Başbakanı olduğu sırada Paris, Almanlar tarafından ele geçirilmek üzereydi. Ona göre Londra'da düştüğü takdirde Batı demokrasisinin temeli olan kişisel hak ve hürriyetler yok olacak, yerine "dikta rejimi" kurulacaktı. Churchill'in yıllardan beri söylediği Hitler'in yeni ve büyük bir savaş başlatacağı düşüncesi kimse tarafından rağbet görmemişti. Üstelik olası bir savaş için İngiltere'nin yeniden silahlanmasına yönelik çalışmaları pek de mantıklı bulunmamıştı.⁵²

Churchill'in parlak bir dönemin ardından siyasi alanda yaşadığı başarısızlıklar, savaşın çıkmasını izleyen dönemde yerini onun haklı çıkan tahminine duyulan takdir ve minnet duygularına bırakmıştı. Bu sebeple 10 Mayıs'ta İngiltere Başbakanı olduğunda büyük bir desteğe sahip bulunuyordu. Fakat şurası ilginçtir ki, Churchill'i asıl olarak destekleyen kendi Muhafazakar Partisi değil, rakip partilerden biri olan İşçi Partisiydi. Diğer tüm büyük partiler koalisyon hükümetinde yer alıyordu.⁵³

Fransa'nın Almanlar tarafından ele geçirmesini üzüntüyle karşılayan Churchill, işgalden önce gerekli yetkiye sahip olması durumunda, Fransa'nın kurtarılabilmesine inanıyordu. Ancak Churchill, Başbakan olarak göreve başladığı zaman Fransa

⁵² Geoffrey BLAINEY, "20.Yüzyılın Kısa Tarihi", İstanbul,2007,s.208

⁵³ BLAINEY,a.g.e.,s.209

için yapılabilecek bir şey artık kalmamıştı. Zaten işgalin son zamanlarında, olası bir Alman saldırısı düşünülerek Fransa'ya yapılan sınırlı yardım durdurulmuştu. Churchill'in Fransa'ya yardım etme kararının ne kadar doğru olduğu 1944 yılında Fransa kurtarılmaya çalışılırken anlaşılacaktı.⁵⁴

Churchill, halka karşı Başbakan olarak yaptığı ilk konuşmadan itibaren karşılaşılabilecekleri güçlükleri ve uğrayabilecekleri kayıpları açıkça söylemiş, gereksiz bir iyimserlikten kaçınmıştı. 13 Mayıs Avam Kamarası'nda yaptığı ilk konuşmada ileride karşılaşılabilecekleri büyük savaş nedeniyle İngiliz halkına cesaret vermeye çalışmış ve bunu da önemli ölçüde başarmıştır. 18 Haziranda yaptığı başka bir konuşmada ise, Hitler'in eninde sonunda tüm gücüyle İngiltere'ye yöneleceğini belirterek, ona karşı koymayı başardığı takdirde İngiltere'nin Avrupa'da tekrar özgürlüğün hayat bulmasını sağlayacağını, ancak başarısız olurlarsa ABD dahil tüm dünyayı uzun bir süre devam edecek karanlık bir dönemin bekleyeceğini söylemiştir.⁵⁵

İngiltere'nin ancak istila edilerek denetim altına alınacağını ve bunun için de İngiltereye çıkarma yapılması gerektiğini düşünen Hitler, bu planı uygulamadan önce İngilterenin yoğun bir biçimde bombardıman edilmesine karar verdi. Bu amaçla 2 Temmuz tarihinde Hitler, İngiltere'nin istila edilmesini sağlayacak planların derhal hazırlanması emrini verdi. İngiltere'nin istila planına DENİZ ASLANI" adı verildi. Bu harekât 15 Eylül tarihinden itibaren hazır olacaktır.⁵⁶

Hitler, İngiltere'ye çıkarma yapma riskini göze alamamış, İngiltere'yi havadan kontrol altına almak suretiyle bu ülkeyi barışa razı edeceğini düşünmüştü. Bu düşünce doğrultusunda 8 Ağustosda İngiliz gemilerine, limanlarına, radar istasyonla-

⁵⁴ BLAINEY, a.g.e. s.210

⁵⁵ PARKER, a.g.e., s.53-54

⁵⁶ PARKER, a.g.e. s.57

rına ve ülkenin güneyindeki önemli uçak fabrikalarına yoğun saldırılar tertip edilme-ye başlandı. 13 Ağustosta İngiltere'nin Alman uçakları tarafından bombalanmasıyla nihayet Alman-İngiliz savaşı başlamış oldu. Hava savaşı birkaç hafta boyunca devam etti. Almanya'nın daha önceden belirttiğimiz gibi büyük bir hava üstünlüğü vardı. Ancak İngiltere de iyi bir radar sistemine sahipti ve Almanlardan daha hızlı bir şekilde uçak üretebiliyordu. Sıranın kendilerine gelmesini bekleyen Londra halkı 7 Eylülde Almanların hava saldırısıyla karşılaştı. İlk günkü saldırıda Almanlar uçaklarının ¼'ünü kaybetti:

1941 Haziranına kadar bir yıl boyunca yalnızca Amerikan desteğine sahip olan İngiltere'ye karşı bir türlü istediği üstünlüğü elde edemeyen ve İngiliz gücünü kırmayı başaramayan Hitler, 12 Ekim 1940'ta saldırıyı durdurdu. İngiltere Savaşı'nın kaybedilmiş olmasına rağmen, Alman yenilmezliğinin sonu olan bu gerçeği kabul etmek istemeyen Hitler savaşın sürdürülmesine karar verdi.

Almanların bu savaş sırasında ağır hava kayıpları oldu. Ancak Hitler yine de 1940 Ağustosunda Sovyetler Birliği'nin işgal edilmesi için hazırlanmış olan saldırı planlarının uygulanmasını istedi. Bunun nedeni, Rusya yok edildiği takdirde İngiltere'nin ABD desteğini kaybedeceğini düşünmesiydi. Uzakdoğu'da iyice artan Japon saldırganlığı nedeniyle ABD dikkatini bu bölgeye çevirmek zorunda kalacak ve böylece İngiltere tek desteğinden de mahrum edilmiş olacaktı. Bu durumda Almanya için Sovyetlere saldırmak kolaylaşacaktı.

İngiltere'nin Almanya karşısında boyun eğmeyerek savaşı kazanması ve mücadeleye devam etmesi, ABD'nin Hitler'e karşı olan mücadeleye katılma sürelerini hızlandırdı. Böylece artık savaş Avrupa sınırlarını aşarak bir "Dünya Savaşı" niteliğini kazandı.

F) Almanlar'ın Sovyetler Birliği'ne Saldırısı

1940 yılı itibariyle Hitler için artık yenmesi gereken iki büyük devlet kalmıştır⁵⁷: İngiltere ve Sovyetler Birliği.

Hitler'in Fransa'yla ilgilenmesini fırsat bilen Stalin bu durumdan yararlanarak Litvanya, Estonya ve Letonya'yı işgal etti. Böylece 1917 tarihinden önce birer Rus toprağı olan bu ülkeler, çeyrek yüzyıl süren bağımsızlıktan sonra tekrar Rus denetimine girmiş oldu. Baltık ülkelerini ele geçiren Stalin'in yeni hedefi Romanya'ydı. Rus baskısı üzerine Romanya Rusya'nın kendisinden istediğı toprakları Sovyetler Birliği'ne vermek zorunda kaldı. Almanya'nın kısa sürede olaya müdahale ederek Romanya'nın büyük bir bölümünü kendi kontrolüne alması üzerine Stalin asıl amacına ulaşamayarak Romanya'daki önemli petrol alanlarını elde etmek fırsatını kaçırdı.

Romanya'nın içine düştüğü durum komşularını vakit kaybetmeden harekete geçirdi. Bulgaristan'ın Romanya'dan Dobruca'nın güneyini alması üzerine Macaristan da Transilvanya bölgesine talip oldu. Romanya'nın bu Macar isteğini kabul et-

⁵⁷ Oral SANDER, "Siyasi Tarih(1918-1994)", İmge Yayınları, İstanbul, 1999, s.102

memesi üzerine iki ülke arasında artan gerginlik üzerine Almanya ve İtalya araya girdi ve 30 Ağustos 1940 tarihinde yapılan Viyana Antlaşması'yla Romanya'nın Transilvanya'nın 2/3 ünü Mucaristan'a vermesi kararlaştırıldı. Almanya'nın Romanya'nın geri kalan kısmının toprak bütünlüğünün korunacağına dair verdiği garanti, bu topraklara yerleşmek amacı taşıyan Sovyetler Birliği'nin hoşuna gitmedi ve Sovyetler 1 Eylülde Almanların, bu hareketini protesto etti. Bu protestonun asıl nedeni, Sovyet-Alman Dostluk Antlaşması'na aykırı olarak Almanya'nın Viyana Antlaşması'ndan Sovyetler Birliği'ni haberdar etmemesiydi. Böylece yapılan Dostluk Antlaşması'nın ise yaramayacağı, ideolojileri ve stratejileri birbirlerinden çok farklı, bölgesel çıkarları birbiriyle çatışan ve en önemlisi birbirlerine güvenmeyen iki devlet adamı, Hitler ve Stalin arasında artık oluşmaya başlayan gerginliği azaltmayı başaramayacağı anlaşılmıştı.

Almanya'nın batıda elde ettiği başarıların ardından İtalya, Almanya ve Japonya arasında imzalanan üçlü antlaşmadan endişe duyan Stalin, Almanların Japonlar vasıtasıyla Sovyetleri tehdit edebileceğini düşünüyordu. 23 Ağustos 1939'da Almanya ile bir Saldırmazlık Antlaşması imzalayan Sovyetler Birliği'nin amacı, Almanların yardımıyla planladığı genişleme siyasetini başarıya ulaştırmak ve Almanya ile Batılı ülkeler birbirleriyle savaşırken bu mücadelenin dışında kalarak yorulmamış, yıpranmamış ve zarara uğramamış bir biçimde sahneye çıkarak komünizmi tüm dünyaya yaymaktı. Bu nedenle Sovyetler, isteklerine kavuşabilmek için, diğer devletlere oranla sahip olduğu güç iyice açığa çıkan Almanya bu gücü daha da arttırmaya başlamadan isteklerini bir an evvel elde etmeye çalıştı.

17 Ekim 1940'ta Berlinde, Sovyetler Birliği Dışışleri Bakanı Molotov ile Hitler arasında yapılan görüşmelerde Hitler, dünyanın artık Almanya, İtalya ve Sovyetler Birliği arasında blşlme zamanının geldiğini söylemiştir.⁵⁸ Ancak görüşmeler, Sovyetler'in bundan böyle yalnızca yazılı anlaşmalarla tatmin olmayacağını belirtmesi, somut bir takım garantiler isteyen Rusyanın bu amaçla Finlandiya, Bulgaristan ve Boğazlar üzerinde talep ettiği isteklerinin Hitler tarafından kabul edilmemesi üzerine başarısızlıkla sonuçlanmış ve iki devlet arasındaki ilişkilerin soğumasına neden olmuştu. Sürekli savaşan Almanya'ya karşılık, herhangi bir ülkeyle savaşa girmemiş olan Sovyetler giderek güçlenmekte ve ileride gireceği mücadeleler için hazırlıklar yapmaktaydı. Almanlar, Sovyetler'in kendileri için çok hassas bir bölge olan Balkanlar'la ilgilenmeye başlaması üzerine bu ülkeden iyice kuşkulanmaya başlamış, Rusların gerçek amaçlarının ne olduğunun bir an önce öğrenilmesi gerektiğine karar vermişti. Koşullar artık Sovyetler Birliği'ne savaş açma zamanının geldiğini gösteriyordu. Böylece Hitler, Sovyetler'e saldırmak için gereken planları yapmaya başladı. Stalin, iki ülke arasında kendini açıkça belli etmeye başlayan soğukluğa ve Almanlar'ın kendilerine saldıracadığını anlamış olmasına rağmen, bu ülkeye karşı sergilediği dostça tutumu sürdürmeye devam etti.

1940 sonbaharında Sovyetlere saldırmak niyetinde olan Hitler'i generalleri zamanın uygun olmadığı gerekçesiyle bu düşüncesinden vazgeçirdi. İngiltere bir türlü boyun eğmeye yanaşmıyordu. Bu durumda Sovyetlere de savaş açıldığı taktirde Almanlar iki cephede birden mücadele etmek zorunda kalacaklardı. Bu nedenle Rusya'ya saldırmadığı saldırıyı kısa bir süre için erteleyen Hitler yine de Rusya'ya karşı

⁵⁸ SANDER, a.g.e., s.104

yapılacak olan saldırının bir an önce gerçekleştirilmesini istedi. Hitler, Sovyetler Birliği'ne yapılacak olan saldırıya yönelik kararlılığını: "Varoluş mücadelesinde Alman halkına yaşam alanı sağlamak üzere yeni toprakların elde edilmesinden bahsettiğimiz zaman, ilk olarak Rusya ve sınır devletlerini düşünmemiz gerekir."⁵⁹ sözleşmesiyle ortaya koymuştur.

Sovyetler Birliği ile Almanya'nın Balkanlar ve Boğazlar üzerindeki ortak hedefleri birbiriyle çalışıyordu. Rusya, Hitler'in kendine özgü 'hayat sahası' doktrininin önünde bir engel teşkil ediyordu. Üstelik Hitler, İngiltere'nin Sovyet desteğine güvendiği için bir türlü teslim olmadığını düşünüyordu. Rusya'nın yok edilmesi, İngiltere'nin son umudunu da suya düşürecekti. Böylece Avrupa'nın tek hakimi Almanya olacaktı. Ona göre, Rusya ne kadar çabuk parçalanırsa Ukrayna, Beyaz Rusya ve Baltık ülkeleri de o kadar kolay kontrol altına alınabilecekti.⁶⁰

22 Haziran 1941 yılında savaş ilan etmeksizin, Sovyetler Birliği'ne karşı yürütecekleri BARBAROSSA HAREKATI'nı başlatan Almanlar, bu hareketle Rusya'nın dört bir yandan kuşatılmasını amaçladılar. Hitler elindeki 3.200.000 eğitimli asker ve sahip olduğu güçlü silahların yardımıyla Rusya'nın en fazla 6 ayda teslim olmaya mecbur edileceğinden neredeyse emindi. Ona göre Rusların hava gücü ve teçhizatı kendilerine karşı koyabilmeleri için yeterli olmaktan çok uzaktı. Dahası, savaşın başlamasından kısa bir süre Ukraynalıların ve diğer etnik azınlıkların Stalin'e başkaldırılarıyla Sovyetler Birliği zor bir duruma düşecekti.⁶¹ Avrupa'nın en güçlü kara ordusuna sahip olan Fransa'yı 1,5 ay gibi kısa bir sürede alt etmeyi başaran Al-

⁵⁹ R.A.C. PARKER, "II.Dünya Savaşı", Dost Yayınları, Ankara, 1989, s.70

⁶⁰PARKER,a.g.e., s.71

⁶¹ BLAINEY, a.g.e., s.221

manlar için Sovyetler'i yenmek hiçte güç olmayacaktı. Hatta bunun büyük bir savaş olacağını söylemek de abartılı olurdu. O güne kadar hiçbir başarısızlığa uğramamış olan ve kendisine son derece güvenen Hitler'e Rusya'nın küçük ve zayıf bir ülke olan Finlandiya karşısında yaşadığı başarısızlık da cesaret vermişti. Ancak Sovyetler Birliği'nin fazla zaman kaybetmeden en az Alman ordusu kadar büyük bir ordu toplayabileceğini hesap edemeyen, üstelik Sovyet topraklarının genişliğini göz ardı eden Hitlerin bu düşünceleri, Kızıl Ordu'nun hafife alınmasına neden oldu. Böylece Almanların savaş hazırlıkları aceleyle tamamlandı ve o tarihe kadar izleyecekleri stratejileri ayrıntılı bir biçimde hazırlayan Alman generaller, savaşın nasılsa kısa sürede biteceğini düşünerek uzun süreli planlar yapma gereği duymadılar. Hitler'in Sovyetler'e yaptığı saldırının yalnızca bu ülke kendisi için bir tehdit oluşturduğu için değil, aynı zamanda ve belki de öncelikle bu savaşın kolayca kazanılacağına inanması sebebiyle gerçekleştiğini söylemek hata olmaz. Nitekim İngiltere ile ABD bile Sovyetlerin Almanya'nın ezici gücü karşısında en fazla üç ay dayanabileceğini düşünmüşlerdir.

Sessizce kendi planlarını hazırlayan Stalin, 1941 Martının sonlarında 20 yaşındaki gençlerin savaşa alınmalarını emretti. Askere alınan 20 yaşındaki gençlerin sayısı 394000'e ulaştı.⁶² Stalin, gizli servisler tarafından Almanların Rusya'ya saldırabileceği bilgisini almasına karşın, Hitler'in doğuya yönelmeden önce İngiliz direnişinin sona ermesini bekleyeceğine inanarak bu olasılığın gerçekleşeceğine ihtimal vermemiş ve bu uyarıyı dikkate almamıştır. Sonradan edinilen bilgilere göre Stalin, Almanların Sovyetler'e saldırmasını büyük bir şaşkınlıkla karşılamıştır. Stalin, muh-

⁶² BLAINEY, a.g.e. s.222

temelen Hitler'in iki cephede birden savaşmak riskini göze alamayacağını ve İngilizlere karşı daha iyi pazarlık koşullarına sahip olmak üzere bu ülkeye karşı bir anlamda blöf yapmak amacıyla olduğunu düşünmüştü. Sovyetler Birliği'nin kendisini savunmak için değil, fakat saldırıda bulunmak için yeterli zamanının olmasını ümit eden Stalin, ummadığı bir anda Alman saldırısıyla karşılaştı.

140 tünden oluşan Alman ordusu üç koldan ilerlemeye başladı. Kuzeyde Finlandiya, güneyde ise Macaristan ve Romanya orduları Alman birliklerine yardım ediyordu. Sonraki tarihlerde İtalyan kuvvetleri de onlara katıldı.

İlk birkaç ay boyunca bir güçlükle karşılaşmadan ilerleyişini sürdüren Alman birliklerini en çok Leningrad şehri uğraştırdı. Şehir kuzeyden Fin ordusu tarafından da kuşatılmasına rağmen, büyük mevzilerle savaşa hazırlanmış olduğu için, Almanlara ve tanklarının ilerlemesine imkan vermeyen bu mevziler nedeniyle şehrin ele geçirilmesi oldukça zordu. 650.000 insanın hayatını kaybetmesine karşın, şehir bir buçuk yıl boyunca direndi ve düşmedi. Ancak artık başkent Moskova'ya çok yaklaşıldığı için, Leningrad kuşatmasının uzaması Hitler tarafından fazla umursanmadı. Kış geldiğinde Alman ordusu Rus topraklarında bir hayli ilerlemişti. Sert hava koşulları nedeniyle Moskova'nın ele geçirilmesinin bu savaşı kısa sürede bitireceği düşünülse de Alman saldırısı durduruldu. Rus topraklarında hüküm süren ağır kış, Almanların savaş kapasitesini oldukça düşürdü.⁶³

⁶³ PARKER, a.g.e., s.123-124

1942 yılından itibaren Hitler, sürdürdüğü “Yıldırım Saldırıları”nın bir işe yaramadığını görmüş ve uzun süreli bir savaş için gerekli hazırlıkların yapılması talimatını vermişti. Güneye doğru ilerleyen Alman ordularının amacı, Kafkaslar’ı hakimiyet altına alınarak İran’a geçmek, Türkiye’yi de çember içine alarak, Hindistan topraklarına ulaşmaktı. Bu amaca ulaşırsa Hindistan’da Japon kuvvetleriyle birleşilecekti. Bu noktada Almanya ile Japonya arasındaki ilişkiye değinmekte fayda var: Bu iki ülke, Sovyetler Birliği’ne karşı aralarında bir ittifak yapmıştı. Bu ittifaka rağmen Japonya Dışişleri Bakanı Matsuoka 1941 yılında Berlin’e gittiği sırada yapılan görüşmelerde, Bakanın Alman planlarından söz edilmemiş, Japonya’dan İngiltere’nin denetimindeki Singapur’a yönelmeleri istenmişti. Almanya’nın bunu yapmaktaki amacı Japonlar’ın Sovyet ganimetinden pay almalarını engellemek ve Uzakdoğu’da ABD-Japonya mücadelesi yaşanırken Almanya’nın Avrupa’daki güvenliğini temin etmektir. Hitler’in isteklerini kabul eden Matsuoka, Japonya’ya dönerken Moskova’ya uğramış ve burada Sovyetler Birliği’yle savaş bitene kadar geçerliliğini koruyacak olan bir Saldırmazlık Antlaşması imzalamıştır. Bu antlaşmayla Sovyetler Japon tehlikesinden kurtulmuş oluyordu.

Rusya’nın işgal edildiği 1941 senesi, Hitler’in zafer kazandığı son tarih oldu. Daha sonraki dönemlerde çok az ilerleme gösteren Alman ordularının eski başarılarını sürdürdüklerini söylemek zordur. 22 Ağustosta Alman ve Rus ordusu Stalingrad’da karşı karşıya geldi. Alman ordusu Kasım ayından itibaren iyice hazırlanarak karşı saldırıya geçmeye başlamış olan Rus birlikleri tarafından Stalingrad önlerinde kuşatıldı. Savaşın artık kaybedileceğini anlayan Alman generali daha fazla kayıp vermemek için geri çekilmeye karar vermişse de Hitler’in ısrarlı tavrı üzerine savaşı

sürdürmek zorunda kaldı. Stalingrad mücadelesi Alman kuvvetlerinin 31 Ocak – 2 Şubat tarihleri arasında tamamen yok edilmesiyle sona erdi. Alman ordusunun büyük bir bölümü esir alındı.

Kimi tarihçilere göre üç ay boyunca uzun ve yorucu çatışmalara sahne olan Stalingrad mücadelesi, II.Dünya Savaşı'nın dönüm noktasını teşkil eder. Stalin'in kendi adını taşıyan bu şehrin savunulması konusunda gösterdiği hassasiyete rağmen generallerini dinlemeyen Hitler'in ısrarla bu şehri ele geçirmeye çalışması büyük bir hata olarak nitelendirilmiştir. Hitler'in bu yenilgisi yalnızca Sovyetler Birliği'nin kendine olan güveninin artmasına neden olmakla kalmamış, aynı zamanda savaşın içinde bulunan ülkeler ile tarafsız devletlerde Alman gücüne duyulan güvenin sarılmasına yol açmıştır. Stalingrad'a kadar Hitler'in yönetimindeki Alman ordusu, hiçbir güç karşısında duraklamayacak kadar üstün, Hitler ise muazzam bir askeri deha ve başarılı bir strateji uzmanı olarak görülüyordu. Sovyet ordusunun Almanları yenilgiye uğratmasının nedenlerine bakıldığında bunun Kızıl Ordu'nun rakibi karşındaki sayısal üstünlüğünden ziyade birliklerin iyi bir eğitim almaları ve esaslı bir biçimde donatılmalarından kaynaklandığı anlaşılır. Kızıl Ordu'nun sayısal olarak üstün olması ise Hitler'in kendisine çok güvendiği için sahip olduğu tüm Alman işgücünü Ruslara karşı kullanmamış olmasından ileri gelmiştir. Alman denetimindeki yaklaşık 6 milyon Yahudi yalnızca savaşın ilk dönemlerinde işçi olarak kullanılmıştır. 1942 yılı itibariyle yalnızca Almanya'daki değil tüm dünyadaki Yahudileri öldürme hedefine yönelen Hitler'in bu stratejisi sonucu Yahudiler sistematik bir şekilde yok edilmeye başlanmış, Batı Rusya ve Ukrayna'da yüzbinlerce Yahudi ilerleyen

ve hatta geri çekilen Alman askerleri tarafından katledilmiştir. Yine 1942 yılında 500.000 civarında çingenin de Alman kamplarında yok edildiği anlaşılmıştır.

G) A.B.D'nin Savaşa Girmesi ve Uzakdoğuda Yaşanan Gelişmeler

II.Dünya Savaşı başladığında Amerika Birleşik Devletleri'nin izlediği tarafsızlık politikasının sonucu olarak bu savaşa katılmak gibi bir niyetinin olmadığını daha önceden belirtmiştik. Ancak peşpeşe gelen Alman başarıları, bu Amerikan politikasında değişiklik yapılması zaruretini doğurdu.

Ancak, Fransa'nın ele geçilmesiyle birlikte yalnızca tarafsızlık politikasında yapılacak bir değişikliğin para ve silah yardımına ihtiyaç duyan İngiltere'ye yetmeyeceği anlaşıldı. 1940 yılında İngiltere'ye askeri yardımda bulunan ABD, bir yandan da zorunlu askerlik yasası çıkararak silahlanma hazırlıklarına başladı. ABD eski gücünü yitirmekle birlikte yine de Avrupa'da üstün bir durumda bulunan İngiliz deniz gücünün kendi güvenliğinin sağlanması açısından önemli olduğu inancındaydı. Ancak İngiltere'nin Almanlara yenilmesi ya da daha da kötüsü onlarla anlaşma yapması gibi ihtimaller söz konusuydu ve bu ihtimallerden birinin gerçekleşmesi ABD için oldukça kötü sonuçlar doğurabilirdi. Böyle bir şeyin olmasından endişe duyan ABD, İngiltere'nin yenilmesine veya Almanlarla uzlaşmasına engel olmak için İngiltere'ye yardım etmek suretiyle bu devleti güçlendirmeye ve kendi tarafına çekmeye çalışmıştır.

1941’de Ödünç Verme ve Kiralama (Lend Lease) Yasası Başkan Roosevelt tarafından Kongre’ye sunuldu. Bu yasanın anlamı şuydu: ABD güvenliğini sağlamak isteyen her ülkeye yiyecek ve savaş malzemesi başta olmak üzere her türlü yardımı yapacaktı. Yapılacak yardımların ABD’ye geri ödenmesi konusu ise savaş bittikten sonra ele alınacaktı. I.Dünya Savaşı sırasında da benzer bir politika izleyerek Avrupalı devletlere yardım eden ABD, savaşın bitmesinin ardından yaptığı yardımları faiziyle ödenmek üzere geri almıştı. Bu açıdan bakıldığında ABD’nin en azından bir süre herhangi bir karşılık beklemeden benimsediği bu yasa, ABD siyasetinde yapılan önemli bir değişiklik olarak görülebilir. 50 milyarlık toplam yardımın en büyük miktarı İngiltere’ye (31 milyar verilmiş, onu sırasıyla, Sovyetler Birliği (11 milyar), Fransa (3 milyar) ve Çin (1,5) izlemiştir.⁶⁴ Roosevelt’in sunduğu Yasa Kongre tarafından kabul edilmiş ve savaş bitinceye kadar sürdürülmüştür.

En az bu yasa kadar önemli bir diğer olay da 9-10 Ağustos 1941’de Roosevelt ile Churchill’in bir araya gelmesidir. Atlas Okyanusu’ndaki iki savaş gemisinde bir araya gelen ikili, savaştan sonra oluşacak yeni dünya düzeninin esaslarını belirlemek için, sekiz maddeden oluşan Atlantik Beyannamesi’ni hazırladılar. Beyanname’nin ABD’nin henüz savaşa girmediği bir tarihte yayımlanması, bu ülkenin artık tarafsız politikasını terk ettiğini ve İngiltere’nin yanında yer alacağını açıkça belli etmiştir. Sonradan 1 Ocak 1942’de Washington’da 26 devletin imzaladığı bu beyannamenin maddeleri şu şekilde özetlenebilir:⁶⁵

⁶⁴ SANDER, a.g.e., s.162

⁶⁵ SANDER, a.g.e., s.116-117

- 1- İlgili milletin rızası olmadan, o millete ait toprakların statüsünde bir değişiklik yapılmayacak,
- 2- Savaş sona erdikten sonra yeni topraklar elde edilemeyecek,
- 3- Her millet kendi geleceğini tayin etme hakkına sahip olacak ve dilediğı idare şeklini seçebilecektir,
- 4- Açık denizlerde ticaret serbestliğı hakkı tanınacak,
- 5- İnsanların korku, sıkıntı ve açlık olmadan yaşayabilmelerine imkan verecek bir barış ortamı sağlanacak,
- 6- İktisadi kalkınmanın olabilmesi ve sosyal güvenliğin gelişmesi için uluslar arasındaki işbirliğı korunacak ve geliştirilecek,
- 7- Mevcut antlaşmalara riayet etmek kaydıyla küçük, büyük, mağlup, namağlup tüm devletler ekonomik olarak kalkınabilme hakkına sahip olacak ve hammadde imkanları eşit olarak dağıtılacak,
- 8- İngiltere ve ABD tüm dünya ülkelerinin “güç” kullanmayı bırakmalarını gerektirğine inandıkları için ve diğer milletler için tehdit oluşturabilecek ülkelerin ellerinde saldırgan eylemlerini gerçekleştirebilecekleri olanaklar bulunduğu sürece uluslararası bir barışın kurulması imkansız olacağından geniş bir güvenlik sistemi meydana getirilinceye kadar dünya güvenliğı için tehlikeli olabilecek ülkeler silahsızlandırılacak, bu anlayış doğrultusunda Mihver devletleri de silahsız hale getirilecek.

Yukarıda belirtilen maddeler daha sonra oluşturulan Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın da temeli olmuştur.

Birleşik Milletler, esas olarak 1937-1941 tarihleri arasındaki dönemde Japonya ile arasında oluşan gerginliğin bir sonucu olarak II.Dünya Savaşı'na katılmıştır.

Mayıs 1936 da Japonlar Batılı ülkeler ile Sovyetler Birliği'ne karşı oluşturulacak savunma hazırlıklarının yapımına başlanmasına karar verdiler. 1936 yılında Sovyet tehdidine karşı Almanya ve İtalya ile bir anlaşma yapan Japonlar, 1939 Ağustosunda Almanların Sovyetler Birliği ile bir İttifak Antlaşması yapması üzerine derin bir şaşkınlığa uğradı.

1931 yılında Mançurya'ya saldırarak burayı bir Japon uydusu haline getiren Japonlar, 1937 yılında da asıl hedefleri olan Çin'e yöneldi. Japonların hammadde ihtiyacını karşılamak ve ülkedeki yoğun nüfusu bir pazar olarak kullanma amaçları, ABD'nin Uzakdoğu'aki çıkarlarıyla çakışıyordu. Büyük bir çoğunluğun aksine Roosevelt, Avrupa'daki savaşın gidişatını etkileyebileceği düşüncesiyle dikkatini Uzakdoğu'ya çevirdi ve burayı temel mesele olarak görmeye başladı. Çin lideri Chiang Kai-shek rejimine destek veren ve Çin'le ticaret yapacak tüm devletlerin orada yatırım yapabilmek için eşit koşullara sahip olmaları gerektiğine inanan ABD için, Japonların Çin'i ele geçirme faaliyetlerinin can sıkıcı olduğu söylenebilir.

ABD, Japonya'nın kasıtlı olarak kendisini kızdıracak hareketlerde bulunduğunu düşünürken, Japonya ise Birleşik Devletlerin Chiang Kai-shek'e yardım etmesinden dolayı kızgınlık içindeydi. 1939 tarihinde Almanların saldırgan politikası sonucunda bir savaş çıkabileceğinden endişe eden Japonya, Almanlar aracılığıyla Amerika ile aralarında o dönemde yavaş yavaş başlayan gerginliği gidermek için bazı

girişimlerde bulundu. Ancak ABD'nin böyle bir yakınlık için Japonya'nın Çin'e yönelik hedeflerinden vazgeçmesini istemesi üzerine, Japonların bu girişimleri sonuçsuz kaldı. Halbuki Japonya'nın Amerika'yla iyi ilişkiler kurmak istemesinin temel nedeni zaten Çin'de sahip olduğu üstünlüğün ABD tarafından kabul görmesiydi.⁶⁶

II.Dünya Savaşı başladıktan sonra Birleşik Devletler ile Çin'deki emellerine bir türlü kavuşamamış olan Japonya arasındaki ilişkiler iyice kötüleşmeye başladı. İki ülke de henüz savaşa iştirak etmemişlerdi; ancak Japonya ABD'nin müttefikleri İngiltere ile Fransa, Avrupa kıtasında mücadele ettikleri için Birleşik Devletler'in yalnız kaldığını düşünüyordu. Böylece kendisinin önünde önemli hiçbir güç kalmadığına inanan Japonya'nın bu tavrı, iki ülkeyi birbiriyle karşı karşıya getirmiştir.

Savaşın ilk başlarında Japonya için olumlu bir gelişme olmadı. Almanya ve Sovyetler Birliği ittifak içinde bulduklarından Japonya açısından kuzeyde Sovyet tehlikesi belirdi. Buna bağlı olarak güneye doğru ilerleyerek İngiltere ve Fransa'yla birlikte savaşmak düşüncesi de riskliydi. Ancak Haziran 1940'a gelindiğinde Japonlar açısından durum değişiklik gösterdi ve Almanların Batı Avrupa ülkelerine saldırması ve Fransa'yı işgal etmesiyle birlikte Japonya hedeflerine ulaşma imkanını buldu. Fransa'nın Hindicini'deki sömürgeleri Çin'e karşı yürütülecek savaş için çok değerliydi ve Hint adalarının doğusundaki bölgede özellikle petrol açısından çok zengindi. Amerika ya da İngiltere bu toprakları ele geçirdikleri takdirde hayallerinin suya düşeceğinden korkan Japonya bu topraklara ilk olarak kendisinin girmesini ve buraların kendi denetimine geçmesini arzu ediyordu. Bu isteğin sonucunda 12 Hazi-

⁶⁶ ARMAOĞLU, a.g.e., s.379

ran 1940'da yapılan antlaşmayla Tayland Japon hakimiyeti altına girdi. Ayrıca Fransa Almanlara yenildikten sonra 29 Ağustos 1940'da Fransız hükümetiyle yapılan bir diğer antlaşmayla Japonya Hindicini'de diğer devletlere nazaran daha üstün bir konuma sahip oldu. Japonya'nın bu antlaşmayla Hindicini'de elde ettiği ayrıcalıklar daha çok ekonomikti. Japonların genişleme siyasetinin Uzakdoğu'nun statükosunu değiştirdiğini düşünen ABD, Japonya'yı faaliyetlerinden ötürü kınadı.

Fransa düştükten sonra Almanların karşısında artık sadece İngiltere'nin kalması ABD için endişe verici bir durumdu. Bu endişe, Amerika ile İngiltere'yi 2 Eylül 1940 tarihinde bir anlaşma yapmaya yöneltmiştir.⁶⁷

Japonya kendi politikası önünde bir engel teşkil eden ABD ile bir savaşa girmeyi göze alamıyordu. Bu amaçla 27 Eylül 1940'ta Almanya ve İtalya ile Üçlü Antlaşma'yı imzalamış ve bu antlaşma yoluyla Almanya'ya yardım etmek şartıyla, Birleşik Devletler'in savaşa dahil olmasını engellemek ve Almanya karşısında nasılsa dayanamayıp yok olacak İngiltere'nin topraklarından pay elde etmek hedefine yönelmişti. Aynı zamanda Amerika'nın İngiltere'yi desteklemesini engellemek ve bu iki ülke arasındaki ittifakı bozmak için yapılan bu antlaşma, Batı kamuoyunda Japonya'ya karşı oluşan olumsuz düşünceleri arttırdı.

Uzakdoğu'daki İngiliz stratejisinin temeli, Singapur'da bulunan deniz üssüne dayanıyordu. Japonlarla bir savaşa girilmesi durumunda, ilk olarak bu adadaki üs kullanılacaktı. Ancak Fransız donanma gücünün 1940'da yok edilmesi ve düşman

⁶⁷ ARMAOĞLU, a.g.e., s.380

gücüne İtalyan donanmasında katılması işleri güçleştirdi. Bu durumda Japonlarla yapılacak savaşta kullanılması planlanan bir donanma gönderme ihtimali de ortadan kalkıyordu. İngiltere'nin ABD'nin yardımı olmadan kendisini savunması neredeyse olanaksızdı. 1940 Mayısından itibaren İngilizler Uzakdoğu'daki insiyatifi Amerika'ya bıraktı.

Japonya'nın Uzakdoğu'daki yayılma politikası, 1941'de Roosevelt tarafından koyulan petrol ambargosuyla karşılaştı.⁶⁸ Aslında Uzakdoğu'daki çıkarları birbiriyle çatışan ve bu durumu çözüme kavuşturmak için bir çıkış noktası bulamayan bu iki devlet bir savaşın içine girmek istemiyordu. Ne var ki koşullar iki ülkeye de savaşın yapılmasını diretiyordu. Roosevelt'in koyduğu ambargo sonucunda dış ticaret gelirleri ve petrolü kesilen Japon ekonomisi bu güç duruma ancak bir yıl dayanabilirdi. Eskiden savaş bakanı olan Başbakan Tojo Birleşik Devletler'e karşı sürdürülen tutumun sertleştirilmesi taraftarıydı. Ona göre Japonya'nın savaşa girmesi durumunda kendisine gerekli olacak kaynakları zorla elde etmesi Amerika'yı kızdırabilirdi, ama bu kırgınlık uzun sürmeyecek, sonradan Japonya'nın kendisini uzun bir süre savunmak için ihtiyaç duyacağı materyali temin etmek için izlediği politika ABD tarafından anlayışla karşılanacaktı.

Japonya'nın ABD'ye barış önerisinde bulunurken yaptığı tekliflerin ABD tarafından kabul edilmemesi üzerine Japonya bu ülkeye savaş açmaya karar verdi. İlk hedef, ABD'nin Pasifik'te sahip olduğu üstünlüğün simgesi olan Pearl Harbor'un ele

⁶⁸ SANDER, a.g.e., s.118

geçirilmeydi. Buradaki kara ve deniz üslerinin yok edilmesi ABD'ye çok büyük bir zarar verecekti.

7 Aralık 1941 günü Hawaii'de bulunan ve dünyanın en büyük deniz üslerinden biri olan Pearl Harbor'daki Amerikan üslerine saldırılmasıyla birlikte Uzakdoğu'daki Japonya-Amerikan savaşı başlamış oldu. Japonya'nın Güney Pasifik'teki Singapur ve Filipinler gibi ülkelere saldıracağını düşünen ABD için bu saldırı tam bir sürpriz oldu. Sonradan Japonların Pearl Harbour'a yapılacak ana saldırıyı gerçekleştirecek olan savaş uçaklarını taşıyan altı uçak gemisini önceden gizlice Pasifiğe gönderdikleri anlaşıldı.⁶⁹

ABD'nin sonunda savaşa dahil olması en çok müttefiki İngiltere'yi memnun etmiş, bu gelişme ülkede sevinçle karşılanmıştır.

Birkaç saat gibi kısa bir sürede üstünlüklerini kanıtlayan Japonlar tarafından ABD'nin donanması ve hava filosunun büyük bir bölümü yok edildi. Bunun anlamı Japonya'nın büyük bir zafer kazandığıydı. Ancak saldırı sırasında üç Amerikan uçak gemisinin limanda bulunmayışları sayesinde yok edilmekten kurtulmuş olması bu büyük başarıya az da olsa gölge düşürmüştür. Japonların Hawaii adasında bulunan önemli petrol depolarını havaya uçurmayı akıl edememeleri ve böylesine önemli bir bölgeyi işgal etmeyi becerememeleri üzerine bu üs sahibinde, yani ABD'de kaldı. Bu Japon ihmalkarlığının sebebi büyük olasılıkla çabuk ve fazla çaba harcamadan kazanılan galibiyetin sarhoşluğuuydu.⁷⁰

⁶⁹ BLAINEY, a.g.e., s.227

⁷⁰ SANDER, a.g.e., s.118

Pearl Harbor saldırısından sonra güneye yönelen Japonlar, bu bölgedeki Amerikan üssü Manilaya saldırdılar. Bu üssü kaybetmemek adına Birleşik Devletler tarafından sergilenen ısrarcı tutum onlara 140.000 ölüye mâl oldu. 1941 yılının sonlarında Japonlar Hong Kong'u da ele geçirdiler. Bu saldırı sırasında İngilizler büyük kayıplar verdi. İngilizler için artık tek umut Singapur'du. Buranın savunulması için Japonların Malaya bölgesini ele geçirmelerinin önlenmesi gerekiyordu. Ancak bu başılamadı. Malaya'yı daha çok havadan savunan İngilizlere karşılık sayıca az olan Japonlar Malaya ve Singapur'u 10 hafta gibi belki de kendi planladıklarından bile daha kısa bir sürede ele geçirdiler.

Malaya'da bulunan Amerikan ve İngiliz donanmalarını etkisiz bir hale getiren, İngilizlere büyük bir kayıp verdiren ve imparatorluk gücünün büyük bir bölümünü esir alan Japonlar için, saldırıları için gerekli olan en önemli bölgeyi, yani Doğu Hint Adaları'nı ele geçirmelerine mani olabilecek büyük bir güç kalmadı. Malaya ve Doğu Hint Adaları'nın ele geçirilmesi Japonya'ya büyük bir kaynak sağladı. Buralardan özellikle ülkenin ihtiyaçlarına uzun bir süre cevap verecek miktarda petrol elde edildi.

Bu arada 11 Aralık 1941'de Hitler ve Mussolini'nin de Birleşmiş Milletlere savaş ilan etmeleriyle birlikte, II.Dünya Savaşı'nı yönlendiren iki ana grup tamamlanmış oldu. Mihver Grubunda yer alan Almanya, İtalya ve Japonya'ya karşılık, İngiltere, Sovyetler Birliği (1945 yılına kadar Japonya'ya savaş ilan etmiş olmamasına rağmen) ve Birleşmiş Milletlerden oluşan Müttefikler Grubu.

Müttefik devletler birlikte ne kadar uzun bir süre dayanabilirlerse, Almanya'nın yenilgisinin o kadar kolay olacağını düşünüyorlardı. Almanya'yı yenmeyi başarabilirlerse, Japonya'yı yenmeleri de kolaylaşacaktı.

Ancak gelişmeler umulduğu gibi gerçekleşmedi ve 80.000 kişilik İngiliz askerine karşı 35.000 kişilik bir orduyla mücadele eden Japonlar, İngiliz tarihinin en büyük teslimiyetini gerçekleştirdikten sonra sürekli olarak ilerleyişlerine devam ettiler. Birmanya'nın ardından Endonezya'ya yönelen Japonlar, Mart 1942'de bölgeye hakim olan Hollanda'ya girerek bu ülkeyi ele geçirdiler.

Durmak bilmeyen bu Japon ilerleyişine Nisan 1942'de Japon haberleşme kodunu çözen Amerikalılar tarafından Avustralya'da son verildi. Mayıs ayının başlarında Japonların Mercan Denizi'ne bir çıkarma yapacağını öğrenen Amerikan istihbaratı, Japonya'nın hemen ardından Port Moresby'ye saldıracağı haberini aldı. Mercan Denizi'nde yapılan savaşta aralarındaki 160 km lik mesafe nedeniyle birbirlerini göme imkanı olmayan ve karşılıklı top ateşinde bulunmayan düşman gemilerinin katıldığı yeni bir çeşit deniz savaşı yaşandı.⁷¹ Savaş, bir deniz savaşı olarak anılmasına rağmen bütünüyle uçaklarla yürütüldü. Her iki tarafın da birer uçak gemisi kaybettikleri bu savaş Japonlar için bir kırılma noktası olmuş, Japon ilerleyişi artık durdurulmaya başlanmıştır.

⁷¹ PARKER, a.g.e., s.105

Bu savaşın ardından Amerikan seferiyle sonuçlanan Midway savaşı yapıldı. Japonlar, Amerikalıları aldatmak için asıl hedeflerinden daha kuzeydeki bir noktaya saldırmışlar, ancak kullandıkları Őifre karşı taraf tarafından çözüldüğü için taktiklerini başarıya ulaştıramamışlardır. Amerikan donanmasının hazırladıkları sahte savaş alanında olduğunu düşünen Japonlar, Midway yakınlarında pusuya yatmış olan düşman tarafından gafil avlanmıştır. Bu savaşta Japonya okyanus üzerindeki uzak mesafeler arasında yapılan mücadelelerde büyük önem taşıyan en değerli uçak gemilerini kaybederken ABD ise sadece tek bir savaş gemisi kaybetmiştir. Böylece Japonların Pasifik'te sahip oldukları üstünlük sona ermeye başlamıştır.

Artık savunmaya çekilmek zorunda kalan Japonlar bu işi hakkıyla yapmışlardır. Sonradan daha birçok ağır mücadele içine girilecek olmasına rağmen Midway Savaşı Japonlar için sonun başlangıcı olmuş, ibre artık onlar için tersine dönmüştür.

H) Savaşın Sona Ermesi

Hitler'in savaşı kazanma umutları 1943 yazına kadar sürdü. Bu tarihten itibaren ise sadece yenilgiyi mümkün olduğunca geciktirebilmeye çalıştı.

1943 Eylülünde Napoli'yi elinden kaçıran Almanya, Roma'yı ise dokuz ay boyunca kaybetmemeyi başardı. 6 Haziran 1944 tarihinde gerçekleştirilen müttefik saldırısının Normandiya üzerinden yapılması Hitler için sürpriz olmuştur. Savaş tarihinde yapılan en büyük deniz hareketi olan Normandiya Çıkarması (Overlark Operasyonu) sırasında Müttefik güçleri ağır kayıplar vermişler, ancak buna rağmen 26 Ağustosta Paris'i düşman işgalinden kurtarmayı başarmışlardır. Ağustos ayının so-

nuna kadar General Eisonhower'ın komuta ettiği müttefik orduları Fransa'nın ardından Belçika ve Hollanda'ya da girmiş ve Ekim ayında Alman topraklarına ulaşmıştır. Maraşel Montgomery, Almanların ilk başlarda başarıyla yürüttüğü Ardennes saldırılarını durdurmakta başarılı olmuştur. Ocak 1945'te Sovyet orduları ise Polonya ve Baltık ülkeleri üzerinden Oder nehrine kadar varmıştır. Bu ilerleyiş sırasında Budapeşte'yi de ele geçirmişlerdir. Müttefik birliklerinin Ren kıyılarına ayak basmasıyla artık zafer ufukta görünmeye başladı. Ancak Casablanca Konferansı sırasında Almanların mutlak teslimiyetine dair alınan karar, Almanların mücadele gücünü kamçılamış ve böylece sonu belli olmasına rağmen savaş uzamaya başlamıştır.⁷² Teslim olduğu ana kadar ABD ile İngiltere'nin barış isteyeceğine inanan Hitler, son ana kadar direnmekten vazgeçmemiş, hatta bunu aklından bile geçirmemiştir. Bu arada kendisine karşı orduda bulunan muhalefet daha da artmış, ancak tertiplenen hiçbir suikast amacına ulaşamamıştır.

Müttefiklerin Güney Almanya'ya girdikleri tarihlerde, Viyana'ya hakim olan Sovyet orduları da Berlin'e saldırmaya başladı. O ana kadar pes etmeyi düşünmeyen Hitler, Rus tanklarının kendisinin de içinde bulunduğu Başbakanlık binasına doğru ilerlediklerini görünce intihar etti. 2 Mayıs'ta Berlin, Ruslar tarafından tamamen işgal edildi. 7 Mayıs 1945'te de Alman güçleri "kayıtsız şartsız" teslimiyeti kabul ettiler.

1942 yılında yapılan Midway savaşı sonucunda Pasifik'teki Japon üstünlüğünün ve ilerleyişinin sona erdiğini önceden belirtmiştik. Bu tarihten itibaren Pasifik'teki inisiyatif Amerika'ya, Güneydoğu Asya'daki ise İngiltere'ye geçti.

⁷² Fahir ARMAOĞLU, "20.Yüzyıl Siyasi Tarihi(1914-1995),Alkım Yayınları,İstanbul,1995,s.390

Bu gelişmelerden sonra hammadde bağlantılarını kaybetmek istemeyen Japonya, Çin'i kuzeyden ve güneyden abluka altına almaya karar verdi. Bu hedeflerini gerçekleştiren Japonlar, Aralık 1944'de Çin-Hindiçini sınırına kadar ilerlediler. Bu sırada Japonların ele geçirmiş oldukları adaları işgal etmeye başlayan ABD, yeni hedef olarak Filipinler'i seçti. Yaşanan zorlu mücadelelerden sonra Şubat 1945 te Birleşik Devletler Filipinler'e egemen oldu.

Mart 1945'te stratejik bir öneme sahip olan İwo Jima adası Amerika'nın eline geçti. Böylece Japon adalarına iyice yaklaşmış olan Amerikan kuvvetleri, bu adaları yoğun bir şekilde bombaladı.

Almanya teslim olmasına rağmen dış ülkelerle ilişkileri kesilmiş olan Japonya savaşa devam etmeye kararlıydı. Temmuzda Potsdam Konferansı için bir araya gelen müttefikler, Japonya'dan kayıtsız şartsız olarak teslim olmasını istedi. Ancak bu öneri Japonlar tarafından reddedildi. Bunun üzerine 13 Nisan 1941'de Japonya'yla tarafsızlık anlaşması yapmış olan Sovyetler Birliği bu ülkeye savaş açarak Mançurya içinde ilerlemeye başladı.

Japonya'yı boyun eğip teslim almaya mecbur bırakan temel etken "Atom Bombası" oldu.⁷³ Bu silahın ortaya çıkmasında başrol oynayan kişi dünyanın en büyük dahilerinden olan Albert Einstein'dı. Ağustos ayında Birleşik Devletler Başkanı'na gönderdiği mektupta "zincirleme nükleer tepkime yoluyla o ana kadar tasavvur

⁷³ SANDER, a.g.e., s.135

dahi edilmemiş güçte bir yok etme kapasitesine sahip olacak bir bomba” üretebileceğini bildiren Einstein’ın bu buluşu İtalyan fizikçi Enrico Fermi tarafından yeniden gözden geçirilerek geliştirildi.⁷⁴ Savaşın başlamasından bir süre önce Almanların da “atom” konusunda gelişme kaydettiğini öğrenen Amerika, Almanların da benzer bir bomba üretmelerinden endişe duymaya başladı. Ancak Almanlar o tarihlerde atom bombasının ne kadar güçlü bir silah olabileceğini fark etmemişlerdi. Aynı şekilde bazı Amerikalı liderler de sözkonusu bombanın söylendiği kadar etkili olup olmayacağı konusunda şüphe ediyorlardı. İlk olarak 16 Temmuz 1945’te denenen bu silah, ABD tarafından başarılı bir şekilde dünyadan gizlendi. Kuşkusuz insanlık tarihinin en önemli olaylarından biri olan bu gizli silah hakkında Amerika Başkanı Truman tarafından Stalin’e bilgi verilmişse de Stalin o anda bu olayın önemini kavrayamamıştır.

160.000 kişinin ölümüne neden olan ilk atom bombası 6 Ağustos tarihinde Japonya’nın Hiroshima kentine atıldı. Ancak bu büyük kayıp yine de sanılan aksine Japonların teslim olmalarını sağlamadı. Hiroshima saldırıdan üç gün sonra yani 9 Ağustosta Nagasaki’ye de atom bombası atılması üzerine tehlikenin büyüklüğünü anlayan Japonlar İsviçre aracılığıyla Birleşik Devletler’le bağlantı kurarak teslim olacaklarını bildirdiler. Fakat gururlu Japonların bir şartları vardı: Japon İmparatoru’nun hak ve imtiyazlarının elinden alınmaması.

Japonya’nın 2 Eylül 1945’te kayıtsız şartsız teslim olduğunu belirten belgeyi imzalamasıyla II.Dünya Savaşı sona erdi.

⁷⁴ BLAINEY, a.g.e., s.254-255

3. BÖLÜM

II.DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA VE SONRASINDA BARIŞI KURMA ÇABALARI VE YAPILAN KONFERANSLAR

II.Dünya Savaşı'nın dönüm noktası sayılabilecek 1943 yılının Şubat ayında, Alman ordularının Stalingrad'da yapılan savaşı kaybetmeleri üzerine doğu cephesindeki Mihver ilerleyişi sona emiş, Mayıs ayında Kuzey Afrika'nın Müttefik kuvvetlerinin eline geçmesiyle ise İtalya'nın yeniliş süreci hızlanmıştır.

Hitler'in şansının döndüğü 1943 yılında aynı zamanda çok sayıda görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Savaşı kazanacak tarafın kendileri olacağını artık anlamış olan Müttefikler, savaşın mümkün olduğunca erken bir tarihte bitirilmesini sağlayacak askeri stratejileri hazırlamak,savaş sonrasında dünyada barış ortamının kurulması ve sürdürülmesi için ortak planlar belirlemek, mevcut sorunları çözüme kavuşturmak ve aynı zamanda savaş sonrasında oluşacak yeni dünya düzenini oluşturmak için çeşitli konferanslar tertiplemişlerdir. Bu çaba, farklı politik görüşlere sahip olan iki ülkeyi, ABD ile Sovyetler Birliği'ni de ortak bir hedef etrafında bir araya getirmiştir.

II.Dünya Savaşı sonrasında oluşacak yeni dünya düzeni içerisinde yer alacak ülkelerin kaderleri sadece savaş alanlarında şekillenmemiş, hedefleri, karakterleri birbirinden farklı olan ve savaşın kazanılmasında önemli bir rol oynamış olan üç büyük liderin (Roosevelt, Churchill, Stalin) istekleri doğrultusunda belirlenmiştir. Onların kendi ülkelerinin çıkarlarını garanti altına almak adına verdikleri kararlar özellik-

le Avrupa'nın geleceği açısından büyük bir önem taşımıştır. Ortak düşmana karşı hedef, ideoloji ve çıkar gözetmeksizin birlikte mücadele eden bu devletler, savaşın gidişatının kendi lehlerine dönmeye başladığını anlayınca kendilerine başarı kazandıran “işbirliği” anlayışını bırakarak şahsi çıkarlar peşine düşmüş, böylece aralarındaki ortaklık yara almaya başlamıştır.

Gerek savaşın gidişatında gerekse savaş sonrasında gelişen olaylar üzerinde büyük rol oynadıkları için, müttefikler tarafından düzenlenen bu konferanslardan kısaca söz etmenin yararlı olacağı inancındayız. Bu, aynı zamanda savaş sonrasında yaşanan olaylara ışık tutması ve onların daha kolay anlaşılması açısından da faydalı olacaktır. Çalışmamızın asıl konusunu oluşturan “Yalta Konferansı” ise ayrı bir bölümde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

a) Casablanca Konferansı (14 – 24 Ocak 1943)

ABD'nin henüz II.Dünya Savaşı'na girmediği bir tarihte Başkan Roosevelt ile İngiltere Başbakanı Churchill'in Atlantik'te buluşarak sekiz maddeden oluşan “Atlantik Beyannamesi”ni imzalamış olduklarını belirtmiştik. Sonraki tarihlerde savaşa katılmış olan devletlerin bir bölümü de bu beyannameye katılmıştır.

ABD'nin savaşa dahil olmasının en çok İngiltere'yi memnun ettiği de söylenmişti. Bu ülkenin savaşa girişi aynı zamanda İngiltere ve Amerika'nın Almanya'ya ortaklaşa bir cephe açmaları suretiyle taşıdığı yükün hafifleyeceğini düşünen Sovyetler Birliği'ni de sevindirdi. ABD birliklerinin Kasım 1942 de Fas ve Cezayir'e

ayak basmaları üzerine Kuzey Afrika'da İtalyanlarla yürütülen mücadele fazla uzun sürmeyeceği için, bundan sonraki adımın ne olacağını belirlemek ve böylece görüş alışverişinde bulunmak için bir toplantı yapılmasına karar verildi.

14-24 Ocak 1943 tarihinde Roosevelt ile Churchill'in katılımlarıyla başlayan konferansa sonraki günlerde Fas sultanı ile Fransa lideri De Gaulle de iştirak etmiştir. Konferansa davet edilen Stalin, savaşla ilgilendiğini ileri sürerek kendisine yapılan çağrıyı karşılıksız bırakmıştır.⁷⁵

ABD'nin Uzakdoğu'da yürütülecek savaşlar için kendilerinden daha fazla yardım isteyeceğini düşünen ve bu olasılığın gerçekleşmesinden endişe eden İngilizlere karşılık, Amerikalılar da ordularının İngilizler tarafından Akdeniz'in daha da iç kısımlarına yöneltilmesinden korkuyorlardı. Churchill'in Akdeniz'de izlediği strateji, İtalya'nın savaştan çekilmesini sağladıktan sonra Türkiye'yi savaşa sokmak yoluyla Almanların bu bölgede etkinlik kurmalarını engellemektir.

Roosevelt ise Ruslara yardım ediyor gibi görünmek amacıyla ABD'nin Almanya'yla savaşmaya devam etmesi gerektiğini düşünüyordu. Gerekirse Rusları kurtarmak ve Almanları yok etmek için bir istila gerçekleştirilmeliydi. Bu düşünceye bağlı olarak Casablanca Konferansı'nda Rusya üzerindeki yükün kaldırılması için Sicilya'ya saldırılmasına karar verildi. Ancak bu karar alınırken Sicilya ele geçirildikten sonra bu adanın durumunun ne olacağı hakkında bir anlaşmaya varılmadı.

⁷⁵ ARMAOĞLU, a.g.e., s.390

Konferans sırasında ayrıca Almanya ile Japonya teslim olduklarında bu ülkelere karşı izlenecek tutum ve sunulacak koşullar hakkında görüşmelerde bulunuldu. Bu karar uyarınca, Almanya yenilecek kadar zayıf bir duruma düştüğünde müttefikler, Avrupa kıtasında Almanlar tamamen teslim oluncaya kadar mücadele etmeyi sürdürecekleri başka bir cephe açacaklardı. Bu karar alındığı sırada, Almanların mücadele gücünün azalacağı ve böylece uzun süre savaşamayacakları öngörülmüş, ancak Hitler'in ısrarla ve inatla mücadeleyi bırakmaması üzerine tahmin edilenin aksine savaş uzamıştır. Konferansta Almanların kayıtsız şartsız teslim olmaları kararı alınmıştır. Alman direncini azaltacağı düşünülerek alınan bu karar Almanlar üzerinde ters bit etki yaratmış, onların mücadele azmini arttırmıştır.

Bunlardan başka konferansta Türkiye'nin tarafsızlığı konusuna da değinilmiş ve bu ülkenin izlediği söz konusu politikayı terk ederek savaşa katılması için gerekli askeri koşulların oluşturulması kararı alınmıştır.

Konferans sırasında ABD ve özellikle Churchill tarafından Fas sultanına gösterilen saygı ve ilgiden nasibini alamayan De Gaulle bu duruma içerlemiş ve kendisinde zaten var olan Anglo-Amerikanlara dair olumsuz düşünceler daha da artmıştır.

b) Washington Konferansı (12-26 Mayıs 1943)

12-26 Mayıs 1943'de Washington'da toplanan konferans yine Roosevelt Churchill'in önderliğinde toplanmıştır. Bu konferansa kod adı nedeniyle "Trident Konferansı"⁷⁶ adı da verilmiştir.

Roosevelt, danışmanlarının önerisiyle daha önceden plan hazırladığı için bu sefer konferansa hazırlıklı gelmişti. Bu plan, Rusları kurtarmak amacıyla 1944 baharında Manş Denizi üzerinden bir saldırı yapılmasını öngörüyordu. ABD'ye göre müttefikler artık Akdeniz'de daha fazla zaman harcamamalıydı. İngilizler ise konferans sırasında Almanlarla bir noktada savaşılması önerisini ortaya attılar. Hedefleri farklı olan iki taraf, Stalin'in Kızıl Ordusu olmadan Almanları durdurmaya imkanı bulamayacakları konusunda hemfikirdi.

Konferansta alınan kararlara göre 1944 yılının ilk aylarında Fransa'da bir cephe açılacak, İtalya işgal edilecek, bu konuda başarılı olduğu takdirde Balkanlar'daki müttefikini kaybedecek olan Almanya, bunu telafi etmek için bu bölgeye daha fazla birlik yollamak zorunda kalacak ve böylece hedeflendiği gibi Sovyetler'in yükü hafifleyecekti. İtalya'nın savaş dışı kalması, esas olarak bu ülkeden çekindiği için savaşa girmediği düşünülen Türkiye üzerinde olumlu bir etki yaratacak ve Türkler nihayet savaşa gireceklerdi. Bu durum müttefiklere Türk hava üslerinden yararlanma olanağını da verecekti.

Churchill ise Müttefik devletler tarafından barışın korunmasını, Avrupa, Uzakdoğu ve Amerika'da farklı birer Konsey oluşturulmasını, Türkiye'nin kurulacak

⁷⁶ ARMAOĞLU, a.g.e., s.390

Balkan birliğine dahil edilmesini istemiş ayrıca Fransa'nın tekrar eski güçlü günlerine dönebilmesi için bu ülkeye yardım edilmesini önermiştir.

Konferansta ayrıca Uzakdoğu savaşının çabuk bir biçimde sonlandırılması ve savaş sona erinceye kadar işlenecek temel stratejiler de görüşülmüştür.

c) Quebec Konferansı (14-24 Ağustos 1943)

14-24 Ağustos 1943'de Kanada'nın Quebec şehrinde Churchill, Roosevelt ve Kanada ile Avustralya Başkanlarının katılımlarıyla toplanan konferans, İtalyan lideri Mussolini'nin ani bir darbeye devrilmesi üzerine açılacak ikinci cephe konusunu karara bağlamak amacıyla toplandı.⁷⁷

Quebec'te İngilizlerin Fransa'ya yönelik Alman saldırısının gücünün azaltılması için yine, Akdeniz'de daha fazla güce ihtiyaçları olduğunu belirterek dikkatleri tekrar bu bölgeye çekmek istemesine karşılık, Sovyetler Birliği tüm kaynaklarıyla birlikte İtalya'nın istila edilmesi konusuna yoğunlaşılmasını istedi. ABD ile İngiltere sonunda görüş ayrılıklarını bir tarafa bırakarak Almanya'nın yenilgiye uğratılarak savaşın bir an önce bitirilmesini sağlamak için bir uzlaşmaya vardılar. Sovyet Birliği'nin asıl niyeti diğer devlet için hala tam bir muammaydı. Ancak buna rağmen Roosevelt ve Churchill Sovyetlerin mücadeleye devam edip Alman ordularını oyalararak, müttefiklerine zaman kazandıracağını düşünüyorlardı.

⁷⁷ ARMAOĞLU, a.g.e., s.391

Stalin'le özel olarak görüşmek isteyen Roosevelt bunu başaramadı ve kendisini yine ülkesinin topraklarından ayrılmaya ikna edemedi. İngilizler ve Amerikalıların bu konferans sırasında birbirlerine giderek artan karşılıklı güven ve iyice pekişen işbirliği duygularının etkisiyle birlikte uyum içerisinde çalıştıkları söylenebilir.

Churchill, İtalya'da Mussolini'nin iktidardan uzaklaştırılması dolayısıyla İtalya'da beliren yeni atmosfer sebebiyle Avrupa'da açılacak olan yeni cephenin Fransa'da değil de Türkiye'nin de savaşa dahil olması suretiyle Balkanlar'da açılması hususunda diretmişse de bu fikri ABD tarafından kabul görmemiştir. Açılacak ikinci cephenin Fransa'nın Normandiya bölgesinde olması ve bu işin ABD tarafından halledilmesi kararlaştırıldı.

Quebec Konferansı'nda ayrıca, Japonlarla Pasifik'te gerçekleştirilecek mücadelelerin planları tekrar gözden geçirilerek bundan sonraki tarihlerde gerçekleştirilecek toplantılara Sovyetler Birliği'nin de çağrılarak müttefikler arasında yapılan görüşmelere üçlü bir nitelik kazandırılmasına karar verildi. Aynı zamanda Tahran Konferansı'nın çıkış noktası da olan Quebec Konferansı'nda alınan bu karar ilk olarak yine Tahran Konferansı'nda uygulanmıştır.⁷⁸

d) Moskova Konferansı (19 Ekim – 1 Kasım 1943)

ABD'nin II.Dünya Savaşı'na girmesini izleyen dönemde üç büyük devlet (ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği) arasında Almanlara karşı yapılan ortaklığa ve

⁷⁸ Oral SANDER, “**Siyasi Tarih (1918-1994)**”, İmge Yayıncılık, Ankara, 1989 s.189

artan işbirliğine rağmen Sovyetler Birliği diğer iki müttefikine tam olarak güvenmiyordu. Ruslara göre ikinci cephenin açılması bir hayli uzamıştı ve bu konuya İngiltere ve ABD tarafından gerektiği kadar önem verilmiyordu. Oysa Sovyetler Birliği daha savaşa girdiği ilk günlerde Almanlara karşı daha etkin bir saldırı gerçekleştirebilmek için Avrupa’da yeni bir cephe açılmasını talep etmişti. Ayrıca ABD’den yardım isteğinde bulunan Sovyetler Birliği’ne yapılan Amerikan yardımı Rusları tatmin etmekten çok uzaktı. İngiltere ve ABD’den umduğu desteği göremeyen Ruslar, bu devletler tarafından Almanları oyalamak için kullanıldıklarını düşündüler.

Uzakdoğu’da kazandığı başarıları sürdürmek isteyen Japonya Sovyetler Birliği ile kendi müttefikleri olan Almanya’nın uzlaşmalarını istemiş ve bunu sağlamak için çaba sarfetmiştir. İlk başlarda Japonların bu gayretlerini karşılıksız bırakan Sovyetler Birliği, müttefiklerine duyduğu güven azaldığı için açıkça olmasa da Almanlarla anlaşmanın yollarını aramıştır.⁷⁹

Roosevelt ve Churchill Stalin’in kendilerine karşı duyduğu güvensizliğini anlamış ve onun Almanlarla barış yapması ihtimalinden endişe ederek görüşmelerine onu da çağırılmışlardır. Ancak Stalin’in Rusya’dan ayrılmama inadından vazgeçmemesi üzerine Ruslara gerçekleri açıklamak amacıyla ABD Dışişleri Bakanı Cordell Hull ile İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Anthony Eden Ekim 1943 tarihinde Moskova’ya gitmişler ve burada Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Molotov ile görüşmüşlerdir. Üç devletin bakanları arasında gerçekleştirilen bu toplantılar 19 Ekim günü

⁷⁹ ARMAOĞLU, a.g.e., s.391

başlamış ve 30 Ekim 1943 tarihine kadar sürmüştür. Büyükelçi Foo Ping-Sheung'un temsil ettiği Çin de Moskova Konferansı'na dördüncü büyük devlet statüsüyle iştirak etmiştir.⁸⁰

Konferans sırasında müttefikler zafer kazanıncaya kadar Almanlarla mücadele edeceğine dair güvence veren Sovyetler Birliği bu konuda pek inandırıcı olamamıştır. Çünkü Stalin çok değil, daha bir yıl önce Hitlerle anlaşmaya hazır olduğundan, bu iki devletin birbirleriyle barış yapmasından endişe duyuluyordu. Yine de müttefikler Sovyetler'in bu sözüne güvenmek istediler ya da o anki şartların dayatmasıyla buna biraz daha mecbur kaldılar. Milletler Cemiyeti'nin savaştan sonraki dönemde de varlığını sürdüreceğine inanılmasına rağmen, bu cemiyetin yeni ve büyük bir savaşın çıkmasını önleyememesi nedeniyle uluslararası platformda sahip olduğu saygınlığı kaybetmesi, Finlandiya'ya saldırdığı gerekçesiyle Sovyetler Birliği'nin cemiyetten çıkarılması, kuruluşu için çaba harcamasına rağmen bu örgüte üye olmayan ABD' nin dünya barışı ve güvenliğini sağlayacak yeni bir uluslararası teşkilatın kurulmasına yönelik ısrarı gibi nedenlerle bu örgütün artık işlevini yitirdiği düşünülmüş, savaş sona erdikten sonra tüm dünya devletlerinin katılımıyla yeni bir örgütün kurulması gerektiğine karar verilmiştir.⁸¹

Konferansta, 1938 yılında Almanya tarafından işgal edilen Avusturya'nın istila uğramış dost bir ülke olduğu, bu nedenle savaş sona erdikten sonra bu ülkeyle herhangi bir barış anlaşması yapılmasına lüzum olmadığı kararlaştırıldı.

⁸⁰ Coşkun ÜÇOK, "Siyasi Tarih Dersleri", TTK, Ankara, 1957, s.374

⁸¹ SANDER, a.g.e., s.190

Moskova Konferansı'nda yayımlanan "Kurtarılmış Avrupa Deklarasyonu"nda Çin'den dördüncü müttefik ülke olarak söz ediliyordu. Sovyetler'in, ABD tarafından önerilen bu deklarasyondan Çin'in çıkarılması için yaptığı teklif diğer devletler tarafından reddedilmiştir. Dört müttefik ülke yayımladıkları bu deklarasyon yoluyla savaş sona erdikten sonra barış ortamının sürdürülmesi ve bu barışın sağlanması için önemli bir adım olacak silahsızlanmanın gerçekleştirilebilmesi için aralarında bulunan işbirliğinin korunacağını ilan etmiştir. Ayrıca dört devlet savaşın bitmesinin ardından nüfuz alanlarını genişletmek amacını taşımayacaklarını belirttiler. Avrupa'da federasyonlar oluşturulması önerisi ise Sovyetler tarafından reddedildi.⁸²

Konferansta savaş sonrasında Almanya'nın işgali altında bulunan ülkelerde zulüm ve işkence yapılmasına mani olmak amacıyla, oluşturulacak mahkemede savaş suçlularının adil bir biçimde yargılanmaları kararı alındı.

Sovyetler Birliği, savaşın bir an evvel bitmesi için ikinci cephenin en geç 1944 ilkbaharında açılmasını, Almanya'nın bombalanması gerçekleştirilirken İsveç'te bulunan hava üslerinden faydalanılması ve Türkiye'nin savaşa katılmasının sağlanmasını talep etti. İngiltere ve ABD bu Sovyet isteklerinin İsveç'e dair olanını kabul etmemekle birlikte diğer ikisini olumlu karşılamıştır. Özellikle Türkler konusundaki isteğinin kabul edilmiş olması Rusları çok memnun etmiş, hatta bu uğurda ikinci cephenin açılmasının birkaç ay daha gecikmesine göz yumacaklarını bildirmişlerdir. Sovyetler Birliği'ne göre Türkiye'nin savaşa katılması, Rus birliklerinin kolay bir biçimde ilerlemesi için oldukça gerekliydi. Türkiye'nin savaşa girmesiyle 15 tü-

⁸² ARMAOĞLU, a.g.e., s.392

menini Sovyet cephesinden çekmek zorunda kalacak olan Almanlara güç bir duruma düşeceklerini açıklayan Molotov, bu açıdan Türkiye'ye savaşa iştirak etmesi için "öneride" bulunmak yerine onlara bunun için "emir" verilmesinin daha doğru olacağını belirtti. Bunu sağlamak için gerekirse Türklere yapılan teçhizat yardımı durdurularak onlara bir anlamda gözdağı verilmeliydi. Ancak ABD ve İngiltere Sovyetler'in bu tekliflerini kabul etmediler. Aksine, Türkiye'yi savaşa sokmak istiyorlarsa, bunun için, bu ülkeye daha fazla yardım etmek suretiyle Türkleri bu konuda teşvik etmenin daha faydalı olacağını bildirdiler.⁸³

Molotov, ABD'nin aslında Türkiye'nin savaşa girmesini istemediğini, İngiltere'nin ise savaş dışı bir Türkiye'yi memnuniyetle karşılayacağını söyledikten sonra, Türkiye'nin o anki tarih itibariyle savaşa girmesinin Hitler'i zor bir duruma sokacağını ve eğer Türkiye savaşa katılmayacaksa Müttefiklerin artık Türkiye'ye silah yardımı yapmalarına gerek kalmayacağını, Türkiye'nin savaşa girmesinin o anki koşullar açısından lüzumlu olduğunu, bu saatten sonra Türkiye'nin Müttefiklere sadece üs vermesinin kendilerini tatmin etmeyeceğini öne sürmüştür. Eden ise Türkiye'yi savaş malzemesi yardımını kesmek tehdidiyle korkutarak Türklerin savaşa katılmasının sağlanmasının mümkün olamayacağını söylemiştir.⁸⁴

Churchill'in 23 Ekim 1943 tarihinde Roosevelt'e yolladığı ve Türkiye'nin savaşa girmesi hususunda Eden'e vermiş olduğu talimatı içeren mesajında şu cümlelere yer verilmiştir: " Türkiye'yi savaşa girmeye zorladığımız taktirde, onlar da bizden hava yardımı istemek konusunda ısrar ederler. Bunu İtalyan hareketimize zarar ver-

⁸³ SANDER, a.g.e., s.191

⁸⁴ "İkinci Dünya Savaşı Yılları (1939-1946)", T.C. Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989s.183-184

meden yapmamız olanaklı değildir. Fakat Türkiye belli bir süre savaşıdı kaldıktan sonra kendi isteği ile savaşa girerse, biz de bu zorunluluktan kurtuluruz ve bunun bize büyük faydaları olur. Dolayısıyla uygun zamanın seçilmesi çok önemlidir ve düşmanın Bulgaristan ile Trakya'daki saldırı gücü ile alakalıdır. Bunun mükafatı Rusya'nın savaş gemileri, savaş malzemeleri ve diğer kuvvetlerle Karadeniz'e girmesi olacaktır...”⁸⁵

Churchill'e göre Türkiye gibi İsveç de savaşa kendi arzusuyla girmeliydi. Onun düşüncesine göre Hitler'in karşısına çıkacak her yeni güç küçük ya da büyük olmaksızın önemliydi.

Dışişleri Bakanları'nın uzun tartışmalarından sonra, 1 Kasım 1943 gecesinde imzalanan antlaşmayla Molotov'un İngilizler'in Türkiye'deki hava üslerinin derhal kullanılması için İngilizler tarafından Türk hükümetine yapılacak talebine yönelik itirazını kaldırmasına, Eden'in de daha sonraki tarihlerde kendi hükümeti adına Sovyetlerle birlikte Türkiye'nin yıl sonundan önce savaşa girmesini temin etmek için talepte bulunmasına karar verildi.

e) Kahire Konferansı (22-26 Kasım 1943)

Moskova Konferansı'nda Dışişleri Bakanları, üç devletin liderlerinin de bir görüşmede bulunmaları gerektiğine karar vermişti. Ancak yapılacak üçlü toplantının yerine bir türlü karar verilemedi. Ankara, Bağdat ve Tahran seçenekleri üzerinde

⁸⁵ Afet İNAN, “İkinci Dünya Savaşı Yılları(193-1946)”, T.C.Dışişleri Bakanlığı Yayınları, s.182

durulduysa da Stalin'in isteği üzerine Tahran'da mutabık kalındı. Düzenlenen konferansta Uzakdoğu meseleleri de görüşüleceği için Çin hükümetini temsilen Chiang Kai-shek'in de yapılacak görüşmelere davet edilmesi önerisinin Stalin tarafından kabul edilmemesi üzerine, Churchill ile Roosevelt Chiang Kai-shek ile görüşmek ve Tahran'da yapılacak büyük toplantıya tam bir birlik içinde katılmak için 22-26 Kasım 1943 tarihinde Kahire'de bir araya geldiler. Yapılan görüşmelere Mareşal Chiang Kai-shek de çağrıldı.

Churchill'in konferans süresince ikinci cephenin Balkanlar'da açılması konusunda diretmesine rağmen bu isteği, Uzakdoğu konusunu her şeyden önemli tutan Roosevelt tarafından kabul edilmedi.

Moskova dönüşünde Kahire'de Türk Dışışleri Bakanı Numan Menemencioğlu'yla görüşme fırsatını bulan Eden, Türkiye'nin hava üslerinden faydalanmak istediklerini ve bu ülkenin yıl sona ermeden savaşa gireceğini umut ettiklerini belirttikten sonra Ege'deki Alman hava gücünün azaltılması bakımından Güneybatı Anadolu'da bulunan hava üslerinin İngilizler açısından son derece gerekli olduğunu söylemiştir. Bu isteklere Türkiye tarafından olumsuz bir yanıt verildiği halde ise Türkiye'ye yapılan İngiliz yardımının durdurulacağını söylemeyi de ihmal etmeyen Eden'in bu tutumunu Türkiye'ye yönelik bir tehdit olarak değerlendirmek mümkündür.

Eden'in yaptığı öneriler, Menemencioğlu tarafından Türkiye'nin içinde bulunduğu koşullar bakımından savaşa girmeye hazır olmadığı gerekçesiyle geri çevril-

di. Müttefiklerin Türkiye içinde bulunan hava üslerini kullanmalarına izin vermenin anlamı Türklerin tarafsızlık politikalarını bir kenara koyarak müttefikler lehine savaşa girmeleri demektir. Böyle bir davranış da Hitler'in tepkisini çekebilir ve hiç niyeti olmamasına rağmen yönünü Türkiye'ye çevirmesine neden olabilirdi.

Herhangi bir karara varılamayan Kahire Toplantısı, müttefiklerin birbirleriyle görüş alışverişinde bulunmaları açısından faydalı olmuştur.

f) Tahran Konferansı (28 Kasım – 1 Aralık 1943)

28 Kasım – 1 Aralık 1943 tarihleri arasında Churchill, Roosevelt ve Stalin'in katılımlarıyla yapılan Tahran Konferansı'nın kod adı "Eureka"⁸⁶ dir.

Üç büyük liderin, Churchill, Roosevelt, Stalin, ilk defa biraraya geldikleri Tahran Konferansı, Sovyetler Birliği'nin askeri gücünün ve galibiyetin kazanılması açısından öneminin gittikçe artan bir şekilde kendini hissettirdiği bir dönemde yapılmıştır.⁸⁷

Bu toplantıyla birlikte Ruslar tarafından işgal edilmemiş olan bir yere gitmek istemeyen Stalin ilk kez Rus topraklarının dışına çıkmış oluyordu. İran, 25 Ağustos 1941'de İngiltere ve ABD tarafından kendisine yapılan yardımın güçlük çekmeden eline ulaşması amacıyla Ruslar tarafından işgal edilmişti.⁸⁸

⁸⁶ ARMAOĞLU a.g.e., s.393

⁸⁷ Ernst TOPITSCH, "Stalin's War", Çev.A. ve B.E.TAYLOR, Fourth Estate Publication, London, 1987, s.125

⁸⁸ ÜÇOK, a.g.e., s.374 -375

Tahran’da yapılan görüşmeler sonucunda, Dışişleri Bakanları tarafından Moskova’da alınmış olan kararlar teyit edilmiştir. Ayrıca konferans sırasında İran’la ilgili olarak yayımlanan demeçte Müttefikler, İran’ın zaferin elde edilmesi için gösterdiği katkıları göz önünde bulundurarak, savaştan sonra bu ülke toprakları içinde bulunan askeri birliklerini çekeceklerini ve İran’ın bağımsızlığına saygı göstereceklerini ilan ettiler.⁸⁹

İkinci cephenin açılması hususunda yine direten ve bu ısrarcı tavrı sonunda 1 Mayıs 1944’de bu cephenin açılacağına dair söz alan Sovyetler Birliği, Churchill’in ikinci cephenin Balkanlar’da açılması fikrini onaylamamıştır. Savaş sona erdikten sonra dünya barışının ve güvenliğinin korunmasını sağlayacak bir uluslararası örgüt kurulmasına oybirliğiyle karar verildi. Bu noktada Ruslar tarafından Çin’in dördüncü büyük müttefik olarak kabul edilmesine yapılan itiraz, diğer devletler tarafından dikkate alınmamıştır.

Konferans sırasında Türkiye’ye de değinilmiş ve bu ülkenin savaşa girmesinin gerekli olduğu kabul edilmiştir. Roosevelt ile Churchill Tahran dönüşü uğradıkları Kahire’de İnönü’den tekrar Türkiye’nin savaşa girmesini istediler. İnönü, Roosevelt ile Churchill’in Türkiye’nin hala sürdürdüğü tarafsızlık politikasını bırakarak savaşa katılması yönünde yaptıkları teklife olumsuz bir yanıt vermemekle birlikte, onlardan silah yardımı talep etmiştir. İnönüye göre Müttefiklerin kendisinden asıl istedikleri şey Türkiye’nin savaşa katılmasından daha çok Balkanlar’ın bombardımanı için gerekli olan üslerin kullanılmasını kabul etmesiydi. Ancak böyle bir harekette

⁸⁹ SANDER, a.g.e., s.192

bulunduğu taktirde bunun anlamının savaşa girmek olacağına farkında olan İnönü, İngiliz ve Amerikalıları oyalamak suretiyle tarafsızlık durumunu korumak düşünce-siydi. Türkiye'nin savaşa girmesini en çok isteyen kişi ise müttefiklerin Sovyet ordu-larından önce Balkan topraklarına ayak basması gerektiğini düşünen Churchildi. Stalin'in Türkiye'den beklentisi ise bu ülkenin savaşa girip,doğu cephesindeki Al-man askerlerini bölerek, omuzlarındaki Alman yükünü hafifletmesiydi.⁹⁰

Tahran Konferansı'nda o tarihe kadar açıklanmamış olan bazı konularda da uzlaşmaya varılmıştır. Roosevelt'in Ruslar'ın Boğazlar, Baltık ve Pasifik'teki sıcak sulara ulaşma isteğini hoş karşıladığını bildirmesi üzerine, bu hoşgörü ortamından yararlanan Sovyetler, Finlandiya'nın bazı bölümlerini de elde etmek istediklerini belirtmiştir. Sovyetler Birliği duydukları yoğun Alman korkusu nedeniyle bu ülkenin iyice bölünüp parçalanmasını arzu ediyordu. Hatta Stalin, konferans sırasında düzen-lenen bir yemek sırasında 50.000 Alman askerinin kurşuna dizilmesini isteyerek bu ülkeye karşı duyduğu nefreti açıkça ortaya koymuştur. Churchill ise Almanya'nın beş ayrı bağımsız ülkeye bölünmesini önermiştir.⁹¹

Konferansta alınan diğer kararlar şunlardır: Yugoslavya'da faaliyet gösteren çetecilere her türlü destek verilecek, Türkiye'nin yıl sonuna kadar savaşa girmesini temin etmeye çalışılacak, Türkiye'nin savaşa katılıp Almanya'yla mücadele etmesi durumunda Bulgaristan Türkiye'ye saldırırsa, Ruslar da Bulgaristan'a savaş açacak-

⁹⁰ SANDER, a.g.e., s.192-193

⁹¹ ARMAOĞLU, a.g.e., s.394

lar, 1944 Mayıs sonu ya da Haziran başlarında müttefikler tarafından Normandiya'ya çıkartma yapılacak, ayrıca Sovyetler Birliği de Almanya'ya saldıracaktır.⁹²

Tahran Konferansı'nda, galibiyetin kokusunu alan müttefik devletlerin her birinin artık öncelikle kendi çıkarını düşünmeye başladıkları görülür. Sovyetler'in Balkanlar'a bir kere girerse bir daha oradan çıkmamasından korkan Churchill, sürekli olarak ikinci cephenin Balkanlar'da açılmasını önermiştir. Roosevelt ise savaş sona erdikten sonra Sovyetler'le sıkı bir işbirliği yapabileceğini düşünerek konferans sürecinde Stalin'le iyi ilişkiler kurmaya özen göstermiştir. İngiltere ve ABD arasındaki görüş farklılıklarından çok memnun olan Stalin ise, konferansta savaşın sonrasına ilişkin Rusları bağlayıcı nitelikte sözler vermemeye dikkat etmiştir.⁹³

9) Dumbarton Oaks Konferansı (21 Ağustos – 7 Ekim 1944)

Müttefik devletlerin savaş sonrasında kurulacak yeni düzenin askerî ve siyasi örgütlenmesini hazırlamak amaçları doğrultusunda yaptıkları konferanslar arasında, sonuçları itibariyle en önemli olanlardan birisi de Dumbarton Oaks Konferansı'dır.

Daha önceden belirtildiği gibi, ABD Başkanı Roosevelt ile İngiltere Başbakanı Churchill, Atlas Okyanusu'nda bir İngiliz savaş gemisinde bir araya gelerek 14 Ağustos 1941 tarihinde "Atlantik Beyannamesi"ni yayımlamışlardı. Beyannamede

⁹² ÜÇÖK, a.g.e., s.375

⁹³ ARMAOĞLU, a.g.e., s.394

iki devlet sebebi ne olursa olsun güç kullanımının sona erdirilmesine ve bu amaçla gelecekte geniş ve tüm ülkeleri kapsayacak bir güvenlik sisteminin kurulmasına karar vermişlerdi. Mihver grubuna karşı mücadele eden yirmi altı devletin, 1 Ocak 1942’de bu beyannameyi imzalamalarının ardından ABD, savaştan sonra kalıcı olmak üzere bir uluslararası örgütün kurulması yönünde çalışmalara başlamış, aynı şekilde Moskova Konferansı’nda da bu yönde bir karara varılmıştı.

Bu gelişmeler doğrultusunda, silahlanma konusunu bir sonuca bağlamak ve kalıcı barışın temellerini atmak amacıyla, 21 Ağustos 1944’de Washington’da Dumbarton Oaks Konferansı toplandı. 21 Ağustos – 7 Ekim 1944 tarihleri arasında gerçekleştirilen bu Konferans iki aşamalı bir süreç izlemiştir: İlk aşamada ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği yer alırken, ikinci aşamaya ise ilkinden farklı olarak Çin temsilcileri de katılmıştır. Japonya’ya henüz savaş ilan etmemiş olan Sovyetler Birliği’nin yalnızca Japonya’yla savaş halinde olan Çin’le aynı masaya oturmak istememesi, konferansın iki aşamada yapılmasına neden olmuştur.

Dumbarton Oaks Konferansı’nın amacı, savaş sonrasında inşa edilecek yeni dünya düzeninin barış, güvenlik ve sıkı bir ittifak temeline dayandırılması ve ortak bir uluslararası örgütün kurulmasıyla birlikte barış ve güvenliğin sağlanması sorumluluğunun bu örgüte verilmesini sağlamaktır. Bu uğurda dört müttefikin temsilcilerinin fikirleri zaman zaman birbirleriyle çatışmış, uzun pazarlıklar yapılmıştır. Bununla birlikte anlaşamadıkları tek konu Güvenlik Konseyi’nin izleyeceği oylama yöntemi

mi olmuş, tüm çabalara karşılık uzlaşma elde edilemeyince bu konunun Yalta Konferansı'nda tekrar görüşülmesine karar verilmiştir.⁹⁴

h) Potsdam Konferansı (17 Temmuz – 2 Ağustos 1945)

“Üç Büyükler” arasında yapılan son toplantı olma özelliğini taşıyan bu önemli konferansa geçmeden önce, konferans gerçekleştirilmeden önce ne gibi gelişmeler yaşandığına bir göz atalım:

II.Dünya Savaşı'nın sona erdiği 1945 yılına gelindiğinde bozulan dünya düzeni içindeki ülkelerin birbirleriyle olan ilişkileri karmakarışık bir hal almıştı. Ülkelerin içinde bulunan büyük mülteci nüfusu aynı zamanda milyonlarca savaş esirini de içlerinde barındırıyordu. Yıllarca süren savaş Avrupa'yı fakirleştirmiş, ülkelerini ise güçsüz bir duruma getirmişti. İşsizlik had safhadaydı. Yalnızca Almanya'nın batı bölümünde on milyonun üzerinde işsiz bulunuyordu.⁹⁵

Savaş sona erdiğinde Avrupa'da beliren siyasi ve sosyal yapının kurucuları, yine savaş süresince Avrupa'ya dair önemli kararları alarak savaşın gidişatını belirlemiş olan üç büyük devletin liderleri olmuştur. ABD'nin ekonomik, Sovyetler Birliği'nin ise askeri gücüne sahip olmayan İngiltere'nin içinde bulunduğu zayıf durumun savaş bittikten sonra iyice açığa çıkması üzerine bu devlet bir tarafa bırakılmış, ABD ve Sovyetler, Avrupa'nın yeni görünümünü belirlemişlerdir.

⁹⁴ Oral SANDER, “**Siyasi Tarih (1918-1994)**”, İmge Yayınları, Ankara, 1989, s.193

⁹⁵ SANDER, **a.g.e.**, s.263

ABD'nin Ödünç Verme ve Kiralama Yasası uyarınca Sovyetler Birliği'ne yaptığı yardımı, hiçbir geçerli neden göstermeksizin aniden durdurması üzerine iki ülkenin ilişkileri gerginleşmeye başladı. Stalin'in savaş sırasında ikinci bir cephe açılmasına dair isteğinin bir türlü yerine getirilmemesi, Sovyetler Birliği'nde Batı'ya karşı şüphelerin belirmesiyle sonuçlandı. Stalin'e göre onun bu isteği, ABD tarafından bilhassa gerçekleştirilmiyordu. Belki de ABD'nin amacı Hitler'le anlaşarak onun Sovyetlere saldırmasını temin etmektir.

Almanya'ya karşı yürütülen savaşın en ağır yükünü taşıyan Sovyetler Birliği, savaş sona erdiğinde Avrupa'nın tüm doğu bölgesini işgal edecek bir güce kavuşmuştu. ABD ve Sovyetler arasında son zamanlarda ortaya çıkan ancak ortak düşmana karşı verilen mücadele sırasında başarıyla örtbas edilen gerginlik, savaş bitip mağlup olan Almanya topraklarının nasıl paylaşılacağı ve bu bölgelerde ne tür idareler kurulacağı gibi sorunlar ortaya çıkmaya başlayınca, artık daha fazla gizlenemeyecek bir boyuta ulaşmıştı. 1943 Eylülünde İtalya'yla teslim olması için yapılan görüşmelere dahil edilmeyen Rusya, biraz da haklı olarak Almanya'yla yapılacak olan barış görüşmelerinin dışında bırakılabileceğinden kuşkulanıyordu.

Stalin'in Baltık ülkelerini elde etmek görüşünden vazgeçmeyeceğini, Tahran Konferansı'nda belirttiği gibi Finlandiya'nın bazı bölgelerini işgal edeceğini ve Prusya'nın doğu toprakları konusunda ısrarcı olacağını tahmin eden Churchill ile Roosevelt, esas olarak Polonya'yı ve Polonya üzerindeki Sovyet emellerini düşünüyorlardı. İngiltere, Polonya'yı savunmak için savaşa girmişti. Roosevelt ise yapılacak Başkanlık seçimlerinde Amerika'da bulunan Polonyalıların oylarına muhtaçtı. Diğer

tarafından Londra’da bulunan Polonya hükümetinin 1920 yılında yapılan Polonya-Rus savaşından sonra belirlenmiş olan Polonya’nın doğu sınırında bir değişiklik yapılmasını asla kabul etmemesi de ayrı bir sorun teşkil ediyordu. Bu ısrarlı tutum ABD ve İngiltere’nin Ruslarla arasının açılmasına ve belki de yeni bir uluslararası örgütün kurulmasının engellenmesine neden olabilirdi. Böyle bir ihtimal Roosevelt ve Churchill’i zor bir durumda bırakıyordu.

1944 Temmuzunda Polonya’nın doğusunu işgal eden Sovyetler, bu bölgenin yönetimini Moskova kaynaklı olan “Lublin Komitesi”ne vermişti. Londra’da Polonya’yı temsilen bir hükümet daha bulunuyordu. İngiltere ve ABD’nin Londra’da bulunan Polonya hükümetine Lublin Komitesi’yle anlaşması için yaptığı baskı, Polonya başbakanı Stanislaw Mikolajczyk’in Temmuz 1944’de Moskova’ya gitmesinin üzerinden fazla geçmeden Polonya’da Alman işgaline karşı bir direnişin başlamasıyla sonuçlandı. Polonyalılar, Sovyet askerlerinin çok yakında olduklarını düşünerek başkent Varşova’nın bir an önce Alman işgalinden kurtarılmasına karar verdiler. Ancak yaklaşık iki ay boyunca devam eden Leh ayaklanması başarısızlıkla sonuçlandı ve ayaklanma sırasında binlerce Polonyalı hayatlarını kaybetti. Bunun nedeni Polonyalıların bir ayaklanma başlattıklarını haber alan Sovyet ordusunun başkente ilerleyişlerine son vermesidir.

Churchill, Sovyet ilerleyişine engel olmak amacıyla Ekim 1944’de Moskova’ya gitti. 9-20 Ekim 1944 tarihleri arasında görüşmelerde bulunan Churchill ve Stalin, Balkan ülkeleri üzerinde sahip olacakları nüfuzu bazı oranlarla belirlemiştir. İngiltere Macaristan’da %25, Romanya’da %10, Yugoslavya’da %50 ve Yunanis-

tan'da %90 üstünlüğe sahip olurken, Sovyetler Birliği ise Macaristan'da %50, ve Yunanistan'da %90 üstünlüğe sahip olurken, Sovyetler Birliği ise Macaristan'da %50, Bulgaristan'da %75, Romanya'da %90, Yugoslavya'da %50 ve Yunanistan'da %10 üstünlüğü elinde bulunduracaktı. Churchill ile Stalin arasında yapılan bu anlaşmaya “Yüzdeler Anlaşması” adı verilmiştir.⁹⁶

Görüşmeler sırasında, Londra hükümetinin temsilcisinin az sayıda komünistin Polonya hükümetine katılmalarını kabul etmesine rağmen, Rusların etkisi altında bulunan Lublin Komitesi'nin hükümet içinde komünistler ile Polonyalıların sayılarının birbirine eşit olmasını istemesi üzerine bu konuda herhangi bir anlaşma elde edilemedi.

Almanya'nın kayıtsız şartsız bir biçimde teslim olması üzerine II.Dünya Savaşı'nın sona ermesi yeni sorunları da beraberinde getirmişti. Var olan bazı pürüzlere rağmen bu sorunların barışçı yollarla çözümlenmesi en mantıklı olanıydı. Bu nedenle ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği'nin 17 Temmuzda Prusya Devleti'nin kraliyet merkezi olan Potsdam'da bir araya gelmesine karar verildi.

Başkan Roosevelt'in 12 Nisan 1945'te ölmesi üzerine onun yerine geçen eski Başkan Yardımcısı Harry S.Truman, Potsdam'da Birleşik Devletler'i temsil etti. İngiltere Başbakanı olarak Postdam'a gelen Churchill'in Temmuz ayında İngiltere'de yapılan seçimleri kaybetmesi üzerine onun yerine İşçi Partisi Başkanı olarak yeni

⁹⁶ SANDER, a.g.e., s.209-210

Başbakan seçilen Clement Attlee, konferansın devamında İngiltere'nin temsilciliğini üstlenmiştir. Stalin ise hala görevinin başındadır.

Savaş devam ederken Müttefikler arasında yapılan çeşitli görüşmelerde, savaşın ciddiyeti içerisinde zafere ulaşmak için ne yapılması gerektiği hususunda ortaya çıkan tartışmalarda ciddi anlaşmazlıklar yaşanmamıştı. Ancak savaşın galibiyetle sonuçlanması bundan böyle anlaşmaya varmayı güçleştirmeye başlamış, savaş sonrasında kurulacak yeni dünya düzeniyle alakalı sorunlar ortaya çıkmış, taraflar arasındaki görüş ayrılıkları keskinleşmiştir. Böylece Yalta Konferansı sırasında çıkan anlaşmazlıklar, Potsdam'da artarak devam etmiştir.

Potsdam Konferansı, Müttefikler arasında daha önce yapılan konferanslardan farklı olarak, savaşın bitirilmesi konusunu değil, barışın nasıl kurulacağı sorununu ele almıştır. Ancak önceden de belirttiğimiz gibi savaşın kazanılmasıyla birlikte her büyük devletin zafer sarhoşluğu içinde kendi tarafının çıkarlarına öncelik vermesi nedeniyle çıkar çatışmaları başlamış, savaş sonrasında Avrupa'da hüküm sürmesi planlanan barış ve güvenlik ortamının elde edilemeyeceği anlaşılmış, Müttefiklerin birbirlerine gösterdikleri karşılıklı anlayış ve güven duyguları yerini şahsi kazançlar kazanma hırsına bırakmıştır.

Polonya konusu Yalta'da olduğu gibi Potsdam'da da ele alındı.⁹⁷ Üç Büyükler Potsdam'da bir araya geldiklerinde, Yalta'da kararlaştırıldığı üzere Polonya'daki Koalisyon hükümetinin kuruluşu tamamlanmıştı. Kurulan bu hükümet, diğer devlet

⁹⁷ SANDER, a.g.e., s.174

tarafından tanındı. Ancak hükümet, kurulmadan önce verdiği vaatleri, örneğin ülkede serbest ve engelsiz seçimlerin yapılması konusunu ağırdan alıyor, bu durum ise ABD ile İngiltere'nin canını sıkıyordu. Yalta'da Stalin, Polonya'daki seçimlerin bir ay içinde yapılacağına ilişkin söz vermişse de, Potsdam'daki konferans, sona erdiğinde, bu yükümlülük yerine getirilmemiş bulunuyordu. Verilen vaatlerin yerine getirilmesi Batılı devletlerin Polonya'nın geleceğinden endişelenmelerine neden oldu.

Polonya ve Almanya'yı işgal ettikten sonra, Curzon Hattı⁹⁸'nin doğusundaki Polonya topraklarını ele geçiren Rus ordusu, karşılık olarak batıdaki Oder-Neisse bölümüne kadar uzanan Alman topraklarını Polonya'ya teslim etmişti. Sovyetler Birliği tarafından belirlenen bu hat, Potsdam'da İngiltere ve ABD tarafından kabul görmemiştir. Bunun üzerine sınır sorunu Almanya'yla yapılacak barış görüşmelerine kadar ertelendi. Ayrıca Polonya'nın Oder-Neisseye kadar uzanan Alman topraklarını işgal etmesi onaylandı. 16 Ağustos 1945'te Sovyetler Birliği ile Polonya arasında yapılan anlaşmayla Polonya-Rus sınırının Curzon Hattı olarak belirlenmesi konusu, Polonyalılara kabul ettirildi.⁹⁹

Almanya meselesi, müttefikler arasındaki görüş farklılıkların had safhaya ulaştığı bir sorun olmuştur. Savaşın devam ettiği dönemlerde Almanya'nın silahsızlandırılacağına ve Nazilerden ve Nazizmin etkilerinden tamamen arındırılacağına karar verilmiştir. Almanların tekrar güçlenerek bir tehdit oluşturmasını istemeyen Stalin, önceki görüşünü değiştirerek bu ülkenin mutlaka parçalanması gerektiğini

⁹⁸ **Curzon Hattı**, 1919-1920 yılları arasında Sovyetler Birliği ile Polonya arasında yapılan savaşta, I.Dünya Savaşı bittikten sonra İngiltere Dışişleri Bakanlığına getirilen Lord Curzon tarafından Rusya ile Polonya arasında ateşkes hattı olarak önerilen ve bu nedenle onun adını taşıyan bu sınır çizgisinin Polonyanın doğru sınırını oluşturması önerilmiş, ancak bu teklif kabul edilmemiştir.

⁹⁹ ARMAOĞLU, a.g.e., s.404

belirtti. I.Dünya Savaşı'nın ardından tazminat konusunun yol açtığı büyük güçlükleri unutmamış olan İngilizler, Sovyetler'in 1941 yılında tamirat sorununu gündeme getirmesi üzerine, bu tamiratın para yerine eşya ile ödenmesi hususunda Stalin'le anlaşmaya varmıştı. Ayrıca Almanya'nın teslim olmasının ardından bu ülkenin ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği temsilcilerinin meydana getirdiği bir "Müttefik Dene-tim Komisyonu" tarafından yönetilmesine karar verilmişti.¹⁰⁰

Almanya'nın ne şekilde bölüneceği ve Müttefik işgalinin nasıl gerçekleştirileceği konuları Tahran'da bir çözüme ulaştırılamamıştı. Yalta Konferansı'nda işgal bölgelerinin nasıl düzenleneceği büyük ölçüde kararlaştırılmıştı. Ancak başkent Berlin'e nasıl girileceğine dair bir karara varılmamıştı. Bu konu, sonraki tarihlerde müttefikler arasında büyük bir sorun teşkil edecektir.

Almanya sorunu, Potsdam Konferansı'nda tansiyonu en çok yükselten ve en geç ve zor bir biçimde çözüme ulaştırılan konu olmuştur. Almanya'nın kesin olarak teslim olması, ganimetten yeterince pay almak isteyen ülkelerin önceki düşüncelerini ve kararlarını değiştirmelerine neden oldu. Mart 1945' te, Sovyetler Birliği'nin gerçek niyetini bilmeden Almanya'nın parçalanamayacağını söyleyen Churchill,sonradan bu sözlerine Rusların sınırlarına perde koymaları nedeniyle bu perdenin gerisinde neler olduğunu bilemediklerini eklemiştir.¹⁰¹ Stalin ise önceden belirtildiği gibi Almanya'nın parçalanması taraftarı olmadığını bildirdi.

¹⁰⁰ SANDER, a.g.e., s.211

¹⁰¹ SANDER, a.g.e., s.214

Potsdam'da, Almanya'daki tüm Nazi örgütlenmelerinin, kuruluşların ortadan kaldırılmasına ve Nazizmin izlerinin tüm ülkeden silinmesine karar verildi. Dört büyük müttefik,kendilerine ayrılan işgal bölgelerinde demokrasiye uygun yönetimler kuracaklar ve Almanya'nın bozulan ekonomisinin yeniden iyileştirilmesi için müşterek olarak çaba harcayacaklardı. İngiltere ve ABD, Alman sanayisinin tamamiyle yok olmasını istememişler ve buna engel olmuşlardır. Ayrıca Alman askerleri silahsızlandırılacak ve Almanya'nın yeniden silahlanmaması için gereken tedbirler alınacaktı. Almanya'nın işgal bölgelerine bölünmesinin amacı, bu ülkenin bütünlüğünü korumaktı. Fransa'nın işgal bölgesinden tazminat talep edilmeyecek, Alman donanmasının önemli bir bölümüne el koyulacaktı.

Sovyetler Birliği'nin tazminat hususunda direterek, İngiliz işgal bölgesi içinde bulunan Ruhr bölgesinde tamirat borcu almak istemesi, diğer ülkelerin tepkisini çekmiştir. Savaş suçlularının yargılanması için bir mahkeme kurulacak, Alman ekonomisi müttefik denetimi altında bulunacak, tüm Almanya'yı kapsayacak bir federasyon kurulacaktı.

Potsdam'da Türkiye ile ilgili olarak Stalin'in Yalta'da oduğu gibi yine Mont-rö Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmesi yönündeki talebi, İngiltere ve ABD tarafından olumlu karşılandı. Söz konusu değişiklikler için Türk idareciler ile ayrı bir görüşme yapılacaktı. Sovyetler Birliği,Boğazlar üzerindeki tarihi istekleri sonunda İngiliz ve Amerikalılar tarafından kabul edildiği ve değişiklik dolayısıyla yapılacak görüşmelerde Türklerle baş başa kalma imkanı yakalayacakları için hoşnuttu.¹⁰²

¹⁰² Edward R.STETTINIUS, "**Roosevelt and The Russians:The Yalta Conference**",New York,1949,s.267

Avusturya'nın da başkenti Viyana'yla birlikte dört devlet arasında paylaşılacak işgal bölgelerine ayrılmasına karar verildi.

İtalya ile yapılacak barış görüşmelerinde, bu ülkenin 1943 tarihinden itibaren Batılı devletlerle iyi ilişkiler içinde olduğu hususu dikkate alınarak ılımlı bir tavır sergilenecek, sunulacak önerilerin ağır olmamasına özen gösterilecekti. Rusların İtalyan sömürgelerinin bir kısmını da elde etmek istemeleri üzerine, diğer devletler bu konunun sonradan İtalya ile yapılacak barış görüşmelerinde tekrar görüşülmesine karar verdiler.

Sovyetler Birliği'nin müttefik devletlerden, barış görüşmelerine başlamadan önce Romanya, Macaristan ve Romanya'daki hükümetleri tanımalarına yönelik talebi, bu ülkelerle barış yapılmadığı sürece, sözkonusu ülkelerin hükümetlerini tanımının mümkün olmayacağı cevabı verilerek reddedildi.

İspanya, savaşa katılmamış olmasına rağmen düşman devletlerle, özellikle Almanya'yla temas halinde olduğu için, Birleşmiş Milletler'e katılımı kabul edilmeyecekti.

Konferansta ayrıca İran'da bulunan birliklerin bir an evvel çekilerek, bu ülkenin askerden arındırılmasına karar verildi.

Müttefikler arasındaki çıkar çatışmalarının su yüzüne çıktığı Potsdam Konferansı, II.Dünya Savaşı'nın ve Üç Büyükler'in yaptıkları son büyük konferans olma özelliği taşımaktadır. Bu konferans ayrıca iki uç noktanın, Batı ile Doğu'nun arasındaki işbirliğinin sergilendiği son sahne olmuştur. Potsdam'dan sonra dünya artık başlıca iki nüfuzu alanına ya da diğer bir deyişle iki farklı bloğa ayrılmaya başlamış ve yeni bir döneme girilmiştir.¹⁰³

¹⁰³ SANDER,a.g.e.,s.172

4.BÖLÜM

YALTA KONFERANSI (4 – 11 Şubat 1945)

4-11 Şubat 1945 tarihleri arasında yapılmış olan Yalta Konferansı, İngiltere, Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği liderlerinin katıldığı en önemli savaş zamanı toplantısıdır. Tahran'dan sonra üç büyük müttefik devletin başkanlarını bir araya getiren ikinci konferans olan Yalta Konferansı, yalnızca bu üç liderin en uzun görüşmeleri olmamış, aynı zamanda amaç ve niyetlerin dile getirilmesinin dışında savaş sonrası düzeninin kurulmasıyla alakalı temel sorunlar üzerinde ilk defa esaslı anlaşmalara varılmıştır. Aynı zamanda Yalta Konferansı, Birleşik Devletler Başkanı Franklin D. Roosevelt'in katılmış olduğu son uluslararası konferans olma niteliğini de taşımaktadır.¹⁰⁴ Tahran Konferansı'nın ardından iki yıl sonra Churchill ve Stalin'le tekrar bir araya gelen Roosevelt Yalta'da Avrupa'nın savaş sonrası siyasi haritasını şekillendirmiştir.¹⁰⁵

Tahran Konferansı'nda sivil yaşama özgü pek çok sorun görüşülmüştü, ancak bu konular üzerinde bir uzlaşmaya varılamamış, hatta çözüm üretmek için büyük bir emek de harcanmamıştı. Yukarıda belirtildiği gibi Roosevelt, Churchill ve Stalin ilk kez Tahran Konferansı sırasında "Üçlü" bir zirve toplantısı gerçekleştirmişlerdir. Ancak bu üç lider ilk defa Yalta'da Dışişleri Bakanları'nın eşliğinde buluşmuşlardır. Tahran Konferansı'na İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden ile Sovyetler Birliği

¹⁰⁴ Barry JONES, "The Macmillan Dictionary of Biography", London, 1985, s. 724-725

¹⁰⁵ "Chambers Dictionary Of Political Biography", ed. John RANSLEY, Edinburgh, 1991, s. 194-195

Dışışleri Bakanı V.M. Molotov katılmış olmasına rağmen, ABD Dışışleri Bakanı Cordell Hull, bu toplantıya iştirak etmemişti.

1945 yılının başından itibaren Almanya'nın teslim olmasına artık sayılı bir zaman kalmış, müttefiklerin savaşın galip tarafı olacakları belli olmuştu. Bu durumda dñyanın geleceği hakkında temel bazı kararların alınması gerekiyordu. Aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin Uzakdoğu'daki savaştan yenik olarak çıkması artık an meselesi haline gelmiş olan Japonya'ya saldırmasını garanti altına almak isteyen “Üç Büyükler” 4 şubat 1945'te Ukrayna'nın Yalta kentinde ar II.Nikolay için yaptırılan, sonraki tarihlerde ise veremli Rus vatandaşlarının tedavi merkezi ve Nazilerin Kurmay karargahı olarak kullanılan Livadia Sarayı'nda bir araya geldiler.¹⁰⁶

Sovyetler Birliği'nin Alman işgaline uğramasından Yalta Konferansı'na kadar olan dönemde Amerikan kamuoyunda Sovyetler'e karşı büyük bir sempati oluşmuştu. Kızılordu'dan “kahraman ve şerefli ordu” olarak söz ediliyor, Stalin'e lakap takılıyor (Joe Amca), Rus askerlerinin cesurca savunması olmasa II.Dñnya Savaşı'nın kazanılmasının mümkün olamayacağı söyleniyordu. Dolayısıyla Yalta Konferansı toplanırken, savaşın yükünü en fazla taşıyan ÷lke olan Sovyetler Birliği'nin katılımı olmadan yeni bir dñya düzeninin oluşturulamayacağı dñřüncesi mevcuttu. Konferans öncesinde Müttefikler arasındaki güven ve hoşgör÷ duyguları görünüşte had safhadaydı.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Elliott ROOSEVELT, “İşsa Ediyorum”,Nebioğlu Yayınları, İstanbul, 1947, s.173

¹⁰⁷ ORAL SANDER, “Siyasi Tarih (1918-1994)”, İmge Yayınları, Ankara, 1989, s.194

Ancak ülkeler arasında bulunan “karşılıklı anlayış”a rağmen tıpkı 1943 yılında Tahran Konferansı’nın toplanması sırasında olduğu gibi Yalta Konferansı öncesinde de konferans mekanı hakkında taraflar arasında anlaşmazlıklar oluşmuştu. Stalin, doktorlarının tavsiyesi nedeniyle ve şahsi pek çok sorunu halletmesi gerektiğini öne sürerek Sovyetler Birliği’nin sınırları içerisinde yapılmasında direten Stalin, aslında uçaktan korkuyor ve kazanmak üzere oldukları galibiyetteki payını göz önünde bulundurarak Üç Büyükler arasında en üstün konumda bulunanın kendisi olduğunu göstermek istiyordu. Zaten Tahran Konferansı’na fazla isteyerek katılmamış, oraya gitmeye zor ikna olmuştu. Stalin başka hiçbir seçeneği kabul etmeyen bu katı tutumuyla diğer iki lidere “Ya siz bana gelirsiniz, ya da bu konferans gerçekleşmez” tehdidinde bulunmaktadır.¹⁰⁸

Konferans yeri olarak Yalta’nın seçilmesinden hiç hoşnut olmayan Churchill, toplantının Edinburg, Malta, Atina, Kıbrıs, Kahire, Naussau, Kudüs, Roma gibi savaşın etkilerini yaşamamış, düzenli havaalanları, gelişmiş ve güvenli ulaşım imkanlarına sahip, uygun konaklama yerleri bulunabilecek olan şehirlerden birinde karar kılınmasını önermiş, ancak, Roosevelt ile Stalin’e oranla ikinci derecede bir rol oynadığından bu teklifi kabul edilmemiştir.¹⁰⁹ Churchill’e göre, on yıl daha arasalar yine de Yalta’dan daha kötü bir yer bulamazlardı. Yalta’nın bulunduğu bölge tifüse yakalanmak açısından oldukça riskliydi ve o sahada yoğun miktarda öldürücü bit bulunmaktaydı.¹¹⁰ Ne varki İngiltere Başbakanı’nın bu gerekçelerine aldırış eden olmamıştır.

¹⁰⁸ Raymond CARTIER, “İkinci Dünya Savaşı”, Meydan Lavresse, c.2, İstanbul, 1990, s.340

¹⁰⁹ CARTIER, a.g.e., s.340

¹¹⁰ ROOSEVELT, a.g.e., s.170-171

Roosevelt ise, sözkonusu bölgenin sağlığını olumsuz yönde etkileyebileceği bilgisini edinmiş ve bundan ötürü Yalta konusunda tereddüt etmiştir. Ayrıca Kırım'da Washington'la süratli bir şekilde haberleşemeyebilirdi. Neredeyse bir yarı dünya turu demek olan bu yolculuk, otuzdokuz yaşındayken o dönemde çok büyük bir salgın halinde olan çocuk felcine yakalanan ve bu nedenle tekerlekli sandalyesi olmadan bir yere gidemeyen ABD Başkanı için büyük bir işkence haline gelecekti. Bu sebeple Roosevelt, görüşmek için Stalin'i İtalya, Sicilya, Malta, Kıbrıs ya da Akdeniz'de bulunan herhangi bir uygun yere gitmeye ikna etmeye çalıştı. Ancak tüm ısrarlara rağmen Stalin fikrini değiştirmedii.Roosevelt'in danışmanlarının çoğu,kendisini sağlığı için tehlikeli olabilecek Kırım'a gitmekten caydırmaya çalışmışlarsa da Başkan, yeni bir dünya düzeninin temellerinin sağlam bir biçimde atılması için bu konferansın gerekli olduğunu biliyor ve toplantı yeri gibi basit bir nedenden ötürü dünya barışının kurulmasını tehlikeye atmanın anlamsız olacağını düşünüyordu. Böylece Roosevelt, Stalin'le ikinci kez bir araya gelmek için Kırım kadar uzak bir yere yolculuk etmek istememesine rağmen dünya barışının kurulması ve sürdürülmesi işini her şeyin üstünde tuttuğu için Yalta'ya gitmeyi kabul etti. Başkan için barışın sağlanması için küçük bir umut, azıcık bir olasılık dahi gerekirse dünyanın yarısını katetmeye degecek kadar büyük bir ödüldü.¹¹¹ Stalin'in ısrarına karşı Roosevelt'in desteğini sağlayacağını düşünen Churchill için artık durumu değiştirmek adına yapılabilecek bir şey kalmamıştı.

Churchill, bu defa Yalta'ya geçmeden önce Malta'da mola verilmesini önerdi. Ona göre Ruslarla buluşmadan önce İngiltere ile ABD'nin bir görüşmede bulunarak,

¹¹¹ Edward R.STETTINIUS, "**Roosevelt and The Russians: The Yalta Conference**", New York, 1949, s.24-25

Sovyetle're sunacakları teklifleri son bir kez gözden geçirmeleri yararlı olacaktı. Churchill de Roosevelt gibi kalıcı barışın egemen olduğu bir dünyanın hayalini kuruyordu. Bu nedenle Sovyetler Birliği'nin kızdırılmaması yönünde dikkatli adımlar atılması gerektiğini düşünüyordu. Ona göre, Stalin'le bir araya gelmeden evvel, görüşmeler sırasında karşılaşılabilecekleri tüm temel sorunlar üzerinde bir görüş birliğine varmalı ve böylece Rus lideri karşısında tereddüt etmemelilerdi. Ayrıca Batı ve İtalya cephelerindeki son durum dikkatlice gözden geçirilmeli ve bu bölgelerde uygulanacak stratejinin planları teftiş edilmeliydi. Churchill'in Malta konusundaki önerisi, İngilizler ve Amerikalılar arasında Rusların katılımı olmadan yapılacak ikili bir görüşmenin Stalin tarafından kendisine karşı bir birlik oluşturulduğu şeklinde algılanabileceğini düşünen Roosevelt tarafından gönülsüz bir biçimde kabul edilmiştir.

İngiliz ve Amerikan askeri kurmayları Malta'daki konferanslarına 30 Ocak 1945'te başladılar. Önceden çözülmemiş birçok konuda seri bir şekilde uzlaşmaya varıldı. Bu konuların en önemlisi ise müttefik gücünün esas olarak hangi cepheye yoğunlaşacağıydı. Avrupa cephesi ile Uzakdoğu cephesi arasında bir seçim yapılması gerekiyordu. Churchill Kuzeybatı Avrupa'da gerçekleştirilecek operasyonun planları hakkında endişeliydi. Malta'da kurmayların kolayca anlaşmaları üzerine, Churchill ile Roosevelt Malta'ya ulaştıklarında, kendilerine sunulacak son raporun neredeyse hazır olduğunu gördüler. Ancak Roosevelt'in Yalta'ya gitmeden önce görüşülmesi gereken konular hakkında yapılacak bir toplantıya katılmak istememesi ve konferansa hazırlıksız bir biçimde gitmek istemesi nedeniyle Malta Konferansı sırasında bir karar alınmamıştır.

Uzun ve yorucu bir yolculuğun ardından Yalta'ya varıldığında, Roosevelt pe-rişan bir haldeydi. Öyleki Başkanın gelmesini bekleyen Churchill, kendisini gördüğünde hayretini gizleyememiş ve kendisini Başkan'ın sağlık durumunu sormaktan alıkoymamıştır.¹¹² Ancak ABD Başkanı'nın sağlık durumu bir devlet sırrı olduğu için, bu konuda dışarıya bilgi sızmasına büyük bir itina gösteriliyor ve Roosevelt'in neredeyse ölmek üzere olduğu açıklanmıyordu. Nitekim Roosevelt, Yalta Konferansı'nın sona ermesinden yaklaşık iki ay sonra, 12 Nisan 1945'te hayatını kaybedecektir.¹¹³

Onca mesafeden ayağına kadar getirttiği Amerikan ve İngiliz temsilcilerini "ev sahibi" olarak karşılamak zahmetine bile katlanmayan Stalin, bir çeşit kurnazlık yaparak Yalta'ya trenle bir sonraki gün varmıştır.¹¹⁴ Yine de şehrin kısıtlı olan im-kanları Ruslar tarafından mümkün olduğunca geliştirilmeye çalışılmış, çevre düzen-lemesi dahi yapılmıştır. ABD Dışişleri Bakanı James F.Byrnes Yalta'ya varışlarını anlatırken, iniş yaptıkları Saki Havaalanı'nın adeta tek bir kar zerresi kalmayınca kadar temizlendiğini, Livadia Sarayı'nı pırıl pırıl bir halde bulduklarını ve Rusların burayı kısa sürede oldukça kullanışlı bir hale getirdiklerini belirttikten sonra, oraya giderken taşıdıkları tüm endişelerin Rusların misafirperverliklerini hafife almalarından kaynaklanmış olduğunu eklemiştir.¹¹⁵

Roosevelt'in Yalta Konferansı'na giderken elde etmeyi istediği iki temel dü-şünce bulunmaktaydı. Bunlardan ilki Birleşmiş Milletler örgütünün kurulmasının garanti altına alınmasıydı. ABD'nin Avrupa sahasından çekilebilmesi ve böylece

¹¹² Churchill'in ailesiyle olan yazışmaları ve anıları için bkz.Martin GİLBERT, "**Churchill:A Li-fe**",Minerva Paperback Publication,London,1993,s.817-819

¹¹³ Raymond CARTIER, "**İkinci Dünya Savaşı**", Meydan Lauresse, c.2,İstanbul,1990, s.341

¹¹⁴ CARTIER, **a.g.e.**, s.341

¹¹⁵ James F.BYRAINES, "**Açık Konuşalım**",İnkılap Yayınları, İstanbul, 1948, s.34-35

orada bulunan Amerikan askerlerinin rahatça vatanlarına dönebilmeleri için uluslar arası barışı ve güvenliği temin edecek bir örgütün kesin olarak kurulması gerekiyordu. Bu düşünce Sovyetler Birliği'nin de işine geliyordu. ABD'nin Avrupa ülkeleri arasındaki ilişkilere müdahale etmekten vazgeçmesi, Rusların bu kıtada daha etkin bir politika izlemelerini kolaylaştıracaktı. Roosevelt'in garanti altına almak istediği diğer bir konu da, Sovyetler Birliği'nin Japonlara savaş ilan ederek Uzakdoğu'daki savaşı bitirmesiydi. Sovyetler böyle bir müdahalede bulunmazlarsa Roosevelt'e verilen bilgilere göre Uzakdoğu'daki savaş en az bir buçuk yıl daha sürecekti. Böyle bir ihtimalin düşüncesi bile korkutucuydu. Zira, ABD askerlerinin daha uzun süre mücadele etmek için hevesleri kalmamıştı ve ABD kamuoyunun da bu duruma tepki göstereceklerini tahmin etmek güç değildi.

1947 yılının başlarında Stalin'in temel amacının kendi vatanının güvenliğini temin etmek olduğunu belirten Roosevelt, cesaretinden ötürü bu Rus liderine karşı sempati besliyordu. Roosevelt'e göre Rusya, I.Dünya Savaşı sonrasında kendisine zorla kabul ettirilen ağır barış koşulları nedeniyle diğer mağlup ülkelere göre daha haksız bir uygulamaya tabii tutulmuştu. Bu adaletsizliğin düzeltilmesi için Sovyetler Birliği'nin ABD'nin yardımına ihtiyacı vardı. Başkana göre, adil bir şekilde davranmak, Stalin'in saldırgan bir tutum içerisine girmesi önlenilecek ve belki de barış ve demokrasinin en büyük destekçilerinden biri olması sağlanacaktı.¹¹⁶

Barışın üç büyük gücün sürekli ve kalıcı ittifaklarına bağlı olduğuna inanan Roosevelt, şayet Sovyetler Birliği sabırlı ve anlayışlı olursa planladıkları gibi bir

¹¹⁶ BLAINEY, a.g.e., s.345-346

dünya örgütlenmesini gerçekleştirebileceklerini ve Rusların da dünya hadiselerinin çözümlenmesinde yardımcı bir güç olabileceklerini belirtmiştir. Diğer taraftan dünya iki silahlı gruba ayrılırsa, Sovyetler Birliği dünya meselelerinde bölücü, birliği bozucu bir büyük güç haline gelebilirdi.¹¹⁷ Belki bu inatçı ve kararlı liderle anlaşmaya varmak zordu ama dünyanın geleceği için bunu denemeye değerdi.

Roosevelt 18 Mart 1942'de Churchill'le yaptığı görüşmede kendisine şunları söylemiştir: “Düşündüklerimi dürüstçe ve çok açık bir şekilde belirtip, Stalin’i daha iyi bir biçimde idare edebileceğimi söylersem, bana kırılmayacağımı biliyorum...” uluslararası görüşmelerdeki diplomatik yeteneklerinden son derece emin olan Roosevelt, Stalin’le henüz tanışmamıştı ve bu nedenle kendine çok güveniyordu. ABD ve Sovyetler Birliği temel konularda anlaşmaya varabilirlerse, bu durum Amerikan halkının barışın sağlamasından az da olsa sorumlu oldukları gerçeğini kabul etmelerine yardım edebilirdi. Fakat bu iyimser düşünceleriyle Roosevelt, karşılaşmaya hazırlandığı aslanın vejetaryan olmasını umut eden soylu bir atı anımsatıyordu.¹¹⁸

Churchill’e gelince, İngiltere Başbakanı’na göre uluslararası bir örgütün kurulması konusu, diğer meselelerden daha önemli değildi. Churchill, Almanya’ya karşı sergilenecek olan tutumun, Polonya sorununun bir çözüme ulaştırılmasının, savaşın bitmesinden sonra Avrupa’da ortaya çıkacak yeni güçler dengesinde Fransa’nın alacağı yerin, Balkanlar ve İran’da İngiltere’nin sahip olduğu nüfuzun korunmasının çok daha önemli olduğuna inanıyordu. Uluslararası bir örgütün kurulması konusu,

¹¹⁷ STETTINIUS, a.g.e., s.25

¹¹⁸ BLAINEY, a.g.e., s.246

ancak bu sorunların halledilmesinin ardından ele alınmalıydı.¹¹⁹ Churchill'in Stalin'e olan güveni zamanla azalmıştı. Moskova'da Stalin'le yaptığı görüşmede, Stalin'in İngiliz askerlerinin savaşta sergiledikleri performansı beğenmediğini belirtip, Churchill'in Fransa ya da Batı Avrupa'nın bir başka bölgesinde ikinci bir cephe açacağına dair söz vermesine rağmen bu sözünü yerine getirmediği için İngiltere Başbakanı'nı eleştirmesi üzerine, görüşmelerin başlarında ikili arasında hüküm süren sıcak ve olumlu hava yerini gerginliğe bırakmıştır.¹²⁰

Yalta Konferansı öncesinde, 11 Ocak 1945 tarihinde İngiliz halkına seslenen Churchill, Akdeniz'de en önemli rolü oynamak zorunluluğunun İngilizlere düştüğünü belirttikten sonra şunları söylemiştir: “Böyle bir devletin desteğini gerektirecek herhangi bir planımız olmadığı için İtalya'ya İspanya'dan daha fazla muhtaç değiliz. Milletlerin hiçbir korkuya kapılmaksızın kendi kaderleri hakkında kararlar alabilme özgürlüğüne sahip olmalarını sağlayacağız. Harbin bütün yükü tüm ağırlığıyla İngiltere'nin üzerindedir. İngiltere, pahalıya mal olan bu savaştan diğer müttefik ülkelere göre daha fakirleşmiş ve daha perişan olarak çıkacaktır. Buna rağmen İngiltere ne petrol kuyuları, ne de toprak istiyor. O, büyük ya da küçük, hiçbir ülkenin işlerine müdahale etmiyor. Elimizde ne varsa hepsini, savaş uğruna verdik. Buna karşılık sadece bize borçlu olunan saygıyı ve verilen vaatlerin yerine getirilmesini istiyoruz.”¹²¹ Churchill, bu konuşmasının ardından Üç Büyükler arasında o tarihe dek görülmemiş kadar güçlü bir işbirliğinin olduğunu ve yakında yapılacak olan Yalta Konferansı'ndan çok umutlu olduğunu dile getirmiştir.

¹¹⁹ ARMAOĞLU, a.g.e., s.400

¹²⁰ Geoffrey BLAINEY, “20.Yüzyılın Kısa Tarihi”, İstanbul, 2005, s.244-245

¹²¹ **Akşam**, “Üç'ler Toplantısı Tahran'da Yapılacak”, 11 Ocak 1945

O tarihlerde, İngiliz halkının büyük bir çoğunluğunda Sovyetler Birliği'ne karşı hatırı sayılır bir sempati oluşmuştu. Sovyetler Birliği'ne, insanlara farklı olanaklar sunan bir fırsat ülkesi gözüyle bakılıyordu.

Stalin'in temel amacı, savaşın olumsuz etkileriyle fazlaca sarsılmış olan Sovyet ekonomisini düzeltmekti. Bunun gerçekleştirebilmesi için, Almanya'dan alınacak savaş tazminatı ve Amerika'nın vereceği krediye ihtiyaç vardı. Çarlık Rusya'sı döneminde 1905 tarihinde uğranılan zararlar da telafi edilmeliydi. Stalin, Almanya'nın olası bir saldırısına karşı ülkesinin hazırlıksız bir şekilde yakalanmaması için gerekli olan tedbirlerin bir an evvel alınmasını istiyordu. Bu ise Doğu Avrupa ülkelerinde halk demokrasilerinin kurulmasıyla gerçekleşebilirdi.¹²²

Günümüzde yapılan analizler, Üç Büyükler'in başkanları arasında en kararlı ve de hırslı olanın Sovyetler Birliği'nin lideri olan Joseph Stalin olduğunu ortaya koymuştur. Stalin'i anlamak, ona güvenmek ve vermiş olduğu değişken vaatlere inanmak, onun kurnazlıkları karşısında bocalamış olan Roosevelt ile Churchill için hiçte kolay değildi. Yine de Stalin'in zekasının onu Roosevelt ve Churchill karşısında galip bir duruma getirip getirmediği sorusu hala gizemini korumaktadır.¹²³

Konferansa gelirken belirtilen hedefleri taşıyan Roosevelt ile Churchill karşılaştıkları manzara karşısında şaşkınlıklarını gizleyememiş, Kırım'daki Alman yıkımının boyutundan bir hayli etkilenmiştir. Bir zamanlar Çarların hizmetinde olan Livadia Sarayı, Almanlar tarafından geriye sadece iki yağlı boya tablo bırakılmak

¹²² ARMAOĞLU, a.g.e., s.400

¹²³ BLAINEY, a.g.e., s.243-245

üzere talan edilmişti. Başkan Roosevelt bu görüntüden ne derecede etkilendiğini, tüm bunların, kendisini Almanlara karşı bir yıl öncesinde olduğundan daha fazla kana susamış bir hale getirdiğini söyleyerek ortaya koymuştur. Stalin, ABD Başkanı'nın bu sözlerini onaylayarak sadece kendisinin değil, herkesin bir yıl öncekinden daha fazla kana susamış olduğunu dile getirmiş, Kırım'daki bu yıkımın Ukrayna'dakiyle karşılaştırıldığında neredeyse bir hiç olduğunu belirtmiştir. Almanlar zalim olmalarının yanında adeta insanoğluna karşı sadist bir kin duymaktadırlar.¹²⁴

Yalta'da basına bir açıklama yapmaksızın bir araya gelen ve bu nedenle tüm dünyada büyük bir merak uyandıran üç lider, dünyanın geleceğine şekil verecek olan görüşmelerine 4 Şubat 1945 tarihinde başladılar. Stalin'in uzun ve yorucu tartışmalar sırasında zaten hasta olan Roosevelt'in iyice bitkin düşmesine engel olmak adına toplantı yeri olarak seçtiği Livadia Sarayı'nda başlayan ilk oturumda Stalin, Tahran Konferansı'nda olduğu gibi Yalta'da da Başkanın konferansı açmasını umut ettiğini söylemişti. Roosevelt, Stalin'in bu teklifine karşılık bu büyük konferansı açmanın kendisini şereflendireceğini belirttikten sonra, Amerikan konukları adına onların muhteşem Rus konukseverliğine karşı duydukları derin minnettarlığı dile getirmeyi arzu ettiğini sözlerine eklemiştir. Ona göre temsil ettiği halk barışı her şeyden daha çok istemektedir ve savaşı en erken tarihte sonlandıracak başarılı bir anlaşmayı dört gözle beklemektedir. Üç Büyükler, artık birbirlerini geçmişte olduğundan çok daha iyi anlamaktadırlar ve aralarındaki karşılıklı anlayış her geçen gün biraz daha artmaktadır. Roosevelt, kendisini böyle bir ortamda güvende hissettiği için konuşmaların gayriresmi bir şekilde yürütülmesini teklif etti. Böylece her biri kendi düşüncesini

¹²⁴ STETTINIUS, a.g.e., s.100

kısıtlanmadan açık ve özgür bir şekilde dile getirebilecekti. Kendisi, tecrübelerinden sorunları idare etmenin en iyi yolunun içtenlik ve özgürce tartışmak olduğunu keşfetmiş ve bu yöntemin aynı zamanda umulmadık anlaşmazlıkların önüne geçtiğini öğrenmişti.¹²⁵

İşte bu şekilde samimi bir ortam içerisinde başlayan Yalta Konferansı'nda ele alınan temel konular ve belirlenen kararlar şunlardır:

1- Polonya Sorunu

6 Şubat 1945 tarihinde açılan üçüncü oturum sırasında Churchill'in önerisiyle Polonya sorunu görüşülmeye başlandı. Konferansta Polonya hakkında alınan kararlara geçmeden önce bu ülkede son dönemlerde yaşanan gelişmelere bir göz atalım:

Kızıl Ordu, Temmuz 1944'te Varşova'ya girdikten sonra Alman sivil vatandaşları başkentten ayrılmaya başladılar. Rusların ya da Polonya taraftarlarının sürekli yaptıkları isyan çıkarmaya yönelik hareketler, 28 Temmuz 1946'te şehirde genel bir ayaklanma çıkmasına neden oldu. Varşova'nın bazı bölgelerini ele geçirmeyi başaran Polonyalılar, ardından Alman işgal kuvvetlerine saldırmaya başladılar. Başlayan isyan Rus yanlısı olmayan Polonyalılar tarafından çıkarılmıştı. Bu Polonya vatandaşları Lublin'de bulunan ve Rus nüfuzu altındaki hükümet yerine Londra'da sürgünde olan hükümeti destekliyorlardı. İsyanı yönetenlerin amaçlarının Kızıl Ordu'nun iktidarından kurtularak Kurtarılmış Polonya'da bulunan Sovyet üstünlüğünü ortadan kaldırmak olduğunu anlayan Stalin, bu isyan karşısında ne yapması gerektiği konusunda kararsız kaldı. Bilhassa Londra'da büyük bir nüfuz sahibi olanlar başta olmak

¹²⁵ STETTINIUS, a.g.e., s.105

üzere Polonyalıların büyük bir çoğunluğu, Curzon Hattı'nın doğusunda bulunan Polonya topraklarının ellerinden alınmasına büyük bir şiddetle karşı çıkıyorlardı. Onlara göre Polonya'nın doğu sınırı, 1920'de Polonya askerlerinin Kızıl Ordu'yu mağlup etmesinin ardından belirlenen sınır olmalıydı. Stalin ise Rusya ile iyi ilişkiler kuracak bir Polonya hükümetinin kendileri açısından faydalı olacağını düşünüyor ve ayrıca Curzon Hattı'nın dayatılmasında ısrar ediyordu. Diğer yandan Almanlara karşı kahramanca bir mücadele veren Polonya halkını kendi kaderiyle baş başa bırakmak Batı kamuoyunda ve Polonya'da Ruslara karşı olumsuz bir havanın oluşmasına neden olacaktı. Bu nedenle Polonyalılara hava yoluyla askeri teçhizat dağıtılması talimatını veren Stalin, sonradan daha da yumuşayarak Lublin Polonyalıları'nın eşliğinde Varşova'yı Almanlardan temizlemek için bir girişimde bulunacağına dair söz vermiştir.¹²⁶

Polonya 3 Ekimde ağır bir yenilgiye uğrayarak teslim oldu. Polonyalıların ülkelerini kurtarmak için sergiledikleri cesur tavırlar, İngiltere'de bu halka karşı büyük bir sempati doğmasına neden oldu. 26 Nisan 1943'te Londra'da bulunan Polonya hükümetiyle olan diplomatik ilişkilerine son veren Sovyetler Birliği, 27 Temmuzda'da Polonya'ya dair " idari güce sahip tek yasal organ" olarak Lublin Komitesi'ni tanıdığını bildirdi. İngiliz hükümeti ise Polonyalıların, Curzon Hattı'nı ülkelerinin doğu sınırı olarak kabul etmeleri gerektiğini ve bu ülkenin savaş başlamadan önce sahip olduğu toprakları Ruslara vermelerinin onlar için daha yararlı olacağını düşünmüş ve bu konuda Londra hükümetinin temsilcilerini sürekli olarak uyarmıştır. Churchill'e göre Polonyalılar bunları yapmayı kabul ettiği takdirde, Sovyetler Birli-

¹²⁶ PARKER, a.g.e., s.272-273

ği'nin belki de yarı bağımsız bir Polonya'nın varlığını kabul edebileceğine inanıyordu. 9 Ekim 1944'te gittiği Moskova'da Polonya Başbakanı Mikolajczyk ve Dışişleri Bakanı Romer'le yaptığı görüşmede onları Curzon Hattı'nı kabul etmeleri ve Lublin'deki hükümetle bir araya gelerek aralarındaki anlaşmazlıklara son vermeleri için ikna etmeye çalışan Churchill, Polonyalılarla yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle Avrupa barışını bozmasının mümkün olamayacağını belirtmiştir.¹²⁷ Ayrıca Sovyetler Birliği'nin istekleri kabul edilmezse yeni bir Avrupa Savaşı'nın çıkma olasılığının çok yüksek olacağını hatırlatan Churchill'in bu çabaları bir sonuç vermemiş, pes etmeyen Mikolajczyk Londra'ya döndükten sonra görevinden istifa etmiştir.¹²⁸

Roosevelt, Tahran Konferansı sırasında Polonyalılarla ilgili ortaya koyduğu fikirlerini değiştirmemişti. Curzon Hattı'nı destekleyen Roosevelt, Yalta'da yapılan görüşmelerin başlarında da bu savını savunarak Polonya'nın doğu sınırının bu hat göz önünde bulundurularak belirlenmesi gerektiğini söylemiştir. Ancak bu hattın güneyinde yer alan Lwow kenti ile bu bölgede bulunan petrol kuyularını içeren bir miktar toprağın Polonya'ya bırakılmasını şart koşmuştur. Başkan, Amerikan halkının hoşnutluğunu kazanmak için Polonya'da tüm Polonya partilerinin katılımıyla oluşturulacak bir ulusal birliğin sağlanmasının da önemli olduğunu dile getirdi. Tabii bu ulusal birliğin temsilcisi olacak Polonya hükümetinin Sovyetler Birliği'yle dostça ilişkiler kurmasına da özen gösterilecekti. Başkan'a göre Üç Büyükler için büyük bir sorun teşkil eden Polonya konusunun olumlu bir biçimde çözümlenmesi herkes için çok büyük bir yardım olacaktı.¹²⁹

¹²⁷ PARKER, **a.g.e.**, s.274-275

¹²⁸ SANDER, **a.g.e.**, s.209

¹²⁹ BYRNES, **a.g.e.**, s.45

Churchill, Lwow Sovyetler Birliği'ne bırakılsa dahi Curzon Hattı'nı desteklemeye devam edeceğini bildirdi. Ancak şayet güçlü Sovyetler Birliği Lwow'u çok daha zayıf bir ülke olan Polonya'ya bırakmak gibi bir jestte bulunursa, bu yüceğönüllü hareketin tüm dünya tarafından alkışlanacağını söylemeyi de ihmal etmedi. Churchill'e göre Polonya'nın egemenlik ve bağımsızlığının sağlanması konusu sınırlardan çok daha önemliydi. İngiliz halkı, Polonyalıları yaşamlarını kurmak için uygun gördükleri yerde bir vatana sahip olarak görmeyi arzu etmekteydi. Büyük Britanya'nın II.Dünya Savaşı'na Polonya'yı Alman saldırısına karşı korumak için girdiğinin ve bu fedakar hareketinin neredeyse İngilizlerin sahip oldukları bağımsızlığı kaybetmelerine sebep olacağını unutulmaması gerektiğini isteyen Churchill bu nedenle İngiltere'nin Polonya'da hiçbir maddi çıkarı olmamasına rağmen, İngiliz hükümetinin Polonya'nın serbest ve bağımsız bir devlet olmasını engelleyecek bir çözümden asla hoşnut olmayacağını, Polonya'ya bağımsızlığını vermenin Sovyetler Birliği'ne karşı herhangi bir düşmanca tasarı ya da entrika anlamına gelmediğini söylemiştir. Polonya sorununun bir çözüme ulaştırılması İngiltere için bir "onur meselesi"dir.¹³⁰

Stalin Churchill'in bu açıklamaları üzerine Polonya konusunun İngilizler için sadece bir onur meselesi olmasına karşılık, aynı konunun Sovyetler Birliği için hem "onur" hem de bir "güvenlik" meselesi olduğunu söylemiştir. Bu, geçmiş dönemlerde Ruslar Polonyalıları karşı büyük hatalarda buldukları için bir onur meselesiydi. Sovyetler Birliği, geçmişte yaptığı hataları telafi etmek istemektedir. Polonya'nın acısını telafi etmek Rus kanına mâl olsa bile savaşın devam etmesini tercih edeceğini

¹³⁰ Herbert FEIS, "**Churchill Roosevelt, Stalin**", Oxford University Publication, London 1957, s.521-522

dile getiren Stalin, Polonya konusunun yalnızca komşusu olduğu için değil, aynı zamanda Polonya tarih boyunca Rusya üzerine yapılan saldırılarda bir “koridor” vazifesi gördüğü için son derece önemli bir stratejik güvenlik sorunu olduğunu söyledi. Son otuz yılda bu koridordan geçen Almanlar iki defa Rus topraklarına ayak basmışlardır. Bu durum, Polonya güçsüz ve zayıf olduğu için yaşanmıştı. Sovyet ordularının bu koridoru dıştan hemen kapatmaları mümkün olamayacağı için güçlü, bağımsız ve demokratik bir Polonya'nın var olması Sovyetler Birliği'nin güvenliğinin sağlanması açısından son derecede mühimdi. Bu, aynı zamanda tam bir gereklilikti. Bu sebepler nedeniyle Sovyet hükümetinin Polonya'nın güçlü ve bağımsız bir ülke olması hususunda Amerikalılar ya da İngilizler kadar kararlı olduğu belirten Stalin buna kanıt olarak Sovyetler Birliği'nin, Polonya'yı asimile etme ve sindirme siyaseti izleyen 19.yüzyıl Çarlık politikasında çok büyük değişiklikler yapmasını göstermiştir. Bu ılımlı tavrına rağmen Stalin, Lwow şehrini Polonya'ya bırakma önerisini kabul etmemiştir.¹³¹

Sovyetler Birliği'nin Curzon Hattı'nın doğusunda bulunan Lwow şehrine sahip olmaya hakkı vardı. Curzon Hattı'nı Ruslar değil, Lord Curzon ve dönemin Fransa başbakanı Clemenceau icat etmişlerdi. Bu hattın kabul edildiği 1919 Paris Konferansı'na Ruslar davet bile edilmemişlerdi. Lenin, Bialystok şehrinin Polonyalılara verilmesine karşı çıkmasına rağmen, Curzon Hattı, onun Polonyalılara verilmesini öngörüyordu. Bu nedenle Sovyet hükümeti Lenin'in görüşünden uzaklaşmıştı. Stalin ve Dışişleri Molotov, Curzon Hattı'ndan ödün verdikleri takdirde Moskova'ya döndüklerinde onların Rus çıkarlarını korumak konusunda Lord Curzon ve

¹³¹ FEIS,a.g.e., s.522-523

Clemenceau'dan daha az azimli olduklarını düşünecek insanlarla karşı karşıya kalacaklardı. Yoksa Rus liderleri Curzon ile Clemenceau'dan daha mı az Ruslardı? Ukraynalılar onları vatan hainliğiyle bile suçlayabilirlerdi. Böyle bir durumda Stalin ile Molotov'un Moskova'ya dönmelerine ve halklarının yüzüne bakmalarına imkan yoktu. Bu nedenle Stalin, Curzon Hattı'nın değiştirilmesi konusunda önerilen fikirler üzerinde görüş birliğine varmalarının kendileri açısından imkansız olduğunu söyledi.¹³²

Polonya'nın "kendi evinin sahibi" ve "kendi ruhunun kaptanı" olmasının Majestelerinin hükümetinin ciddi bir arzusu olduğunu söyleyen Churchill, Britanya hükümetinin Londra'daki mevcut Polonya hükümetini tanımış olmasına rağmen, hükümet temsilcileriyle henüz kişisel bir ilişki kurmadığını bildirmiştir.

Polonya sorunu, konferansın en tartışmalı ve çözümü en uzun süren konusu olmuştur. Tartışmalar özellikle iki nokta üzerinde toplanıyordu:

1- Polonyanın sınırları ne olmalı?

2- Polonya'yı kim yönetecek?

Stalin, Mikolajczyk ile Moskova'da yaptığı görüşmelerde karşı tarafın sorusu üzerine Sovyetler Birliği'nin batısı sınırı olarak Neisse nehrini tanıyacağını söylediğini ve bu cevabı duyan Polonya Başbakanı'nın çok büyük bir memnuniyet duydu-

¹³² FEIS, a.g.e., s.522-523

ğunu bildirdi. Polonya'nın batı sınırının Neisse olmasını gerektiğini savunan Stalin, Roosevelt ile Churchill'den bu konuda kendisini desteklemelerini rica etti.

Roosevelt'e göre Polonya'da kurulacak olan yeni hükümet ülkedeki halkın büyük çoğunluğunun desteğine sahip olmalıydı. Bu, geçici bir hükümet de olabilirdi. Başkan, tanınmış ve halkın desteğine sahip olan birkaç Polonyalı temsilcinin yer alacağı bir Başkanlık Konseyi'nin kurularak, geçici bir Polonya hükümeti kurma vazifesinin bu hükümete verilmesini teklif etti.

Churchill, Başkan'ın bu teklifine olumlu bir şekilde yanıt verdi. İngiliz hükümetinin, Lwow'un Sovyetler Birliği'nde kalmasına itiraz etmeyeceğini ve Curzon Hattı'nı kabul etmek konusunda istekli olduğunu söyledi. Alman saldırısına karşı verdiği mücadele ve Polonya'nın Almanlardan kurtarılması sırasında gösterdiği çabalar göz önünde bulundurularak Sovyet'in Curzon Hattı'ndan taviz vermemelerinin ve Lwow'u istemelerinin tabii hakları olduğuna inandığını söyleyen Churchill ve onunla aynı düşünceleri paylaşan Dışişleri Bakanı Eden ortaya koydukları bu görüşleri nedeniyle Parlemonto'da ve Muhafazakar Parti'de şiddetli eleştirilere maruz kalmışlardı.

Yalta Konferansı'nda yapılan görüşmelerde Churchill, Polonya'da kurulacak olan geçici hükümette Mikolajczyk, Grabski, Romer gibi dürüst kişilerin bulunması gerektiğini söyleyerek savaşın en karanlık zamanlarında İngilizlerle birlikte ayakta kalmış olan Londra'daki Polonya hükümeti grubunun en azından bir kısmını kurtarmaya çalıştı. Ancak Stalin, Churchill'in konferansta bir Polonya hükümeti kurulması

önerisinin muhtemelen bir “dil sürçmesi” olacağını, bir diktatör olarak anılmasına ve çoğu kişinin onun bir demokrat olduğuna inanmamasına rağmen, Polonyalıların katılımı ve rızaları olmadan bir Polonya hükümetinin kurulmasını reddetmesine yetecek kadar demokratik olduğunu belirtti.¹³³

Ekim 1944’de Churchill, Moskova’da bulunduğu sıralarda Mikolajczyk, Grabski ve Romer, oraya çağrılmış olan Lublin hükümeti temsilcileriyle görüşmüşler ve bazı konularda anlaşmaya varmayı başarmışlardı. Ancak Mikolajczyk Londra’ya döndüğünde Lublin Komitesi’yle bir anlaşma yapmaya hazır olduğu gerekçesiyle Londra Polonyalıları tarafından istifa etmeye zorlandı. Arcyszewski’nin başkanlık ettiği ve Razkewicz tarafından idare edilen Londra hükümeti “ haydut”ve “cani” olarak adlandırdıkları Lublin hükümetiyle değil anlaşmak, onlarla yapılacak bir birleşmenin tartışılacağı bir görüşmenin önerisini duymaya bile karşıydı.

Varşova Polonyalılarının önde gelen üyeleri Bierut, Osobka-Morawski ve Rola-Zymierski, Mikolajczyk’ın başkanı olacağı bir hükümetin kurulmasını hiçbir şekilde kabul etmiyorlardı. Bu durumda ne yapılmalıydı, Varşova Polonyalılarının Yalta’ya gelmelerini sağlamak mümkün olabilir miydi, Yoksa onlarla Moskova’da görüşmek daha mı iyi olurdu?

Stalin, Londra’daki Polonya hükümetini, Varşova ayaklanması sırasında Kızıl Ordu askerlerini öldürmek ve bölgede bulunan Sovyet üslerine saldırmakla suçladı. Lublin ve Londra hükümetleri buldukları faaliyetlerle karşılaştırılırsa, iyi olan ta-

¹³³ STETTINIUS, a.g.e., s.155

rafin Lublin grubu olduğu, Londra hşkşmetinin ise kştş olduğunun anlaşılacağını sşylemiştir. Ruslar, sınırlarının gerisinde karmaşa değil, sakinlik istemektedirler. Tşm bunlar gşz şnşnde bulundurulduğunda bu birbirine zıt iki grubu bir araya getirmek zor olacaktı.

Churchill, Stalin'in bu sert çıkışına karşı, İngiltere ile Sovyetler Birliği'nin farklı bilgi kaynaklarına sahip olduklarını, bu nedenle Polonya'daki durumla ilgili olarak farklı gşrşşlere sahip olduklarını sşylemiştir. Bazı bilgiler yanlış olsa da İngiltere Başbakanı, Lublin hşkşmetinin Polonya halkının 1/3'inden fazlasını temsil etmediğine inanmakta ve Kızıl Ordu'ya saldırıda bulunanların cezalandırılması konusunda Stalin'le aynı fikri paylaşmaktadır. Yine de Churchill, toplantıda İngiliz hşkşmetinin Lublin grubunu Polonya hşkşmeti olarak tanımayı kesinlikle kabul etmeyeceğini tekrarlamıştır.¹³⁴

Polonya sorununun beş yşzyıldır dşnyanın başını ağrıtıp durduğunu sşyleyen Roosevelt, o gşnkş oturumun sona ermesinin ardından Stalin'e yazdığı mektupta şu cşmlelere yer vermiştir: "Bu oğleden sonraki gşrşşmemiz őszerinde bir hayli dşşşndşm ve tşm içtenliğimle bu konudaki dşşşncelerimi sizinle paylaşarak istiyorum:

ABD ile İngiltere,Londrada'ki Polonya hşkşmetini tanırken, sizin bir başka hşkşmeti tanımanız hepimizi dşnyanın gşzşnde kştş bir duruma dşşşrecek gibi gşrşnşyor. Meselelerin bu şekilde devam etmeyeceğinden eminim. Aksi taktirde bu hoş olmayan durum, aramızda bir gedik bulunduğu izlenimini verebilir. Gşrşş farklılıklarımızın buluşacağı ortak bir nokta mutlaka vardır. Polonya hakkında sşylediği-

¹³⁴ STETTINIUS, a.g.e., s.156-157

niz sözlerden ve özellikle ordunuz Berlin'e hareket ederken arkanızın korunması konusundaki kararlılığınızdan bir hayli etkilendim. Silahlı kuvvetlerinize herhangi bir rahatsızlık verebilecek bir geçici hükümetin kurulmamasına tümüyle dikkat ettiğimi bilmenizi isterim. Eğer ordularımız ortak düşman için bir noktada birleşirken, bizim fikirlerimiz birbiriyle uyuşmazsa, gelecekte daha ciddi bir sorunlu karşılaşsak bu sorun üzerinde nasıl anlaşmaya varacağız?

Birleşik Devletler ve İngiltere'nin Lublin hükümetini tanımayacaklarını söylemek zorundayım ve şayet bu konuya dair aramızda bir belirgin bir ayrılık oluşursa, dünya, Yalta Konferansı'ndaki bu çalışmamızı acınacak bir sonuç olarak değerlendirecektir.¹³⁵

Roosevelt, bu mektubunda ayrıca Polonya'daki Lublin hükümetinden iki kişi ve diğer grubun iki temsilcisinin Yalta'ya çağrılmasını ve Polonyalıların da yer alacağı görüşmelerde yeni bir Polonya hükümeti kurularak bu sorunun bu şekilde çözümlenmesini önermiştir. Rooseveltin önerdiği listede Mikolajczyk ve Grabski'nin de adları vardı.

Sovyet delegesinin Roosevelt'in bu önerisine olumlu yanıt vermesiyle birlikte bu konu üzerinde büyük bir ilerleme kaydedildi.

Bundan sonra Sovyet delege kurulu, Polonya sorunu üzerine aşağıdaki teklifleri sundu.¹³⁶

¹³⁵ STETTINIUS, a.g.e., s.157-158

¹³⁶ STETTINIUS, a.g.e., s.211-212

1- Polonya'nın doğu sınırının, Curzon Hattı'nda yapılacak bazı ufak değişikliklerle ve Polonya lehine bazı yerlerde 5-6 kilometrelik sapmalarla Curzon Hattı'na göre çizilmesi,

2- Polonya'nın batı sınırının şehrin Polonya'ya ait olması koşuluyla, Stettin'den güneye doğru Oder nehrini izleyerek, Neisse nehrinin batısı boyunca devam etmesi,

(Söz konusu yerlerdeki Almanların tümü Almanya'ya iade edilecek ve Almanya'daki tüm Polonyalılar isterlerse Polonya'ya dönebilecekler)

3- Sürgündeki Polonyalı grubun arasına bazı demokrat liderlerin de katılarak, demokratik ve anti-Faşist etkenlere dayalı bir Polonya Geçici Hükümeti'nin kurulması,

4- Geçici Polonya Hükümeti'nin Müttefik devletlerin hükümetleri tarafından tanınması,

5- 3.madde göz önünde bulundurularak yurtiçi ve yurtdışında katılımlarla genişletilecek Geçici Polonya Hükümeti'nin mümkün olan en kısa sürede Polonya'da özgür seçimleri, ortak oy hakkı ve gizli oy pusulası temeline dayanarak gerçekleştirilmesi, ülkedeki tüm partilere "seçimlere katılma" ve "aday gösterme" haklarının tanınması,

6- Polonya Geçici Hükümeti'nin genişletilmesi konusunun, Polonya Geçici Hükümet temsilcileriyle birlikte görüşmek ve önerilerini üç hükümetin incelemesi için sunmak üzere, V.M.Molotov, Mr.Harriman ve Mr.Klark Cerr'e (sonradan Lord Inverchapel, İngiltere'nin Washington büyükelçisi) yetki verilmesi,

Roosevelt, Rus önerilerini Dışişleri Bakanı, Edward R.Stettinius'la birlikte incelemek istiyordu. Yine de 3.maddede kullanılan "Sürgündeki Polonyalılar" deyimini beğenmediğini belirtti. Churchill de bu "sürgündeki" lafına takılmıştı. Bunun üzerine "sürgündeki" yerine " dışarıdaki Polonyalılar" deyiminin 3.maddeye eklenmesini teklif etti.Stalin, iki liderin eleştirisini de kabul etti.

Churchill'e göre artık bu büyük konferansın kritik noktasına ulaşmışlardı. Ona göre geçici bir hükümet yerine Lublin hükümetinden üç temsilci ve Roosevelt'in önerdiği listede bulunan iki üyenin Yalta'ya davet edilmeleri daha iyi bir çözüm olacaktı. Tüm savaş yılları boyunca tanınan ve ülkeyi yöneten yasal Polonya hükümetini tümüyle sona erdirmek İngiltere'de çok şiddetli eleştirilerin çıkmasına neden olabirdi. Hatta İngiltere hükümeti, Londra Polonyalıları önemsemeyip onları bir yana bırakırsa bu davranış ordu tarafından Polonya'ya ihanet olarak görülecek ve İngiliz halkının kızgın protestolarıyla sonuçlanacaktı.

Churchill, Sovyetler tarafından sunulan listenin 2.maddesinde yer alan öneriyle ilgili olarak, her zaman Polonya sınırının batıya doğru genişlemesinden yana olduğunu, ancak Polonya'ya layığıyla yönetebileceğinden daha fazla toprak veril-

memesi gerektiğini söyledi. Bu konuyla alakalı olarak “Polonya kazını hazını zor Alman yemiyle tıka basa doyurmak yazık olacak” sözlerini söylemiştir.¹³⁷

Churchill, ayrıca Sovyet tasarısında yer alan 3.maddenin ortasına “ve Polonya’nın kendinden” kelimelerinin de eklenmesini istedi. Stalin, Churchill’in bu önerisinin yerine getirileceğini söyledi.¹³⁸

8 Şubat 1945’teki oturumda Roosevelt, Polonya sınırları konusunda ABD delege kurulunun Sovyet tasarısının 1.maddesiyle ilgili bir itirazları olmadığını bildirdi. Kurul, Polonya topraklarının bazı Alman topraklarının eklenmesi suretiyle (Prusya’nın doğusu ile Yukarı Silezya’nın Oder nehrine kadar olan bölümü) genişletilmesini de kabul ediyordu. Ancak Roosevelt’e göre Polonya sınırının Batı Neisse’ye kadar genişletilmesi pek de doğru değildi.

Polonya’da kurulacak hükümetle ilgili olarak Roosevelt, ABD ile İngiltere’nin Sovyetler Birliği büyükelçilerine, Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı’na, Moskova’da Bierut, Osubka-Morowski, Sapieha, Witos, Grabski ile Mikolajczyk’a yeni bir hükümet kurma yetkisinin verilmesini teklif etti. Buna göre söz konusu kişiler tarafından öncelikle üç kişiden oluşacak bir Başkanlık Konseyi kurulacaktı. Bu Başkanlık Konseyi, Polonya’nın içinden ve yurtdışında bulunan temsilcilerin bazılarından bir araya gelmesiyle Geçici Polonya Hükümeti’ni kuracaktı. Seçimler yapılarak, asıl hükümet kuruluncaya kadar bu hükümet ülkeyi yönetecekti. Geçici Ulusal Polonya hükümeti kurulduktan sonra Müttefikler tarafından tanınacaktı.

¹³⁷ STETTINIUS, a.g.e., s.184

¹³⁸ Fahri YAZICI, “Konferanslar”, TTK, İstanbul, 1972, s.126

Roosevelt, seçimler konusunun Polonya sorununun en mühim noktası olduğunu ve Birleşmiş Milletler’de bulunan 6 milyon Polonyalı için seçimlerin tamamen özgürce, Polonya halkının hür iradesine dayalı olarak yapılacağına dair garanti almak istediğini belirtmiş, böyle bir güvence verildiği takdirde Yalta Konferansı’nda varılan uzlaşmanın içtenliğinden kimsenin kuşku duymayacağını eklemiştir.

Böylece, Yalta Konferansı’nda Polonya’nın yeni sınırının Curzon Hattı’na uygun olarak çizilmesine, Polonya topraklarının Almanya’dan alacağı bir kısım toprakla genişletilmesine, Geçici Polonya Hükümetinin genel oy hakkı ve gizli oy pusulası esaslı üzerine kurulu özgür ve engelsiz seçimleri en kısa sürede gerçekleştirmesinin temin edilmesine karar verildi. Ayrıca tüm demokratik ve anti-Faşist partilerin de seçime katılma ve aday gösterme hakkı olacaktı. Churchill ve Roosevelt, Londra’daki Polonya hükümeti yerine Varşova’da kurulacak olan Geçici hükümeti tanıyacaklarına dair söz verdiler.

Böylece Churchill’in gayretlerine ve Roosevelt’in pek belli etmeden gösterdiği çabaya rağmen, Stalin Polonya’yı Rusya’ya bağlı, Sovyetler Birliği’nin batı sınırında bir kalkan görevi üstlenecek bir Sovyet uydusu haline getirmek için kendisine gerekli olacak ortamı sağlamayı başarmıştır. Polonya halkının protestolarını göze alarak Polonya’nın doğu sınırının Curzon Hattı doğrultusunda belirlenmesine ses çıkarmayan Churchill, Polonya’nın bütünlüğünü korumak adına bir takım ödünler vermeyi kabul etmiştir. Hatta bu uğurda Lwow şehrinin Polonya’da kalması konusunda bile yeterince ısrarlı davranmamıştır. Çünkü ona göre, sınırlar değil, Polon-

ya'nın kendi halkını yönetebilme imkanına sahip olması ve batıya olan bağılılığını sürdürebilmesi önemlidir. Bu amaçla Stalin'in geleceğine kendisi karar verebilecek ve özgür bir biçimde seçimleri gerçekleştirebilecek bağımsız ve demokratik bir Polonya devletinin oluşturulacağına dair verdiği söze dahi inanmıştır. Ne var ki "demokratik seçim" taraflar için farklı anlamlar içeriyordu. Bu gerçek daha sonradan ortaya çıkacaktır.¹³⁹

2- Almanya Meselesi

1944 sonbaharında Almanya'nın Üç Büyükler tarafından işgal bölgelerine bölünmesi üzerinde anlaşmaya vardığı için Almanya konusu, Yalta Konferansı sırasındaki görüşmelerde büyük tartışmaların yaşanmasına neden olmamıştır.

Konferansın 4 Şubat'taki ilk oturumunda Roosevelt, Churchill ve Stalin, Almanya hakkında alacakları kararları acımasız bir intikam alma duygusunun yönlendirmemesi gerektiğine karar verdiler. Yalta Konferansı'nda alınan ilk karar, görüşmelere öncelikle askeri durumun ele alınarak başlanması oldu. Kızıl Ordu'nun ilerlemeyi sürdürdüğü doğu cephesindeki askeri gelişmelerin gözden geçirilmesi yararlı olacaktı. Roosevelt'in isteği üzerine, Stalin'in önerisiyle Kızıl Ordu Genel Kurmay Başkan Yardımcısı General Antonov, konferansta doğu cephesindeki durum hakkında bir rapor sundu. Bu rapora göre:

Doğudaki Sovyet ilerleyişi beklentileri geçmişti. Niemen nehri ile Karpatlar arasındaki 700 kilometrelik cephede saldırıya başlayan Sovyet orduları Königsberg

¹³⁹ Raymond CARTIER, "İkinci Dünya Savaşı", Meydan Laresse, İstanbul, 1990, c.2, s.345

üzerine ilerliyordu. Ayrıca Doğu Prusya'ya doğru Vistül'ün kuzey kesimine doğru ilerleyen, Vistül'ün güneyindeki Poznan'a doğru yürüyüşe geçen ve Karpatlar bölgesine doğru ilerleyen Rus birlikleri de mevcuttu.

Doğu cephesindeki bu Rus başarılarına karşılık, Almanlar müttefik ordularının stratejik hedeflerine ulaşmalarına engel olmuşlardı. İtalya'nın suya gömülmüş Po vadisindeki müttefik birliklerinin gayretleri, Alman askerleri tarafından boşa çıkarılıyordu. Her iki bölgede de sert hava koşulları, seller ve her geçen gün daha da artan soğuk, Almanların imdadına yetişiyordu. Almanlar, Almanya'da örgütledikleri büyük bir yedek kuvveti batıya göndermişler ve ayrıca doğudan tümenler transfer etmişlerdi. Müttefiklerin hava saldırıları da aynı şekilde hüsrana uğratılmıştı. Alman savaş uçaklarının batıda kendilerinden daha üstün bir duruma gelebileceklerini tahmin eden müttefikler, Almanların jet uçaklarını savaşa sokmalarından da endişe ediyorlardı. Böylece Üç Büyükler, kış başlamadan önce kesin başarıya ulaşma ümitlerini kaybettiler.

Savaşın erken evrelerinde Sovyetler Birliği Batılı müttefiklerinden sürekli olarak daha büyük bir işbirliği talep etmişti. Şimdi, Sovyetler Birliği'ne verdikleri sözü tutmak amacıyla, gelecek ilkbaharda yapılması planlanan saldırılar için başarıyı garanti etme sırası İngiliz ve Amerikalı yetkililerindi.

Batı cephesi kumandanları, gelecek Sovyet saldırısının ne zaman başlayacağı ve bu saldırının ne şiddetle gerçekleştirileceğini öğrenmek istiyorlardı. General Deane, bunları öğrenmek için çeşitli girişimlerde bulduysa da başarılı olamadı.

Washington'dan dönerken Müttefik devletler Başkomutanı General D.Eisenhower'la görüşmek ve onun Sovyet işbirliğiyle ilgili görüşlerini almak için başkomutanın karargahında durdu. Deane, Eisenhower'la görüşükten sonra 14 Aralık'ta Stalin'e Eisenhower'ın Ruslarla işbirliği yapmak ve onlara gereken her türlü yardımı vermek için hazır olduğunu bildirdi. Bununla birlikte Eisenhower, doğu cephesindeki son durum hakkında bilgi edinmek istiyordu. Stalin, başkomutanın doğuda neler olduğunu bilmesi gerektiğini ve büyük ihtimalle Rusların ne yapacaklarını merak ettiğini söyledikten sonra, kendisini bilgilendirmeden önce kurmaylarıyla görüşünceye kadar beklemeyi tercih ettiğini belirtti. Ardından, Rusların, topçu birliklerini ve havada sahip oldukları üstünlüklerine kullanabilecekleri büyük bir askeri harekâta başlamadan önce uygun ortamın gelmesini beklediklerini ve bir hafta içinde daha ayrıntılı bilgi vereceğini ekledi. Ancak, aradan günler geçmesine rağmen Kremlin'den Sovyet planları hakkında daha fazla açıklama gelmedi.

Deane göre, Sovyet yetkilileri muhtemelen askeri işbirliğinin yapılmasını engellemeye çalışıyorlardı. Bu, Sovyet yetkilileriyle görüşen tüm Amerikalıların aşına oldukları bir durumdu: Yabancılara güvenmemek, ortak çalışmanın ne kadar yararlı olacağını umursamamak, kişisel işbirliğini yasaklamak, İngiltere ve Birleşmiş Milletlere güvenmemek, operasyon özgürlüklerinin engelleneceği yada yurtdışındaki siyasi çıkar ve amaçlarının ihlal edileceği korkusu, dış gözlemcilere amaçlarını belirtmek konusunda isteksizlik ve Rus halkını dış durum ile koşullardan bilgisiz tutma çabası.

Aralık ayında Almanlar, kış karı ve buzunda cephenin bazı yerlerinde zayıf bir şekilde korunan Ardenler'e saldırdılar. Hitler, bu saldırı için başka yerlerden ge-

tirttiği bazı iyi ve güçlü zırhlı tümenler dahil, tüm kuvvetlerini topladı. Müttefik kuvvetlerini Meuse nehrine kadar yarıp geçebilmek ve ardından kuzey ile kuzeybatıya dönerek Antwerp limanına ulaşmak, Kuzey müttefik ordularının çok muhtaç oldukları materyal hatlarını yok etmek ve ayrıca onları bölmek amacını taşıyordu. Bu aceleci ve tehdit edici hareket ilk beş gün boyunca müttefik komutanlarını telaşlandırdı, planlarını bozdu ve onları başka bir plan yapmak zorunda bıraktı.

Batı cephesinde yaşanan tehlikeli gelişmeleri dikkate alan Sovyetler Birliği yetkilileri, hava koşullarının düzelmesini beklemeden, Ocak ayı sona ermeden önce Almanlara karşı yapılacak olan saldırının başlaması emrini verdi. Çünkü Ruslar'a göre şayet batıdan gelecek olan saldırı önlenemezse Almanlar; Fransa, İtalya ya da Norveç'ten daha fazla birlik getirebilirlerdi.

Saldırı, elverişsiz hava koşulları altında başlamasına rağmen, saldırı başlamadan önce yapılan yararlı keşifler ve topçu birliklerinin desteğiyle, düşmanın gücü kırılarak istihkamları yok edilmeye başlandı. Böylece müttefik güçleri daha saldırının ilk gününde düşman saflarında on kilometre ilerleyerek, Alman savunmasını sarsmayı başardılar.

Churchill'e göre Üç Büyükler'in görüşmesi gereken birkaç konu bulunuyordu: Mesela, Almanlar, doğu cephesine İtalya'dan ne kadar sürede birlik aktarabilirlerdi, Bu faaliyeti engellemek mümkün müydü,şayet mümkünse ne gibi önlemler alınmalıydı? Churchill, merak ettiği bazı soruları sorduktan sonra General Marshall'ın Batı cephesinde gerçekleştirilecek olan hareket için bir rapor sunmasını

teklif etti. Bu harekât aynı zamanda Sovyet ordularına yardım etmek için gerçekleştirilecekti. Roosevelt, Churchill'in bu önerisini onayladıktan sonra birbirlerinden çok farklı yerlerde mücadele eden müttefik ordularının arasında sıkı bir işbirliğinin oluşmasının zaferin kazanılması açısından son derece önemli olduğunu belirtti.

General Eisenhower'ın birliklerinin karşı saldırıya geçen Almanları durdurmaya çalıştığını söyleyen Marshall, iyi hava koşullarında etkinlik gösteren hava güçlerinin iyi sonuçlar elde ettiklerini bildirdi. Avcı uçakları, ağır ve hafif bombardıman uçakları düşmana büyük hasarlar vermeye devam ediyorlardı. Ağır bombardıman uçaklarının, Alman tanklarının akaryakıt tedarik etmelerini güçleştirmek için, akaryakıt üretiminde bulunan büyük fabrikalara saldırılarıyla Almanya'da akaryakıt üretimi %60 kadar düşmüştü. Hava kuvvetleri, ulaşım hatlarına ve tank fabrikalarına da etkili saldırılarda bulunmuşlardı. Yakında Almanlara karşı bir denizaltı saldırısında bulunabilirlerdi. Almanlar sahip oldukları 30 kadar denizaltıyla Müttefik donanmasına ağır hasarlar verebilirlerdi. Zira müttefikler henüz bu çeşit gelişmiş denizaltılarının yerlerini tayin edecek teknik donanıma sahip değillerdi.¹⁴⁰

Stalin'in Sovyet ordusunun büyük bir topçu üstünlüğüne sahip olduğunu belirtmesinin ardından, müttefiklerin Kızıl Ordu'dan ne gibi yardımlar beklediklerini sorması üzerine, Churchill bu fırsattan istifade ederek öncelikle İngiltere'nin Kızıl Ordu'nun göstermiş olduğu büyük cesaret ve başarı için minnettar olduğunu bildirmek istediğini söyledi. Churchill, Kızıl Ordu'nun yeteneğine ve sabrına hayrandı. Müttefik güçlerinin işleri bir hayli zordu. Böyle bir zorluğu küçümsemek mümkün

¹⁴⁰ YAZICI, a.g.e., s.72-73

değildi. Ama aralarındaki dostluk ve işbirliği devam ettiği sürece, zorlukların altından başarıyla kalkmak mümkündü. Almanların en güçlü oldukları yere bir saldırıda bulunacak olsalar da Müttefikler bu hareketin başarıyla sonuçlanacağından ve bu başarının Sovyet faaliyetlerine katkıda bulunacağından emindiler. Bu sözleri sarfeden Churchill'in dileği ise Kızıl Ordu'nun başarılarını sürdürmesiydi.

Tahran Konferansı'nda Sovyetler Birliği, bir kış hareketına başlayacağına dair herhangi bir söz vermemişti. Ne Roosevelt, ne de Churchill, Stalin'i hemen bir saldırıda bulunması için zorlamışlardı. Stalin, onların bu tutumunu takdir etmişse de yapılacak olan bir saldırının Müttefikler için ne kadar önemli olacağını da fark etmişti. Bu konuda bir yükümlülüğü olmamasına karşılık, bu saldırı bir anlamda bir arkadaşlık görevi, bir müttefikin üstlenmesi gereken vicdani bir sorumluluktuktu. Hava koşulları el verir vermez Sovyet saldırıları tekrar başlayacaktı.

5 Şubat 1945 tarihindeki oturumda Roosevelt, Almanya sorununun bir an evvel bir çözüme kavuşturulması gerektiğini belirtti. Roosevelt Almanların kayıtsız şartsız teslim olmalarını istemesine rağmen 24 Aralık 1943'de yayımlanan demecinde: "Birleşmiş Milletler'in, Alman halkını köle yapmak gibi bir niyeti yoktur. Biz, onların gelişimlerini sürdürebilmeleri için doğal bir şansa sahip olmalarını, barış içinde, Avrupa ailesinin faydalı ve saygıdeğer üyeleri olmalarını arzu ediyoruz."¹⁴¹ diyerek bu konudaki görüşlerini özetlemiştir.

¹⁴¹ Edward R.STETTINIUS, "Roosevelt and The Russians: The Yalta Conference", New York, 1949, s.40

Müttefik devletlerin önlerindeki en büyük sorunlardan birisi de Almanya'nın işgal bölgelerine ayrılmasıydı. Bu işgal bölgelerinin belirlenmesi, üç lider arasında anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına sebep oluyordu. Stalin, 5 Şubat'taki oturum sırasında aşağıdaki konuları görüşmeyi arzu ettiğini söyledi:

(1) Almanyanın bölünmesi; Tahran'da bu konuyu görüşmelerine ve Başbakan Churchill'in kendisini Ekim 1944'de Moskova'da ziyaret ettiği sırada konuya yönelik yaptıkları tartışmalara rağmen, bir uzlaşmaya varamadıklarını belirtti. Stalin, şayet parçalanma hususunda kesin olarak uzlaşma sağlayabilirlerse, bölünmenin hangi biçimde gerçekleştirileceğini bilmek istemektedir.

(2) Üç Büyükler Almanya'da bir hükümet kuracaklar mı, yoksa Almanya'nın kendisini yönetmesine izin verecekler mi, Eğer Almanya bölünürse, her bölüm kendisini yönetecek birer hükümete sahip olacak mı?

(3) Almanya'nın kayıtsız ve şartsız olarak teslim olması tüm müttefiklerin arzu ettiği bir şeydi. Ancak, böyle bir gerçekleştiği takdirde Hitler'in hükümetinin görevini yürütmesine müsaade edilecek miydi, mutlak teslimiyetin ne zaman gerçekleşeceğini kestirmek faydalı olmaz mıydı?

(4) Stalin, son olarak Almanlardan alınacak olan savaş tazminatının çeşitlerini ve miktarlarını öğrenmek istemiştir.

Stalin'e göre Roosevelt ile Churchill, Almanya'nın bölünmesi taraftarıysalar bu düşüncelerini açık bir biçimde ortaya koymalıydılar. Tahran Konferansı'nda Almanya'nın işgal bölgelerine ayrılması üzerine yapılan görüşmelerde Roosevelt, Almanya'nın beş özerk devlete bölünmesini önermiştir. Bu devletler:1- Prusya, 2- Hanover ve güneybatı, 3- Saxony ve Leipzig bölgesi, 4- Hesse-Darmstadt, Hesse-Kessel ve güney Ren bölgesi, 5- Bavaria, Baden ve Württemberg. Kiel Kanalı ile Hamburg ve Ruhr ile Saar Birleşmiş Milletler denetimi altında olacaktı. Churchill, Tahran'da pek kesin olmamakla birlikte Almanya'nın bölünmesini desteklediğini bildirmiştir.¹⁴²

Aynı konu, ikinci kere Ekim 1944'te Moskova'da Churchill ile Stalin arasında yapılan görüşmelerde ele alınmıştır. Churchill'e göre Almanya Prusya ve Bavaria olarak iki bölüme ayrılmalı, Ruhr ile Westphalia ise uluslararası kontrol altına alınmalıydı. Ancak Roosevelt, yapılan görüşmeler sırasında orada olmadığı için bir anlaşmaya varılamamıştır. Stalin, artık bu konuda bir karar verme zamanının geldiğine inanıyordu.

Churchill, Almanya'nın bölünmesinden yana olmakla birlikte, sınırlar konusunun Yalta'da 5-6 gün içinde kararlaştırılamayacak kadar karışık bir etnik, tarihi, coğrafi ve ekonomik bir sorun olduğunu belirtmiş, bu konunun kurulacak özel bir komisyon tarafından uzun süre görüşülüp tartışılmasını önermiştir.

¹⁴² STETTINIUS, a.g.e., s.122

Kişisel olarak Almanya'nın nasıl bölüneceği sorusunu yanıtlamaya hazır olmayan Churchill'e göre kendi önerisi son derece mantıklıydı. Yine de oluşturulacak olan özel komisyonun düşüncelerini aldıktan sonra bu konu hakkındaki görüşlerini değiştirebileceğini söylemeyi ihmal etmedi. Tüm yaşanan kötülüklerin kaynağı olan Prusya, Almanya'dan ayrıldığı takdirde, yeni bir savaşa girmeyi göze alamayacak bir duruma gelecekti. Belki de Viyana'nın başkent olacağı ayrı bir büyük Alman devleti kurarak, Alman nüfusunu bu iki devlet arasında eşit olarak paylaşdırmak en doğru çözümdü.

İlgilenilecek başka konular da vardı. Bunlar:¹⁴³

1- Almanya'nın çoğunlukla Rus askerleri tarafından ele geçirilen kimi topraklarını kaybetmesi ve bu bölgenin Polonyalılara verilmesi hususunda hemfikiriz.

2- Silah üretimi dolayısıyla olası bir savaşa neden olabilecek Ruhr ile Saar sanayi bölgelerinin durumlarının ne olacağı görüşülmeliydi. Bu bölgelerin Fransız denetimi altında mı, Alman yönetiminde mi, bağımsız olarak mı, ya da uzunca bir süre ortak dominyon olarak bir dünya örgütünün kontrolü altında mı olacağına karar vermek gerekiyordu.

3- Son olarak, Prusya'nın Almanya'dan ayrıldıktan sonra dahili olarak bölünüp bölünmeyeceği konusu halledilmeliydi.

¹⁴³ STETINIUS, a.g.e., s.123

Bütün bu sorunları inceleyecek bir komisyonun oluşturulmasına ve bu komisyonun, Üç Büyükler'in hükümetleri kesin bir karar almadan önce onlara rapor sunmasına karar verildi.

Churchill, bu konularla ilgili kararlarını henüz belirlemediğini tekrarladıktan sonra, tüm bu konuların Fransızlarla da görüşülmesinde ısrar etti. Bu konular Yalta Konferansı'nda dikkatli ve eksiksiz bir biçimde incelenmeliydi.

Stalin, Almanlara mutlak teslimiyeti kabul ettirmek açısından, ülkeyi bölme tasarılarından onlara bahsetmenin mantıksız olabileceğini düşündüğünü söyledi. Churchill'e göre Almanlara ülkeleri hakkındaki planlarını söylemeye lüzum yoktu. Onlara sadece teslim olduktan sonra, Üç Büyükler'in isteklerini ve gelecekleriyle ilgili müşterek kararlarını beklemek zorunda olduklarını bildirmek yeterli olacaktı. Roosevelt ise, Üç Büyükler'in Almanya'nın bölünmesi konusunda uzlaştıklarını ve Almanların bu konudan prensip olarak basit bir şekilde haberdar edilmelerini önerdikten sonra, dikkatli olmadıkları takdirde bölünmeyle ilgili yüzlerce ayrı tasarımın ortaya çıkabileceğini eklemiştir. Bu nedenle Başkan, Dışişleri Bakanları'nın plan yapmak ve Almanya'nın bölünmesi konusunu incelemek için yirmi dört saat içinde bir araya gelmelerini teklif etti.

Bölünme konusunun ayrıntıda olmasa da prensipte kararlaştırılmasını isteyen Stalin, Başkan'ın bu önerisini kabul etmiş, aynı şekilde Churchill de öneriyeye olumlu karşılık vermiştir.

Almanya'nın durumu gittikçe kötüleşiyordu. Almanların savaşı kaybedecekleri artık kesindi, sadece bu yenilginin hızlandırılması gerekiyordu. Almanya'yı yenilgi dışında büyük bir iç sorun da bekleyebilirdi. Çünkü ülkedeki buğday ve kömür yetersizdi. Şimdiden Dobrowadaki kömür havzasını kaybeden Almanya, Ruhr'un da müttefikler tarafından bombardıman edilmesine engel olamayacaktı. Olaylar bu şekilde seri bir biçimde gelişirken Stalin, Üç Büyükler'in hazırlıksız bir biçimde yakalanmalarını istemiyordu. Bu nedenle bu konuyu ortaya atmış, sorunun bir an önce çözüme kavuşturulmasını istemişti.¹⁴⁴

Sonunda, bu konunun görüşülüp incelenmesi için Dışişleri Bakanları'nın görevlendirilmesine karar verildi.

Tazminat konusuna geçildiğinde Roosevelt, bu sorunun iki yönlü olduğunu söyledi: Öncelikle, Danimarka, Hollanda ve Norveç gibi ülkeler de Almanya'dan savaş tazminatı talep edeceklerdi. Sonra, Birleşik Devletler savaş tazminatını işgücü biçiminde arzu etmemektedir ve Başkan, bu noktada İngiltere'nin de kendisiyle aynı fikirde olduğundan kuşku duymamaktadır. ABD'nin ne Alman işgücüne, ne de Alman makinelerine ihtiyacı olmadığını vurgulayan Roosevelt, Stalin'e bu konuda ne düşündüğünü sordu. Stalin, Sovyet hükümetinin bir tazminat tasarısı hazırlamasına rağmen, insangücünden yararlanmak konusunda görüşmek için bir hazırlığının olmadığını bildirdi. Ardından Rus tasarısını açıklamak üzere Maisky'yi çağırdı. Maisky, etkili bir biçimde açıklamasını yaparken hem Stalin, hem de Molotov'un tam deste-

¹⁴⁴ STETINIUS, a.g.e., s.124

ğine sahip görünüyordu. Sovyet hükümetinin tazminat tasarısının birkaç temel noktaya dayandığını söyleyen Maisky, bu temel noktaları şöyle açıkladı:¹⁴⁵

1- Almanya'dan alınacak tazminat, I.Dünya Savaşı'ndan sonra olduğu gibi nakden değil, aynen alınacaktı.

2- Almanya tazminatı iki şekilde ödeyecekti: a) Almanya, savaş sona erdikten sonra iki yıl içinde fabrikalar, makine araçları, ağır makineler, gemiler, demiryolları araçları ile yurtdışındaki yatırımlarını müttefik devletlere teslim edecekti, b) Almanya, bir kısım tazminatı savaş sona erdikten sonra taksitler halinde ödeyecekti.

3- Avrupa'nın güvenliğinin sağlanması ve Sovyet ekonomisinin düzeltilmesi için Alman ağır sanayisi %80 oranında azaltılmalıdır. Bu ağır sanayi, tüm cephane üretimi, elektrik makineleri, maden makineleri v.b. kapsayacaktı. Ağır sanayiden Almanya'ya ayrılacak olan %20'lik oran Almanların barış zamanı ekonomisinin ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli olacaktır.

4- Tazminat süresi 10 yıl olarak belirlenecek, Almanya'nın ulusal ekonomisinden yapılacak olan aktarmalar iki yıl içinde gerçekleştirilecektir.

5- Almanya'nın tazminatları belirlenen şekilde ödemesini temin etmek için, bu ülke üzerinde sıkı bir üçlü kontrol kurulması gerekmektedir. Bu kontrolün detayları sonradan kararlaştırılabilirdi. Ancak savaş içinde kıymetli olabilecek tüm Alman endüstrisi ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği'nin kullanımına verilecekti.

6- Almanların savaş içinde sebep oldukları hasarın ve verdikleri zararların telafi edilmesi neredeyse imkansızdır. Almanlardan en ağır bir şekilde tazminat alınsa dahi, tüm zararlar karşılanamamaktadır. Bu nedenle ülkeler arasında tazminat konu-

¹⁴⁵ Herbert FEIS, "**Churchill, Roosevelt, Stalin**", Oxford University Publication, London, 1957, s.535-536

sunda bir öncelik belirlenmelidir. Buna göre bir ülkenin önceliğinin şunlara dayanması öneriliyordu:

(1) Savaşın kazanılmasına olan katkısı, (2) ülkenin savaş sırasında uğradığı maddi kayıplar.

7- Doğrudan maddi kayıp olarak görülebilecek hasarlar da tazminata dahil olmalıdır.

8- Sovyetler Birliği toplam savaş tazminatından 10 milyar dolardan daha az bir miktar almayı düşünmemektedir. Söz konusu rakam doğal olarak Sovyetler Birliği'nin tüm zararlarını karşılamayacak, ancak Rus hasarlarının giderilmesinde küçük bir teselli teşkil edecekti.

9- Üç Büyükler'in savaş tazminatı programlarının ayrıntılarını tasarlamak üzere Moskova'da, ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği'nin temsilcileri tarafından oluşturulacak bir Tazminat Komisyonu kurulmalıdır.

Maisky, konuşmasını tamamladığında Churchill, I.Dünya Savaşı sonunda tazminatlarla ilgili yaşanan üzücü deneyimi anımsattı: İngiltere, savaşta uğradığı kayıplara karşılık, Almanya'dan güç bela ancak bir milyar sterlin alabilmişti. Almanya'da bulunan ABD ve İngiliz yatırımları olmasaydı, belki de bu miktar da alınamayacaktı. Başbakan, Sovyetler Birliği'nin II.Dünya Savaşı'ndaki zararlarının diğer müttefik ülkelerden çok daha fazla olduğundan emindi. Ancak İngiltere de zor bir durumdaydı. Savaş sırasında büyük kayıplara uğramıştı. Evlerin büyük bir kısmı hasar görmüş, ülke şiddetli bir ihraç problemiyle karşı karşıya kalmıştı. İngiltere yaşamak için yiyecek ihraç etmek zorundaydı.¹⁴⁶ Hiçbir galip ülke, savaştan İngiltere

¹⁴⁶ Fahri Yazıcı, “Konferanslar”, TTK, İstanbul, 1971, s.90

kadar maddi bir yüküyle çıkmamıştı. Fransa, Belçika, Hollanda ve Norveç gibi ülkelerin de büyük kayıplar verdikleri muhakkaktı. İngiltere'nin toplam borcu 3 milyar sterlin'i bulmuştu. Ardından Başbakan, Almanların açlık sıkıntısı çekebilecekleri olasılığını göz önünde bulundurmamak zorunda olduklarını belirterek: "Bir ata binmek istiyorsan, ona en azından saman vermelisin"¹⁴⁷ demiştir. Stalin, Churchill'in bu sözüne Almanların yiyecek sıkıntısı çekmeyeceklerini, fakat atın, arkasını döndüğünde insana saldırmaması için dikkatli olunması gerektiği karşılığını vermiştir.

Roosevelt I.Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşik Devletler'in, Almanya'dan geri aldığından çok daha fazla miktarda para kaybettiğini, ancak böyle bir durumun bir daha yaşanmayacağını dile getirdi. Daha önceden söylediği gibi ABD Alman işgücü, makineleri ya da fabrikalarını istememektedir. Başkan, ABD'nin geleneksel olarak, diğer milletlere karşı cömert olduğunu, ancak bunun Almanya'nın geleceğini garanti altına almaya yetmeyeceğini söylemiş ve amaçlarının Sovyetler Birliği'nin kendisini yenilemesi için Almanya'dan yeterli tazminatı almasına yardım ederken ve İngilizler'in ihracatlarını arttırmalarını ve dış pazarlar bularak Almanya'nın ithalat-ihracat alanında yarattığı boşluğu doldurmalarına zemin yaratmaya çalışırken, Almanları aç görmemek olduğunu eklemiştir. Bu nedenle bir Tazminat Komisyonu kurma vakti artık gelmiştir.

Maisky, Başkanın sözlerine katıldığını belirttikten sonra, tazminatla ilgili olarak fikirlerini söylemek istediğini bildirdi. Öncelikle, Churchill'e yanıt vermek istiyordu. Maisky, Churchill'in önceki savaştan sonra tazminatların alınmamasına

¹⁴⁷ STETTINIUS, a.g.e., s.132

dair bulunduğu Őikayetleri onaylıyordu; bu konuda BaŐbakanla hemfikirdi. Ancak Maisky'e göre Almanya'dan tazminat alınamamasının nedeni Birleşik Devletler ile İngiltere'nin tutumlarıydı. Yoksa 58 yıllık bir sreye yayılmış olan 30 milyarlık Alman tazminatı, ödenemeyecek kadar fazla bir miktar değildi. Sahip olduğu ulusal servet göz önünde bulundurulursa ve buna ülkenin yurtdışındaki yatırımları da eklenirse, Almanların bu miktarı güçlük çekmeden kolayca deyebilecekleri anlaŐılabiliirdi.

Bu noktada Stalin araya girerek Maisky'i desteklemiş ve önceki savaştan sonra ortaya çıkan tazminat sorununu asıl olarak, müttefiklerin tazminatları nakd olarak talep etmiş olmalarından kaynaklandığını söylemiştir. Çünkü bu durumda Alman markının sterlin, dolar, frank gibi diğer devletlerin paralarına çevrilmesi gibi karmaşık bir problem olmuştur. Tazminat konusunun bir türlü halledilememesi işte bu yüz dendi. Halbuki müttefikler söz konusu tazminatın aynen ödenmesini kabul etmiş olsalardı bu konuda herhangi bir sorunlu karşılaşılmayacaktı.¹⁴⁸

I.Dünya Savaşı'nın ardından Almanların tazminat ödemeye yanaŐmamasının diğer bir nedeni de, ABD, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerin Almanya'da büyük yatırımlarının bulunması ve bu durumun tazminatı ödememe konusunda Almanlara cesaret vermesiydi.

Maisky, Churchill'in Sovyetler Birliği'nin talep ettiği tazminat tutarının Almanlar için fazla olabileceği görüşünü eleŐtirerek, bu miktarın Birleşmiş Milletler'in

¹⁴⁸ James F.BYRNES, "Açık Konuşalım," İnkılap Yayınları, İstanbul, 1948, s.43

yıllık bütçesinin sadece %10'u ve İngiltere'nin 6 aylık savaş harcaması olduğunu belirtti. Aynı miktar, İngiltere'nin barış zamanındaki devlet bütçesinin iki buçuk katından daha fazla değildi. Öyleyse Sovyetler Birliği'nin aşırıya kaçıp, diğerlerini ürkütmemek adına önerdiği bu miktar, fazla değil, hatta pek az oluyordu.

Sovyetler Birliği'nin Almanya'yı soymak ya da Alman halkını açlığa mahkum etmek gibi bir amacının bulunmadığını dile getiren Maisky, aksine tazminatla ilgili tasarı hazırlanırken Sovyet hükümetinin Almanların savaş sona erdikten sonra ortalama bir Avrupa ülkesinin yaşam standartlarına kavuşmaları için gerekli olan tedbirleri almaya özen gösterdiğini bildirdi. Sovyet tazminat tasarısı tamamen uygulanırsa bile, Almanlar adil ve dürüst bir yaşam sürmek için gerekli olan koşullara sahip olacaklardı. Almanlar hafif sanayi ve ziraate dayanarak sade ve iyi bir hayat sürebilirlerdi. Bu konuda Sovyet hükümetinin vicdanı rahattı.

Stalin, tazminatın öncelikle savaşın gerçek ağırlığını taşımış olan ve düşmana karşı galibiyet kazanılmasına katkıda bulunan devletler arasında yani ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği arasında paylaşılmasını istiyordu. Savaşta gösterdikleri yararlıklar nedeniyle Ruslar gibi İngilizler ve Amerikalılar da hak ettikleri kadar tazminat almalıydılar. Eğer ABD, Roosevelt'in bildirdiği gibi Alman işgücünü ya da makinelerini almak niyetinde değilse, bu ülkeye hoşuna gidecek başka bir tazminat şekli bulunabilirdi. Örneğin; hammadde Birleşik Devletler için uygun bir tazminat biçimi olabilirdi. Churchill ile Roosevelt, Stalin'in bu fikrini beğenerek, Rus liderine olumlu yanıt verdiler.

Churchill, “herkese ihtiyacına göre” ve “Almanya’dan yeteneğine göre” ilkelere beğenmişti ve bu ilkenin tazminat tasarısının temeli olması gerektiğini düşünüyordu. Stalin ise başka bir ilkeyi tercih ettiğini belirtti: “Herkese layık olduğuna göre”¹⁴⁹

Churchill, bütün bu sorunların komisyonda incelenmesini ve kurulacak olan bu komisyonun Almanya’nın mal varlığını inceleyerek, bunların dağıtımında gözetilecek olan öncelikleri ve ülkelerin taleplerini belirlemesini önerdi. Bu komisyonun nerede kurulacağı konusu ise daha sonra görüşülecekti.

Roosevelt ve Churchill, Fransa’ya da bir işgal bölgesi verilmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Stalin ise, Fransızlara bir işgal bölgesi verildiği takdirde, bunun diğer ülkelere de örnek teşkil edeceğini söyleyerek bu öneriyeye karşı çıkmıştır. Churchill’in Fransa’nın yeniden güçlenmesinin yararlı olacağını bildirmesi üzerine Stalin, Başbakan’ın bu fikrine katıldığını belirterek Fransa azimli bir şekilde savaşarsa Rusların ve İngilizlerin savaşta yıkım ve kayıplarının çok fazla olmayacağını söyledi. Ancak, yine de Almanya’nın denetimi yalnızca savaşın başından beri düşmana karşı mücadele eden Üç Büyükler’e ait olmalıdır ve Fransa bu gruba dahil değildir.

Başbakan Churchill, Fransa’nın savaşta çok büyük bir yardımı olmadığını kabul etmesine rağmen, Fransa’nın Almanya’nın en önemli komşusu olduğunu söyleyerek Stalin’e karşı çıktı. Üstelik Fransa’yla ilgili kararların bu ülkeye danışılmadan alınması İngiliz kamuoyunda eleştirilere neden olacaktı. Churchill, De Gaulle’ü

¹⁴⁹ YAZICI, a.g.e., s.97

Yalta Konferansı'na davet etmeye karşı olduğunu, ancak Fransa'nın dünya meselelerinde eski konumunu alması gerektiğini belirttikten sonra, İngiltere'nin gelecekte Almanlara karşı kendisini savunmak için Fransız yardımına ihtiyaç duyacağını vurguladı.

Stalin, Moskova'ya gelerek Rusya'yla bir Dostluk Antlaşması imzalayan De Gaulle'e ilişkin olarak kendisini pek karmaşık biri olarak bulmadığını söyledikten sonra, De Gaulle'ün Fransa'nın galibiyetteki katkısını abarttığı için bu konuda hiçte gerçekçi bir tutum sergilemediğini eklemiştir. Roosevelt ise De Gaulle'ün Casablanca Konferansı'nda kendisini Jeanne d'Arc ve Clemenceau ile kıyasladığını belirtmiştir.¹⁵⁰

Fransızlara bir işgal bölgesi verilmesi konusunda sürdürülen tartışmalar boyunca Stalin, Roosevelt ile anlaşmaya varmak için açık bir istek göstermiştir. Bununla birlikte Stalin'in Churchill'e karşı aynı tutumu sergilediğini söylemek pek de doğru olmayacaktır. Stalin, Fransa'ya bir işgal bölgesi verildiği takdirde bu ülkenin Üç Büyükler'in yer alacağı Kontrol Komisyonu'nda da yer almak isteyeceğini düşünmekte ve buna şiddetle karşı çıkmaktadır. Ayrıca Fransa'nın çektiği sıkıntı Belçika ya da Hollanda'ninkinden çok daha azdır. Savaşa olan katkıları ise topu topu sekiz tümen vermektir. O halde Fransa'nın galibiyetteki payı dokuz tümen veren Yugoslavya ve on bir tümen veren Polonya'dan (Lublin hükümeti) daha azdır. Ancak Stalin'e göre en mühim nokta, Fransa'nın düşmana zorluk çıkarmadan, kapılarını düşmana açmasıdır. Yine de ABD ve İngiltere Fransızlara ille de Almanya'da bir yer

¹⁵⁰ CARTIER, a.g.e., s.342

ayırarak hususunda ısrar ediyorlarsa Fransa'ya kendi işgal bölgelerinden pay ayırma-
lı ve Sovyetler'in işgal bölgesinden herhangi bir toprak talep etmemelidir. Ayrıca
İngiltere ve ABD, Fransa'nın Kontrol Komisyonu'nda bir yere sahip olması için ısrar
etmemelidirler.

Neredeyse konferans sona erinceye kadar Fransa'ya bir işgal bölgesi verilme-
si düşüncesine karşı çıkan Stalin'in sonunda bu tavrını değiştirmesi üzerine bu ülke-
ye de Almanya da bir bölge verilmesine karar verildi. Böylece Fransa özellikle
Churchill'in sayesinde Avrupa'daki ikinci derecedeki devletler arasına girmekten son
anda kurtulmuştur. 1940 yılında uğradığı maddi ve manevi kayıplarına rağmen Fran-
sa, bundan sonra diplomatik arenada kendisine saygın bir yer edinecek ve tekrar
dünya meselelerinin gidişatına yön verecek etkinliğe sahip olacaktır. Bu konuda,
Churchill'in çabaları takdire şâyândır. Churchill, Fransa'yı içtenlikle savunmuştur.
Öyle ki sonradan Hopkins: "Churchill ile Eden Fransa için aslanlar gibi savaştılar"¹⁵¹
diyecektir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki Almanya'da izlenecek siyasete ilişkin
Yalta Konferansı sırasında Tahran'a oranla bir farklılık olmadığı gibi herhangi bir
gelişme de olmamıştır. Bu konudaki pek çok sorun yüzeysel tartışmalarla geçiştiril-
miş, nihaî kararlar alınamamıştır. Almanya'nın parçalanmasına ilişkin var olan görüş
birliği Yalta'da da sürmüştür, ancak bu konunun ayrıntılarının sonraki tarihlerde yapıla-
cak görüşmelerde belirlenmesine karar verilmiştir. Üzerinde anlaşmaya varılan tek
konu, Almanya'nın işgal bölgelerine ayrılması, bu işgal bölgelerinin Birleşik Devlet-

¹⁵¹ CARTIER, a.g.e., s.344

ler, Sovyetler Birliği, İngiltere ile Fransa arasında paylaşılması ve başkent Berlin'in Fransa da dahil dört işgal bölgesine bölünmesi olmuştur.

c) Uzakdoğu Sorunu

Stalin, Ekim 1944'de Churchill ve Harriman ile yaptığı görüşmede Pasifik Savaşı'na katılımlarının ancak Sovyet hükümetinin kimi istekleri yerine getirilirse mümkün olabileceğini söylemişti.

Üç Büyükler'in hükümet liderlerinin ilgilenmeleri gereken en azından üç tane çözümlenmemiş konu vardı:

1- Kahire Bildirisi'nde Çin'in Mançurya, Formose ve Pescadores adalarındaki denetimi yeniden elde etmesi öngörölmüştü. Ancak Japonya'nın diğer bölümlerine ne olacaktı? Japonya'nın doğu ve kuzeye karşı savunma bariyerleri olan Kurile adaları ve Sakhalin'in güney kısmı Japonya'dan ayrılacak mıydı? Japonya'nın güneyinde bulunan adalarla ilgili olarak ne yapılacaktı?

2- Sovyet hükümeti Çin'e karşı hangi yolu izleyecekti?

3- Sovyet hükümetinin Çin'de devam eden iç savaşla ilgili tutumu ne olacaktı? Çin komünistlerine yardım edecekler miydi? Belki de Sovyetler Birliği'nin kuzey sınır bölgelerindeki nüfuzunu ya da denetimini genişletmek amacıyla Çin'in bölünmesine neden olacak daha karmaşık bir politika takip edilecekti.

Uzakdoğu'yla ilgili alınan kararları belirtmeden önce, savaşın bu aşamasında Çin'in durumu hakkındaki hafızamızı tazelemek iyi olacaktır. Bu dönemde Çin'eki şartlar gerçekten üzücüydü. Dış dünyayla yapılan ticaret sona ermişti. Ülkede enflasyon egemendi.. Ülkenin birçok yerinde çiftlik, çiftlik hayvanları, işçi, gübre ve temel mahsul stoğu yoktu. Demiryollarının %90'ı çalışmaz bir durumdaydı, yolların büyük bir kısmı hasar görmüştü. Çin halkı ve siyasi partiler arasındaki anlaşmazlık çözülmemişti. Kuomintang hükümetinin daha küçük demokratik gruplarla arası açıktı. En önemlisi, kuzeydeki Çin komünistleri hükümetin otoritesine başkaldırmışlardı ve işbirliği teklifini kabul etmiyorlardı. Ulusal Hükümetin,savaşın karmaşası ve sefale-tinden yararlanarak tüm ülkeye egemen olmak amacını taşıdığına inanıyorlardı.

Amerika'nın Çin'le ilgili politikası, ülkedeki anlaşmazlığın giderilmesi ve bu ülkede politik ve askeri birliğin sağlanması şeklindedir. Aslında ABD'nin tüm Pasifik siyaseti bu amacın gerçekleştirilmesine bağlıydı ve bu nedenle Çin'deki iç kavga-nın barışçıl yollarla çözümlenebilmesi için Stalin'in yardımını kazanmaya ihtiyaçları vardı.

Yalta Konferansı'nda, Stalin ve Molotov Çin'le her zaman dostça ilişkiler kurmak istediklerini ileri sürdüler. Stalin'e göre Çin'de huzurun sağlanması için Chiang Kai-Shek'in liderliği üstlenmesi gerekiyordu. Ancak Chiang Kai-Shek'in çevresinde bazı nüfuzlu kişilerin bulunması, Çinli liderin ülkedeki otoriteyi sağlama-sı açısından önemliydi. Stalin, Çinlilerin Japonlara karşı ortak bir cephe kurmaları

gerekirken, neden aralarındaki anlaşmazlıklara son verip, bir türlü bir araya gelemediklerini anlayamadığını dile getirdi.

Kasım 1944'de Pekin'deki Rus büyükelçisi Hurley, Chiang Kai-Shek'e oğluyla birlikte Stalin'le bir görüşmede bulunmasını önerdi. Bunun üzerine Chiang Kai-Shek neler olduğunu öğrenmesi için en büyük oğlunu Moskova'ya göndermeye karar verdi. Bu tasarı hakkında hala düşünüyorken, Roosevelt 18 Kasım'da Chiang Kai-shek'e muammalı bir mesaj gönderdi. Mesajda Başkan, Hurleyden Çin liderine kendilerine ilişkin Amerikan ve Rus bakış açılarını açıklamasını ve tüm Çin birlikleri arasında askeri bir uzlaşmanın meydana getirilmesinin çok arzu edildiğini aktarmasını rica etti. Başkan, ayrıca Hurleyden mesajını Chiang Kai-shek'e verirken "Ruslar" kelimesi üzerinde bilhassa durmasını istedi. Çin liderine Başkan'ın bu mesajı iletildiğinde, Chiang Kai-shek Rusların yakında güneye doğru yürüyüşe geçmeleri ve Pasifik Savaşı'na girmeleriyle ilgili ufak da olsa bir şüpheye kapıldı ve Sovyet hükümetiyle, bağlantı kurmak için çabalarını hızlandırdı. Sıkıntının önemi nedeniyle oğlu yerine Çin Dışişleri Bakanı Soong'u Moskova'ya göndermenin daha iyi olacağına karar verdi. Chiang Kai-shek Stalin'den Dışişleri Bakanı'nı kabul etmesini rica etti. Stalin, bunu yapmaktan memnuniyet duyacağını ancak bu ziyaretin Şubat'ın ikinci yarısına veya Mart'ın ilk haftasına ertelenmesinin kendileri açısından daha uygun olacağını bildirdi. Stalin'in bu cevabı, Soong'la görüşmeden önce ABD ile İngiltere'nin Sovyetler Birliği'nin Uzakdoğu'yla ilgili taleplerine verecekleri yanıtı kontrol etmeyi uygun bulduğunu gösteriyordu. 4 Şubat'ta Hurley, Chiang Kai-shek'e Stalin'in Çin Dışişleri Bakanı'yla yapılacak görüşme için hazırlıklara başlanması talimatını verdiğini bildirdi. Fakat birkaç gün sonra (büyük ihtimalle Stalin,

Rooseveltle 8 Şubatta Uzakdoğu'daki Rus istekleri hakkında görüştüğten sonra) Stalin, Soong'dan Moskova'ya yapacağı ziyareti Martın sonu ya da Nisan'ın başına kadar ertelemesini rica etti.

15 Ekim 1944'de Moskova'da Stalinle görüşen Churchill, Uzakdoğu'yla ilgili yaptıkları tartışmayı Roosevelt'le görüşünceye kadar ertelemenin en iyisi olacağını düşündü.¹⁵² Roosevelt ise Stalin'in bu konu hakkındaki düşüncelerini öğrenmek için fazla acele etmedi. Belki de Chiang Kai-shek ile Çin Komünistleri arasında yapılacak görüşmelerin sonuçlarını öğrenmek için bekliyordu. Roosevelt'e göre Sovyetler Birliği Pasifik Savaşı'na girmeden önce Chiang Kai-shek ile Çin komünistleri arasında bir uzlaşmanın oluşması oldukça mühimdi. Bu olmadığı takdirde Mançurya'daki Kızıl Ordu'nun Yugoslavya'daki Tito'yu desteklemeleri gibi Çin komünistlerini de desteklemelerinden ve Stalin'in Chiang Kai-shek'den daha fazla şey talep etmesinden endişe ediyordu.

Harriman, ABD Başkanı tarafından Stalin'in bu konudaki gerçek hedeflerini öğrenmek üzere görevlendirildi. Bunun üzerine Harriman, 14 Aralıkta Stalin'le yaptığı görüşmede, Rus liderinden Uzakdoğu'daki savaşa girmek için neler istediğini açıkça söylemesini rica etti. Stalin, bu ricaya karşılık öncelikle Dairen'den söz etti ve burasının kira kontratı altında Rusya'ya geri verilmesi gerektiğini söyledi. Diğer bir isteği ise Tahran'da Roosevelt'le yaptığı görüşmelerde belirttiği gibi Mançurya demiryollarının kira sözleşmesi altına alınmasıydı. Harriman bu istek kabul edildiği takdirde, Mançurya'daki Çin egemenliğinin devam edip etmeyeceğini sorması üzeri-

¹⁵² STETINIUS, a.g.e., s.92

ne Stalin, Çin'in bu bölgedeki egemenliğini yok etmek gibi bir niyetleri olmadığı cevabını verdi. Stalin ardından, Tahran'da gündeme getirmediği bir isteğini söyledi: "Dış Moğolistan'ın statükosunun ve bağımsız durumunun korunması", ve "Dış Moğolistan'ın diğer devletler tarafından tanınmasını sağlayacak bir antlaşmanın yapılması."¹⁵³

Harriman, Sovyetler Birliği'nin bu isteklerini Roosevelt'e ilette. Başkan ise Stalin'le bir araya gelip, konuşuncaya kadar bu konuları bir tarafa bırakmanın en doğrusu olacağını söyledi.

Sonunda, Yalta'da üç lider, Almanya'nın teslim olmasından ve böylece Avrupa'da sona ermesinden iki ya da üç ay sonra Sovyetler Birliği'nin aşağıdaki koşullar altında Pasifik Savaşı'na gireceği konusunda 11 Şubat 1945'te anlaşmaya vardılar. Bu koşullar şunlardır:¹⁵⁴

1- Dış Moğolistan'daki (Moğolistan Halk Cumhuriyeti) mevcut statüko sürdürülecek ,

2- 1904 yılında Japonların tehlikeli ve sinsiz saldırılarıyla ihlal edilmiş olan eski Rus hakları Sovyetler Birliği'ne iade edilecek. Bu haklar:

a) Sakhalin adasının güney bölümü ve bu adaya komşu olan diğer tüm adalar Sovyetler Birliği'ne geri verilecek,

¹⁵³ Edward R.STETTINIUS, "Roosevelt and The Russians; The Yalta Conference", New york, 1949, s.92

¹⁵⁴ STETTINIUS, a.g.e., s.93-94

b) Dairen ticaret limanı uluslararası hale getirilecek, Sovyetler Birliği'nin bu limandaki en önde gelen çıkarları korunacak ve Arthur Limanı, Sovyetler Birliği'ne deniz üssü olarak kiralanması için düzenlenerek eski haline getirilecek,

c) Dairen limanına doğru bir çıkış yolu oluşturan Doğu Çin demiryolu ile Güney Mançurya demiryolu ortak bir Sovyet-Çin şirketi kurularak, müşterek olarak işletilecek. (Bu maddeyle birlikte Çin Mançurya üzerindeki egemenliğini garanti altına almış oluyordu.)

3- Kurile adaları Sovyetler Birliği'ne verilecek¹⁵⁵

Üç lider, Sovyetler Birliği'nin bu taleplerinin Japonlar yenilgiye uğratıldıktan sonra yerine getirilmesi üzerinde uzlaşmaya vardılar. Aynı zamanda Dış Moğolistan, belirtilen limanlar (Dairen ile Arthur limanları) ve demiryolları (Doğu Çin ve Güney Mançurya demiryolları) ile ilgili verilen kararlara ilişkin olarak Chrang Kai-shek'in onayı alınacaktır. Sovyetler Birliği ayrıca Çin'e askeri destek vermek ve Çin'i Japon boyunduruğundan kurtarmak amacıyla Çin Ulusal Hükümeti'yle bir dostluk ve ittifak anlaşması yapmaya hazır olduklarını bildirdi.

Böylece ABD, Yalta'da ilk amacına ulaşarak Sovyetler Birliği'nin Pasifik Savaşı'na girmesini garanti altına almayı başardı. Aslında Japon donanmasının yok edildiği, Japon adalarının yerle bir edildiği ve bu ülkenin çok zor bir durumda bulunduğu düşünülürse, Almanya'nın yenilmesinin ardından çok fazla gecikerek Pasifik'teki savaşa katılmayı kabul eden Sovyetler'in bu kararının artık çok da mühim ve

¹⁵⁵ **Kurile adaları**, 1904 Rus-Japon savaşıdan önce Japonlara ait bir bölgeydi. 19.yy süresince hem Rusya hem de Japonya bu adalar üzerinde hak iddia etmişlerdir. Adalar üzerindeki Japon hakimiyeti nihayet yüzyılın sonunda tanınmıştır.

gerekli olmadığını söylemek mümkündür. Ancak, Birleşmiş Milletler garip bir tutum sergileyerek, savaşa katılmaları için Ruslara adeta yalvarmış ve bunu temin etmek için ne isterlerse gözü kapalı olarak kabul etmiştir.¹⁵⁶

Sovyetler Birliği'nin Pasifik Savaşı'na girmesi için gerekli olan koşulların belirtildiği bu çok gizli belge, Yalta Konferansı tutanağında yer almayarak, Roosevelt'in şahsî güvenliğine teslim edilmiştir. Başkan ise belgeyi Beyaz Saray'da bulunan özel kasasında muhafaza etmiştir. Başkan'ın çok yakın birkaç danışmanından başka hiç kimse bu gizli anlaşmadan haberdar değildi. Çok fazla kişi bu anlaşmanın varlığını bilirse, bu bilginin sızıp Japonlara ulaşmasından ve böylece Sovyet askerleri Avrupa'dan Uzakdoğu'ya geçmeden önce Japonlar'ın erken bir saldırı başlatarak müttefiklerin planlarını bozmalarından endişe ediliyordu. Bu anlaşmadan haber Çin'de yayılır korkusuyla Chiang Kai-shek'e bile söz edilmemiştir. Zaten bu belge, konferans sırasında birçok kişinin katıldığı genel toplantılarda değil, yalnızca Üç Büyükler'in arasında yapılan gizli görüşmeler sırasında belirlenmiştir.

Konferansta alınan kararlar açıklandığında, bilhassa Sovyetler Birliği'nin Pasifik'teki savaşa girmesi için bu ülkeye verilmiş olan ödünlerin aşırı olduğu düşünülmüştür. Yalta'ya gönderilen askeri raporlara göre Japonya en az bir yıl daha dayanacağı için, savaşın daha erken bir tarihte bitirilmesi açısından Sovyet ordularına ihtiyaç vardı. Ancak atom bombası devreye girip, savaşın sonunu hızla getirince, Sovyetler Birliği'ne Uzakdoğu'da verilen ödünlerin haddinden fazla olduğu anlaşıldı.¹⁵⁷

¹⁵⁶ CARTIER, a.g.e., s.344

¹⁵⁷ SANDER, a.g.e., s.199

Ancak Yalta'daki Amerikan heyetinde bulunan James F.Byrnes, bu konuda yapılan eleştirilerin yeterince adil olabilmesi için Sovyetler'e verilen sözlerin hangi şartlar altında gerçekleştirildiğinin göz önünde bulundurulması gerektiğini söylemiş, söz konusu gizli anlaşmanın Almanların batı cephesindeki tehlikeli saldırılarından yalnızca altı hafta sonra yapıldığını belirtmiştir. Müttefik orduları doğu ve batıda ilerleyişlerini sürdürmelerine rağmen ne Roosevelt, ne Churchill, ne de Stalin Almanların daha ne kadar dayanabileceklerini ve onlar teslim oluncaya kadar ne kadar malzeme ve cephane kaybına uğranılacağını bilmektedirler. Böyle kritik ve belirsiz bir durumda Sovyetler'e verilmiş olan sözlerin aşırı olduğunu düşünmek, biraz haksızlık olacaktır.¹⁵⁸

d) Birleşmiş Milletler Örgütü

6 Şubat 1945 tarihindeki oturumda Roosevelt, uluslararası bir güvenlik örgütünün kurulması konusunun görüşülmesini önerdi. Başkan'a göre dünyadaki tüm insanlar, en az elli yıl sürecek bir barış dönemini arzu etmektedir. Ebedi barışın elde edileceğine inanmak şu aşamada fazla iyimser bir düşünce olurdu, fakat uluslararası bir örgütün kurulması şartıyla elli yıllık bir barışın sağlanması mümkün olabilirdi.

Roosevelt, Birleşik Devletler Dışişleri Bakanı E.Stettinius'un bu konu üzerine bir rapor sunmasının iyi olacağını belirtti.

¹⁵⁸ BYRNES, a.g.e., s.67

Stettinius, Dumbarton Oaks’da bazı sorunların ileride detaylı bir biçimde incelenip, bir karara varılması için anlaşıldığını söyledi. Sözkonusu konuların en önemlilerinden biri de Güvenlik Konseyi’ndeki oylama yönteminin nasıl olacağına ilişkindi. Dumbarton Oaks’da üç delege kurulu bu sorunu tüm ayrıntılarıyla incelemişti ve o tarihten itibaren Üç Büyükler’in her birinin hükümeti bu konuyu devamlı ve titiz bir biçimde incelemişti.

5 Aralık 1944’te Başkan Roosevelt, Churchill ile Stalin’e bir öneride bulunarak, Dumbarton Oaks’da tasarlanan 6.bölümün C fıkrasının aşağıda belirtilen biçimde düzenlenerek bir karara vurdurulmasını talep etti.¹⁵⁹

1- Güvenlik Konseyi’nin her üyesi bir oya sahip olmalıdır,

2- Güvenlik Konseyi’nin prosedural konular üzerindeki kararları yedi üyenin olumlu oylarıyla alınmalıdır,

3- Güvenlik Konseyi’nin diğer konular üzerindeki kararları, sürekli üyelerin oybirliğine varmaları şartıyla birlikte, yedi üyenin olumlu oylarıyla alınacaktır. 8. bölümün A fıkrası ve yine 8.bölümün C fıkrası uyarınca, anlaşmazlıktan yana olan bir ülke oy kullanamayacaktır.

Stalin’in Dumbarton Oaks’da hazırlanan bu tasarıda bir değişiklik yapıp yapılmadığını sorması üzerine yalnızca bazı küçük düzeltmelerin yapıldığını belirten Stettinius, bu değişikliklerin de İngiliz ve Sovyet temsilcileriyle görüşülerek gerçekleştirildiğini bildirdi.¹⁶⁰

¹⁵⁹ STETTINIUS, a.g.e., s.149

¹⁶⁰ Fahri YAZICI, “Konferanslar”, İstanbul, 1972, s.101

Stettinius'a göre, evrensel barışın korunmasına yönelik hazırlanan bu Amerikan tasarısı son derece tutarlı olmasının yanında, askeri ve ekonomik tedbirler başta olmak üzere, barışın sürdürülebilmesi için görüşülecek tüm temel konularda Konsey'in sürekli üyelerinin oybirliğini gerektiriyordu.

Ayrıca, Amerikan önerisi, olası herhangi bir anlaşmazlığın barışçıl yöntemlerle çözülmesini öngörürken, aynı zamanda sürekli üye olmayan üyelerin de hiçbir engellemeyle karşılaşmadan fikirlerini açıkça beyan etmelerine imkan veriyordu. Çünkü Konsey'de bu şekilde özgür bir tartışma ortamı yaratılamazsa, herkesin arzu ettiği uluslararası bir dünya örgütü kurulması işi hepten imkansızlaşabilirdi. Konsey'de herçeşit konunun kısıtlanmadan özgürce, ayrıntılı bir biçimde tartışılması olanağı sağlanmadan kurulacak bir evrensel örgüt, ilk başta hedeflenen amaçlarından bir hayli sapmış olacaktı.

Birleşik Devletler hükümetinin bakış açısına göre oylama prosedürü konusunda iki önemli unsur vardı:

Birincisi, ABD Dışişleri Bakanı'nın belirttiği gibi, dünya barışının korunması için daimi üyeler arasında oybirliği olması gereksinimiydi.

İkincisi ise, küçük ya da büyük, tüm örgüt üyeleri için adil ve eşit bir ortamın oluşturulmasıydı. Amerikan halkı bu hususa özel bir önem vermektedir.

Bu iki temel unsur, birbiriyle kaynaştırılmalıydı. Roosevelt'in 5 Aralık 1944'te Stalin ile Churchill'e göndermiş olduğu Amerikan tasarısı bu konuya dair mantıklı öneriler ve çözümler getiriyor ve bu iki noktayı birleştiriyordu.

Stettinius'un sunduğu listeye göre, Roosevelt'in önerdiği tasarı dolayısıyla, sürekli üyelerin oyları dahil olmak üzere, Güvenlik Konseyi'nde bulunan yedi üyenin olumlu oylarını gerektiren karar şunlardı:¹⁶¹

1- Genel Kurul'a verilecek önerilerde

a- Yeni üyelerin kabul edilmesi,

b- Bir üyenin herhangi bir nedenle Konsey'den uzaklaştırılması,

c- Bir üyenin herhangi bir nedenle Konsey'den "geçici" olarak çıkarılması,

d- Güvenlik Konseyi, genel sekreterinin seçilmesi,

2- Konsey'den geçici olarak uzaklaştırılan bir üyenin sahip olduğu hakları tekrar elde etmesi,

3- Aşağıda belirtilen sorunlar dahil olmak üzere, barışın korunması için tehdit olabilecek koşulların yok edilmesi ve barışın bozulmasına yönelik anlaşmazlıkların sonlandırılması,

a- Barışın bozulmasına neden olan çatışmalar, tarafların belirledikleri kendi politikaları yüzünden mi, yoksa Güvenlik Konseyi'nin önerilerine riayet edilmemesi yüzünden mi ortaya çıkmıştır?

b- Herhangi bir ülke, barışın güvenliğini tehlikeye atacak bir harekette bulunmuş mudur?

¹⁶¹ STETTINIUS, a.g.e., s.144

c- Barışın elde edilmesi ve korunması için neler yapılmalı, ne gibi önlemler alınmalıdır?

d- Herhangi bir yerde zorlayıcı tedbirlerin uygulanması, o bölgede bulunan bir devlete bırakılabilir mi?

4- Silahlı kuvvetlerin ve malzemelerin tedarik edilmesi için onay ya da özel bir anlaşma yapılması,

5- Genel bir silah temin etme mekanizması oluşturmak için çeşitli planlar hazırlanarak, bu planların üye ülkelerin onayına sunulması,

6- Bölgesel güvenliği ve barışı sağlamak adına, bölgesel önlemler alan bir ülkenin hareketlerinin dünya örgütünün temel esaslarıyla çelişip çelişmediğini belirleme,

Stalin ile Molotov, Sovyet hükümetinin Güvenlik Konseyi'ndeki oylama konusuna büyük önem verdiğini, bu nedenle Birleşik Devletler önerisini incelemek ve gelecek toplantıda bu konuyu tartışmak için hazır olmak arzusunda olduklarını bildirdiler.

Churchill ise Amerikan önerisinin tümüyle tatmin edici olmakla birlikte, Stalin ile Molotov'a katıldığını belirtti. Böyle kritik bir konu üzerinde hemen karara varılmalıydı. Aslında Dumbarton Oaks'da bu konu üzerinde tespit edilen ilk kararlar kendisini memnun edecek nitelikte değildi. Çünkü Churchill'e göre bu kararlar, Üç Büyüklerin o anki durumları dikkate alınarak verilmemişti. Ancak Başkan'ın yeni önerisi çok daha iyiydi. En azından Başbakan'ın İngiltere'nin dominyonları açısından duyduğu endişeleri az da olsa yatıştırmıştı.

Barışın güvenliğinin, Üç Büyükler'in dostluk ve işbirliğine bağlı olduğunu söyleyen Churchill, şayet küçük ülkelerin isteklerini açık bir şekilde dile getirmeleri temin edilmezse, Üç Büyükler'in haksızlık yapıyor gibi görüneceklerini ve kendilerini sahte bir konuma getireceklerini belirtti. Eğer bu sağlanmazsa gerçek arzuları dünyayı tekrar ortaya çıkabilecek bir savaşın dehşetinden korumak olsa bile, Üç Büyükler'in dünyaya egemen olup, ona hükmetmeye çalışıyor gibi görünecekleri hususunda uyarıda bulundu.

Öncelikle yeni durumun Britanya İmparatorluğu'nun geleceği üzerine yapacağı etkiyi düşünen Churchill, bu konuda bir örnek vermek istediğini söyledi. Başbakan'ın kastettiği örnek Hong Kong'du. Roosevelt'in tasarısı kabul edildiği takdirde, Çin'in Hong Kong'un kendisine geri verilmesini istemesi halinde, İngiltere'nin bu konu üzerindeki fikrini beyân etme ve onu savunma hakkı bulunacaktı. Diğer taraftan, Çin'in de aynı konu üzerinde düşüncesini açıklama hakkına sahip olacak ve İngiltere'nin oylamaya katılmasına gerek kalmadan, Güvenlik Konseyi, bu sorun hakkında karar alabilecekti.¹⁶²

Stalin'in Mısır'ın Genel Kurul üyesi olup olmayacağı sorusuna, Churchill, Mısır'ın Kurul üyesi olmasına karşılık Konsey üyesi olmayacağı yanıtını verdi. Konu Mısır'dan açılmışken, Mareşal Stalin, konuyla alakalı başka bir örnek vermek istediğini söyledi. Vereceği örnek Süveyş Kanalı'yla ilgiliydi.

¹⁶² YAZICI, a.g.e., s.104

Konuşmasına devam eden Churchill, İngiliz hükümetinin, Amerikan tasarısında yer alan 3.maddede belirtilen sorunlardan birinin incelenmesine razı olmayacağını, çünkü bunun İngiltere'nin egemenliğini zayıflatacağını düşündüğünü varsaymalarını rica etti. Böyle bir durum meydana gelirse, 3.madde uyarınca tüm sürekli üyeler Güvenlik Konseyi'nin faaliyetlerini veto etme hakkına sahip olacağı için, İngiliz hükümetinin bu konuda başarı kazanması kaçınılmazdı. Ancak Çin'in konu hakkında kendi düşüncesini açıklayamaması haksızlık olacaktı.

Aynı durum Mısır için de geçerliydi. Mısır, Süveyş Kanalı'yla alakalı olarak İngiltere'ye yönelik bir şikayette bulunursa, Churchill tereddüt etmeden bu konunun görüşülmesine göz yumacaktı. Çünkü 3.maddede yer alan veto hakkı İngiltere'nin çıkarlarını güvence altına alıyordu. Bu nedenle Churchill, İngiliz hükümetinin ABD'nin önerilerini kabul edeceğini belirtti.¹⁶³

Amerikan önerilerini kendince yorumlayan Stalin, Dumbarton Oaks'ın çeşitli devletlere sadece kendi fikirlerini belirtme hakkı tanımak amacını taşımadığını düşünüyordu. Ona göre asıl sorun çok daha farklıydı. Herhangi bir ülke kendisi açısından önemli olan bir sorunu, Kurul'a yalnızca kendi görüşünü açıklamak için değil, aynı zamanda bir karara ulaşmak için götürecekti. Mesela Çin, Hong Kong sorununu gündeme getirdiğinde, tek amacı konuyu tartışmak olmayacaktı. Çin, aynı zamanda Kurul'dan sorunla ilgili bir karar vermesini de talep edecekti. Yine Mısır, Süveyş Kanalı'nı geri almak istediğini söylediğinde, bunu yalnızca sorunu ortaya koymak için yapmayacak, bir de sonuç isteyecekti.

¹⁶³ STETTINIUS,a.g.e.,s.201

Stalin, aynı zamanda Churchill'in Üç Büyükler'in tüm dünyaya egemen olmak istedikleri şüphesinin ortaya çıkabileceğine dair düşüncesine de katılmıyordu. Churchill, Amerikan tasarıları kabul edilse bile korkulacak bir şey olmadığını söylemişti. Evet, Stalin de ona katılıyordu. Gerçekten de onlar hayatta kaldığı sürece ve Üç Büyükler birliklerini sürdürdükleri müddetçe çekinecek hiçbir şey yoktu. Bu birlik sürdüğü takdirde Almanlardan korkmak da lüzumsuzdu. Aralarında barışın geleceğini tehlikeye atacak anlaşmazlıklar yaşanmasına izin vermeyeceklerdi. Ülkelerden birine karşı yapılacak bir saldırıya müsaade etmeyeceklerdi. Stalin, savaşın dehşetini bilmeyen yeni bir neslin geleceğini, bu nedenle yükümlülüklerinin bu gelecek nesil için en azından elli yıllık bir barışı sağlayabilecek bir çeşit örgüt kurmak olduğunu düşünüyordu. Ona göre en büyük tehlike, Üç Büyükler'in masa başında yapacakları savaştır.

Stalin'e göre müttefikler arasındaki birliğin korunması için, Fransa ve Çin'in de katılacağı ortak bir cephe kurulmalıydı. Öncelikli görevleri Üç Büyükler arasında çıkabilecek anlaşmazlıkların önüne geçecek bir tasarının hazırlanmasıdır.

Güvenlik Konseyi'ndeki oylamayla ilgili olarak, Stalin Dumbarton Oaks belgelerini yeterince incelemek için vakit bulamadığını söyleyerek Churchill ile Roosevelt'ten özür diledi. Anladığına göre; Güvenlik Konseyi'nde tartışılacak olan anlaşmazlıklar iki çeşitti: Birinci grupta, siyasal, askeri ve ekonomik tedbirlerin alınmasını gerektirecek uyuşmazlıklar bulunuyordu. İkinci grupta ise, birinci grupta sözü edilen tedbirlerin uygulanmasına gerek kalmadan, barışçı yollarla halledilebilecek sorunlar yer alıyordu. Birinci gruptaki anlaşmazlıklar, özgür bir ortamda tartışıl-

lacaktı. Ancak bir karara varabilmesi için, sürekli üyelerin oybirliği içinde olmaları gerekiyordu. Öyleyse, bu durumda Konsey'deki tüm daimi üyeler oylamaya katılacaklar, bu ülkelerden birinin sorunun çözülmemesinden yana olsa bile, o ülkeden oylamayı terk etmesi istenmeyecekti. İkinci gruptaki anlaşmazlıklarla ilgili olarak, sorunun çıkmasına neden olan, yani anlaşmazlıktan yana olan bir devlet oylamaya katılma hakkına sahip olmayacaktı.

Sovyetler Birliği oylama usulüyle ilgili alınacak kararlara büyük bir özen gösteriyordu. Özellikle kararlar oylama esasına göre belirleneceği için, bu durum Sovyet hükümeti için ayrı bir önem teşkil ediyordu.

Bu noktada, İngiltere Dışışleri Bakanı A.Eden, Üç Büyükler'in onayı olmaksızın herhangi bir karar alınmasının mümkün olmayacağını belirtti. Churchill, onu onayladı ve bir uluslararası örgütün, sahip olduğu yetkinin Üç Büyükler'e karşı kullanılamayacağını söyledi.

Stalin'e göre bir sorun daha vardı: Rusya ile Finlandiya arasında süren savaş sırasında İngiltere ile Fransa'nın Milletler Cemiyeti'ni kışkırtmak suretiyle, tüm devletleri Sovyetler Birliği'ne karşı cephe almaya yönelttikleri ve sonunda Rusları Cemiyet'ten attıkları unutulmamalıdır. Böyle bir durumun tekrar yaşanmasına izin verilmemeliydi.

Eden'e göre Amerikan tasarısı kabul edildiği takdirde, gelecekte böyle bir sorunla tekrar karşılaşılmayacaktı.

7 Şubatındaki oturumda Sovyet delege kurulu, savaş sona erdikten sonra dünyada güvenliğin ve barışın sağlanması için Üç Büyükler'in işbirliği içinde hareket etmeleri gerektiğini, Dumbarton Oaks'da belirlenen öneriler ile Roosevelt'in sunduğu tasarıların, gelecekte kuracakları işbirliği için bir dayanak oluşturabileceğini düşündüklerini belirttiler.

Sovyetler'e göre, Roosevelt'in tasarısını kabul etmemeleri için bir sebep görünmüyordu. Ancak ortada Dumbarton Oaks'da çözümlenmemiş bir problem vardı: Dumbarton Oaks'da Ruslar, 16 Sovyet Cumhuriyeti'nin tümünün uluslararası güvenlik örgütünün kurucu üyeleri olarak bu örgütte yer almalarını istemişlerdi. Yaltada, Sovyet delege kurulu, Dumbarton Oaks'da öne sürdükleri bu mantık dışı teklifi değiştirerek, Sovyet Cumhuriyetleri'nin üçünün ya da en azından ikisinin (Ukrayna, Litvanya ve Beyazrusya) örgüte kurucu üye olarak katılmalarını talep etti.¹⁶⁴

Sovyetler'in önerdiği "üç Sovyet Cumhuriyeti" fikri ilginçti. Konferansa katılan ülkeler farklı yapılara ve geleneklere sahipti. Mesela bir imparatorluk olan İngiltere'nin çeşitli dominyanları bulunuyordu. (Kanada, Avustralya, v.b.) Sovyetler Birliği de çeşitli Cumhuriyetlerden oluşmuştu. Oysa ABD'nin herhangi bir sömürgesi yoktu. Ülkenin yalnızca tek bir resmi dili vardı. Bu açıdan bakıldığında, Sovyetler Birliği'nin söz konusu talebinin incelenmesi faydalı olacaktı. Bu konu, başka sorunları da beraberinde getiriyordu: Kurulacak olan örgütte, büyük ülkelere "bir"den faz-

¹⁶⁴ STETTINIUS, a.g.e., s.296

la mı oy verilecekti. Bu yapıldığı taktirde örgütte yer alan tüm üyelerin yalnızca tek oya sahip olacakları kuralı ihlal edilmiş olacaktı.

Roosevelt, örgütte yer alacak üyelerin seçimi, konferansın nerede ve ne zaman yapılacağı sorunlarının Dışişleri Bakanları tarafından ele alınmasını teklif etti. Dumbarton Oaks'da konferansın mümkün olabilecek en erken tarihte yapılmasına karar verilmişti. Konferansın gecikmeden toplantıya çağırılması, Roosevelt için ülkedeki iç politika açısından da önemliydi.

Churchill, Dumbarton Oaks'da alınan kararlara itiraz etmeden uyan Sovyet hükümetine içtenlikle teşekkür etmiş ve dünyadaki tüm uluslara rahatlık ve mutluluk getirecek bu büyük adım için duyduğu memnuniyeti coşkulu bir şekilde dile getirmiştir. Konuşması sırasında Churchill, dünyanın görünümünden duyduğu endişeyi belirtmiştir. Dışarıdan baktığında dünyada kan ve acının dışında bir şey görememektir. Ona göre, tüm dünyanın gözleri bu konferansın üzerindeydi ve eğer Yalta'da başarılı sonuçlar elde edecek olurlarsa, yüzlerce yıl sürecek bir barışın temellerini de atmış olacaklardı. Bunun için Üç Büyükler, her zamankinden daha sıkı bir işbirliği içinde bulunmalı ve birbirlerine duydukları güveni kaybetmemelidir. Bu nedenle Churchill, Roosevelt'in Sovyet hükümetine verdiği cevabın olumlu olduğunu görünce büyük bir memnuniyet duymuştur. İngiltere, şüphesiz dominyonlarının statülerini azaltacak ya da onları örgüte katılımlarından yoksun bırakacak herhangi bir formülü kabul etmeyecektir. Bununla birlikte Churchill de Roosevelt gibi Sovyet önerisini hoş karşılamış ve onların bakış açısını anladığını söylemiştir.

Bundan sonra, geriye Almanya'ya karşı savaşan ülkelerin hangilerinin uluslar arası örgütü kurmak amacıyla yapılacak olan konferansa katılmak üzere çağrılacağı sorununun çözümü kalmıştı.¹⁶⁵ Ayrıca bir problem daha vardı: Almanya'ya karşı mücadele eden ülkelerin dışında, Almanya'yla diplomatik ilişkilerini kesmiş olmalarına rağmen henüz savaş ilanında bulunmamış olan Güney Amerika ülkeleri ile Mısır, İzlanda gibi ülkeler de konferansa davet edilecekler miydi?

Birleşik Devletler delege kurulu, uluslararası örgütün kurulacağı konferansın biran önce toplanması taraftarıydı. ABD temsilcileri, bir ay içinde bir araya gelebilme imkanına sahip olduklarına göre, konferans Mart ayında toplanabilirdi. Roosevelt, ABD ile İngiltere'nin, Sovyetler Birliği'yle ilişkilerinin çabuk bir biçimde bozulabilme olasılığını göz önünde bulundurarak, uluslararası örgütün kurulacağı konferansın, savaş sona ermeden toplanmasının gerekli olduğunu düşünüyordu. Bu konferansta yalnızca örgütle alakalı temel prensipler belirlenecekti. Asıl olarak ise örgüt 3 ila 6 ay arasındaki bir dönemde kurulacaktı.

Ancak Churchill, şayet Başkan konferansın Mart ayında yapılması hususunda ısrar ederse, bunun büyük güçlülere yol açacağını düşünüyordu. Martta, savaşın şiddeti doruk noktasına ulaşacaktı. İngiltere gibi, diğer bazı ülkelerde de iç karışıklıklar mevcuttu. Özellikle, İngiltere güç bir durumdaydı. Ülkede, çoğu yerleşim alanının, tahrip edilmiş olmasına bağlı olarak şiddetli bir barınma sorunu yaşanıyordu. Avrupa ve diğer yerlerdeki karışıklıklar, birçok ülkenin Dışişleri Bakanları'nın erken tarihte yapılacak bir konferansa dikkatlerini tam olarak vermelerini güçleştirecekti.

¹⁶⁵ Edward R.STETTINIUS, "Roosevelt and The Russians:The Yalta Conference",New York,1949,s.232

Ayrıca, bazı ülkeler konferansa katıldıkları sırada Alman egemenliğinden henüz kurtulmamış olacaktı. Açlık ve sefaletle kıvranan ülkelerin yanı sıra, savaşa girmedikleri için, savaşın dehşetini yaşamamış ve bir zarara uğramamış ülkeler de konferansta yer alacaktı. Savaşa katılmamış olan ülkeler, doğal olarak, yaralarını sarmayı değil, geleceklerini düşünecekler ve geleceğe dair görüşülen sorunlar üzerinde rahatlıkla görüş bildireceklerdi. Diğerleri ise hayatta kalma mücadelesi verecekti. Tüm bu nedenler dikkatle incelendiği takdirde, konferansı ertelemek çok daha iyi bir çözüm olacaktı.¹⁶⁶

Roosevelt, önceden belirttiği teklifini tekrarlayarak yapılacak olan konferansla ilgili ayrıntıların Dışişleri Bakanları'nın sorumluluğuna teslim edilmesini istedi. Bakanlar, söz konusu sorunları inceledikten sonra, ulaştıkları sonuçları Üç Büyükler'in hükümet başkanlarına bildireceklerdi. Churchill ile Stalin, Roosevelt'in bu önerisine itiraz etmediler.

8 Şubat tarihindeki Beşinci oturumda, Roosevelt, İngiltere Dışişleri Bakanı Eden'i çağırarak, Bakanlar'ın ulaştırdıkları sonuçları açıklamasını rica etti.

Eden, Dışişleri Bakanları'nın sözkonusu sorunları titizlikle incelediklerini belirttikten sonra, Konferansın yeri ve zamanını belirlediklerini söyledi. Buna göre; konferans 25 Nisan 1945 te ABD'de toplanacaktı. Konferansa katılacak ülkelerin 1945 Şubat ayı içinde Birleşmiş Milletler Bildirisi'ni (1 Ocak 1942'de Roosevelt ile Churchill arasında imzalanan Atlantik Beyannamesi) imzalamaları şart koşuluyordu.

¹⁶⁶ Fahri YAZICI, “Konferanslar”, TTK, İstanbul, 1972, s.122-123

Konferansta, örgütün ilk üyelerinin listesi belirlenecekti. Konferans sırasında, İngiltere ile ABD temsilcileri, Sovyetler Birliği'nin talebine uygun olarak iki Sovyet Cumhuriyeti'nin de örgütün kurucu üyeleri arasında yer almalarına destek vereceklerdi. Konferansa davet edilecek ülkelerle ilgili ayrıntıların belirlenmesi işi kurulacak olan bir alt komisyona devredilecekti.¹⁶⁷

Stalin, Almanya'ya savaş açmış olan on ülkenin Sovyetler Birliği'yle diplomatik ilişkisinin bulunmadığını bildirdi. Ülkesiyle diplomatik ilişkilerini sürdürmelerini arzu etmediği milletlerle birlikte gelecek dünyanın güvenliğini inşa etmeye kalkışmak, Sovyet hükümeti için oldukça garip olacaktı. Bu durumda Stalin, nasıl bir yol izlemeliydi?

Roosevelt, Stalin'in sözünü ettiği, ülkelerin çoğunun Sovyetler Birliği'yle ilişki kurmak istediklerini ancak bunu yapmak için fırsat bulamadıklarını, diğer yandan Sovyet hükümetinin Bretton Woods¹⁶⁸ ve Atlantic City gibi konferanslarda bu ülkelerle çoktan aynı masaya oturmuş olduğunu söyledi. Hem yapılacak olan konferansla birlikte Sovyetler ile bu ülkeler arasındaki ilişkiler düzelebilirdi. Bu açıdan bakıldığında uluslararası örgütü kurmak için toplanacak konferans, bu işin gerçekleştirilmesi için uygun bir fırsattı.

Roosevelt, ardından bir diğer soruna geçti. Üç yıl önce Dışişleri Bakanlığı görevinde bulunan Summer Welles, kimi Güney Amerika ülkelerine, Almanya'ya savaş

¹⁶⁷ YAZICI, a.g.e., s.127

¹⁶⁸ **Bretton Woods Konferansı**, 1944 yılında Birleşik Devletler'in New Hampshire Eyaleti'nin Bretton Woods kasabasında yapılmış olan uluslararası bir konferanstır. 44 ülkenin katıldığı Konferans, dünya ticaretinin etkin bir biçimde işlemesi ve çok yanlı ödeme sistemini geliştirmek amacıyla düzenlenmiştir.

ilan etmeyip, yalnızca bu ülkeyle diplomatik ilişkilerini kesmelerinin kendileri için daha faydalı olacağını öğütledi. Roosevelt de, 1 ay kadar önce altı Güney Amerika ülkesinin Cumhurbaşkanılarına, konferansa katılabilmeleri için, Almanya'ya karşı savaş açmalarının gerektiğini bildirmişti. Bu şartı yerine getiren Ekvator, savaş ilan etmekle birlikte henüz Birleşmiş Milletler Bildirisi'ni imzalamamıştı. Paraguay, bir hafta içinde, savaş ilanında bulunacağını bildirmişti. Yakın bir tarihte, Peru ile Venezuela'nın da Almanya'ya karşı savaş açmaları bekleniyordu. ABD'nin önerisine uyararak Almanya'ya karşı savaş ilan eden bu ülkeleri Konferansa çağdırmamak, Roosevelt için büyük bir utanç olacaktı.

Stalin'in Arjantin'in durumunu sorması üzerine, Roosevelt, Birleşik Devletler Temsilciler Kurulu'nun sunmuş olduğu listede bu ülkenin adı olmadığı için, Arjantin'in Birleşmiş Milletler'den biri olarak görülmediğini belirtti.

Stalin'e göre Almanya'ya savaş ilan etmelerine rağmen, eskiden düşman olunan ülkelerin konferansa başvurmak hakkına sahip olmamaları gerekmektedir. (Büyük bir ihtimalle İtalya'yı kastetmektedir.) Churchill ile Roosevelt, Rus liderinin bu sözüne yürekten katıldılar.

Churchill, Mısır konusunu gündeme getirerek, bu ülkenin önceden Almanya ile İtalya'ya karşı savaş açmak istediğini bildirdi. Ancak, Mısır'ın tarafsız bir konumda olması, İngilizler için çok daha faydalıydı. Mihver birlikleri İskenderiye'ye girdiğinde, Mısır orduları yolları ve köprüleri kapayarak, düşmanın ülke içinde daha fazla ilerlemesini engellemişti. Bu bakımdan, Mısır müttefiklere değerli bir yardımda

bulunmuştu ve Mısır şayet savaşa girmek isterse, İngiltere ülkeye bu hakkı verecektir. Ayrıca İzlanda da İngiliz ve Amerikan kuvvetlerinin topraklarına girmesine izin vererek, müttefiklere yardımcı olmuştu. Bu nedenle bu ülkede Almanya'ya savaş ilan etme şansına sahip olmalıdır. Roosevelt ile Stalin, Churchill'in bu devletlere ilişkin önerilerini kabul ettiler ve 1 Mart 1945 tarihine kadar Almanya'ya savaş ilan eden devletlerin konferansa katılma hakkını elde edeceklerini belirttiler.

İrlanda ise savaş süresince Almanya ve Japonya'yla olan irtibatını kesmediği için konferansa katılamayacaktı.

Stalin'e göre, düşmana karşı son anda savaş ilan etmiş olan ülkelerin konferansa davet edilmeleri, savaşın en başından beri Almanlara direnerek büyük kayıplara uğramış ve konferansa katılmayı sonuna kadar hak etmiş olan devletlerin tepkisini çekebilirdi. Diğer bir deyişle samimi olan ülkeler, samimi olmayanlarla birlikte aynı masada yan yana oturmaktan çok da hoşnut olmayabilirlerdi.¹⁶⁹

Churchill de Stalin'in bu görüşüne katıldı. Bazı ülkeler, oturdukları yerden savaşı kimin kazanacağını bekleyerek bir nevi hilekarlık yapmıştı. Bu, oldukça samimiyetsiz bir tutumdur. Yine de Almanya'ya savaş ilan eden devletlerin sayısının artmasının, bu ülkenin moralini bozacağı unutulmamalıdır.

Sonradan, tekrar Arjantin'e dönülerek, bu ülkenin müttefiklerle işbirliği konusunda gösterdiği başarısızlık tartışıldı. Stalin, Arjantin'in bu hareketinden ötürü

¹⁶⁹ James F.BYRNES, "Açık Konuşalım", İnkılap Yayınları, İstanbul, 1948, s.64

cezalandırılması gerektiğini düşünüyordu. Roosevelt ise Stalin'i yatıştırmaya gayret ederek, Arjantin halkının iyi olduğunu ve bu durumdan sorumlu tutulamayacağını ancak şu anda bu ülkenin yetkiyi ellerinde bulunduran kötü kişiler tarafından yönetildiğini söyledi.

Stalin, daha sonra barışın, savaşın asıl yükünü çeken Üç Büyükler tarafından korunması gerektiğini dile getirdi. Ona göre Arnavutluk gibi küçük ülkelerin Üç Büyükler'le aynı haklara sahip olduklarını düşünmek gülünç olacaktı. Birleşik Devletler ve İngiltere, küçük devletlerin haklarını korumayı istemek konusunda haklıydılar. Ancak kendisi, büyük güçlerin, küçük güçlerin kararlarına boyun eğmelerine asla müsaade etmezdi.

Roosevelt ile Churchill, Stalin'in bu sözleri üzerine, "Üç Büyükler'in barışın korunması hususunda mutlaka diğer ülkelere göre daha fazla sorumluluk taşımaları gerektiği" düşüncesine katıldıklarını, ancak sahip oldukları gücü ılımlılıkla ve küçük ülkelerin haklarına saygı göstererek kullanmalarının en doğrusu olacağını düşündüklerini söylediler.

Stalin ise bu konudaki itirazını sürdürerek; "Yugoslavya, Arnavutluk ve bu gibi küçük ülkeler bu masada oturmayı hak etmiyorlar. Bu ülkeler nasıl olur da ABD ile aynı statüye sahip olurlar, Bu ülkeler böyle bir pozisyonu, statüyü hak etmek için savaşta ne gibi yararlıklar gösterdiler?" diye sormuş ve dünya barışının nasıl koruna-

cağına karar vermeleri gerektiğini ve bunu da yalnızca Üç Büyükler'in yapabileceğini dile getirmiştir.¹⁷⁰

Başbakan'ın bu ani çıkışa cevabı ise kısa ve netti: "Kartal, küçük kuşların ötmesine izin vermelidir ve onların neden öttükleriyle ilgilenmemelidir."¹⁷¹

Churchill, Türkiye'ye de değinerek, savaşın ortaya çıkmasından önceki karışık süreçte, İngiltere ile Türkiye'nin aralarında bir ittifak antlaşması yaptıklarını bildirdi. Türkler, savaşmak için yeterli miktarda askeri teçhizata sahip olmadıkları için, savaşa katılmayarak tarafsız kalmışlardı. Ancak yine de, Türkiye Müttefiklere karşı dostça ve yardımcı bir tutum sergilemişti. Bu ülkenin kendileri için her açıdan faydalı olduğu su götürmezdi. Tüm bunlar, göz önünde bulundurularak Türkiye'nin de konferansa katılma şansını elde etmesine müsaade edilemez miydi?

Stalin, Churchill'in bu sorusuna, Şubat ayı sona ermeden önce savaş ilan etmesi şartıyla Türkiye'nin de konferansa davet edileceği cevabını verdi.

Roosevelt ile Churchill, Stalin'in bu kararını onayladılar.

e) Kurtarılmış Avrupa Bildirisi

Yalta Konferansında, Üç Büyükler'in hükümet başkanları Kurtarılmış Avrupa Bildirisi'ni yayınladılar. Bu bildiriye göre, Nazi egemenliğinden kurtulan uluslara,

¹⁷⁰ Edward R.STETTINIUS, "Roosevelt and The Russians: The Yalta Conference", New York, 1949, s.112

¹⁷¹ STETTINIUS, a.g.e., s.112

Atlantik Beyannamesi esas alınarak, barışı kurmaları için gerekli olanakların yaratılacağı, savaşın neden olduğu kayıplar dolayısıyla bozulan ekonomilerini tekrar güçlendirmek amacıyla çeşitli önlemler alınacağı ve bu ülkelerde ulus iradesine dayanan demokratik hükümetlerin kurulmasına çalışılacağı öngörülüyordu.

f) İran

Eden, İran'ın savaş sırasında müttefiklere yardımcı olduğunu, bu nedenle İran'ın kendi halkının efendisi olması ve kendi kararlarını vermek konusunda özgürlüğe sahip olması gerektiğini öne sürdü. Ona göre bu ülkenin iç işlerine müdahale etmekten kaçınmalıydılar.

Churchill, İngiltere'nin Sovyetler Birliği'nin Kuzey İran'dan petrol elde etmesini önlemek gibi bir politikası olmadığını bildirdi. Sovyetler Birliği, İran'daki petrolün doğal tüketicilerinden biriydi. Ona göre, bu ülkedeki askerler çekilene kadar, Sovyet hükümeti İran'dan petrol almayı talep etmemeliydi.

Roosevelt, Churchill'i destekleyerek bu konunun sonradan yapılacak olan görüşmelerde tekrar ele alınmasını ve İran'daki tüm müttefik askerlerinin bir an evvel bölgeden çekilmelerini önerdi.

g) Türkiye ve Boğazlar

Savaşın başladığı tarihten itibaren Türkiye, Üç Büyükler arasında bir münakaşa konusu teşkil etmişti.

İngiltere'nin Türkiye'ye olan ilgisi, özellikle Tahran Konferansı'ndan sonra daha da artmıştı. Tahran'da, Üç Büyükler, Türkiye'nin yıl sonuna kadar savaşa girmesinin, gelecekteki galibiyetleri açısından zarurî olduğuna karar vermişler ve bunu temin etmek için de İsmet İnönü'yü Kahire'de yapacakları konferansa davet etmişlerdir.

Kahire'de, Ruslar, Türklerin savaşa girmeleri konusunda pek de istekli görünmemişlerdi. Birleşik Milletler Başkanı Roosevelt, Rusların bu tavırlarının Türkiye'nin savaş sona edikten sonra oluşacak yeni güçler dengesinde, dünya meselelerinde söz sahibi olmasını istemesinden kaynaklandığı sonucuna varmıştı.

Kahire'de, İnönü'yle yapılan görüşmeler neticesinde Türkiye'nin bir saldırıya uğraması durumunda savaşa girmesine karar verildi. Esasen Roosevelt, Türkiye'nin tarafsız konumundan memnundu ve bu siyasetini savaşın sonuna kadar sürdürmesinin yararlı olacağı düşüncesini taşıyordu. Bunun nedeni, Türkiye'nin artık planları tamamlanmış olan Akdeniz Operasyonu'nda aktif bir pozisyon üstlenebilmesi için Ödünç Verme ve Kiralama Yasası uyarınca, oldukça büyük bir yardıma ihtiyaç duymasıydı. Savaşın bir an önce sona ermesini arzu eden ABD Başkanı, en kritik konunun, Türklere yapılacak olan yardımın yeterli olup olmayacağı olduğuna inanıyordu.

Sonradan Türkiye'nin Akdeniz Operasyonu'na katılmasının gerekli olmadığı anlaşılınca, bu ülkeye verilecek geniş çaplı desteğin kısa bir sürede tedarik edilemeyeceği de göz önünde bulundurularak, Türklerin savaşa girmemelerinin daha iyi olacağına karar verildi. Bu sonuç, Sovyetler Birliği'ni memnun etmişti. Çünkü, Türkler

savaşa girdikleri taktirde Müttefiklerin Batı cephesinde sürdürdükleri saldırılar için büyük bir önem arz eden askeri malzemelerin Ortadoğu'ya taşınması mecburiyeti ortaya çıkıyordu. Bu ise Ruslar tarafından istenilmeyen bir şeydi. Ayrıca o zamana kadar savunma pozisyonunda bulunan Türkiye'nin, durumunu değiştirerek saldırı konumuna geçmesi için gerekecek hazırlıklar ve yeni strateji planlarının temin edilmesi tahmin edilenden daha uzun sürebilirdi.

Roosevelt, daha sonradan bu konuda: "Türkler bizim müttefikimizdir." diyecektir. Başkan'ın oğlu Eliot Roosevelt'e göre, babasının böyle düşünmesinin nedeni, İsmet İnönü'nün, Franklin D.Roosevelt'in büyük bir hayranlık beslediği Mustafa Kemal Atatürk'ün, eski ve yakın bir çalışma arkadaşı olmasıydı.¹⁷²

II. Kahire Konferansı'nın ardından Türkiye ile Müttefikler arasındaki ilişkiler beklenmedik bir biçimde gerginleşerek, bir çıkmaza girmiştir. Bunun Türkiye açısından nedeni, İngiltere'nin verdiği sözü tutmayarak, az miktarda bir yardım göndermemesidir. İngiltere ise bu saatten sonra artık Türkiye'nin savaşa girmesinin çok da mühim olmadığı kanaatini taşıyordu. Önemli olan Türkiye'nin, tarafsızlığını korusa bile, topraklarındaki deniz ve hava üslerini müttefiklerin kullanımına sunmasıydı.

Sovyetler Birliği'nin 5 Eylül tarihinde Bulgaristan'a savaş ilan etmesiyle birlikte, Rus ordularının Türk sınırlarına yaklaşması tehlikesi ve Kızıl Ordu'nun Balkanlar'daki etkinliğini arttırması üzerine Türkiye endişeye kapılarak İngiltere ve ABD ile yakın ilişkiler içine girmeye çalışmıştır.¹⁷³

¹⁷² Elliott ROOSEVELT, "İfşa Ediyorum",Nebioğlu Yayınları, İstanbul, 1947. s.149

¹⁷³ Mehmet GÖNLÜBOL, "Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)", Ankara, 1978, s.192

Yalta Konferansı'nda Stalin, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin modası geçmiş olduğu için artık günün şartlarına uymadığını, sözleşmenin Milletler Cemiyeti zamanında kaldığını, ancak artık bu cemiyetin bulunmadığını ileri sürerek sözkonusu sözleşmenin değiştirilmesini talep etti.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi, 20 Temmuz 1936'da Türkiye'nin isteği üzerine toplanan konferansta imzalanmıştı. Konferansa; Türkiye, Fransa, İngiltere, Rusya, Japonya, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya ve sonradan İtalya katılmıştır.

Sözleşme hükümleri, ticaret ve savaş gemileri için ayrı olmak üzere, Barış Hali, Türkiye'nin Girmediği Savaş Hali, Türkiye'nin Girdiği Savaş Hali ve Savaş Tehlikesi Hali olmak üzere başlıca dört durumu içermektedir.

Barış hallerinde; ticaret gemileri mutlak geçiş serbestliğine sahiptir.

Türkiye'nin Girmediği Savaş Halinde, tarafsız olan ve savaşı devletlerin tüm gemileri için geçiş serbesttir.

Türkiye Savaşa Katılmışsa, düşmana yardım etmemek şartıyla sadece tarafsız ticaret gemileri geçebilir.

Savaş gemilerinin durumu ile ilgili esaslar ise şöyledir:

Barış döneminde, Karadeniz'e geçecek kuvvetlerin bütün ağırlığı 45 bin tonu aşamaz, bu miktarın ancak 2/3'ü tek bir devlete ait olabilir. Mihver devletlerin savaş gemileri, uçak gemileri yada denizaltıları geçemez, geçen kuvvetler ise Karadeniz'de en fazla 21 gün kalabilir.

Bu esaslar, Sovyetler Birliği'nin güvenliğine yöneliktir. Ayrıca Rus savaş gemileri de Boğazlardan geçme hakkına sahipti.

Türkiye'nin taraf olmadığı bir savaşta, tarafsız savaş gemileri için hüküm ayıdır. Ancak Lozan'dan farklı olarak, savaşan ülkelerin savaş gemilerinin geçişi yasaktır. (Tecavüze uğramış bir ülkeye yardım amacıyla bu kural ihlal edilebilir)

Türkiye'nin girdiği savaş hallerinde ise ancak tarafsız ülkelerin savaş gemileri geçebilir.

Savaş tehlikesi halinde de, savaş halindeki uygulama geçerlidir.

Rusya, 21 Eylül 1939'da Türkiye'den Boğazlar'ın güvenliğinin sağlanması için ortak bir uygulamaya geçilmesini ve Montrö Sözleşmesi'nin, Boğazlar'ın, Karadeniz'e kıyısı bulunmayan ülkelerin savaş gemilerine mutlak suretle ve daima kapalı tutulmasını öngörecektir şekilde değiştirilmesini istedi. Rusların, Türkiye'nin tam bağımsızlık ve milli egemenlik haklarıyla çelişen bu talepleri, Türk Dışişleri tarafından üzerinde düşünme gereği dahi duyulmadan geri çevrildi. Böylece Çarlık Rusyası'nın klasik Boğazlar stratejisine geri dönen Sovyetler Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkiler bozulmuş oldu.

Stalin, Yalta'da Japon imparatoru'nun Boğazlar konusunda Sovyetler Birliği'nden daha fazla söz sahibi olmasını doğru bulmadığını belirtti. Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne göre Türkler Boğazlar'ı sadece bir savaş durumunda değil, savaş tehlikesini hissettiklerinde de kapatma hakkına sahipti. Stalin, bu antlaşmanın İngiliz-Rus ilişkilerinin bozuk olduğu bir dönemde yapıldığını ekleyerek, istediği değişikliği bir haksızlığın telafi edilmesi gibi göstermeye çalışmıştır.¹⁷⁴ Bu antlaşmayı değiştirmek için önerilecek herhangi bir teklife önyargıyla yaklaşmak istemediğini söyleyen Stalin, bu değişikliğin Rusya'nın çıkarları açısından göz önünde bulundurulması gerektiğini, Türkiye'nin bir elinin Rusya'nın boğazında olduğu bir durumu kabul etmesinin imkansız olduğunu belirtmiş ve Türkiye'nin yasal haklarına zarar vermeden antlaşmada değişiklik yapılmasının gerekli olduğunu dile getirmiştir. Bu hususta, üç ülkenin Dışişleri Bakanları'nın bu konuyu, Yalta Konferansı'nın sona ermesinin ardından yapacakları ilk görüşmede ele almalarını önermiştir.

Stalin'in geçen sonbaharda Moskova'da Boğazlar konusunda söz ettiğini hatırlatan Churchill, İngiltere'nin antlaşmada değişiklik yapılması önerisini destekleyeceğini bildirdi. İngiltere, Rusya'nın kesinlikle büyük bir Karadeniz gücü olduğuna ve bu bölgede sınırlı bir çıkışa sahip olmaması gerektiğine inanmaktadır. Başbakan, gelecek Dışişleri Bakanları toplantısında Montrö Sözleşmesi'nde değişiklik yapılması konusunun görüşüleceğini Türklere bildirmenin iyi olacağını söyledi. Churchill'in, Türkiye'ye bağımsızlığının ve bütünlüğünün korunacağına ilişkin bir güvence vermenin mantıklı olacağını ileri sürmesi üzerine Stalin, Türklere hiçbir şeyi gizli

¹⁷⁴ Afet İNAN, "İkinci Dünya Savaşı Yılları (1939-1946)", T.C.Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1975, s.243

tutmalarının mümkün olmadığını ve onlara böyle bir güvence vermenin gerekli olduğunu ekledi.

Başkan Roosevelt, iki liderin bu konudaki düşüncelerine katıldığını bildirdi.

Stalin, Roosevelt ve Churchill Boğazlar Sözleşmesi'nde yapılacak değişiklik konusunu ilk olarak Tahran Konferansı'nda (28 Kasım – 1 Aralık 1943) ele almışlar, ardından Yalta (4-11 Şubat 1945) ile Potsdam'da (17 Temmuz – 2 Ağustos 1945) da aynı konu üzerine görüşmelerde bulunmuşlardır. Yalta'da Stalin'i memnun etme amacıyla verilen bu ödün Üç Büyükler'in ittifaklarının sürekli ve kalıcı bir biçimde sürdürülebilmesi için oldukça gerekiyordu. Aksi takdirde Sovyetler Birliği dünya meselelerinde bölücü ve birliği bozucu bir büyük güç haline gelerek barışın varlığını tehlikeye atabilirdi. Yine de olası bir Rus kinine maruz kalmamak adına verilmiş olan bu ayrıcalığın, Roosevelt ile Churchill tarafından gerçekten içten bir şekilde verildiğini düşünmek yanlış olur. İçinde buldukları koşullara bağlı olarak Ruslara böyle bir söz vermek zorunda kalan Churchill ile Roosevelt'in menfaatleri gerektirdiği takdirde bunu pek de tereddüte düşmeden gerçekleştirebilecekleri de unutulmamalıdır.

Yalta Konferansı bittikten sonra, Dışişleri Bakanı Hasan Saka'yla görüşen, İngiliz büyükelçisi Sir Maurice Peterson, kendisine konferansta alınan kararı bildiren, kurulacak olan uluslararası Dünya Örgütü'nün ayrıntılarını görüşmek için toplanacak olan San Francisco Konferansı'na katılabilmeleri için 1 Mart 1945 tarihinden önce, Almanlar'a savaş ilan etmelerinin gerektiğini açıkladı. Bunun üzerine Türkiye, 23 Şubat 1945'de, Ocak 1942 tarihinde yayımlanan Birleşmiş Milletler Bildirisi'ni

imzalayarak Almanya'ya savaş açmıştır. Böylece Türkiye, San Francisco Konferansı'nda yer alabilmek için Kırım Konferansı'nda saptanan formalite şartlarına yasal olarak uymuştur. Aslında Türkiye'nin Birleşmiş Milletler'e katılmayı arzu etmesi, o tarihe kadar benimsemiş olduğu politikanın doğal bir sonucuydu.¹⁷⁵

Başbakan Şükrü Saraçoğlu, 23 Şubat 1945'te yaptığı konuşmada "Türkiye Cumhuriyeti savaşın başladığı ilk tehlikeli anlardan itibaren sözünü, silahını ve kalbini demokrat milletlerin yanına koydu ve bu tarihe kadar hem meclis hem de hükümet olarak aldığı kararlarla aynı istikamette yol aldı"¹⁷⁶ sözlerini sarfetmiştir.

Bu gelişmelerin üzerine 5 Mart 1945 tarihinde San Francisco Konferansı'na davet edilen Türkiye, aynı yıl kurulan Birleşmiş Milletler Örgütü'nün "kurucu" üyelerinden biri oldu.

Yalta Konferansı'nın Sonuçları

"Kırım konferansı", "Üçler Konferansı" gibi adlarla da anılan Yalta Konferansı kararları, dünyanın her yerinde büyük bir sevinç uyandırmıştır. Bu sonuçların Moskova'da 324 parça topun yirmi dörder ateşiyle selamlanması, İngiliz ve Amerikan milli marşlarını söyleyen halkın gösterilerde bulunması bu barış ve anlaşma havasının Sovyetler Birliği de dahil, bu gibi olaylarda o tarihe kadar görülmemiş bir memnuniyetle karşılandığını göstermektedir.

¹⁷⁵ GÖNLÜBOL, a.g.e., s.193

¹⁷⁶ GÖNLÜBOL, a.g.e., s.193

Büyük bir savaştan vatanseverliği ve büyük fedakarlığı sayesinde eşsiz bir zaferle çıkan Sovyetler birliği, Yalta Konferansı'nda Polonya sınırları gibi büyük önem verdikleri sorunların da istedikleri doğrultuda sonuçlandığını görmüştür. Ancak Sovyetler'deki hoşnutluk, dilediği gibi sonuçlanacağından zaten şüphesi olmadığı bu meselelerden değil, sürekli bir barış ve milletlerarası sağlam bir güvenlik etrafında üç müttefik devletin birleşip, anlaşmasından doğmuştur. Bu nedenle Moskova'da beliren içten sevinç gösterileri, Yalta Konferansı'nın her yerde yarattığı olumlu duyguları arttıracak bir değerdedir.¹⁷⁷

Romanya, Bulgaristan, Macaristan gibi eski Mihver ortağı olan devletlerle birlikte Polonya, Yugoslavya ve Çekoslovakya gibi düşman işgalinden kurtulmuş ya da kurtarılacak olan milletler barış zamanına kadar Sovyetler Birliği'nin etkisi veya işgali altında olacakları için, konferans kararlarının uygulanması hususunda Ruslar'ın büyük yardımı olacağına inanılıyordu.

Konferansta varılan sonuçlar arasında en zor görevlerden biri, bu gibi ülkelerde serbest seçimlerle ulusal hükümet kuruluncaya kadar bütün demokrat partilerin en geniş ortaklığıyla birlikte düzen ve asayiş koruyacak geçici hükümetlerin oluşturulmasıdır. Kurtarılmış veya Almanya'dan ayrılmış olan bu ülkelerde seçimler, Yalta'da alınan karara bağlı olarak, savaş bittikten sonra gerçekleştirilecektir.

13 Şubat 1945 tarihli Akşam gazetesi savaşın sonuna doğru toplanan Yalta Konferansı'nı her türlü savaş ve barış meselelerini konuşup karara varmak açısından

¹⁷⁷ **Akşam**, "Üçler Konferansı Harbi Son Safhaya Getirdi", 12 Şubat 1945

bu savaş tarihinin, hiç şüphesiz en önemlisi siyasi başarısı olarak nitelendirmiş, görüşüleceği söylenen tüm konuların en iyi şekilde çözümlendiğini belirtmiştir.

Konferans sona erdikten sonra yayımlanan demeçte yer alan: “Bütün ülkelerin, bütün insanlarına her türlü korku ve yoksulluktan kurtulmuş olarak yaşayabilmelerini temin etmek, Üç Büyükler’in hem kendi milletlerine hem de başka milletlere karşı kutlu bir ödevidir” sözleri savaşın dehşetini yaşamış olan tüm dünya devletlerini ferahlatmıştır.

Times gazetesi 13 Şubat 1945 tarihli baş yazısında “Tarihte büyük bir olay” olarak söz ettiği Yalta Konferansı hakkında şu cümlelere yer vermiştir: “Başarı ile sonuçlanan Yalta Konferansı hakkında yayımlanan demecin tam metni, tarihin büyük bir hadisesi damgasını taşımaktadır. Avrupa’nın geleceği üzerinde etkili olacak bu görüşmelere Üç Büyükler’in liderleri, bundan önceki toplantılarında görülmemiş derecede büyük bir önem vermişlerdir. Dünya üzerinde bulunan tüm küçük milletlerin, Üç Büyükler’in üstün gücüne güvenmeleri ve bu büyük devletler tarafından verilecek bazı kararları kabul etmeleri gerekmektedir.”

Baş makalesini başından sonuna kadar Yalta Konferansı’na ayıran Sovyet gazetesi “Pravda”nın konferans hakkında yorumları şöyledir: “Yalta Konferansı’nın tarihi anlamı, gerçekte Almanya’nın kalbine indirilecek yeni ve daha kuvvetli darbelerin gerektirdiği şartları kararlaştırmak değil, fakat aynı zamanda, Alman militarizminin bağımsızlık aşığı devletlere karşı yeni bir saldırısını imkansız kılacak şartları son bir defa belirlemektir. Temel amaçlarının Alman milliyetçiliğini ve nazizmi yok

etmek ve Almanya'nın bir daha asla dünya barışını tehdit etmemesini sağlamak olduğunu bildirdikleri zaman, üç büyük devletin liderleri, dünyanın tüm milletlerini özgürlüklerine kavuşturmak hedefini güttüklerini açıkça ortaya koymuşlardır. Yalta Konferansı bir kere daha açıkça göstermiştir ki, Üç Büyükler arasındaki ittifakın sadece tarihi bir geçmişi değil, aynı zamanda büyük bir geleceği de vardır.”¹⁷⁸

14 Şubat tarihli New York Times ise, Konferansta elde edilen başarıların tüm beklentileri aştığını ve Avrupa'da hızlı bir zafere yol açtığını, artık barışın çok sağlam bir zemine oturtulmuş olduğunu, buna bağlı olarak tüm milletlerin yaşamlarının bundan böyle daha rahat olacağını, Üç Büyükler'in liderleri arasındaki güçlü bağın gün geçtikçe sağlamlaştığını, bu konferansın barış ve zafer yolu üzerinde büyük hamleler yapılmasına imkan verdiğini yazmıştır.

New York Herald Tribune gazetesi ise, Yalta Konferansı'nı “dikkate değer” olarak nitelendirdikten sonra, konferansın müttefiklerin birliğinin, karşılıklı anlayışlarının bir diğer kanıtı olduğunu söylemiş ve konferansın Birleşik Devletler'in en büyük zaferi olduğunu eklemiştir.¹⁷⁹

Konferans sonrasında verdiği bir demeçte zor görünen anlaşmanın elde edildiğini müjdeleyen ve kurulacak olan barışın ne Amerika, ne İngiltere, ne Sovyetler Birliği ne Çin, ne de büyük ya da küçük milletler değil, dünya barışı olacağını açıklayan Roosevelt'in bu sözleri yalnızca kendi düşüncelerini değil, Üç Büyükler'in diğer iki lideri arasında da konuşulup uzlaşmaya varılmış prensipleri de ortaya koy-

¹⁷⁸ **Akşam**, “Kırım Konferansı Bu Harbin En Büyük Siyasi Zaferidir”, 14 Şubat 1945

¹⁷⁹ STETTINIUS, **a.g.e.**, s.4

duğu için ümit verici ve sevindirici bir hal almıştır. Roosevelt ile benzer açıklamalarda bulunan Churchill'in sözleri de Başkan'inkilerle büyük bir uyum göstermektedir. Gerek İngiliz, gerekse Amerikan liderlerinin ısrarla üzerinde durdukları prensipler aynıdır: Avrupa'da hiçbir güce boyun eğmemek, barışı tüm milletlerin eşit haklarına dayanan adil ve sağlam temeller üzerine inşa etmek.

Yalta Konferansı'nın sonlarına doğru Maraşel Stalin'in verdiği bir ziyafette bir araya gelen Üç Büyükler'in liderleri ve kurmayları arasındaki ortam, bir aile içinde olanı aratmayacak kadar sıcaktı. Stalin'in oldukça neşeli olduğu ve sahip olduğu tüm mizah yeteneğini sergilediği bu yemek sırasında Rus lider, pek çok kere Churchill'in sağlığına kadeh kaldırmıştır. Ona göre İngiltere, dünyadaki en cesur idari şahsiyet olarak tanımladığı Churchill'in cesareti ve dayanıklılığının bir sonucu olarak Hitler Almanyası'yla mücadele edebilmiştir. Başbakan, Stalin'in bu jestine karşılık, onu Alman savaş makinesine tam bir darbe indiren azimli bir kişi olarak nitelendirdikten sonra, Stalin'i barbarları kendi topraklarından sürüp atan güçlü bir ülkenin güçlü lideri olarak gördüğünü belirtmiştir.¹⁸⁰

Yalta Konferansı'na katılan üç büyük liderin, konferans sırasında verdikleri demeçlerde her fırsatta yineledikleri "işbirliği" ve "karşılıklı güven" duygularının aslında içten olmadığı, müttefikler arasında büyük bir güven sorunu bulunduğu sonradan ortaya çıkan olaylarla açıkça görülmüştür. Böylece tarihe adını yazdıran büyük

¹⁸⁰ Edward R. STETTINIUS, "Roosevelt and The Russians: The Yalta Conference", New York, 1949, s.219-220

önderlerin bilhassa sıkıntılı ve kritik dönemlerde nasıl kolaylıkla yalan söyleyebildikleri anlaşılmıştır.¹⁸¹

Roosevelt konferanstan büyük bir memnuniyetle ayrılmıştır. Sovyetler Birliği'nin ileride düzenlenecek konferansta kurulması kararlaştırılan Birleşmiş Milletler Örgütü'ne katılması sağlanarak, Rusların yayılmacı politikalarının önüne set konulduğu sanılmıştır. Her şeyden önemlisi ise, savaşla ilgili ayrıntılar Rusların keyfine bırakılmak koşuluyla, Sovyetler Birliği'nin, Almanların teslim olmasının ardından en geç üç ay içinde Pasifik Savaşı'na girmesi sözü elde edilmiştir. Zaten Amerikan heyetinin Yalta'ya gelirken ulaşmayı hedeflediği temel amaç da buydu.

10 Mayıs 1940 tarihinde Almanlar Fransa'ya girdiklerinde Başbakanlık görevini üstlenmiş olan Sir Winston Churchill, Almanlara karşı azimli ve kararlı bir tutum sergileyerek İngiliz halkının böyle kritik bir dönemde birlik ve beraberlik duygularıyla bütünleşmesini sağlamıştır. II. Dünya Savaşı süresince müttefiklerin tüm önemli stratejik kararlarında ve konferanslarında oldukça önemli roller üstlenmiş olan Churchill, Amerikalı askerlere rağmen Roosevelt'i ikna etmeyi başararak Almanya'nın yenilmesini sağlamıştır.¹⁸² Almanya'nın genişlemeci politikası karşısında Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği ile işbirliği içine giren Churchill, Yalta Konferansı'nda alınan kararlardan pek tatmin olmamıştır.¹⁸³ Bu nedenle hatıralarının Yalta ile başlayan bölümüne "Demir Perde" adını vermiş ve Yalta'yı "Finale" olarak nitelen-

¹⁸¹ Oral SANDER, "Siyasi Tarih (1918-1994)", İmge Yayınları, Ankara, 1989, s.198

¹⁸² Liddell Hart, "II. Dünya Savaşı Tarihi", Yapı Kredi Yayınları, c.2, İstanbul, 2000, s.766-767

¹⁸³ "Chambers Dictionary of Political Biography", ed. John RANSLEY, Edinburgh, 1991, s.48-49

dirmiştir.¹⁸⁴ Gerçekten de Yalta, Üç Büyükler arasında var olduğu sanılan sıkı ittifakın görüldüğü son yer olmuş ve bu tarihten itibaren müttefikler arasında rekabet ve mücadelenin egemen olduğu bir dönem başlamıştır.¹⁸⁵

Tahran ve Yalta Konferansları'nda izlediği politikayla uzun vadede neredeyse Avrupa'nın yarısını Rus kontrolü altına sokacak bir avantajın başlangıcını gerçekleştiren Stalin, konferans sırasında yapılan bazı görüşmelerden Roosevelt sayesinde kazançlı çıkmıştır.¹⁸⁶ Yetenekli bir diplomat olan Rus lideri için zaten hasta olan Roosevelt'ten birçok önemli taviz koparmak çokta zor olmamıştı. Bu tavizler Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa'daki egemenliğini sağlamakla kalmamış, aynı zamanda Soğuk Savaş Dönemi'ne giden süreci de başlatmıştır.¹⁸⁷ Yalta'da Livadia Sarayı'nda son kez bir araya geldiklerinde,, Stalin ile Roosevelt baş başa uzunca bir süre görüşmüşler, bu görüşme sırasında Churchill hakkında kişisel düşüncelerini de paylaşmışlardır. Stalin Roosevelt'in Yalta kararlarına riayet edeceğine inanmasına rağmen Churchill hakkında aynı olumlu düşüncelere sahip olmamış ve İngiltere Başbakanı'ndan herşeyin beklenebileceğini düşünmüştür.¹⁸⁸ Roosevelt, konferans sırasında yürütülen resmi toplantılarda ve verilen yemekler sırasında Churchill ile Stalin arasında "arabuluculuk" görevini üstlenmiştir. Konferans boyunca Churchill'in etkili ve güzel sözleri ve usta manevraları genellikle Stalin'in kaba ve direkt anlatımıyla karşılaşmıştır. İkili arasında tansiyon şiddetlendiği durumlarda, Roosevelt atmosferi yumuşatmak için konu dışı, alakasız yorumlar yapmayı özen göstermiştir. Churchill,

¹⁸⁴ Churchill'in Yalta'dan sonraki Demir Perde Dönemi için bkz. Martin GILBERT, "**Churchill: A Life**", Minerva Paperback Publication, London, 1993, s.843-869

¹⁸⁵ Fahir ARMAOĞLU, "**20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)**", Alkım Yayınları, İstanbul, 1995, s.402

¹⁸⁶ Barry JONES, "**The Macmillan Dictionary of Biography**", London, 1985, s. 789

¹⁸⁷ Hart, **a.g.e.**, s.809

¹⁸⁸ Robert H. MCNEAL, "**Stalin: Man and Ruler**", London, 1998, s.250

Başkan Roosevelt'in kendisini zorunlu olarak bulduğu bu "uzlaştırıcı" tutumunun değerini anlamış ve kendisine büyük bir minnet duymuştur. Esasen Roosevelt ile Churchill, birbirleriyle her zaman iyi geçinmiş, konumlarını ve görevlerini unutmadan birbirlerine duydukları takdir ve hayranlığı sık sık dile getirmişlerdir. Yalta'da Churchill, Roosevelt'in gölgesi altında kalmaktan ve Başkan'ın koruyuculuğu altına girmekten kaçınmamıştır. Roosevelt, konferans sırasında sağladığı hoşgörü ortamıyla ve bu konuda gösterdiği azimle, konferansa katılan diğer kişilerin de takdirlerini kazanmıştır.

Yalta Konferansı'ndan sonra, yakınlarının görüşünden yola çıkılarak Stalin'e en çok güvenen liderin Roosevelt olduğu ortaya çıkmıştır. Diplomasi yeteneğine bir hayli güvenen ve kiminle konuşursa onu ikna edeceğine inanan Roosevelt, ilginçtir ki Stalin'i de ikna ettiğini sanmıştır.¹⁸⁹ Quincy gemisinde şu şaşkıncı açıklamayı yapması aslında kendisinin Stalin'i değil, Stalin'in kendisi ikna ettiğini göstermektedir: "Hiç değilse bir şeyden eminim: Stalin emperyalist değildir". Ona göre dikta rejimi, geçmişin izlerinden bir türlü kurtulamayan İngiltere tarafından temsil edilmektedir. Bazı kuşkular olmasına rağmen Rus, yine de bir demokrat, geleceğe dönük bir kişi, bir ilericidir. Roosevelt, aynı gemide Stalin'le ilgili düşüncelerini açıkladıktan sonra Churchill'e de şunları söylemiştir: "Winston, dört yüzyıldır fütihat sizin iliklerinize işlemiş. Eline imkan geçmiş bir ülkenin, başka bir milletin topraklarını ele geçirmeye çalışamayacağını, sizin aklınız almıyor. Ama tarihte yeni bir dönem açılmıştır, siz de bu gelişmeye ayak uydurmaya çalışmalısınız."¹⁹⁰

¹⁸⁹ SANDER, a.g.e., s.198

¹⁹⁰ CARTIER, a.g.e., s.344

Yalta Konferansı'nda ve ardından toplanan Potsdam Konferansı'nda Roosevelt ve Truman, İngilizlerle birlikte, Ruslara karşı işbirliğine girmekten kaçındılar. Ruslara karşı bir cephe kurdukları taktirde, Sovyetler Birliği'nin sempatisini kaybedeceklerini iddia ettiler. Böylece, ABD, en önemli konularda kendini İngiltere'den soyutlayarak, bu ülkeyle kurduğu yakın ilişkiyi göz ardı etti. 4 Şubat 1945'te Yalta'da "50 bin Alman askerinin öldürülmesine tekrar kadeh kaldırmak isteyen ve yaptığı bu korkunç "şaka"yla Churchill'i sınırlendiren Roosevelt, kimilerine göre konferans boyunca Stalin'e "yağcılık" yaparak kendini ve ABD'yi küçülttü.¹⁹¹

Tüm katılımcıların geniş çaplı hedeflerinin tartışıldığı Yalta Konferansı'nda Almanya'nın 4 işgal bölgesine ayrılması(ABD,İngiltere,Sovyetler Birliği ve Fransa'ya birer adet olmak üzere),Alman ordusunun silahsızlandırılması,Alman halkı ve devlet kurumları üzerinde Nazizmin tüm izlerinin silinmesi,bazı değişikliklerle birlikte Polonya'nın doğu sınırının Curzon Hattı olması,Alman işgalinden kurtarılan tüm ülkelerde ulus iradesine dayalı demokratik rejimler kurulması...gibi genel konular üzerinde uzlaşmaya varılmıştır.Stalin,toplantı boyunca bilhassa Polonya'nın barışçı bir şekilde Rusya'ya bırakılması ve Almanların savaş süresince sebep olduğu zararları onarmaları için zorlanmaları hususlarında ısrarcı bir tutum sergilemiştir.¹⁹²

Stalin,II.Dünya Savaşı'nda İtilaf kanadı ve kendi halkı üzerindeki başarısına rağmen,savaşın başlangıcında Alman niyetlerini tamamen yanlış değerlendirmiştir.Batılı liderler kendi iç sorunlarıyla meşgulken,Tahran ve Yalta'daki boş vaatleri

¹⁹¹ PARKER, a.g.e., s.265

¹⁹² David LANE , "State and Politics in the USSR",New York Universit Publication,New York,1985,s.105

göz ardı edilen Stalin böylece savaş sonrası Avrupa'sının yarısını kendi kontrolü altına almayı başarmıştır.¹⁹³

Tüm bu gelişmeler,savaş sonrasında Sovyetler Birliği'nin Avrupa arenasında ikinci bir süper güç olarak çıkmasına zemin hazırlamıştır.Kendi kıtasına çekilmek ve Avrupa'nın meselelerinden uzak durmak için savaşın sona ermesini bekleyen ABD,Sovyetler Birliği'nin giderek hızlanan yayılmacı politikası nedeniyle söz konusu politikasını değiştirmek zorunda kalmış ve Avrupa'nın sorunlarıyla daha fazla ilgilenmesini öngöreceği yeni bir strateji izlemeye karar vermiştir.

Yalta Konferansı sonrasında,İngiltere'nin stratejik açılımı,örneğin Churchill'in İtalyan stratejisinin başarısızlığı gibi konular tartışmaların merkezinde yer almıştır.¹⁹⁴

II.Dünya Savaşı'nın ardından,ilk sinyallerini Yalta ve Potsdam Konferansları'nda vermiş olan Rus yayılmacılığına bağlı olarak çift kutuplu bir hal alan dünya düzeni “Soğuk Savaş Dönemi” olarak adlandırılan bir süreç içine girmiştir.Bu süreç Truman Doktrini'nin ilanı ile iyice somut bir hal almıştır.Truman Doktrini'nin anlamı,savaş sonrasında eski dünyanın güçler dengesinde Sovyetler Birliği'nin rakipsiz kalması sonucunda bu boşluğun ABD tarafından doldurulacağı açıkça ifade edilmesidir.Temelleri Yalta ve Potsdam Konferansları'nda atılmış olan Soğuk Savaş Dönemi'nin ardından, tarafları neredeyse bir nükleer savaşın eşiğine getiren Küba Krizi sonrası,Doğu ve Batı arasındaki ilişkilerde belirli bir yumuşama olmuş,çift kutuplu sistem gevşemiştir.¹⁹⁵

¹⁹³ “Chambers Dictionary of Political Biography”, ed.John RANSLEY,Edinburgh,1991,s.218

¹⁹⁴ Norman ROSE, “Churchill:An Unruly Life”,London,1994,s.301

¹⁹⁵ Faruk SÖNMEZOĞLU, “II.Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası”,Der Yayınları,İstanbul,2006,s.15-16

Dünyada ve Avrupa’da yepyeni bir güç dağılımı ve buna bağlı olarak farklı denge anlayışlarının ortaya çıkmasıyla birlikte savaşın galipleri arasında yer alan Sovyetler Birliği artık eskisi gibi içedönük,tümüyle düşman ülkelerle çevrili bir ülke değil,dünyanın iki süper gücünden birisi,Avrupa’nın en büyük gücü,çevresinde kendi siyasal sistemine benzeyen ilkeler bulunan ve bunların sayısını arttırmak için de yoğun gayret sarfeden bir bloğun lideri haline gelmiştir.¹⁹⁶

Umulanın aksine kalıcı barışın garanti altına alınamadığı Yalta Konferansı, göz boyamaktan başka bir anlam taşımayan ve içi boş sözlerin verilmesiyle bir anlamda Üç Büyükler’in dünyayı aralarında paylaşma pazarlığına dönüşmüş, Hitler’in ayakta tuttuğu işbirliği içinde üç lider adeta birbirinin ağzına birer parça bal çalmıştır. Stalin’in dediği gibi asıl sorun konferans sona erdikten sonra başlamış ve her taraf kendi çıkarına hizmet edecek şekilde hareket etmiştir. Yalta’da tüm dünyanın duymayı arzu ettiği kararlar alınmış, ancak bu kararların uygulanması konusunda tam bir “fiyasko” yaşanmıştır.

¹⁹⁶ SÖNMEZOĞLU,a.g.e,s.16

5. BÖLÜM

YALTA KONFERANSI'NIN ARDINDAN DÜNYADA YAŞANAN BAŞLICA GELİŞMELER

Yalta Konferansı'nın sona ermesinin ardından, 29 Nisan 1945'te İtalya'nın, 7 Mayıs 1945'te ise Almanya'nın kayıtsız şartsız olarak teslim olmaları üzerine Avrupa'daki, 2 Eylül 1945 tarihinde de Japonya'nın teslim olmasıyla birlikte Uzakdoğu'daki savaş sona erdi.

Uzakdoğu'daki savaşın tahmin edilen tarihten daha erken bir zamanda sona ermesinin temel nedeni “atom bombası”dır. O zamana kadar değil görülmemiş, tahayyül dahi edilmemiş olan bu benzersiz silahı kullanımıyla ilgili yaratıcıları arasında bile ortak bir görüş yoktu. Kimilerine göre, ABD'nin bu yok edici silahı insanları öldürmek pahasına kullanması, dünyanın gözünde onu silahlanmayı teşvik eden bir ülke konumuna getirecek ve sahip olduğu desteği kaybetmesine neden olacaktı. Ancak bu tür eleştiriler bir sonuç vermemiş ve Japonya'daki iki şehre, 6 Ağustos 1945'te Hiroshima'ya, 9 Ağustos'da Nagasaki'ye atom bombası atılmıştır. Bomba, sadece Hiroshima'da 140.000 insanın hayatını kaybetmesine neden oldu.

Japonya'nın teslim olmasını sağlamak için atom bombasının kullanılmasına aslında gerek yoktu. Zira kötü bir durum içinde bulunan Japonların teslim olmaları zaten yakındı. Üstelik Japonların savaşın artık sona erdirilmesi taraftarı oldukları, Amerikalılar tarafından biliniyordu. ABD Deniz Kuvvetleri Amirallerinden Leahy,

mağlup edilmiş olan Japonların zaten teslim olmak üzere olduklarını, deniz üzerinden yapılacak etkin bir saldırıyla onların teslim olmalarını temin edebileceklerini belirttikten sonra “Bu durum, bana öğretilmiş olan savaşın kurallarına aykırıdır. Kadınların ve çocukların katledilmesiyle zafer kazanılamaz. Böyle bir silahı kullanmak dünyayı yeniden ortaçağın vahşi dönemlerine geri götürmektir”¹⁹⁷ sözleriyle bu bombanın kullanılmasının gereksizliğini açıklamaya çalışmıştır.

Ancak, Amerikalılara göre savaşın daha erken bir tarihte bitmesi, böylece Uzakdoğu’da daha fazla Amerikan askeri kaybedilmemesi ve her şeyden önemlisi Stalin’in Uzakdoğu’daki savaşa bulaşarak başarılı olmasının engellenmesi için atom bombasının kullanılması gerekiyordu.

Atom bombasının kullanılmasını lüzumlu kılan başka nedenler de vardı:18 Temmuzda, atom bombasının test edilmesi amacıyla yapılan denemenin başarıyla sonuçlandığı haberini alan Churchill, Roosevelt’in yerine ABD Başkanlığı’na getirilen Truman’la yaptığı görüşmede kendisine şu sözleri söylemiştir. “Artık Ruslara ihtiyacımız kalmadı. Japonlarla yapılan savaşın sona ermesi artık Rus askerlerinin kullanılmasına bağlı değil. Onlardan yardım istemek gibi bir zorunluluğumuz artık yok...”¹⁹⁸ Churchill’in bu sözleri atom bombasının kullanılmasının ardındaki nedenlerden birini aydınlatmaktadır. Ne ABD, ne de İngiltere Sovyetler Birliği’nin güçlü orduları eşliğinde Uzakdoğu’ya girmesini arzu etmektedir. Böyle bir durum, bu iki ülkenin Uzakdoğu’da sahip oldukları nüfuzları için önemli bir tehlike yaratabilirdi.

¹⁹⁷ Liddell HART, “**İkinci Dünya Savaşı Tarihi**”,Yapı Kredi Yayınları,c.2,İstanbul,2000, s.734

¹⁹⁸ a.g.e., s.737

Ayrıca, toplam olarak iki milyar dolarlık bir maliyete neden olan atom bombasının denenmesini isteyenlerin sayısı hiç de az değildi. Böyle masraflı bir silahın başarılı bir biçimde kullanılması, maliyetinin sebep olduğu eleştirileri önemli ölçüde ortadan kaldıracaktı.

II.Dünya Savaşı'nın bitmesinden sonra dünyayı hakimiyeti altına alan “Soğuk Savaş Dönemi”ne girilmesinin temel nedenlerinden biri de atom bombası olmuştur.

Yalta Konferansı'nın üzerinden fazla bir zaman geçmeden Batı ile Doğu arasındaki işbirliği yerini gergin ilişkilere bıraktı. İki taraf arasında Roosevelt ölmeden önce başlayan ciddi olaylar silsilesi sonraki dönemlerde gelişerek artmaya devam etmiş, bir kısmı günümüze kadar ulaşmıştır.

Savaş Sonrasında Bazı Ülkelerin Durumları

1- İngiltere

II.Dünya Savaşı boyunca üç partili bir savaş kabinesi tarafından idare edilen İngiltere'de 1945 tarihinde yapılan Başkanlık seçimlerinden şaşkıncu bir sonuç elde edilmiş, Churchill'in kazanmasına kesin gözüyle bakılmasına rağmen İşçi Partisi'nin adayını Clement Attlee İngiltere Başbakanı, Ernest Bevin de Dışişleri Bakanı seçilmiştir.

Savaşın, İngiltere ekonomisini altüst etmesi üzerine, İngiltere, ABD'ye daha bağımlı bir hale gelmiştir.¹⁹⁹ Savaş süresince İngiliz ekonomisini büyük ölçüde ayakta tutan Ödünç Verme ve Kiralama Yasası'nın, Truman'ın emriyle sona erdirilmesinin ardından, İngiliz ekonomisi daha da güçlü bir duruma düştü. Bu nedenle, İngilizler ekonomilerini düzeltebilmek için Birleşik Devletler'den yardım talep ettiler. Bu talep 1949 yılında, İngiltere'nin sterlinin değerini düşürmeleri şart koşularak kabul edildi.

İşçi Partisi, devletçilik politikası izleyerek göreve geldiği dönemden itibaren İngiltere'nin ekonomisini düzeltmek için çaba sarfetti. 1947'de patlak veren kömür bunalımı, bu geniş imparatorluk topraklarında yaşayan halkın maddi durumlarını daha da olumsuz bir şekle soktu. Bu durumda yine ABD'den borç para isteme çözümüne başvuruldu.

Sonraki dönemlerde İngiltere "Truman Doktrini" olarak anılan bir uygulama başlattı. Bu doktrinin temeli, Sovyetler Birliği'nin yayılma siyasetinin önüne geçmek ve komünizme karşı mücadele eden ülkelere yardım etmektir. Bu amaçla ilk olarak ülkedeki komünistlerin bir birlik oluşturmalarına mani olmak amacıyla Yunanistan'a 300 milyon dolarlık bir para yardımında bulunuldu ve II.Dünya Savaşı sırasında kullanılmış olan silahların bir bölümü bu ülkeye verildi. Yapılan bu yardım hedefine ulaştı ve Yunanistan'daki komünistlerin etkinlikleri azaldı.

¹⁹⁹ SANDER, a.g.e., s.197

Sovyetler Birliği'nin Doğu Anadolu'nun bazı noktalarında ve özellikle boğazlarda hak iddia etmesi üzerine, benimsediği “Batıcılık” siyasetinin de etkisiyle Birleşik Devletler'le yakınlaşma sürecine giren Türkiye'ye de 100 milyon dolarlık para yardımıyla birlikte askeri teçhizat desteği de verildi.

Soğuk Savaş Dönemi'ne tam olarak girilmesine neden olan Truman Doktrini'nin ortaya çıkmasında İngiltere'nin büyük bir payı vardır. İngiltere, Rus yayımcılığını önleyecek tek güç olarak gördüğü ABD'ye Şubat 1947'de başvurarak, Sovyet komünizminin tehdidi altında bulunan iki ülkeye, Türkiye ile Yunanistan'a yardım gönderilmesini istedi. İngiltere'nin, önemli bir konuma sahip olan Türkiye'ye yardım yapacak durumda olmadığı, bu ülkeye hem ekonomik, hem de askeri yardımda bulunmasının gerekli olduğu belirtiliyor ve bu konudaki sorumluluk ABD'ye bırakılıyordu.

Bu doktrin, sonradan ortaya çıkacak olan Marshall Planı'nda hazırlayıcısı olmuştur.

1947 yılında Hindistan ve Pakistan'ı özgürlüklerine kavuşturan İngiltere'nin Kıta Avrupası ile olan ilişkileri etkinliğini zamanla yitirdi.

2- Fransa

1945 – 1948 tarihleri arasında Avrupa’da ekonomik sorunların baş göstermesiyle birlikte, savaş sırasında güçlenmiş olan komünistler, Fransa ve İtalya’da sahip oldukları etkinlikleri arttırdılar.

1945 yılına gelindiğinde Fransa’daki en güçlü parti, bir yıl içinde oylarını büyük bir oranda arttıran Komünist Partisi’ydi. Almanlardan temizlendikten sonra De Gaulle’nin başkanı olduğu bir hükümet tarafından yönetilmeye başlayan Fransa’da yapılan seçimlerin neticesinde kurulan yeni hükümet; Komünist Parti, Sosyalist Parti ve De Gaulle’an partisinin üyelerini içeriyordu.

1945-1958 yılları arasında De Gaulle’ün Beşinci Cumhuriyeti kurup, tek başına iktidara geçinceye kadar süren dönemde Fransa’da siyasi açıdan bir kaos dönemi yaşanmıştır.²⁰⁰ Çünkü birçok ülke gibi savaşın getirdiği ekonomik olumsuzluklardan nasibini almış olan Fransa, bu zor dönemi atlamak için ne gibi tedbirler alması gerektiğini bilmiyordu. Üstelik ülkedeki partiler arasında büyük bir çekişme yaşanıyordu. De Gaulle, Komünist Partisi’nin üyeleriyle anlaşmakta güçlük çekiyordu. Çünkü bu parti, meclisin yetkilerinin sınırlı olmasından yakınıyor ve bu durumun değiştirilmesi gerektiğini savunuyordu. Otoritesi sarsılmış olan hükümet, yürütme görevini hakkıyla yerine getiremiyordu.

General De Gaulle’ün Ocak 1946 tarihinde bırakması üzerine Fransa’da önce sol, daha sonra ise sağ partilerin egemen olduğu koalisyon hükümetleri görülmüştür.

²⁰⁰ SANDER, a.g.e., s.199

3- Almanya

Yalta ve Potsdam Konferansları'nda dört ayrı işgal bölgelerine bölünmesine karar verilen Almanya'nın doğusu Sovyetler Birliği²⁰¹, güneyi ABD, kuzey ve batısı ise İngiltere tarafından işgal edildi. Fransa'ya ise Amerikan bölgesinin bir kısmı verildi. Başkent Berlin de dört işgal bölgesine bölündü. Müttefiklerin Almanya konusu üzerinde net bir karar alamadıklarını, bu konu üzerinde görüş farklılıklarının çok fazla olduğunu önceden belirtmiştik. Bu konu, müttefikler arasındaki gerilimin artmasında başrolü oynamıştı.

Fransa, görüşmelerde yer almadığı ve bu nedenle o sırada alınan kararlarla ilgili bir yükümlülüğünün bulunmadığı gerekçesiyle, Potsdam'da Almanya'nın ekonomik birliğin korunulmasına ilişkin alınan karara uymayacağını bildirdi. Vakit kaybetmeden harekete geçerek sahip olduğu işgal bölgesini Almanya'nın güçlenmesine fırsat vermeyecek bir duruma getirdi. Aynı zamanda savaşta uğradığı kayıplara karşılık olarak bu bölgedeki Alman üretiminden pay almayı da düşünüyordu. Alman sanayisinin en gelişmiş olduğu yer İngilizlerin işgal bölgesinin sınırları içinde yer alıyordu. Ancak savaştan sonra zaten zor bir dönemin içine girmiş olan ve ikinci seviyede bir ülke durumuna düşen İngiltere'nin Almanya'ya yardım etmesi düşünülemezdi. Dolayısıyla bu bölgelerdeki sorumluluğunu kendi adına yürütmesi için ABD'ye bıraktı.

²⁰¹ Toprağın %40'ı, nüfusun %36'sı ve doğal kaynakların %33'ü

ABD, liberal ekonominin uygulanması taraftarıydı ve kendi bölgesini bu yolla yönetmek istiyordu. Sovyetler Birliği ise topraklarını bir an önce geliştirmeye çalışıyordu. Amaç, önceleri Almanya'nın savaş sonrasındaki ekonomisinin savaş öncesindeki orana gerilemesine engel olmakla birlikte, Soğuk Savaş Dönemi'ne girilmesi, ülkeler arasındaki güven ve işbirliği duygularını derinden sarsmıştı. Dünyanın güçler dengesinin bozulmasında rol oynayacak bir Almanya iki tarafın da işine gelmiyordu. Doğu ile Batı arasında bu konuda var olan çatışma, sonunda Almanya'nın iki ayrı bölüme ayrılmasıyla giderildi.

4- İtalya

İtalya, savaştan çekildiğinde, ülkede Komünist Parti, Sosyalist Parti ve Hristiyan Demokrat Partisi olmak üzere üç büyük parti bulunuyordu. Haziran 1946'da İtalya'da yapılan referandum neticesinde ülkedeki monarşik yönetime son verildi ve böylece Cumhuriyet ilan edildi.²⁰²

1946 yılında üç partinin oluşturduğu bir koalisyon hükümetinin başına geçen Hristiyan Demokrat Partisinin lideri Gasperi'nin iktidarı 1953 yılına kadar sürdü. 1946 yılından itibaren Sosyalist Parti içinde çıkan anlaşmazlıklar sonucunda ülkenin en güçlü grubunu Komünistler oluşturdu. 1946 yılında başlayan siyasi kargaşa ve düzensiz ortamı günümüze kadar sürmüş, ülkede tam anlamıyla siyasi bir bütünlük kurulamamıştır.

²⁰² SANDER, a.g.e., S.248

Paris Barış Antlaşmaları ve Savaşın Hukuki Olarak Sona Ermesi

Almanya ve Japonya ile bunlara bağlı devletlerden oluşan Mihver grubunun kayıtsız şartsız teslim olmaları üzerine, Müttefikler mevcut sorunları halledebilmek için, Potsdam Konferansı'nın ardından 1945'de Londra ve Moskova'da iki barış konferansı daha yaptılar.

11 Eylül 1945 tarihinde yapılan Londra Barış Konferansı'na ABD, İngiltere ve SSCB'nin yanı sıra Çin Dış İşleri Bakanı da katılmıştır. Konferans sırasında Mihver devletleriyle yapılacak anlaşmaların esasları üzerinde durulmuş, Batı Almanya konusu, atom enerjisine SSCB'nin de dahil olması ve Japonya'yla ilgili sorunlar ele alınmıştır.²⁰³ Ancak Birleşik Devletler ile SSCB'nin sözkonusu konularda görüş farklılıklarına sahip olmaları nedeniyle, 3 Ekim 1945'te Konferans sonuçsuz bir şekilde sona ermiştir.

Londra Konferansı'nın ardından, 16 Aralık 1945'te ABD, İngiltere ve SSCB Dışişleri Bakanları'nın katılımlarıyla Moskova Konferansı yapılmıştır. Moskova'da yapılan görüşmelerde, Londra Konferansı'nda ele alınmasına rağmen, bir çözüme ulaştırılamamış olan konular tekrar görüşülmüştür. Konferansta: Bulgaristan, Romanya, Macaristan gibi Balkan ülkeleri ve Finlandiya ile yapılacak olan barış antlaşmalarının koşullarının hazırlanmasına, Washington merkez olmak üzere bir "Uzakdoğu Komisyonu" kurarak Uzakdoğu'nun kontrol altına alınmasına, ayrıca Japonya için merkezi Tokyo ve başkanı Amerika Başkomutanı olacak bir "Müttefik

²⁰³ Rıfat UÇAROL, "Siyasi Tarih (1789-1999)", İstanbul, 2000, s.662

Konseyi'nin oluşturulmasına, bunların dışında Kore'nin yeniden kurulmasına karar verilmiş, Çin'in geleceği üzerinde de durulmuştur. Konferansta Japonya'nın Almanya gibi işgal bölgelerine ayrılmasına yönelik bir karar alınmamasına özen gösterilmiştir.²⁰⁴

Böylece, Müttefikler bazı sorunların çözümlenmesi üzerinde uzlaşmayı başarmışlar ve bunların uygulanması işini zaten var olan ya da sonradan kurulacak olan kurullara vermişlerdir. Ancak, önceki görüşmelerde olduğu gibi Almanya konusu bir çözüme ulaştırılamamıştır. Moskova Konferansı alınan bu kararlarla birlikte 26 Aralık 1945'te sona ermiştir. 1945 yılının sonlarında yapılan bu konferanslarla bazı temel konularda anlaşmaya varmakla birlikte, esas sorunlar üzerinde kalıcı çözümlere ulaşamamış olan Müttefikler arasındaki görüş farklılıkları artarak devam ettiği için, barış antlaşmalarının yapılması bir müddet daha mümkün olmamıştır.

29 Temmuz 1946'da mağlup devletlerle barış antlaşmalarının imzalanması amacıyla 29 Temmuz 1946 tarihinde Paris Barış Konferansı toplandı. Konferans; İngiltere, Fransa, ABD ve SSCB'nin yanı sıra Avustralya, Beyaz Rusya, Ukrayna, Çekoslovakya, Lehistan, Yugoslavya, Belçika, Brezilya, Kanada, Çin, Habeşistan, Yunanistan, Hindistan, Yeni Zelanda, Norveç, Felemenk, İtalya, Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Finlandiya gibi ülkeler katılmıştır.

Başkanlığını Fransa Dışişleri Bakanı George Bidault'un üstlendiği konferansta kabul edilmiş olan esaslara göre Müttefikler ile İtalya, Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Finlandiya ile ayrı ayrı olmak üzere 10 Şubat 1947'de barış antlaşmaları

²⁰⁴ UÇAROL, a.g.e., s.662-663

imzalanmış. Almanya, Avusturya ve Japonya ile yapılacak anlaşmalar sonraki tarihlere bırakılmıştır. Yapılan görüşmeler sırasında Sovyetler Birliği ile ABD ve İngiltere arasında çıkan tartışmalarda Beyaz Rusya, Ukrayna, Yugoslavya ve Polonya gibi Sovyet uydusu olan ülkeler Rusların tarafını tutmuşlardır. Görüşmeler sırasında meydana gelen gruplaşmalar neticesinde Avrupa ülkeleri Doğu (Ukrayna, Polonya, Beyaz Rusya, Macaristan, Çekoslovakya, Yugoslavya ve Bulgaristan) ve Batı Bloğu olmak üzere iki gruba ayrılmışlardır.

Mağlup ülkeler tazminat ödemek zorunda bırakılmış ve etkileri günümüze kadar gelmiş olan sınır değişiklikleri yapılmıştır. Bu değişikliklerin yarattığı sorunlar günümüzde de devam etmektedir.

1947 Martında Müttefik devletlerin Dışişleri Bakanları'nın nezdinde yapılan görüşmelerde yine Almanya sorunu ele alınmış, ancak yapılan toplantılardan bir sonuç alınamaması üzerine konferans 24 Nisan 1947'de sona ermiştir. Bu tarihten sonra müttefikler arasında yapılan görüşmelerin hepsi başarısızlıkla sonuçlanmış, bir anlaşma elde edilememiştir.

Görüldüğü gibi savaşın sona ermesinin ardından yapılan barış görüşmeleri başarıya ulaşamamış, kurulması planlanan barış ortamı sağlanamamıştır. Bunun en önemli nedeni yayılcı bir siyaset izlemeye başlayan Sovyetler Birliği ile diğer Avrupa devletleri arasında ortaya çıkan kutuplaşmadır. II.Dünya Savaşı'nın en kazançlı devleti olan Sovyetler Birliği, ABD'nin ardından dünyanın ikinci süper gücü haline gelmiştir. Bu iki ülke arasındaki zıtlıklar, dünyayı "Soğuk Savaş" olarak ad-

landırılan döneme sürükleyerek ülkeler arasındaki güven ve işbirliği duygularını yok etmiştir.

Birleşmiş Milletler'in (United Nations – UN) Kurulması

Önceden belirtildiği gibi, I.Dünya Savaşı bittikten sonra 1919 yılında kurulmuş olan Milletler Cemiyeti, uluslararası barışı ve işbirliğini korumak sorumluluklarını yerine getirmekte başarısız olmuş ve yeni bir dünya savaşının çıkmasını önleyememişti. Milyonlarca insanın ölümüyle sonuçlanan II.Dünya Savaşı'nın ardından tekrar aynı hüsrana yaşamak istemeyen Müttefik devletler, daha sağlam temellere dayanacak bir örgüt kurarak ülkeler arasındaki barış ve işbirliğinin sürdürülmesine karar verdiler.

Yalta Konferansı'nda yapılan görüşmelerde Roosevelt, Stalin ve Churchill uluslararası barış ve güvenliğin korunup sürdürülmesi görevini "Birleşmiş Milletler" olarak adlandırılan örgüte vermişlerdi. Ancak görüşmeler sırasında Güvenlik Konseyi'nde karar alma yöntemi üzerine anlaşmazlıklar ortaya çıktı. Bu sorun, beş büyük ülkeye yani ABD, İngiltere, SSCB, Fransa ve Çin'e veto hakkı vermek suretiyle çözüme kavuşturulmuştur. Bu beş ülke, yeni kurulan Birleşmiş Milletler'e 1942 yılında toplanmış olan yirmialtı ülkenin dışında, 1 Mart 1945 tarihine kadar Mihver devletlerine savaş ilan edecek tüm ülkelerin üye olabilme hakkı olduğunu bildirdi. Türkiye bu şarta uygun olarak 23 Şubat 1945'te Almanya ile Japonya'ya savaş ilan etmiştir.

Müttefiklerin şartını yerine getiren toplam 50 ülke 26 Haziran 1945'te "Birleşmiş Milletler Şartı" ya da "San Francisco Senedi" olarak adlandırılan Kurucu Senedi imzaladılar. Bu senet'in 24 Ekim 1945 tarihinde yürürlüğe girmesiyle 50 üyeden oluşan Birleşmiş Milletler kurulmuş oldu. İlk toplantısını Ocak 1946'da Londra'da gerçekleştiren Birleşmiş Milletler, merkezini sonradan New York'a taşımıştır. Birleşmiş Milletler'e zaman içinde bağımsız, barış taraftarı ve örgütün ilkelerini benimseyen ülkeler üye olmaya devam etmişlerdir. Söz konusu üyelikler bazı dönemlerde oldukça yoğun bir şekilde yaşanmıştır. Örneğin 1955 yılında, Doğu ile Batı bloklarının birbiriyle anlaşması üzerine tam 16 ülke bu örgüte üye olmuştur. 1960 yılında ise çoğu Afrika kıtasındaki ülkeler olmak üzere 17 ülke Birleşmiş Milletler'e katılmış, 1990 sonrasında Doğu Bloğu'nun yıkılmasından sonra ise bağımsızlıklarını elde eden 13 ülkenin örgüte üyelikleri kabul edilmiştir.²⁰⁵

Birleşmiş Milletler'de karmaşık ve çok geniş bir örgütlenme mekanizması mevcuttur. Sosyal ve ekonomik başta olmak üzere her türlü problemle ilgilenen bir birime sahiptir.

Birleşmiş Milletler'in Alt Kolları şunlardır:

- Genel Kurul, üye ülkelerin temsil edildiği kuruldur.
- Genel Sekreterlik, sorunların tespit edilmesini ve çözümlenmesini sağlar.
- Ekonomik ve Sosyal Konsey, ülkelerin ekonomik ve sosyal sorunlarını belirlemek ve onlara çözüm bulmakla yükümlüdür.

²⁰⁵ UÇAROL, a.g.e., s.624-628

- Adalet Divanı, savaş suçlularının yargılanması amacıyla kurulmuş olan kuruldur.

- Güvenlik Konseyi, sorunlu bölgelere askeri müdahalede bulunan kuruldur. Güvenlik Konseyi bir sorun kendisine getirilmediği takdirde, o soruna kendiliğinden müdahale edebilir, barışın tehdit edildiği durumlarda gerekli zorunlu tedbirleri alabilir. Ayrıca bir anlaşmazlığın çözümlenmesinde “arabuluculuk” da yapabilmektedir. Bu konseyde alınan kararlar bağlayıcı oldukları için, bunlara uyulması zorunludur. Konsey gerekli zamanlarda toplanmaya daima hazırdır.

Barışın sağlanması, uluslararası güvenliğin temin edilmesi, insan hakları ve demokrasinin varlığını sürdürmesi, çevre koşullarının korunması ve geliştirilmesi, hukuk düzeni ve adaletin sağlanması, ülkeler arasında dostça ilişkiler kurulması, ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi gibi amaçlarla kurulmuş olan Birleşmiş Milletler, bugün 192 üyeye sahip olan tam anlamıyla evrensel bir örgüt haline gelmiştir. Yine de bu örgütün üstlendiği görevleri yerine getiremediği ve başarısız faaliyetlerde bulunduğu düşüncesi bulunmaktadır. Bu eleştiriler, 1950’li yıllarda Kore ve Vietnam gibi savaşların çıkmasının önlenememesi, Avrupa’da görülen Bosna-Hersek gelişmesi, Kafkasya’daki Çeçen dramı, Ortadoğu’da yaşanan İsrail-Filistin ile Irak-İran mücadelesi, ABD’nin Irak’a girmesi, Afrika’da meydana gelen üzücü olaylarda örgütün bir varlık göstermemesinden kaynaklanmaktadır.

Birleşmiş Milletler’in kuruluşundan itibaren dünya çapında büyük bir savaş çıkmamış olsa da, bugün çok sayıda ülke birbiriyle mücadele etmektedir. Ülkeler arasında ekonomik bir denge sağlanamamıştır. Yoksulluk, açlık, çevre kirliliği, insan

hakları ihlalleri son safhadadır. Buna rağmen Birleşmiş Milletler, bu sorunların çözümüne dair hiçbir etkili çözüm getirememiştir. Bu başarısızlıklarda üye ülkelerin bazılarının belli ülkelere karşı taraflı davranmaları, görevleri ve sorumluluklarının büyüklüğüne karşı örgütün imkanlarının sınırlı olması, etkin üyeler arasında olan çıkar çatışmaları önemli rol oynamaktadır. Bunların yanı sıra, Birleşmiş Milletler'in herhangi bir anlaşmazlığa müdahale edebilmesi için, çatışan devletlerin örgüte başvurarak, onun olaya el koymasına izin vermesi zorunluluğunun bulunması bu örgütün faaliyetini kısıtlamaktadır. Filistin-İsrail anlaşmazlıklarında, İsrail'in Birleşmiş Milletler'in müdahalede bulunmasını kabul etmemesi bu duruma örnek teşkil eder.

Birleşmiş Milletler, günümüzde etkinliği hala tartışılmasına rağmen evrensel güvenlik alanına giren her konuda, neredeyse dünya devletlerin tamamının katılımıyla faaliyetlerine devam eden tek uluslararası örgütlenmedir. Tartışılabilir kimlik eksik yönleri olmakla birlikte Birleşmiş Milletler, 1945 yılından itibaren uluslararası sorunların görüşüldüğü ve yumuşatıldığı bir "platform" olmuştur. Bu görüşmeler "kaynayan kazana açılan delikler gibi" uluslararası sorunların şiddetini azaltmış, kimi yerlerde ortaya çıkan yerel anlaşmazlıkların çözümlenmesinde etkili olmuştur.²⁰⁶

²⁰⁶ SANDER, a.g.e., s.205

6. Bölüm

YALTA KONFERANSI'NIN TÜRK BASINI'NDAKİ YANSIMALARI

Yalta konferansı, Türk basınında büyük bir ilgiyle karşılanmış, Türk gazetele-
rinin neredeyse tamamı Ocak – Şubat 1945 tarihleri arasında yayımladıkları yazıları-
nın büyük bir bölümünü bu konferansa ayırmışlardır. Özellikle konferansın başladığı
4 Şubat 1945'den, sona erdiği 11 Şubat 1945'e kadar konferans sırasında meydana
gelen gelişmeler ve alınan kararlara ilişkin yorumlar günlük olarak aktarılmıştır.

Bu bölümde ele alacağımız konuyu Türk basınında yer aldığı şekilde üç baş-
lık altında inceleyeceğiz: Konferans öncesinde Yaşanan Gelişmeler, Konferans Sıra-
sında Yaşanan Gelişmeler ve Konferans Sonrasında Yaşanan Gelişmeler.

1- Konferans Öncesinde Yaşanan Gelişmeler

Türk basınında yer alan haberlere göre, Başkan Roosevelt, Başbakan Churc-
hill ve Marşel Stalin, Yalta Konferansı'nın yeri ve tarihi hususunda tamamen uz-
laşmışlardır.

8 Ocak 1945 tarihli Akşam gazetesinde, Üç Büyükler'in liderlerinin bir araya
geldiklerinde görüşecekleri ilk konunun, General De Gaulle'ü konferansa davet
edip etmeyecekleri olduğu belirtilmişti. Bu suretle, Üçler Toplantısı'nın Dörtler Kon-
feransı'na dönüşmesi de muhtemeldir.

Ocak ayının 2. haftasından itibaren Başkan Roosevelt'in ayın 20'sinden sonra Washington'dan ayrılacağı haberleri gelmeye başladı. Konferansın nerede yapılacağı hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte, Stalin'in Moskova ile sıkı irtibatını bozmamak istemesi nedeniyle, Yalta Konferansı büyük bir ihtimalle Tahran'da yapılacaktır. Konferansta, Polonya sorununun dışında, ön planda olan ve son günlerin en önemli meselesi haline gelen Balkanlar ve Yunanistan konularının da görüşüleceği sanılmaktadır.

Churchill, 18 Ocak 1945'de Londra'da verdiği nutukta, Akdeniz'de ağır rolü üstlenmek piyangosunun İngilizlere düştüğünü belirttikten sonra şunları söylemiştir: “İtalya savaş sırasında büyük bir hasara uğramıştır. Ülke birçok siyasi ve ekonomik sorunlarla boğuşmaktadır. Avrupa'da ya da başka bir yerde İtalya ile ortaklık yapmamızı gerektirecek herhangi bir siyasi planımız yoktur. Bu devletin desteğini gerektirecek bir planımız olmadığı için İtalya'ya İspanya'dan daha fazla muhtaç değiliz. Her istenmeyen durumdan doğan şikayetlerin bizim omuzlarımıza yüklenmemesine dikkat etmeliyiz. Almanya'dan kurtarılan ülkelerdeki temel prensibimiz, tamamen halkın iradesine dayalı olarak yapılacak engelsiz seçimler sonucunda ulusal hükümetlerin kurulmasına çalışmaktır. Milletlerin, kendi gelecekleri hakkında hiçbir korkuya kapılmadan karar verebilme olanağına sahip olmalarını sağlayacağız. İtalya, Yugoslavya ve Yunanistan ile ilgili siyasetimiz budur.”²⁰⁷

Konuşması sırasında Yugoslavya'ya değinen Churchill, Maraşel Tito ile sıkı bir dostluk içinde olduklarını bildirdikten sonra, söz konusu ülkede ortak bir politika

²⁰⁷ **Akşam**, “Churchill'in Dünkü Mühim Nutku”, 19 Ocak 1945

izlemek hususunda Stalin'le anlaştıklarını, bu konuda aldıkları kararları Roosevelt'le sürekli olarak paylaştıklarını, konu hakkında birkaç gün içinde bir karar verileceğini söylemiştir.

Nutkunda Yunanistan hakkında da bir şeyler söyleyen Churchill, İngiltere'nin Yunanistan'da gayet basit bir politika yürüttüğünü, bu politikanın; ülkede istikrarlı bir hükümetin kurulmasına yardım etmek, adil bir genel seçim yapılincaya kadar kanunların ve asayişin korunması ve imkan bulur bulmaz Yunan topraklarından çekilmek esaslarına dayandığını ifade etmiştir.

Başbakan, batı cephesindeki Alman saldırılarının savaşı uzatmayacağını, aksine kısaltacağını ileri sürdükten sonra, Almanların çok ağır kayıplar verdiklerini, kendilerini bekleyen akibetten kurtulamayacaklarını, uğradıkları kayıpların acısını çok çeceklerini ve şimdi özellikle Sovyet saldırısının da Almanların içinde buldukları zor durumun koşullarını daha da arttıracığını belirtmiştir. Savaşın yükü tüm ağırlığıyla İngiltere'nin üzerindedir. Askeri zaferin yakın bir tarihte gerçekleşmeyeceği ve pahalıya mal olacağı doğru olabilir. Ancak artık Üç Büyükler'in galibiyet kazanacağına dair bir şüphe kalmamıştır. Daha zafer elde edilmeden başlayan anlaşmazlıklara boyun eğmemek gerekir. Kayıtsız ve şartsız teslimiyet ilkesinden vazgeçilmemelidir. Zira kayıtsız şartsız bir teslimiyet esasına dayanan bir barış Almanya ile Japonya'yı kendilerini bekleyen çekişmeden kurtaracaktır. Bu savaştan diğer müttefiklerine göre daha fakirleşmiş ve daha kötü bir biçimde çıkan İngiltere ne petrol kuyuları, ne de toprak istemektedir. İngiliz halkı savaş boyunca elinde ne varsa ver-

miştir. Buna karşılık olarak sadece kendilerine borçlu olunan saygı ve vaatleri istemektedir.²⁰⁸

Konferansın toplanmasına bir hafta kala, Türk gazetelerinde Konferansın İtalya’da yapılacağına dair bir haber çıkmıştır. Bu tahmin, üç temel sebebe dayanmaktadır: Öncelikle, Üç Büyükler İtalya’da buluşurlarsa Londra ile Moskova’dan gelecek olan uçaklar neredeyse birbirine eşit bir mesafe katedeceklerdir. Stalin, İtalya’ya gitmekle, saldırıyı yöneten generallerinden uzak kalmayacaktır. Son olarak İtalya güvenlik açısından böyle önemli bir görüşme için o günün koşullarına göre en uygun yerlerden biridir.

25 Ocak 1945’de Cumhuriyet gazetesi “Üçler Konferansı’nda neler konuşulacak?” başlıklı yazısında konferansa büyük bir ayırmıştır. Cumhuriyet gazetesine göre, bu toplantının en önemli amacı, Kurtarılan ülkeler ile Alman uydusu olan devletlerin, özellikle Üç Büyükler’in, yenilgi sonrasında Almanya’ya karşı ortak bir siyaset izlemelerini sağlamaktır. Dumbarton Oaks’da hazırlanmış olan Dünya Güvenlik Örgütü tasarısı da konuşulacak olan konular arasındadır. Alınan haberlere göre, Roosevelt ile birlikte konferansa katılacak olan uzmanların sayısı o tarihe kadar görülmemiş bir çoğunluktadır. Bu, göz önünde bulundurularak, Tahran Konferansı’nda ele alınmayan pek çok meselenin, ileriki günlerde yapılacak olan konferansta görüşülmesi ve belki de bir çözüme ulaştırılması mümkündür.

²⁰⁸ **Akşam**, “Churchill’in Dünkü Mühim Nutku”, 19 Ocak 1945

Alman meselesi, ilk defa doğrudan doğruya ve ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

Yine aynı tarihli Cumhuriyet gazetesine göre; İran Şahı, Üç Büyükler Konferansının İran'da yapılmasından ve üç büyük lideri ülkelerinde ağırlamaktan büyük bir onur duyacaklarını, Sâdâbât Sarayı dahil olmak üzere İran'daki tüm sarayların kendilerinin emirlerine sunulacağını bildirmiştir. Üç Büyükler, Şah'ın bu davetine henüz bir cevap vermemiş olmasına rağmen, toplantının İran'da yapılması ihtimaline karşılık saraylarda hazırlıklar yapılmaktadır.

Avrupa'nın geleceğinin kesin olarak belirleneceği günler artık yakındır. Almanya, artık son saatlerini beklemektedir. Şu anda, Alman cephesini büyük ölçüde çökerten ve Alman topraklarında ilerleyen ordu Sovyet ordusudur. Almanya'nın mağlubiyetinin an meselesi olduğu bu günlerde insanın aklına çeşitli sorular gelmektedir: Almanya nasıl yıkılacak ve kime teslim edilecek? Daha açık bir şekilde sormak gerekirse, Almanya yıkıldığı zaman ülkedeki iç durum nasıl bir vaziyet alacak? Yakında toplanması beklenen Üçler Konferansı'nın, bu sorunlara cevap bulacağından kuşku yoktur. Sovyet ordusu başkent Berlin'i geçip, Orta Almanya'yı, Avusturya'yı ve hatta Bavyera'yı ele geçirse, Tahran Konferansı'nda kararlaştırılan Almanya'yı çeşitli bölgelere ayırma planında değişiklikler yapılması acaba gerekecek midir? Büyük ihtimalle ileriki günlerde yapılacak olan Üçler Toplantısı, şimdiye kadar yapılanların en önemlisi olmaya adaydır. Bununla birlikte, bugünden konferans tarihine ka-

dar gelişecek olaylar, toplantıda alınacak olan kararlar üzerinde büyük ölçüde etkili olacaktır.²⁰⁹

Prof.Dr.Yavuz ABADAN, 28 Ocak tarihli yazısında; tüm cephelerde, özellikle de doğuda savaşın kesin bir sonuçla sona ereceği o tarihlerde, yapılacak olan Üçler Konferansı'nın, dünyanın her tarafında her zamankinden daha çok ilgi ve merak uyandırmasının çok kolay anlaşılır olduğunu söylemiştir. Bu sefer yapılacak olan toplantının savaşı bitirme, gelecekte kurulacak olan barış ve güvenliğin esaslarını belirleme gibi bakımlardan büyük bir önem taşıdığı ortadadır. Bu sefer Fransa'nın da görüşmelere katılacağı hakkındaki haber ve tahminler gerçekleşmediğinden, yeni konferans da Üç Büyükler arasında gerçekleştirilecektir. Bu kanlı savaşta, en ağır yükü taşıyarak zafere ulaşan Üç Büyükler'in, savaşın bitişine kadar kararları almaları adil olduğu kadar gerçekçidir de. Tahran Konferansı'nda kararlaştırılmış olan askerî planlar, tam bir işbirliği halinde uygulandığı için, bu başarılar elde edilmiştir. Üçler Konferansı'nın asıl siyasi amacı, yenilgiden sonra izlenecek siyaset üzerinde Üç Büyükler'in tam bir fikir ve işbirliğinde bulunmalarını temin etmektir. Savaş bitinceye kadar Almanya'ya karşı izlenecek siyasette hiçbir tereddüte yer yoktur. Başbakan Churchill de bunu açıkça ortaya koymuştur: Düşman kayıtsız ve şartsız olarak teslim oluncaya kadar savaş devam edecektir.²¹⁰

Cumhuriyet gazetesi, 28 Ocak 1945 tarihli yayınında, Üçler Konferansı'nda görüşülecek olan konuların üç bölüme ayrılmasının gerektiğini yazmıştır. Churchill, Roosevelt ve Stalin arasında yapılacak olan konferansta özellikle askerî konular gö-

²⁰⁹ Nadir Nadi, "Üçler Konferansı ve Birkaç Mesele", **Cumhuriyet**, 27 Ocak 1945

²¹⁰ Yavuz ABADAN, "Üçler Konferansı", **Cumhuriyet**, 28 Ocak 1945

rüşülecektir. Bu karar, savaşın Avrupa’da aldığı vaziyet göz önünde bulundurularak alınmıştır. En önemli mesele, son saldırının hazırlanması olacaktır. Aynı zamanda Roosevelt ile Churchill’in batı cephesindeki son durumu hakkında Ruslarda bulunan bazı endişeleri yatıştırmak fırsatını kaçırmayacakları da tahmin edilmektedir. Stalin ve askeri danışmanları, batı cephesinde mevcut olan koşulları ve gelişmeleri bilmelelerine rağmen, batı cephesinde önemsemeye değecek güçte bir Alman kuvveti olmadığına inanmaktadırlar. Bu düşünceden, müttefiklerin bir an evvel bir saldırıya geçmelerini gerektirecek bir sebep bulunmadığı sonucu çıkmaktadır. Batı cephesinde, Alman direnişine son verecek bir saldırıya henüz başlanmamış olması, Sovyet kamuyunda bir hayalkırıklığı yaratabilir.

Balkanlar ve İtalya’yla alakalı konuların tekrar görüşülmesi pek olanaklı görünmemektedir. Genel görüşe göre, bu meseleler daha önceki toplantılarda ele alınıp çözümlenmişti. O halde bu konuları tekrar incelemek yararlı olmayacaktır.

Üç Büyükler arasında çözümü en güç olan sorunlar üç tanedir: Polonya meselesi, Avusturya meselesi ve İran meselesi.

Polonya sorununun çözümleneceğine dair bir belirti bulunmamaktadır. Sovyet hükümetinin Polonya, Yugoslavya ve Balkanlar’da genel seçimlerin yapılmasını kontrol altında bulunduracak olan bir Uluslararası Komisyon’un kurulması önerisine olumlu yaklaşması beklenmemektedir.

Avusturya konusu da karışık bir hâl almıştır. Önceden, Avusturya'daki askeri ve sivil yönetimin İngiltere ile ABD'ye bırakılmasına karar verilmişti. Bu karar doğrultusunda Avusturya kurtarılınca faaliyete geçecek büyük bir İngiliz-Amerikan teşkilatı hazırlandı. Fakat, şimdi Kızıl Ordu'nun Avusturya'ya müttefiklerden önce girmesi muhtemel olduğuna göre, ülkede bir sivil yönetimin kurulması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. O halde, Rusların, İngiliz-Amerikan teşkilatını göz ardı ederek Avusturya'da kendi idare tarzlarına benzer bir yöntem kurmaları mümkün olabilir.

Observer gazetesine göre; Üç Büyükler'in yapacakları konferans öncesinde, gelişmeler her geçen gün değişmekte ve çoğalmaktadır. Cephelerde meydana gelen olaylar, Almanya'yla ilgili yeni sorunlar doğurmaktadır. Öyle ki, Polonya ile Yugoslavya meseleleri ikinci plana atılmıştır.²¹¹

30 Ocak tarihinde Londra'daki Daily Mail gazetesi, Birleşik Amerika'nın Dışişleri Bakanı E.Stettinius'un Washington'da olmadığını, üç büyük liderin buluşmaları için hazırlıklar yapmak üzere Londra'ya gideceğini yazmıştır. Yakın bir tarihte gerçekleştirilecek olan konferans, Alman mağlubiyetinden önce yapılacak olan sonucu toplantı olma niteliğine sahiptir.²¹²

Müttefiklerin artık zafere doğru gittikleri aşıkardır. Üç büyük lider arasındaki uyum ve işbirliği, en kesin sonucu elde edecek kadar sağlamdır. Ancak iş, Kurtarılan memleketlerde uygulanacak yönetime gelince değişiklik göstermeye başlamakta ve görüş farklılıkları oluşmaktadır. Bunun böyle olması, gayet doğaldır. ABD, Kurtarı-

²¹¹ **Akşam**, "Üçler Konferansı", 29 Ocak 1945

²¹² **Akşam**, "Üçler Konferansı", 31 Ocak 1945

lan ülkelerin işlerine müdahale etmemek ve onların diledikleri gibi hareket etmeleri taraftarıdır. Bu nedenle ABD, hem Yunanistan, hem de Yugoslavya’da yaşanan sorunlardan rahatsız olmuş ve bu ülkelerin istedikleri gibi hareket etmelerinin gerekli olduğu hususunda ısrarcı davranmıştır. Bu konuda İngiltere ile Sovyetler Birliği’nin de ABD ile aynı fikirde olup olmadıkları, yapılacak olan Üçler Konferansı’nda açığa çıkacaktır. Ancak bu konunun müttefikler arasında bir uzlaşmazlığa neden olacağı düşünülmemelidir. Dünyanın gördüğü en büyük savaşı birlikte kazanmak için her türlü fedakarlığı göze alan ve ortaklaşa her cephede mücadele eden Üç Büyükler’in, bu sorunun üstesinden de el birliğiyle gelecekleri muhtemeldir. Müttefiklerin Avrupa’da savaşı bitirmeleriyle, II.Dünya Savaşı sona ermeyeceği için, Üç Büyükler Avrupa’yla ilgili sorunları şimdiden çözümlenmek istemektedirler. Çünkü ancak bunu yaptıkları takdirde tüm dikkatlerini gönül rahatlığıyla Uzakdoğu’daki savaşa yönelebilirler. Uzakdoğu’daki gidişata göre Üç Büyükler’in bu bölgedeki menfaatleri de ortak bir mahiyet aldığı için, yakın bir tarihte Müttefikler’in bu cephede de işbirliği yapmaları ihtimali kuvvetle muhtemeldir. Bu da bu Üçler Konferansı’nı başarılı bir şekilde sonuçlandırmalarına yardım edecek sebeplerden biridir. Yeni Üçler Konferansı, yeni dünya düzenini kuracağı için, şimdiye kadar yapılan bu çeşit toplantıların en önemlisidir ve bu nedenle doğu cephesine dikilen gözler, yavaş yavaş bu konferansa dönmektedir.²¹³

1 Şubat 1945 tarihli Akşam gazetesi, Üçler Konferansı’nın toplanmış olduğunu sanıldığını yazmıştır. Churchill ile İngiltere Dışişleri Bakanı Eden, Londra’da bulunmamaktadırlar. ABD Dışişleri Bakanı E.Stettinius ile Roosevelt’in yardımcısı

²¹³ Ömer Rıza DOĞRUL, “Üçler Konferansı ve Dünya Nizamı”, **Cumhuriyet**, 31 Ocak 1945

Hopkins de İtalya’da iki gün kaldıktan sonra, oradan ayrılmışlardır. Bu gelişmelerden önce Sovyetler Birliği’nin Washington büyükelçisi Gromyko ile Londra büyükelçisi M.Gusev’in Moskova’ya gittikleri bildirilmişti. Tüm bunlardan, Üç Büyükler Konferansı’nın Moskova’da başlamış olduğu sonucu çıkmaktadır.

Roma’da 31 Ocakta bir demeç veren Hopkins, Avrupa’nın geleceğine ilişkin çözümlenmesi gereken pek çok sorunun olduğunu, müttefikler arasında hiçbir anlaşmazlığın bulunmadığı konulardan birinin de savaş sona erdikten sonra Almanya’ya karşı izlenecek tutum olduğunu, savaş sonrası konularının çözümlenmesi hususunda Üç Büyükler arasındaki işbirliğinden şüphe edilmemesi gerektiğini, İngiltere ile ABD’nin tüm kuvvetlerini Uzakdoğu cephesine aktardıktan sonra, Ruslardan yardım istemek gibi bir düşüncelerinin olmadığını, ABD’nin savaş siyaseti konuları hakkındaki düşüncelerinde bazı değişiklikler olduğunu ve tüm siyasi güçlüklerin savaş bitmeden önce sona erdirilmesi gerektiğini düşündüklerini açıklamıştır.²¹⁴

Bu arada Churchill ile Eden’in yokluklarında, Avam Kamarası’nda, hiç beklenmedik bir sırada dış politikayla alakalı görüşmeler yapılmıştır. Avam Kamarası’nda bulunan pek çok kişi, Atlantik Beyannamesi’nin gereksizliğini, şu anda ele alınan pek çok Avrupa sorununun gidişatını, özellikle savaştan sonra yapılacak sınır değişikliğini ve nüfuz bölgelerindeki halkın mübadele edilmesini eleştirmiştir.²¹⁵

2 Şubat 1945’e gelindiğinde Türk basınında ve dünyanın her yerinde, Üçler Konferansı’nın nerede yapılacağına ilişkin esrar perdesi ortadan kalkmıştır. Dış kay-

²¹⁴ **Akşam**, “Üçler Konferansı”, 1 Şubat 1945

²¹⁵ **Cumhuriyet**, “Üçler Konferansı”, 1 Şubat 1945

naklardan elde edilen, ancak henüz onaylanmamış bulunan haberlere göre konferans, Kırım kıyısında bulunan “Yalta” şehrinde toplanmıştır. Birkaç güne kadar resmi kaynaklardan gelece olan bilgiler doğrultusunda bu bilgi teyit edilecektir.

Alman basınında ise Üç Büyükler’in Romanya’nın Köstence şehrinde bir araya geldiklerine dair haberler ortaya çıkmıştır.

3 Şubat 1945’te ABD’de yayımlanan tüm gazeteler ilk sayfalarında Londra ile Kahire’den gelen haberlere yer vermişlerdir. Bu haberlere göre, Üç Büyükler Konferansı başlamış bulunmaktadır. Kızıl Ordu’nun hızlı ilerleyişi, tüm konferansın gidişatını değiştirmiştir. Polonya sınırları ve Polonya sorunu konferansın başlıca konusunu oluşturacaktır. Fakat alınan haberlere göre, toplantı bir barış görüşmesi olacaktır. Görüşmeler sırasında, Almanya’yı kimin temsil edeceği ve Almanya’nın işgali için ne gibi hazırlıklar yapılacağı üzerine karar alınacaktır. Büyük bir ihtimalle, Üç Büyükler, konferans başladıktan birkaç saat sonra, Almanlara, teslim olmalarını teşvik edecek bir ortak demeç yayımlayacaklardır. Yunanistan ve Yugoslavya konuları da görüşülecektir. Bu görüşmeler sırasında Roosevelt, ABD’nin Avrupa ülkelerine ait sorunların çözülmesi konusuna aktif bir şekilde katılmak arzusunda olduğunu bildirecektir. Almanya’nın yeni bir savaşa neden olmasına engel olmak amacıyla yeni planların yapılması konusu da konferansın gündemindeki meselelerden biridir. Üç büyük lider, Almanya gibi Avusturya’nın da işgal edilmesini düşünmektedirler. Üç Büyükler’in her biri, Viyana’nın yönetimine katılacaklardır.

2) Konferans Sırasında Yaşanan Gelişmeler

Yalta Konferansı başladığı sıralarda ABD Eski Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Mr.Sumner Welles'in radyoda Amerikan ulusuna hitaben yaptığı konuşma, Türk basınında yer almıştır.

Wells, konuşmasında, Amerikan halkının Uluslararası Güvenlik Örgütü'nün bir an evvel kurulmasını istemekte haklı olduğunu ifade ettikten sonra, söz konusu örgütün kurulması işinin her geçen gün biraz daha gerekli olduğunu, çünkü dünyanın geleceğinin, o sıralarda belli olacağını söylemiş ve canları pahasına mücadele ederek zaferin kazanılmasına katkıda bulunan Amerikan halkına teşekkür etmiştir.

Genel kaniya göre, üç lider, en azından gündemlerinde bulunan bazı konuları görüşmeden herhangi bir bildiri yayımlamayacaklardır. Büyük bir ihtimalle Üç Büyükler, tüm cephelerdeki komutanlarla irtibatlarını sürdürmektedirler. Washington'daki kanaat ise, Yalta Konferansı'nın Avrupa'daki ilk barış görüşmesi niteliğinde olacaktır. Sunday Express gazetesine göre, üç lider Almanya'ya ağır koşullar içerecek bir barış önerisinde bulunmak konusunda hemfikirdirler; ayrıca Almanya'nın askerî bakımdan olduğu gibi ekonomik bakımdan da silahsızlandırılmasının gerekliliği üzerinde uzlaşmış bulunmaktadır.

Dünyanın geleceğini şekillendirecek olan üç büyük liderin tüm sorunları kendi aralarında gizlice konuşup, yine gizli bir şekilde karar vermeleri gerek Türk basınında gerekse, diğer ülkelerin basınlarında eleştirilere neden olmuştur. ABD ve İngil-

tere gazeteleri, savaşın son dönemine yaklaşıldığı tarihlerde barış meselelerinin artık açık konuşulması ve üç devlet adamı arasında bir sır olarak kalmaması gerektiğini yazmaya başlamışlardır. Hatta, savaş bittikten sonra kurulması planlanan Uluslararası Barış ve Güvenlik Örgütü'nün acilen toplanıp çalışmaya başlamasını isteyenler de olmuştur. Bu istekler doğrultusunda, bu defa toplanan Üçler Konferansı'nın biraz daha açık bir ortamda gerçekleşmesi umulurken, aksine bu toplantı diğerlerinden daha kalın bir esrar perdesine bürünmüştür.²¹⁶

Çeşitli kaynaklara göre, Stalin, Roosevelt ve Churchill'in yaptıkları görüşme birkaç gündür devam ediyordu. Ancak toplantı yeri gizli tutulduğu gibi, konferansın gerçekten de başlayıp başlamadığına dair hiçbir resmî kaynaktan henüz bir açıklama gelmemiştir. Tek somut haber, Churchill ile Dışişleri Bakanı Eden'in bir haftadır Londra'da bulunmadıklarıydı. Stalin'in petrol konusunda sorunlar yaşadığı için İran şahının davetini kabul edip, Tahran'a gitmeyeceği tahmin edilmekte, bu durumda ise konferansın Kırım veya Köstence'de toplanmış olabileceğine dair söylentiler yayılmaktadır. Devlet adamlarının güvenliklerini sağlamak amacıyla bu gibi toplantıların yerleri ve zamanlarının önceden açıklanmaması doğal sayılmaktadır. Ancak toplantı başladığı halde, halen ilan edilmemesi tüm dünyada büyük bir merak ve şüphe uandırmıştır. Üç Büyükler'in sahiden bir araya gelip gelmedikleri hala bir muammadır. Çünkü bu doğrultuda gelen bilgilerin hiçbiri resmi olarak onaylanmamıştır. Toplantının bu derece gizli tutulmasının, Konferansın yapıldığını açıklamak için önemli bir iki sorunda uzlaşmaya varılmasını beklemek isteğinden kaynaklanabileceği düşünülmüştür.

²¹⁶ **Aksam**, "Üçler Konferansı Eğer Toplandıysa Niçin Bu Derece Gizli Tutuluyor?", 6 Şubat 1945

Tüm dünya basını, yapılmakta olduğu düşünölen Üçler Konferansı'nın barıştan önce yapılan son toplantı olduğunu bildirmişdir. Konferans sırasında artık, öncekilerde olduğu gibi askeri sorunlar ya da stratejiler değil, siyasi konular ve savaş sonrasında oluşacak yeni dünya düzeni konuları görüşölecektir. Çünkü müttefik orduları cephelerde tam bir işbirliği içinde, yapılacak olan son saldırıya başlamış bulunuyorlardı. Kızıl Ordu, neredeyse Berlin'e ulaşmak üzereydi. Bu durumda artık, Almanya'ya karşı nasıl bir tutum izleneceğini ve ne gibi şartlar sunulacağını belirlemek zamanı gelmişti. Kurtarılan veya Alman işgalinden kurtarılacak olan ölkelerde kurulacak olan yeni yönetimler hakkında da bir karara varılması gerekiyordu. En önemli konu ise, savaştan sonra dünyanın alacağı vaziyetti. Artık yeni bir dönemin başlayacağı aşıkardı ve bu düzenin hangi esaslar üzerine kurulacağı ve bu düzen içinde yer alacak olan ölkeler arasındaki güçler dengesinin nasıl şekilleneceği şimdiden açıklığa kavuşturulmalıydı. Elbette, tüm bu hususlar üzerinde görüşölürken Üç Büyükler arasında savaş boyunca varlığını sürdüren işbirliği korunmalı ve herhangi bir anlaşmazlığa fırsat vermeden tam bir uzlaşma elde edilmeliydi. Zaten tüm dünyanın Üç Büyükler'den beklediği de buydu. Savaşın bitmesine az bir zaman kala gerçekleştirilen Üçler Konferansı, bir takım kararlara varmak sorumluluğunu taşıyordu. Önemi ve muhtemelen gizliliği de bundan ileri gelmekteydi.

6 Şubatda Londra'dan gelen habere göre; üç büyük lider Karadeniz'de, Stalin'in doğduğu Gürcistan'ın 30 km. kuzeyinde bulunan Sochi şehrinde bir araya gelmiştir. Birleşik Amerika gazeteleri ise bu haberi yalanlayarak şu açıklamayı yapmışlardır: "ABD'nin Almanya ile ilgili planları hazırda; ancak Almanlar tarafından herhangi bir engellemeye maruz kalmamaları için henüz yayımlanmadılar. Roosevelt,

küçük ülkelerin kendi iradelerini yansıtacak bir yönetime sahip olmalarına önem vermektedir. Özellikle bazı tarım ülkeleri için alınacak olan ziraî önlemlerin, siyasi önlemlerden daha mühim olacağını düşünmektedir. Başkan, bir ülkenin tek taraflı olarak yapacağı bir hareketi engellemek konusunda kararlıdır. Bu nedenle, savaştan sonra İngiltere tarafından Yugoslav ordusunu talim ettirmek üzere yapılacak olan girişim tarafımızca kabul edilmeyecektir. Birleşik Devletler, Rusya'dan, kurtarılmış ülkelerdeki komünist hükümetleri desteklememesini isteyecektir.”²¹⁷

Ömer Rıza DOĞRUL, 7 Şubat 1945 tarihli yazısında, Üçler Konferansı'nın savaşın en önemli evresinde toplandığını belirttikten sonra, Berlin'in kaybedilmesinin Almanlar için savaşı tamamen kaybettiklerini gösterecek en önemli olay olacağını ifade etmiştir. Bunun nedeni Berlin'in Almanya'nın bütünlüğünü ve birliğini temsil eden merkez olmasının yanında, ülkenin siyasî ve ekonomik yaşamına hakim bir durumda bulunması olup, onun kaybedilmesiyle birlikte Almanya savaş güçlerini bütünüyle kaybedecekler, üstelik Alman halkının beslenmesi adeta imkansız bir hale gelecektir. Üç Büyükler'in böyle önemli bir zamanda bir araya gelmeleri, öncelikle savaşı bir an önce sonlandırmak ve Avrupa'nın geleceğini belirleyecek kararlar almak amacına dayanmaktadır. Başarılması gereken iş büyüklüğü göz önünde bulundurulursa, görüşmelerin uzun bir süre devam edeceği ve belki de uzayacağı tahmin edilebilir. Fransa, görüşmelere davet edilmemiştir. Bunun sebebi, Üç Büyükler'in Fransa'yı kurtarılmış ülkelerden biri olarak görmeleridir. Yine de, müttefikler Fransa'yı büyük bir devlet olarak saydıklarını göstermek için bu ülkeyi Londra'daki Danışma Komisyonu'na dahil ettiler. Ancak Fransa, henüz tam olarak silahlanmamış,

²¹⁷ **Aksam**, “Üçler Konferansı Kafkas'ta Toplandı”, 7 Şubat 1945

savaşın neden olduğu hasarları telafi edememiştir. Bu durumda, Fransızlar bir nevi Üç Büyükler'in inisiyatifine bağlıdır. Sorunların büyük ve karışık oldukları muhakkaktır; fakat müttefikler arasında işbirliği karşılıklarına çıkacak olan her türlü engeli aşacak kadar sağlamdır. Üç Büyükler'in, bu seferki toplantıları, 1943'deki Tahran Konferansı'nı tamamlayacaktır. Tahran'da saldırıya karar veren müttefikler, aldıkları bu kararı uygulamışlar ve başarılı olarak savaşı son evresine getirmişlerdir. Sırada barışın kurulmasını sağlayacak kararların alınması vardır. Müttefikler başarılı oldukları takdirde bir devir sona erecek ve herkesin gönüllü olduğu yeni bir devir açılacaktır.²¹⁸

7 Şubat 1945'te İngiliz İstihbarat Bakanlığı'nın yayımlamış olduğu bildiriye göre; Birleşik Amerika Başkanı Roosevelt ile Sovyetler Birliği ve İngiltere Başbakanları, yanlarında Genelkurmay Başkanları, Dışişleri Bakanları ve müsteşarlarıyla birlikte Karadeniz bölgesinde bulunan bir yerde biraraya gelmişlerdir. Amaçları, ortak düşmanın yenilgisini çabuklaştıracak planlar hazırlamak ve kalıcı bir barışın temellerini atmaktır. Görüşmeler kesintisiz bir biçimde sürmektedir. Konferansta öncelikle askeri konular ele alınmış olup, Avrupa'da bulunan tüm cephelerdeki mevcut durum incelenmiştir. Hitler'in Almanlarına karşı yürütülen savaşın son evresindeki askeri faaliyetler üzerinde kesin bir uzlaşmaya varılmıştır. Üç ülkenin Genelkurmay Başkanları, kararlaştırılan doğrultuda, son planları hazırlamaktadırlar. Kalıcı bir barışın sağlanmasına yönelik konuların görüşülmesine de başlanmıştır. Şu anda Almanya'nın işgal edilmesi ve denetimi, Kurtarılmış ülkelerin geleceği, barışın ve

²¹⁸ **Akşam**, "Üçler Konferansı Kafkasta Toplandı", 7 Şubat 1945

güvenliğin korunması için uluslararası bir örgütün mümkün olan en erken tarihte kurulması gibi konular görüşülmektedir.²¹⁹

A.Şükrü Esmer 4 Şubat 1945 tarihli yazısında, Yalta Konferansı'nın, II.Dünya Savaşı'nın Birleşmiş Milletler tarafından kazanılması en büyük rolü oynayan üç lider, Roosevelt, Churchill ve Stalin arasında yapılmakta olan ikinci tarihi toplantı olduğunu belirttikten sonra şöyle demiştir: "Tahran'da yapılmış olan birinci toplantıda Almanya'nın en kısa sürede yenilmesi için gerekli olan askeri tedbirlerin alınmasına karar verilmişti. Bu kararların ne kadar isabetli olduğu, neticeleriyle belli olmuştur. Tahran'da askerlik konuları ön planda olmuş, politik meselelerin ise ele alınmadığı söylenemezse de, bunlar hakkında sadece bazı temel kararlar alınmıştır. Barışı kazanmak savaşı kazanmaktan daha zordur. Tarihin en büyük savaşını kazananak kadar büyük olduklarını kanıtlamış olan üç liderden dünyanın beklediği, barışı kazanacak derecede büyük olduklarını da ispat etmeleridir. Tarihin bir dönüm noktasında bulunuyoruz. Dünyayı iyiye de kötüye de götürecektir olan yol, bugün toplanmış olan üç adam tarafından verilecek kararların isabetinde ya da isabetsizliğindedir. Her üçünün de omuzları üzerinde taşımakta oldukları bu sorumluluğun ağırlığını, anlamakta olduklarından şüphe etmek için ortada bir sebep yoktur. Kısa vadeli kazançlar ancak küçük çaptaki politika adamlarının ilgisini çeker. Büyük devlet adamlarının görevi, her türlü hırstan, dar düşünce ve küçük duygudan uzak kalarak uzun vadeli barışı kurmaktır. Toplanmakta olan üç liderin de bu çapta devlet adamları oldukları bilindiği içindir ki, görüşmelerden insanlık için hayırlı sonuçlar doğacağını ummak, yersiz bir iyimserlik sayılmamalıdır."²²⁰

²¹⁹ **Ulus**, "Üçler Konferansına Dair Tebliğ", 8 Şubat 1945

²²⁰ A.Ş. Esmer "Üçler'in Toplantısı", **Ulus**, 4 Şubat 1945

Konferansın bitmesine kısa bir süre kala, görüşmelerin uzunca bir süre daha süreceğine dair haberler çıkmıştır. Haberlere göre, Sovyet birliklerinin Almanya'daki saldırılarını sürdürdükleri sırada, Stalin'in Moskova ve cephedeki ordularıyla temasını kaybetmemesi için, Roosevelt ile Churchill Karadeniz'deki Rus topraklarına gitmişlerdir. Konferansın toplandığı şehre gazetecilerin alınması yasaklanmıştı. Toplantı bittikten sonra bir bildiri yayımlanacağı için, konferans sonrasında da gazetecilerle görüşmeler yapılması pek umulmuyordu. Görülecek olan konular arasındaki Alman sorununun fazla zaman kaybetmeden ve kolaylıkla çözümleneceği düşünülüyordu. Çünkü bu konuda üç büyük liderin tutumları kesindi (kayıtsız şartsız teslimiyet) ve bu konu üzerindeki önceki görüşmelerinde uzlaşmaya varmayı başarmışlardı. Konferans sırasında Alman halkına yönelik bir demeç verilmesi bekleniyordu. Bu hareket yapıldığı takdirde Alman halkının artık yenilgiyi kabullenecekleri ve zorluk çıkarmadan itaat edeceklerine inanılıyordu. Genel görüşe göre Almanya ve Berlin, ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği tarafından üç bölgeye ayrılacaktı. Ayrıca Fransa'nın da bir Alman işgal bölgesi talep edeceği ve müttefiklerin bu teklife sıcak bakacakları öngörülüyordu. Özellikle ABD ve İngiltere, Fransızların da bir Alman işgal bölgesine sahip olması gerektiğini düşünüyordu.

Üç Büyükler bilinmeyen bir yerde görüşmelerine başladıkları sırada, Fransa adına General De Gaulle de radyodan bir demeçte bulunmuştur. Herkesin bildiği gibi, Fransa bu konferansa katılmaya çalışmış ancak bunu başaramamıştır. De Gaulle'ün ısrarla belirttiği gibi Almanya konusunun görüşüleceği ve belki de karara bağlanacağı bir toplantıya Fransa'nın çağrılmaması büyük bir eksiklik olarak sayılabilir. De Gaulle'ün radyoda söylediği sözlerden, müttefikler ne derlerse desinler, Fransa'nın kendisini umursanmamış hissettiği anlaşılmaktadır. Büyük bir olasılıkla

konferansın toplandığı sırada De Gaulle'ün de Fransa adına kırınglılığını ifade etmesi bu sebepten kaynaklanmıştır. Fransa, Almanya'ya uygulanacak işgal planında birinci derecede rol almak istemektedir. Bu Fransız isteği, Fransa hükümet başkanının, Fransa'nın onayı olmadığı sürece Almanya hakkında verilecek kararlarla ilgili herhangi bir sorumluluğa bağlı kalmayacağını açıkça belirtmesi üzerine gizli olmaktan çıkmıştır. De Gaulle'ün bu sözleri ve tavrından Üçler Konferansı'nda Fransayı bir oldu bitti karşısında zorunlu bırakacak kararların alınmasını engellemek istediği tahmin edilebilir. De Gaulle, doğal olarak ülkesindeki durumunu da düşünmek zorundadır. Fransa'nın Üçler Toplantısı'na çağrılmaması, De Gaulle'ün prestijini sarsmıştır. Savaşın sonuna yaklaşıldıkça De Gaulle etrafında kurulan ve hem Fransa hem de Avrupa'nın huzuru için gerekli olan birliğin korunacağı ümit edilmektedir. Bozulduğu taktirde Fransa'yı ve muhtemelen Avrupa'yı kargaşaya sürükleyecek olan bu birliğin korunması uğrunda Üç Büyükler de ellerinden gelen çabayı sarfetmelidirler.²²¹

Üç Büyükler tarafından nihayet yayımlanmış olan demeçte, "Nazi Almanları'na karşı girişilmiş olan savaşın son safhası" ifadesine yer verilmişti. Bu ifadeden, Müttefiklerin Alman milletini, Nazilerden ayrı tuttıkları anlaşılmaktadır. Alman milletine karşı, ileride nasıl bir tutum izleneceğine dair birçok tartışma bulunduğu için bu ifade tarzı merak uyandırıcı bir etki yaratmıştır. Askerî konularda, müttefikler arasında bir sorun bulunmadığı açıkça görölmektedir. Böylece, son ana kadar Üç Büyükler'in çıkar çatışmaları nedeniyle işbirliklerine son vereceklerini umut eden Almanlar'ın beklentileri de suya düşmüştür. Artık Naziler, müttefik ordularının Berlin kapılarına dayanmalarıyla birlikte cesaretlerini ve ümitlerini iyice kaybetmişlerdir. Avrupa'nın geleceğini büyük ölçüde etkileyecek olan kararlar alınırken, uzun

²²¹ Ahmet Şükrü Esmer "Fransa'nın Sesi", **Ulus**, 7 Şubat 1945

uzun incelenecekleri ve tartışılacakları konusunda şüphe yoktur. Zira, ülkelerin geleceği bu kararlara bağlıdır.²²²

Üç Büyükler'in liderlerinin, askeri konuları bitirip, siyasi ve ekonomik meselelere geçmiş oldukları haber alınmıştır. Gelen bilgilere göre; Roosevelt ABD'nin, Almanya'nın uzun süre işgal edilmesi konusuna katılmayacağını bildirmiştir. Bu durumda Almanya'nın işgali, İngiltere, Sovyetler Birliği ve büyük bir ihtimalle Fransa'ya bırakılıyordu. ABD'nin işgale katılması, kısa bir süre için geçerli olacaktı. Rooseveltin, Amerikalıların savaşa daha fazla devam etmeyeceklerini açıklamasının, Amerikan kamuoyunda ve parlamentoda olumlu bir hava yaratması bekleniyordu. Başkanın, Prusya'nın Almanya'dan ayrılması önerisini kabul etmeyeceğini düşünenlerin sayısı fazlaydı.

United Pres gazetesine göre; Konferansın ilk toplantısında yalnızca askerî konular görüşülmüş, ikinci toplantıya ise diplomatlar da katılmışlardır. Askerî konuların görüşüldüğü ilk toplantıya, savaşın en büyük generalleri katılmıştır. Çok uzun süren toplantılar, samimi bir havada geçiyordu. Sık sık bir araya gelen Roosevelt, Churchill ve Stalin sırayla birbirlerini yemeğe davet ediyorlardı. Bir süre önce Alman birliklerinin yoğunlukta olduğu şehirdeki oteller ve konferans salonları, konfordan yoksun değillerdi. Kırım'da çok sayıda askerî uzmanın bulunması, bu konferansta Tahran'da olduğundan daha özenli bir inceleme gerçekleştirildiğini göstermektedir. Bu, varılacak herhangi bir uzlaşmaya daha sonra değiştirilmesi pek mümkün olmayacak olan bir barış havası verecektir. Bu nedenle Kırım Konferansı, sonraki

²²² Nadir NADİ, "Karadeniz Konferansı", Cumhuriyet, 9 Şubat 1945

tarihlerde yapılacak olan barış konferanslarından daha önemli bir nitelik taşımaktadır. Barışın şekli, Avrupa'nın güvenliği ve huzuru konferansın bu meseleleri sağlamak konusunda elde edeceği başarının derecesine bağlı olacaktır.²²³

Yayımlanmış olan demeçte, askeri konularda anlaşmaya varılması, özellikle Sovyet halkını sevindirmişti. Bu anlaşmanın, Sovyet askerlerini teşvik edeceğine inanılıyordu. Uzakdoğu konusunun, konferansın gündeminde olup olmadığı ise henüz bilinmiyordu. Ancak Avrupa'daki savaş artık bitmek üzere olduğu için, Üç Büyükler'in tüm dikkatlerini Pasifik'teki gelişmelere verdikleri tahmin ediliyordu.

Dünyanın, bilhassa Avrupa'nın yeniden huzura kavuşabilmesi için öncelikle, Almanya'nın zararsız bir hale getirilmesi gerekiyordu. Ancak bunun için sadece Almanları mağlup etmek ve Alman endüstrisini denetim altına almak yeterli olmayacaktır. Almanya'ya, Dünya ve Avrupa şartlarına uygun olarak, gerçek duruma zıt düşmeyecek bir yaşam imkanı sağlanmalıdır. Aksi takdirde, Almanya ne kadar zararsız bir hale getirilirse getirilsin, dünyanın sürekli bir barışa kavuşması mümkün olmayacaktır. Şu anda en önemli problem, Almanya'nın nasıl işgal edileceğidir. Alman toprakları üzerinde en çok yere sahip olan ülke Sovyetler Birliği'dir. Sovyet ordusunun, ABD ve İngiltere'den önce ülkenin kuzey ve güneyinde ilerlemesi halinde ne olacağı, Sovyet askerlerinin ele geçirdikleri yerlerden çekilip çekilmeyecekleri bilinmemektedir. Yayımlanan demeç bunun böyle olacağına işaret etmektedir. Sovyet ordularının iki yıldır batıya ilerlemelerine karşılık, İngiltere ile ABD de Avrupa kıtasına çıkardıkları ordularıyla, Almanları ülkelerinden çıkararak kendi sınırları içerisine hapsedmişlerdir. O halde cephelerdeki gelişmeler tek tek değil de, toplu olarak

²²³ **Akşam**, "Görüşülen Mühim Meseleler", 10 Şubat 1945

incelenirse, müttefiklerin faaliyetlerinin birbirini tamamladığı görülür. Ayrıca, işgal konusu büyük bir sorunu da beraberinde getirmektedir. Almanya'dan kaçan milyonlarca insan Avrupa'da büyük bir karışıklık yaratmaktadır. Bu konu Üç Büyükler tarafından şüphesiz olara ele alınacak olmasına rağmen kolay bir şekilde çözümlenemeyeceği de açıkça görülmektedir.²²⁴

Londra'dan Ankara'ya ulaşan bir habere göre, İtalya Cumhurbaşkanı Bonomi, Roosevelt, Churchill ve Stalin'e birer mektup göndererek, İtalya'nın artık işgal kuvvetlerinin masraflarına katılmamasını ve Almanya'ya karşı yürütülen savaşta İtalyan hükümetinin yeniden "savaş müttefiki" sayılmasını istemiştir. Bonomi, İtalyan sömürgeleri hakkında dolaşan rivayetlerle ilgili olarak, barış koşullarında İtalya'dan sömürgelerinin alınacağına yönelik bir ifade bulunmadığını söylemiştir.²²⁵

Karadeniz Konferansı, sadece savaşı bitirmek için değil, aynı zamanda barışı kurmak için toplanmıştır. Bu nedenle Karadeniz Konferansı'na, "Barış Konferansı" demek daha doğru olacaktır. Çünkü bu konferansın en temel hedefi, savaş planları hazırlamaktan çok, barışın sağlam temeller üzerine kurulmasını sağlayacak kararlar alınmasıdır. Askeri planlar zaten Tahran'da hazırlanmış ve başarılı olmuştur. O nedenle Karadeniz Konferansı'nın askerî görevi, elde edilmiş olan sonuçları sürdürmekten ibarettir. Müttefikler ilk barış konferanslarını toplamış oldukları için, bu konferanstan beklenen şeylerin boyutu da çok büyüktür. Almanya'nın artık savaşa de-

²²⁴ Nadir NADİ, "Karadeniz Konferansı", **Cumhuriyet**, 10 Şubat 1945

²²⁵ **Cumhuriyet**, "İtalya'nın Üçler Konferansına Müracaatı", 10 Şubat 1945

vam etmesi, uğradığı kayıpları ve hasarları attırmaktan başka bir şeye yaramayacaktır.²²⁶

Pertinax gazetesine göre, konferansın amacı şunlardır: Almanya'nın teslimiyeti sonucunda ortaya çıkacak olan uzun vadeli sorunların halledilmesi (sınır değişiklikleri, Alman endüstrisinin denetimi, Ruhr bölgesi, v.b.), Kurtarılan ülkelerde izlenecek olan siyasetin belirlenmesi, veto hakkı probleminin çözümlenmesi ve Polonya'da kurulacak olan yeni hükümet üzerinde anlaşmaya varmaktır. Her ne kadar ABD, İngiltere ile Sovyetler Birliği'nin hareketlerine gittikçe daha az uyum göstermeye ve onları kendi hallerine bırakmaya başlamışsa da Amerikan halkı, kendi hükümetinin bu tutumunu onaylamaktadır.²²⁷

Yalta Konferansı'nın son gününde (11 Şubat 1945) konferansın en azından bir hafta daha süreceğine dair söylentiler çıkmış ve konferansta hiçbir nokta atlanmadan, her türlü konunun büyük bir titizlikle gözden geçirildiği açıklanmıştır.

3- Konferans Sonrasında Yaşanan Gelişmeler

Yalta Konferansı sona erdikten sonra, bu konferansın savaşı son evresine getirdiğine yönelik haberler çıkmıştır.

13 Şubat 1945'de Türk basınında Yalta Konferansı'nda alınan kararlar yayımlanmıştır. Buna göre; Konferansa katılan üç müttefik ülkenin kurmayları, düşma-

²²⁶ Ömer Rıza DOĞRUL, "Birinci Sulh Konferansı", **Cumhuriyet**, 10 Şubat 1945

²²⁷ **Cumhuriyet**, "Konferans Gece Gündüz Devam Ediyor", 10 Şubat 1945

nın mutlak suretle mağlup edilmesi için bir plan hazırlamışlardır. Hazırlanan bu plana göre, müttefik devletlerden her biri Almanya'nın bir bölgesini işgal edecektir. Alman milliyetçiliği ve nazizm yok edilecek, Alman ordusu silahsızlandırılacak, Alman kurmayı dağıtılacak, tüm Alman savaş teçhizatı müttefiklerin denetimine geçecek, savaş malzemesi üretecek tüm Alman fabrikaları imha edilecek veya kontrol altına alınacak, Alman savaş suçluları cezalandırılacak, Almanya işgal ettiği ülkelerde sebep olduğu hasarı telafi edecek, 23 Nisan 1945'te uluslararası barış ve güvenlik örgütünün kurulması amacıyla San Francisco da bir konferans düzenlenecek, Kurtarılan ülkelerde Atlantik Beyannamesi esaslarına uygun olarak demokratik hükümetler kurulacak, ülke içindeki ve dışındaki tüm demokrat Polonyalı unsurların katılımıyla Polonya'da geçici bir hükümet oluşturulacak, Polonya'nın doğu sınırı bazı ufak değişiklikler içermekle birlikte Curzon Hattı'nı izleyecek ve Polonya batıdaki Alman topraklarından almak hakkına sahip olacaktı.²²⁸

13 Şubat tarihli Türk gazetelerinde sekiz günden beri Kırım'ın Yalta kentinde yapılmakta olan konferansın, sona ermiş olduğu ilan edilmiştir. Londra, Washington ve Moskova'da 12 Şubatta yayımlanan bildiri de şu hususla yer verilmiştir:

Üç büyük liderin iştirak ettiği konferansta Almanya'nın mutlak mağlubiyeti için ortak planlar düzenlenmiştir. Bu planlara göre; müttefikler arasındaki sıkı işbirliği sürdürülecek, müttefik devletlerin hava ve kara kuvvetleri Almanya'nın her tarafına ortak saldırılar tertip edeceklerdir. Almanya kayıtsız şartsız bir biçimde teslim olduktan sonra, Üç Büyükler, ortak bir siyaset güdeceklerdir. Her bir müttefik devle-

²²⁸ **Cumhuriyet**, "Karadeniz Konferansı Bitti", 13 Şubat 1945

tin Almanya'nın bir bölgesini işgal etmesi suretiyle, Almanya üç işgal bölgesine bölünecek, Berlin'de üç müttefik devletin ortaklaşa yer alacağı bir Merkezî Kontrol Komisyonu kurulacaktır. Fransa, istediği taktirde bir Alman işgal bölgesine sahip olabilecek ve böylece Berlin'deki komisyon dört üye devlet tarafından tertip edilecektir. Almanya'nın tekrar dünya barışını ve güvenliğini tehlikeye atmasına engel olmak amacıyla, Alman genelkurmayı dağıtılacak ordusu silahsızlandırılacak, tüm savaş teçhizatına el koyulacak veya yok edilecektir. Ayrıca Alman nazizmi ile milliyetçiliğinin işlerini taşıyan her türlü kuruluş ve teşkilatlar ortadan kaldırılacaktır. Almanya'nın savaş süresince sebep olduğu hasarı ne şekilde telafi edeceğini tesbit etmek için Moskova'da bir komisyon kurulacaktır. Evrensel barışın ve güvenliğin temin edilebilmesi için uluslararası bir örgüt meydana getirilecektir. Bu örgüt, gelecekte savaşa neden olabilecek siyasi ve ekonomik anlaşmazlıkların çıkmasına mani olacaktır. Fransa ile Çin de, Üç Büyükler tarafından düzenlenecek olan San Francisco Konferansı'na davet edileceklerdir. Kurtarılan ülkelerde ortak bir siyaset izlenecektir. Bu ülkelerin gelişmelerinde ve Avrupa'nın yeniden örgütlenmesinde, Atlantik Beyannamesi'nin esasları temel alınacaktır. Kurtarılan ülkelerin siyasi ve ekonomik sorunları, Üç Büyükler tarafından ortaklaşa görüşülecek ve demokratik esaslara göre ortak kararlar alınacaktır. Kurtarılan ülkelerde, demokratik unsurlara dayalı hükümetler kurulacaktır. Polonya, bağımsız, demokratik ve kendi kararlarını alabilecek bir ülke haline getirilecektir. Polonya'da kurulacak olan geçici hükümet, üç müttefik devlet tarafından tanınacaktır. Polonya'da kurulacak olan geçici hükümet, demokratik seçimler yapıncaya kadar ülkeyi yönetecek ve seçimlerin tamamen halkın iradesine ve özgür seçimine bağlı olarak yapılmasını temin edecektir.

Savaşın bitmesine az bir süre kala toplanan Yalta Konferansı, her türlü savaş ve barış konularını görüşüp çözümlenmek bakımından, II.Dünya Savaşı tarihinin şüphesiz en önemli siyasi başarısı olarak kalacaktır. Bu konferans sırasında Atlantik Beyannamesi'nin, Üç Büyükler tarafından ilk defa resmî ve açık olarak kabul edildiği görülmektedir. Avrupa'nın barışının sağlanması açısından en büyük ve en sevindirici gelişme budur. Kırım Konferansı kararları incelendiğinde, Üç Büyükler'in gerek savaş, gerekse barış konularında tam bir birlik içinde oldukları anlaşılmaktadır. Hiçbir taraf, kendi kişisel çıkarlarını gözetmemiş ve aralarındaki birlik en insanca prensipler etrafında gerçekleşmiştir. Hem Roosevelt, hem de Churchill, iç politika bakımından, durumlarını güçlendirecek en değerli belgeyi ülkelerine götüreceklerdir. Bu arada Marşel Stalin'in de konferansın başarısında çok büyük bir hizmeti olduğu unutulmamalıdır. Şimdi, insanların tek isteği, konferansta alınan güzel kararların uygulandığını görmektir. Bu başarıyı elde eden üç büyük devletlerin adamının, savaş sırasında sürdürdükleri işbirliğini, barış zamanında da koruyacaklarına dair bir şüphe yoktur. Kırım Konferansı bu ümidi doğurmuştur.²²⁹

Times gazetesi, 13 Şubat 1945 tarihli baş makalesinde, "Tarihte büyük bir olay" olarak söz ettiği Yalta Konferansı hakkında şu cümlelere yer vermiştir: "Başarı ile sonuçlanan Yalta Konferansı'nın tam metni tarihin büyük bir hadisesi damgasını taşımaktadır. Avrupa'nın geleceği üzerinde etkili olacak bu görüşmelere üç devletin liderleri, bundan önceki toplantılarında görülmemiş derecede büyük bir önem vermişlerdir. Dünyadaki tüm küçük milletlerin üç büyük devletin üstün gücüne güven-

²²⁹ Necmettin SADAK, "Kırım Konferansı Bu Harbin En Büyük Siyasi Zaferidir", **Akşam**, 14 Şubat 1945

meleri ve bu büyük devletler tarafından verilecek olan bazı kararları kabul etmeleri gerekmektedir.”²³⁰

Konferans, Moskova’da da büyük bir yankı uyandırmış, Sovyet basınının o tarihe kadar Üç Büyükler’in liderlerinin hiçbir demeçlerini bu kadar büyük bir sevinçle karşılamamış olduğu yazılmıştır. Baş makalesini başından sonuna kadar Yalta Konferansı’na ayıran Sovyet gazetesi “Pravda”nın konferans hakkındaki yorumları şöyledir: “Yalta Konferansı’nın tarihi anlamı, gerçekte Almanya’nın kalbine indirilecek yeni ve daha kuvvetli darbelerin gerektirdiği şartları karşılamak değil, fakat aynı zamanda, Alman militarizminin bağımsızlık aşığı devletlere karşı yeni bir saldırısını imkansız kılacak şartları son bir defa belirlemektir. Temel amaçlarının Alman militarizmini ve nazizmi yok etmek ve Almanya’nın bir daha asla dünya barışını tehdit etmemesini sağlamak olduğunu bildirdikleri zaman, üç büyük devletin liderleri, dünyanın tüm milletlerini özgürlüklerine kavuşturmak hedefini güttüklerini açıkça ortaya koymuşlardır. Yalta Konferansı, bir kere daha açıkça göstermiştir ki, üç büyük devlet arasındaki ittifakın sadece tarihi bir geçmişi değil, aynı zamanda büyük bir geleceği de vardır.”²³¹

Cumhuriyet gazetesi, 14 Şubat 1945 tarihli yayınında, “Üçler’in kararları büyük sevinç uyandırdı” başlıklı yazısında, Yalta Konferansı kararlarının bazı ülkelerdeki etkilerine yer vermiştir. Buna göre;²³² İngiltere’de yayımlanan Times gazetesi, en karışık sorunların çözümlenmesi hususunda müttefikler arasında görülen uyumun gerçekleştirilmesi şerefının büyük ölçüde Churchill’e düştüğünü bildirmiştir. Churc-

²³⁰ **Akşam**, “Kırım Konferansı Her Yerde Sevinçli Akisler Uyandırdı”, 14 Şubat 1945

²³¹ **Ulus**, “Kırım Konferansı Tebliği Her Tarafta Çok İyi Karşılandı”, 14 Şubat 1945

²³² **Cumhuriyet**, “Üçler’in Kararları Büyük Sevinç Uyandırdı”, 14 Şubat 1945

hill, Yalta Konferansı'nın İngiltere için olduğu kadar, bütün dünya için de eşsiz bir önem taşıdığını bildiği için, konferansın uzamasına yol açabilecek engelleri aşmak için durmadan ve ısrarla çalışmıştır. Polonya'nın geleceği önündeki en büyük sorunun üç müttefik devlet tarafından müşterek olarak ortadan kaldırılması, Kırım Konferansı'ndan doğan ümidin tüm dünyada sevinçle karşılanmasını sağlamıştır. Daily Herald ise, Kırım Bildirisi'nin Tahran Demeci'nden daha açık, daha kesin ve daha kapsamlı olduğunu yazmış ve bildirinin birkaç aydan önce halledilmesinin mümkün olmadığı düşünülen sorunların sıkı bir işbirliği içinde çözümlenmiş olduğunu ifade ettiğini belirtmiştir. Yayımlanan uzun bildiriye halledilmemiş hiçbir şey yoktur ve Almanya'nın müttefikler arasında bir anlaşmazlık yaratmak için yaptığı umutsuz girişimler, Yalta Konferansı'ndan sonra artık söz konusu olamaz.

Yalta Konferansı kararları, Birleşik Amerika'da da sevinçle karşılanmış ve New York gazeteleri kararlar hakkında olumlu ifadeler kullanmışlardır.

Fransa, Kırım Konferansı'na katılmamış olmasına rağmen, bu konferansta alınan kararlardan memnuniyet duymuştur.

Alman gazeteleri ise, konferansın siyasi cinayetlerin en büyüğü olduğunu ve eski Versailles'i kat kat aşmış bulunduğunu yazmıştır.

Birleşik Devletler Dışişleri Bakanı Yardımcısı M.Grew, 14 Şubat 1945'de Kırım Konferansı hakkında şu demeci vermiştir; "Kırım Konferansı'ndan sonra yayımlanan bildiri, II.Dünya Savaşı'nın gidişatı içinde şimdiye kadar zafere ve sürekli bir

barışın kurulmasına doğru atılmış olan en büyük adımlardan birini teşkil etmektedir. Kırım Konferansı, Atlantik Beyannamesi'ne olan inancımızı pekiştirmiş olup, Birleşmiş Milletleri uluslararası bir barış ve güven teşkilatı kurmak üzere bir araya getirecek olan konferans için kesin bir tarih tesbit etmiştir. Kırım Konferansı, bu büyük ve yapıcı eser, Birleşmiş Milletler arasındaki birliği güçlendirmiş ve barışsever tüm ulusların kalbini sevinçle doldurmuştur.”²³³

Kırım Konferansı'na Başkan Roosevelt'in müşaviri sıfatıyla katılan Savaş Seferberlik Dairesi Müdürü Byrues, konferans sonrasında vermiş olduğu bir demeçte, her Amerikalının Başkan Roosevelt ile iftihar edebileceğini söylemiştir. Byrues, Roosevelt'in konferansta bulunanların isteği doğrultusunda Yalta Konferansı'na başkanlık ettiğini bildirdikten sonra, Başkan'ın, pek çok defa inceliği, yeteneği ve neşesiyle birçok kararın alınmasına öncülük ettiğini belirtmiştir, Bildirinin beşinci maddesinde yer alan “Avrupa Hakkındaki Demeç”i de o teklif etmiş ve metni de kendisi kaleme almıştır. Byrues, Yalta'da alınmış olan kararların birçoğunun hemen açığa vurulmadığını ve bunların zamanı gelince ilan edileceğini bildirmiştir.²³⁴

Almanya dışında hemen her yerde büyük bir sevinçle karşılanmış olan Yalta Konferansı'nın başarısı, sürekli ve kalıcı bir dünya barışının kurulması yolundaki ilk temel taştır. Yalta'da, Moskova ile Tahran Konferansları'nın bazı önemli eksiklikleri de tamamlanmıştır. Yalta Konferansı'nın asıl değeri, her alanda demokrasinin zaferini gerçekleştirme amacını gütmesindedir. Yalta kararlarına egemen olan düşünce, gelecek dünya düzeninin inşa edilmesinde her milletin özgürlüğüne, hakkına ve pa-

²³³ **Akşam**, “Kati Muharebeler”, 15 Şubat 1945

²³⁴ **Cumhuriyet**, “Kırım Konferansı'na Mr.Roosevelt Başkanlık Etti”, 15 Şubat 1945

yına saygı göstermektir. Sürekli ve kalıcı bir barışın, ancak haklarına saygı gösterilen, eşit ve özgür ulusların içten işbirliğine dayanabileceği düşünülürse, milletlerin yaşama haklarına gösterilen bu saygının insanlık ve medeniyetin geleceği için ne karar yaratıcı ve yapıcı bir güç kaynağı olduğu kolayca anlaşılır.

16 Şubat 1945'te Stalin'e bir mesaj gönderen Roosevelt, şunları söylemiştir: "Sovyetler Birliği'nin misafirperver topraklarından ayrılırken, Yalta'da misafiriniz olarak bulunduğum süre içinde şahsıma göstermiş olduğunuz nezakete karşı ne kadar müteşekkir olduğumu, tekrar bildirmek isterim. Aramızda yaptığımız toplantının ulaştığı sonuçtan cesaret almış olarak ayrılıyorum. Dünya halkı, konferansın başarılarını takdir etmekle kalmayacak, aynı zamanda bunu üç büyük devletin savaş içinde olduğu kadar barış sırasında da birlikte çalışabileceklerinin gerçek garantisi olarak anacaklarından eminim."²³⁵

Kırım Konferansı ve Yalta kararları için II.Dünya Savaşı'nın en önemli olayı diyenlerin sayısı oldukça fazladır. Görünüşe göre, Yalta'da gelecekteki barışın temelleri atılmıştır. Kırım Konferansı kararlarından memnun olmayan tek ülke, doğal olarak Almanya'dır. Fransa ise kararları sevinçle karşılamış olmasına rağmen biraz buruktur. Çünkü Yalta Konferansı'na çağırılmamıştır. Ancak, daha savaşın başında yenilgiyi kabul ederek, ABD'nin zaferini tehlikeye atan, sonra da, savaşı sürdürenlerin yardımıyla kurtulan Fransa'nın, sanki hiçbir şey olmamış gibi, yani ne teslim olmuş, ne de Üç Büyükler'in çabalarıyla yeniden yaratılmamış gibi doğrudan doğruya büyük devlet muamelesi görmek istemesi pek de anlaşılır değildir. Kırım kararlarında Uzakdoğu meselelerinden söz edilmemiştir. Bununla birlikte, konferansta dünya me-

²³⁵ **Ulus**, "Churchill Büyük Bir Nutuk Verdi", 28 Şubat 1945

selelerinin topluca konuşulmamış olmasına imkan yoktur. Uzakdoğu meselesi, doğrudan sömürgecilik prensibi ile alakalıdır. Japonya'nın mağlup edilmesi, Uzakdoğu sorununu çözümlenmeyecektir. Çünkü Uzakdoğu sorunu, müzmin bir hastalıktır. Bu hastalığın sebebi de Avrupa sömürgeciliğidir. Yalta'da çok geniş bir görüş ile çok önemli sorunların görüşülmüş olduğuna ve en ince noktasına kadar her unsurun ele alındığına şüphe yoktur. Ancak konferansın, henüz belirmemiş olan birtakım siyasi sonuçları da mevcuttur.²³⁶

27 Şubat 1945'te Londra'da Avam Kamarası'nda Yalta Konferansı hakkındaki görüşmeleri büyük bir nutukla açan Churchill, konuşmasında şu cümlelere yer vermiştir: “Avrupa Savaşı'nın son safhası, geçen sonbahardaki tahminlerimize nazaran daha aylarca sürecektir. Bu arada Amerikalıların Pasifik'teki başarıları sonucunda Uzakdoğu'daki savaşın son safhasına yaklaşmış bulunuyoruz. Batı Avrupa'da İngiliz politikasının ilk prensibi, kuvvetli bir Fransa ve kuvvetli bir Fransız ordusu görmektir. Ancak, Yalta'da toplanan büyük devletler, savaş sırasında en ağır yükü taşıdıklarını göz önünde bulundurarak gerekli gördükleri zaman toplanma haklarının sınırlandırılmasına izin vermeyi uygun bulmamışlardır. Fransa'nın Yalta Konferansı kararlarından memnun olması için birçok sebep vardır. Yakında Alman gücünün çöktüğünü gördüğümüz zaman, büyük önem verdiğimiz Avrupa Danışma Komisyonu tarafından çözülemeyecek bir konu kalmayacaktır. Bir gün Birleşmiş Milletler Örgütü'nde Almanya da yer alacaktır; ancak bu nazizm ve militarizmin tüm işleri tamamen silindiği zaman gerçekleşecektir.” Churchill, Polonya konusu hakkında ise şunları söylemiştir: “Yalta'da verilen kararlar Curzon Hattı'nda yapılacak ufak

²³⁶ **Burhan Belge'nin Sesiyle İkinci Dünya Savaşı(Radyo Konferansları)**,1970,s.490-491

değişikliklerin Polonya'nın değil, Rusya'nın zararına olacağı açıkça belirtilmiştir. Bundan dolayı Polonyalıların içlerinin rahat olması gerekir. Artık bu konu üzerinde daha fazla tartışılmasına gerek kalmamıştır. Rusların çabaları ve büyük fedakarlıkları olmasaydı, Polonya en feci bir biçimde mahvolmaya mahkumdu. Polonyalılar, Hitler tarafından mahvolmaya ya da köle bir devlet haline düşmeye mahkum olmuşlardı. Curzon Hattı hakkında, Rus taleplerini desteklemekle münakaşa yaratacak bir uzlaşmaya razı olduğumuz veya kuvvet ya da korku önünde boyun eğdiğimiz hakkındaki görüşleri reddediyorum. Burada şunu kesin bir şekilde ilan ediyorum ki, Üç Büyükler ilk defa açıkça büyük bir adaletin sağlanmasını görev olarak kabul etmişlerdir. Polonya'nın yarısının Polonyalıların elinden alınacağı görüşleri yalandır. Polonya için sahip olduğu yeni toprakları korumak güç olmayacaktır. Bu hareketin Almanya'yı intikam almak için kışkırtacağı veya başka savaflara sebep olacağı konusunda korkuya kapılmamak gerekir. Biz, geçen savaştan sonra olduğundan daha etkili ve sert tedbirler alıyoruz. Bu hususta daha çok şeyler bildiğimiz için Almanya'nın gelecek nesillere karşı saldırıda bulunmasını önleyecek çarelere başvuruyoruz.”²³⁷

Churchill, 2 saat 47 dakika süren nutkunda, halen İngilizlerin emrinde savaşan Polonya ordusunun yeni kurulan Polonya hükümetini tanıyacağını ümit ettiğini, bunu arzu etmeyenlere İngiliz İmparatorluğu vatandaşlığını ve hürriyetini vermenin mümkün olacağını, böyle sabırlı ve sadık savaşçıların aralarına katılmasının onlar için bir şeref olacağını belirtmiş, insanlık için hiçbir tarihte görülmemiş derecede adil bir dönemin başladığından emin olduğunu, ışıkların eskiye oranla daha parlak olduğunu ve daha geniş bir alanı aydınlattığını ifade etmiştir.

²³⁷ **Ulus**, “Churchill Büyük Bir Nutuk Verdi”, 28 Şubat 1945

Konuşması sırasında Türkiye'ye de değinen Churchill, Türkiye'yi Birleşmiş Milletler'de görmekten mutlu olacaklarını belirttikten sonra şunları söylemiştir: "Türkiye'nin karşılaştığı tehlikeler oldukça belirginken yine de 1939 ittifakıyla bizim tarafımızda olduğunu içtenlikle bildirmiştir. Avam Kamarası'nda bundan önce çeşitli şekillerde söylemiş olduğum gibi, savaş fiilen başladığı zaman Türkiye tamamiyle yoksun olduğu ve bizim de kendisine verebilecek durumda olmadığımız yeni silahların kesin etkisi dolayısıyla, beklenilmedik bir şekilde askeri bir zayıflık duymuştur. Türkiye'nin savaşa girmesinde uzun süre ısrar etmedik. Ancak, Tahran'dan sonradır ki Türkiye'nin vahim bir ihtiyatsızlığa kapılmasından savaşa girebileceği zamanın geldiğine karar verdik. O zaman Türk hükümeti, bunu yapmak için kendisini yetersiz görüyordu. Fakat açıklanmasında fayda olmayan çeşitli şekillerde yardımda bulunmuştur. Türklerin dostluğu konusunda asla en ufak bir şüphemiz olmamıştır. Türkiye'de Birleşmiş Milletler safında coşkuyla karşılanacaktır. Geçen savaş felaketinin ardından ülkelerimiz arasında yeniden kurulan dostluk bağının herhangi bir şekilde zayıflamış olduğunu söyleyemem."²³⁸

Başkan Roosevelt, 28 Şubat 1945'te Atlantikteki bir kruvazörde kabul ettiği gazetecilerle görüşmüş, yenilgiye mahkum olan Almanya'nın kesin yenilgisini hazırlamış olan ve kendisinin de katılmış olduğu tarihi konferans hakkındaki şahsi raporunu Martın birinci ya da ikinci günü vereceğini bildirmiştir. Başkan birkaç gün sonra da Yalta Konferansı'nda neler olduğunu Amerikan halkına radyodan açıklayacaktır.

²³⁸ **Ulus**, "Churchill Büyük Bir Nutuk Verdi", 28 Şubat 1945

Roosevelt, barışı teşkilatlandırmak konusundaki planların, her zamankinden daha çok olgunlaşmış olduğunu ve artık gelecekte savaş olmayacağını söylemiştir. Basın ve tüm dünya, Yalta Konferansı'nın "büyük bir eser" olduğunu söylemekte haklıdır. Almanya'nın ve Japonya'nın hak ettikleri zaman dünya teşkilatına katılacaklarını belirten Roosevelt, ancak öncelikle bu devletlerin militarist amaçlarından kurtulmak ve milletler ailesi arasında barış içinde yaşamak arzusunu taşıdıklarını kanıtlamak zorunda olduklarını söylemiş, Almanya ile Japonya'nın yakın bir tarihte silahlanmalarına asla izin verilmeyeceğini bildirmiştir. Aslında Başkan, tüm ülkelerde silahlanmanın azalacağını umut ediyordu.

Roosevelt'e göre, Yalta Konferansı'nda alınan hiçbir karar, bir diğerinden daha üstün değildi. Bu konferans, insanlığın 50 yıl sonra ortadan kalkması için değil, aksine yaşaması için çalışmıştır. Tahran Konferansı'ndan farklı olarak, Yalta Konferansı'nda birtakım gizli anlaşmalar yapılmış olduğunu açıklayan Roosevelt, bu anlaşmaların zamanı gelince duyurulacağını, ancak şimdilik gizli kalmalarının zorunlu olduğunu söylemiştir.²³⁹

İngiltere'de, Avam Kamarası, Kırım Konferansı kararları hakkındaki görüşmelerine Şubat ayı sonuna kadar devam etmiş ve İngiltere Dışişleri Bakanı Eden, yapılan eleştirilere karşılık vererek bir demeç yayımlamıştır. Konuşmasına, Kırım kararları uygulandığı takdirde Polonya'nın eskisinden daha güçlü bir hale geleceğini söyleyerek başlayan Eden, Polonya'da ülke tamamıyla kurtulup, kendi seçeceği bir hükümet kuruluncaya kadar geçici bir hükümetin oluşturulmasının gerektiğini, İngi-

²³⁹ **Akşam**, "Mr.Roosevelt diyor ki: Bundan Sonra Artık Harp Olmayacak". 2 Mart 1945

liz hükümetinin henüz geçici hükümetlerden hiçbirini tanımadığını, ancak Polonya halkının iradesine uygun olarak serbest seçimleri gerçekleştirecek bir hükümeti tanımak amacıyla olduğunu, böyle bir hükümetin de ancak Sovyetler Birliği ile dost olan bir hükümet olabileceğini belirtmiştir.²⁴⁰

Eden'in vermiş olduğu demeç, Avam Kamarası'nın takdirini kazanmış ve Yalta Konferansı kararlarının Atlantik Beyannamesi'nin esaslarına uymadığını iddia ederek, hükümetin politikasını eleştiren muhalif grubunun programları büyük bir oy çokluğuyla reddedilmiştir.

Fransa'nın Churchill ile Eden'den açıklama aldıktan sonra, San Francisco Konferansı'na katılmaya karar vermesinin Churchill'in zaten sağlam olan konumunu daha da kuvvetlendireceği düşünülmüştür. Fransa'nın kırgınlığını unutup yardımcı bir tavır takınması, müttefikler arasındaki işbirliğini ve güveni derinleştirmiştir. Churchill'in 27 Şubat tarihli nutkuna karşı tek itiraz Polonya'dan gelmişse de Eden'in demeci Polonyalıları ikna etmiştir. İngiliz basını ise nutku genel olarak onaylamasına karşılık sadece Daily Herald gazetesi, Polonya ile görüşmeden bu ülkeye yönelik kararlar alınmasına itiraz etmiştir. Ancak, genel görüşe göre Polonya sorunu, Üç Büyükler tarafından verilen karara göre çözümlenecek ve böylece var olan hoşnutsuzluklar ortadan kalkacaktır. Müttefikler arasındaki birlik ve uyum gün geçtikçe güçlenmektedir.²⁴¹

²⁴⁰ **Ulus**, "Eden Birçok Hatiplerin Tenkidlerine Cevap Verdi", 1 Mart 1945

²⁴¹ Ömer Rıza DOĞRUL, "Harb ve Sulh Yolunda", **Cumhuriyet**, 1 Mart 1945

Başkan Roosevelt, 1 Mart 1945 tarihinde Kongrede Yalta Konferansı'nın sonuçları hakkında önemli bir nutuk söylemiştir. Başkanın sözleri şunlardır: "Yalta Konferansı'nda dünya barışını kurtaracak çok sağlam adımlar attık. Bunun için öncelikle Almanları hızla ve en az kayıp vererek yenmeye çalışacağız. Zaten şu anda bu işi yapmaktayız. Askerlerimiz, Alman topraklarında kahramanca mücadele ediyor ve kahraman Sovyet ordularıyla birleşmek için ilerliyorlar. Yalta Konferansı'nda, Tahran'da konuşmadığımız siyasi konuları görüştük ve sonuçta oybirliğiyle karar vererek aramızdaki işbirliğini iyice güçlendirdik. Müttefikler savaş hedefleri üzerinde birleşmiş oldukları gibi, barış hedefleri üzerinde de birleşmiş bulunmaktadır. Bu birlik devam edecek ve onun devamı sayesinde barış tam bir gerçek olacaktır. Almanya'nın ancak kayıtsız ve şartsız teslim olması onu bu cehennemden kurtaracaktır. Kayıtsız şartsız teslim olmak aç kalarak mahvolmak değildir ve Almanya'yı kontrol altına almak, sadece barışı korumak içindir. Dünya barışının temeli ilk olarak Dumbarton Oaks'da atılmıştı; ancak o zaman oy vermek konusu çözümlenmemişti. Biz Amerikalılar savaşa girmeden önce bazı ayrılıklar içindeydik. Ancak savaş başladıktan sonra tüm bu ayrılıkları unutarak elbirliğiyle çalıştık ve bugünkü sonuçları elde ettik. Savaşı kazanmak için nasıl birleştiysek, barışı kazanmak için de öylece birleşmemiz gerekmektedir. Yapılacak olan barış yalnızca Amerika barışı değil, bir dünya barışı olacaktır. Yalta Konferansı dünya tarihinde bir dönüm noktası teşkil eder. Yakında milletten ve meclisten dünya barışı adına sorumluluk kabul etmek için büyük kararlar isteyeceğim. İkinci kere, savaşı durdurmak için uğraşıyoruz. Hiçbir plan mükemmel olamaz. Onun için belki de bu plan da başarısızlığa uğrayacaktır.

Ancak umuyorum ki, daimi bir barış sağlanacak ve böylece çocuklarımız, torunlarımız huzur içinde yaşayacaklardır.”²⁴²

Konuşması sırasında, Yalta Konferansı'nın sadece Avrupa Savaşı'yla ilgilendiğini açıklayan Roosevelt, Uzakdoğu Savaşı'yla ilgili olarak, Japonya'ya karşı yürütülen savaşın şiddetlenmiş olduğunu, savaş ne kadar sürerse sürsün, Japonların kayıtsız şartsız teslimiyetleriyle sonuçlanacağını, Japon militarizminin de Alman militarizmi gibi yok edileceğini söylemiştir. Ayrıca Başkan, Yalta dönüşünde Habeşistan imparatoru, Suudi Arabistan kralı ve Kral Faruk ile görüştüğünü ve ortak menfaatlerin konuşulduğunu bildirmiştir.

Roosevelt ile Churchill'in nutuklarında söyledikleri cümlelerdeki benzerlik ve uyumun ne kadar belirgin olduğu, Türk basınında yer almıştır. Bununla birlikte, Roosevelt'in konferansta alınan birtakım gizli kararlardan söz etmesi, tüm dünya kamuoyunda büyük bir merak uyandırmış, bu gizli kararların neler olabileceği üzerine tahminler yürütülmeye başlanmıştır. Yalta Konferansı'nda Uzakdoğu'yla ilgili bir karar alınmaması da şüpheleri arttırmıştır.

A.Şükrü Esmer 17 Mart 1945'te Konferansın kararlarını yorumlarken, konferans sonrasında yayımlanan tebliğden Almanya hakkında verilen kesin hükmün “Almanya'nın mahkum olduğu” doğrultusunda değerlendirilebileceğini yazmıştır. Almanya mahkumdur ve cezası da bildiride uzun ve ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır: Almanya'nın hem maddi hem de manevi alanda silahsızlandırılması anlamına

²⁴² **Akşam**, “Mr.Roosevelt'in Mühim Nutku”, 2 Mart 1945

gelen hükümler, I.Dünya Savaşı'ndan alınan dersler etrafında gerçekleştirildiği takdirde işe yarayacaktır. Almanya, I.Dünya Savaşı'nın ardından da silahsızlandırılmıştı. Ancak bu silahsızlandırılma, Almanya'nın elinden sahip olduğu silahların alınmasıyla sınırlı kaldı. Müttefik devletlerin kontrolü altında gerçekleştirilen bu silahsızlanma, Almanya'yı eski ve modası artık geçmiş silahlardan yoksun bırakmaktan öteye geçememiştir. Hatta bazı uzmanlara göre, I.Dünya Savaşı'ndan sonra uygulanan bu silahsızlandırma işlemi, yeni ve çok daha etkili silahlar üretilmesine olanak verdiği için Almanya açısından faydalı bile olmuştu. Almanya'nın silah üretiminin durdurulması, I.Dünya Savaşı sonunda imzalanan Versailles Antlaşması'nın bir koşulu iken, Alman sanayisi denetlenmemiş ve fabrikalar silah ve savaş malzemesi üretmeye devam etmişlerdir. Manevi alandaki silahsızlanma ise hiç faydalı olmamıştır. I.Dünya Savaşı'nın sonrasında Alman militarizminin amaçlarına uygun düşen bir politika ortaya çıkaran Alman yönetimi, yenilginin sorumluluğunu dışarıda galip devletlere, içeride ise savaş taraftarı olmayanlara yüklemiştir. Bu sebeple, müttefikler bu defa Almanya konusunu tüm detaylarıyla ele alarak, geçmişte yaşanan talihsizliklerin tekrarlanmaması için gerekli olan önlemleri almışlardır. Almanya'nın işgal bölgelerine ayrılması bu gerekliliğin bir sonucudur. Bu defa, Almanya'nın silahsızlandırılması, sadece Almanların ellerinden silahların alınması veya Alman fabrikalarının silah ve malzeme üretemeyecekleri anlamına gelmeyecek, müttefik devletler, bu silahsızlanmanın her evresini kendi çabalarıyla gerçekleştireceklerdir.²⁴³

Yalta Konferansı sırasında yayımlanan "Kurtarılan Avrupa Bildirisi" olumlu eleştirilerle karşılanmış ve Alman işgalinden kurtulan küçük ülkeler için bir umut

²⁴³ Ahmet Şükrü ESMER, "Almanya Mahkumdur", **Ulus**, 17 Mart 1945

kaynağı olmuştur. A.Şükrü Esmer'e göre Yalta Konferansı Bildirisi içinde yer alan hiçbir parça, Kurtarılan Avrupa Bildirisi kadar dikkat çekici değildir. Dahası, bildirinin hiçbir parçasında, Üç Büyükler arasındaki dayanışma ve işbirliği sözkonusu bildirideki kadar belirgin değildir. Bu bildiri, Avrupa'nın gelecekteki düzeni açısından Üç Büyükler arasında olduğu söylenen anlaşmazlığa dair şüpheleri ve kaygıları da gidermektedir. Kurtarılan Avrupa Bildirisi, oldukça karmaşık olan Avrupa sorunlarının çözülmesi doğrultusunda Üç Büyük devlet tarafından gösterilen iyi niyetlerin bir kanıtıdır. Öncelikle, üç devletin de tek taraflı hareket etmek amacını taşımamaları ve birbirleriyle danışma halinde bulunmak istemeleri önemlidir. Müttefikler, Yalta'da Atlantik Beyannamesi ile ileri sürdükleri prensiplere uygun olarak hareket edecekleri konusunda samimidirler. Zaten müttefiklerin savaş hedefleri ile Mihver savaş hedeflerini birbirinden ayıran temel nokta da budur. Mihver devletleri, yeni düzeni milletlere gerekirse zorla kabul ettireceklerini bildiriyorlardı ve üstelik bunu sağlamak için de aralarında bir antlaşma imzalamışlardı.²⁴⁴

Dünya basınında büyük bir yankı uyandıran Yalta Konferansı, Türk basınından da hak ettiği ilgiyi görmüştür. Özellikle "Akşam" ve "Cumhuriyet" gazeteleri neredeyse hergün bu konu hakkında bir başlık atmaya ihmal etmemişlerdir. Bu gazeteler Mart ayının ilk haftasından itibaren ise, gündemlerine Almanya'ya vurulacak son darbe konusunu ve San Francisco'da toplanacak olan yeni konferansı almışlardır.

Yalta Konferansı kararları, Türkiye'nin ileriki yıllarda izlemiş olduğu dış politikayı dolaylı yollardan olsa da etkilemiştir. Türkiye Yalta Konferansı'nda 1 Mart 1945 tarihine kadar Mihver devletlerine savaş ilan etmiş olan ülkelerin Birleşmiş

²⁴⁴ AhmetŞükrü ESMER, "Kurtarılan Avrupa Demeci", **Ulus**, 15 Mart 1945

Milletler Örgütü'ne katılabileceklerine ilişkin karara bağlı olarak savaşın son safhasında Japonya ve Almanya'ya savaş ilan etmiş ve böylece San Francisco Konferansı'na katılmaya hak kazanmıştır. Bu konferans, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün oluşturulması amacıyla toplanmıştı. Yalta Konferansı'nda Türkiye'ye yönelik hedeflerini İngiltere ve ABD'ye kabul ettiren ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin Türkiye aleyhine değiştirilmesine dair bir söz alan Sovyetler Birliği'nin müttefiklerinden elde ettiği bu güvence, Rusların Türkiye'nin güvenliğini bozabilecek bir tutum takınmasına neden olmakla kalmamış, aynı zamanda Türkiye'nin dış platformda tek başına kalmasına sebep olmuştur. ABD ve İngiltere'nin desteğini alamayan Türkiye, San Francisco Konferansı sırasında bu yalnızlığı güçlü bir şekilde hissetmiştir. Esas olarak II.Dünya Savaşı'nda mücadele edip savaşı kazanan ülkeler tarafından kurulacak olan Birleşmiş Milletler örgütü, bu ülkelerin arzu ve çıkarları doğrultusunda biçimlendirileceği için savaş boyunca pasif bir durumda bulunan Türkiye, sonraki tarihlerde bu pasifliğinden büyük bir endişe duymuştur.²⁴⁵

Türkiye Sovyetler Birliği'nin politikasından çekinmekte haklıydı. Yalta Konferansı'nda Türkiye'ye ilişkin hedefleri hususunda müttefiklerinin desteğini alan Sovyetler Birliği, Yalta Konferansı'ndan birkaç hafta sonra, 19 Mart 1945'de Türkiye'ye bir nota vermiştir. Türkiye'nin dış politikasında oldukça etkili olan bu notada Sovyetler Birliği 7 Kasım 1945 tarihinde sona erecek olan 17 Aralık 1925 tarihli Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nı yenilemek istemediğini belirtiyor ve bunun nedeninin de bu antlaşmanın II.Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan yeni duruma ve koşullara uygun bulunmadığını ve geliştirilmesi gerektiğini öne sürüyor-

²⁴⁵ Mehmet GÖNLÜBOL, “**Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)**”, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, c.1. Anara, 1978, s.199

du. Bu Sovyet notası aslında Rusların önce Yalta Konferansı'nda, ardından da San Francisco Konferansı'nda açıkça ortaya koymuş olduğu yayılma politikasının bir sonucuydu.²⁴⁶

Sovyetler Birliği'ne karşı dostça bir tuum izleyen Türk hükümeti söz konusu Rus isteklerinden endişe duymasına rağmen onları kabul etmemiş, Ruslara karşı İngiltere'nin desteğini sağlama yoluna gitmiştir. İngilizler de, Rusların Balkanlar'da gittikçe artan yayılma politikalarından rahatsızlık duyuyorlardı. Bu nedenle 18 Haziran 1945'de Amerikan hükümetine başvurarak, Sovyetler Birliği'nin Yalta'da alınan kararlara riayet etmediğini belirtmiş ve Potsdam Konferansı'ndan önce bir araya gelerek Sovyetler Birliği'ne karşı izlenilecek politikanın belirlenmesini istemiştir.

Yalta Konferansı'nda Türkiye'ye ilişkin alınan kararlar nedeniyle kendine güveni iyice artan Sovyetler Birliği, aynı tutumu Potsdam'da da sürdürmüş ve Yalta'da olduğu gibi bu konferansta da Boğazlar konusunda kendi lehine olacak kararlar aldırılmayı başarmıştır. Potsdam'da Sovyetler Birliği'nin, Türk-Sovyet sınırında kendi lehine değişiklik yapılmasını istemesi üzerine bu sorunun iki ülkeyi ilgilendirdiğini belirten ABD, Potsdam Konferansı'ndan sonra Türkiye'nin toprak bütünlüğünün korunmasından yana olmuştur. Başkan Truman, Ocak 1946'da Dışişleri Bakanı James Byrnes'e gönderdiği bir muhtıradaki şunları söylemiştir:²⁴⁷ “Sovyetler Birliği'nin Türkiye'yi istila ederek Boğazlar'ı ele geçirmek istediğine artık şüphem kalmadı. Eğer bu gidişe demirden bir yumruk uzatıp “Dur” demezsek, yeni bir savaş çıkacaktır. Sovyetler Birliği yalnız bir sözden anlıyor: “Kaç tümeniniz var?”

²⁴⁶ GÖNLÜBOL, a.g.e., s.199-200

²⁴⁷ GÖNLÜBOL, a.g.e., s.209

ABD, durumun gittikçe ciddi bir mahiyet aldığını görünce Ruslara gönderdiği bir notada Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin sadece Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler tarafından değiştirilmesinin mümkün olmayacağını ve Türkiye'nin Boğazlar'ın bütünlüğü ve güvenliğinin sağlanması konusunda birinci sorumlu ülke olarak kalması gerektiğini, Boğazlar'a yapılacak bir saldırının hoş olmayan sonuçlar doğuracağını bildirmiştir.

Demokratik Parti Başkanı Celal Bayar, 6 Mayıs 1946 tarihinde Rus istekleri hakkında gazetecilere vermiş olduğu bir beyanatta söz konusu Rus isteklerinin gerçekte bir alakası olmadığını belirttiikten sonra, "Milletlerin haklarına riayat edilmesi ana prensibinin hüküm sürdüğü böyle bir zamanda haklarımıza göz dikilebileceğini kabul etmek istemiyoruz."²⁴⁸ sözleriyle bu konudaki görüşlerini ifade etmiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı Hasan Saka da gazetecilerin kendisine yönelttikleri "Rusların Türkiye'den üs istemesi durumunda ne olabileceği" sorusuna henüz ortada böyle bir konu olmadığını, esas sorunun boğazları tüm milletlerin gemilerine açmaktan ibaret olduğunu, aynı şekilde Kars ve Ardahan üzerinde de talep olduğuna yönelik söylentiler olmasına rağmen buna dair resmi bir talep olmadığını söylemiştir.²⁴⁹

II. Dünya Savaşı'nın sonlarından itibaren, Sovyetler Birliği'nin benimsemiş olduğu yayılmacı politika neticesinde, bu ülkenin hedefleri çerçevesinde ülkeler iki gruba bölünmüş, Doğu ve Batı Blokları meydana gelmiştir.

II. Dünya Savaşı sona erdiğinde İngiltere ve Fransa yorgun ve tükenmiş bir vaziyetteydi. Sovyetler Birliği'nin karşısındaki tek büyük güç olan ABD ise yeniden kendi kıtasına çekilmek niyetindeydi. Ancak Sovyetler Birliği'nin hedef ve çıkarları-

²⁴⁸ Nazmi Sevgen, "Celal Bayar Diyor ki...(1920-1950)", İstanbul, 1951, s.105

²⁴⁹ Sevgen, a.g.e, s.106

nın dünya barışının önünde büyük bir tehlike oluşturmaya başlaması, ABD'nin o tarihe kadar izlediği dış politikada büyük bir edğişiklik yapmasına ve dışa dönük bir politika izlemeye başlamasına neden olmuştur. Bu değişikliğin başlangıcını Truman Doktrini teşkil etmiştir.²⁵⁰

II.Dünya Savaşı sonrasında Türk ekonomisi, bir yandan savaş boyunca yükselen gıda maddeleri ve hammadde fiyatlarının artık normale dönmesi nedeniyle bunların ihraç gelişlerinin azalması, bir yandan da Sovyetler Birliği'nin gittikçe artan baskısı nedeniyle ordusunu terhis edememesi neticesinde ciddi bir bunalım içine düştü. Ekonomik durumu bu yükü taşımaya müsait olmayan Türkiye için en mantıklı yol diğer ülkelerden yardım almaktı.²⁵¹

Bu sıralarda İngiltere, 21 şubat 1947'de bir süredir Türkiye ve Yunanistan'a vermekte olduğu askerî ve ekonomik yardımı artık veremeyeceğini açıklamış bu bölgelerdeki sorumluluklarını başka bir ülkeye vererek kurtulmayı amaçlamıştır. Bunun üzerine ABD Dışışleri Bakanlığı, yapılan bir çalışma sonrasında ABD Başkanı Truman'a, Sovyet tehdidiyle karşı karşıya bulunan Türkiye ve Yunanistan'a yaklaşık 400 milyon dolarlık askeri ve ekonomik yardım yapılması için Kongre'ye baskı yapılmasını önermiştir. ABD'nin, silahlı gruplara ve dış baskılara karşı mücadele eden özgü milletlere destek vermesini öngören Başkan Truman, "Truman Doktrini" olarak adlandırılan konuşmasında bilhassa Yunanistan'a ağırlık vermiştir. Yunanistan II.Dünya Savaşı'nda büyük bir zarar görmüş ve ardından ülkede başlayan iç savaş ülkeyi özellikle ekonomik açıdan çok güç bir duruma sokmuştu. Bu nedenle Türki-

²⁵⁰Rıfat UÇAROL, "Siyasi Tarih", İstanbul, 2000, s.503

²⁵¹Faruk SÖNMEZOğLU, "II.Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası", Der Yayınları, İstanbul, 2006, s.37

ye'ye yalnızca askeri yardım yapılırken, Yunanistan hem askeri hem de ekonomik yardım almıştır. ABD uzmanlarına göre Türk ekonomisinin başlıca sıkıntısı askeri harcamalardı ve bu ülkeye yapılacak olan askeri yardım bu yükü azaltacağı için, ayrıca ekonomik yardıma gerek yoktu. Truman'ın konuşmasının ardından Yunanistan'a 300 milyon dolar, Türkiye'ye ise 100 milyon dolar yardım yapılmasına karar verildi.²⁵²

Yalta ve Potsdam Konferansları'nın ardından Türkiye'nin bağımsızlığından ve toprak bütünlüğünden yana olan ABD, Truman Doktrini ile bu politikasını somutlaştırmışsa da Türkiye'nin bir anlamda dışa bağımlı bir hale gelmesine neden olmuştur.

Truman Doktrini, bir yandan Soğuk Savaş Dönemi'nin dönüm noktası olurken, diğer yandan Doğu Avrupa ve Balkanlar'daki bölünmeyi de çok daha kesin bir hale getirmiştir. Truman Doktrini'nin ardından ABD, bu doktrini Ortadoğu'ya doğru genişletmek için İngiltere'nin desteğini almıştır. Ancak Türkiye'den farklı olarak kendilerine yönelik bir Sovyet tehdidi görmeyen Arap ülkelerinin birçoğu bu doktrinin genişletilmesine izin vermemişlerdir.²⁵³

II.Dünya Savaşı'nın ardından ekonomik ve sosyal açıdan güçsüz bir duruma düşmüş Avrupa ülkelerinin kalkınmasını sağlamak amacıyla ABD, 1946'de dört yıl sürecek olan "İtisadi İşbirliği Kanunu" (Economic Co-operation Act) kabul etmiştir. Bu konunun öncülüğünü Amerikan Dışişleri Bakanı General Marshall yapmıştır.

²⁵²Sönmezoglu, a.g.e., s.38

²⁵³Oral SANDER, "Siyasi Tarih (1918-1994)", İmge Yayınları, Ankara, 1989, s.259

Avrupa ülkelerinin içinde bulunduğu ekonomik krizin komünistlerin işine yaradığını gören Amerikan Dışişleri Bakanlığı, bu durumu önlemek için, Avrupa'ya geniş ölçüde bir ekonomik yardım yapılmasını kararlaştırmıştır. İngiltere ile Fransa'nın önderliğinde 12 Temmuz 1947'de Pariste 16 Avrupa Devleti'nin katıldığı toplantıda "Marshall Planı" adı verilen Avrupa Kalkınma Projesi'nin hazırlıkları yapılmış, Avrupa devletlerinin ihtiyaçlarını gösteren bir ortak rapor hazırlanmıştır. Paris'teki bu toplantıya katılan Türkiye, savaş sonunda hazırlamış olduğu ekonomik kalkınmayı gerçekleştirebilmek için 615 milyon dolarlık bir dış yardım talep etmiştir. Ancak Amerikalı uzmanlar, ilk olarak Marshall Planı'nın milli bir ekonomik kalkınma programının gerçekleştirilmesi için değil, savaştan yıkılmış bir halde çıkan Avrupa'nın kalkınması için hazırlanmış bir plan olduğunu belirterek ve Türkiye'nin savaştan yıkılmadan çıktığını, Türk endüstrisinin orta derecede bir endüstri olduğunu, bu sayede Avrupa'nın kalkınmasına katılabilecek bir durumda olduğunu dile getirerek Türkiye'nin bu talebini reddediler. Amerikalı uzmanların bu tutumu Türk kamuoyunda büyük bir tepkiye neden olmuş, bu tepki sonucu doğrudan Amerikan hükümetine başvuran Türk hükümetinin söz konusu isteği yeniden incelenmiş ve neticede 4 Temmuz 1948 tarihinde Ankara'da Türkiye ile bir antlaşma imzalayan Amerikan hükümeti ekonomik yardıma başlamıştır.²⁵⁴

Marshall Planı Doğu Avrupa ülkeleri ile Sovyetler Birliği'ni de kapsamasına rağmen bu ülkeler, yardım almayı kabul etmemişlerdir.²⁵⁵

²⁵⁴Gönlübol, a.g.e., s.229-230

²⁵⁵SANDER, a.g.e., S.260

Sovyetler Birliği'nden duyulan endiŖe, II.Dünya SavaŖı sırasında Avrupa'nın deđiŖen güçler dengesi ve otorite boŖluđunun etkisiyle giderek artmıŖ ve bu da NATO'nun (North Atlantic Treaty Organization) kurulmasına neden olmuştur. Bir savunma sistemi olan NATO'nun kurulmasıyla birlikte ilk defa olarak Sovyet yayılması ve tehdidinin önünde bir engel koyulmuŖ ve denge sağlanmış oldu. Böylece Batı güvenlik sistemi ve Batı Bloğu'nun kurulması sađlanmıŖtır.²⁵⁶

Batılı ülkeler tarafından kurulan bu örgüt doğrudan Sovyet tehdidi altında olan Türkiye'nin de dikkatini çekmiŖ ve Türkiye 1952 yılında NATO'ya üye olmuştur. Türkiye'nin NATO'ya giriŖ nedenleri esas olarak o dönemdeki uluslar arası koŖulların bir sonucu olarak görölmüştür. Bu nedenle kimi zaman, Türkiye'nin NATO'ya kendi dıŖında geliŖen olayların baskısıyla adeta zorla iletildiği gibi bir yargı oluŖturmuştur. Türkiye'nin sahip olduğu bazı iç faktörler Batı Bloğu'nda yer almasına neden olmuştur.²⁵⁷

Türkiye'nin NATO'ya katılmasının nedenini yalnızca Rus tehdidinde aramak tam olarak doğru olmayacaktır. Sovyet tehdidi, Türkiye'nin bu örgüte katılmak için zaten var olan isteğini kamçılamıŖtır. Ekonomik kalkınma olmaksızın kurulacak bir demokrasinin yeterli bir Ŗekilde gelişemeyeceğini fark eden Türk hükümeti, NATO'ya girmenin “modern bir Türkiye” için gerekli olduğunu düşünüyordu. Üstelik Türk Silahlı Kuvvetleri'nin de yeni silahlara ve teçhizata gereksinimi vardı. Bu

²⁵⁶UÇAROL, a.g.e., s.506

²⁵⁷SÖNMEZOđLU, a.g.e., s.28

açılardan bakıldığında Türkiye'nin NATO'ya dahil olması ekonomik, siyasal ve askeri gelişme hedeflerine yardım edecektir.²⁵⁸

Böylece II.Dünya Savaşı'nın ardından güçler dengesinin bozulması ve Avrupa'da bir iktidar boşluğunun meydana gelmesi üzerine, yeni güçler dengesini sağlama ve sözkonusu boşluğu doldurma çabaları dünyayı Doğu ve Batı olmak üzere ikiye bölmüş ve çift kutuplu bir nitelik kazanmasına neden olacak yolun önünü açmıştır.

SONUÇ

1 Eylül 1939'da başlayıp, 30 Nisan 1945'te sona eren ve altı yıl boyunca dünyanın hemen her yerine yayılan II.Dünya Savaşı'nın etkileri de savaş alanlarıyla sınırlı kalmamış ve tüm dünya üzerinde büyük bir tesir yaratmıştır. Savaşın büyüklüğünü ve sebep olduğu tahribatı, savaş sonrasında açıklanan bilançodan anlamak da

²⁵⁸ SANDER, *a.g.e.*, s.266-267

mümkündür. Sovyet kaynaklarına göre; 8-9 milyonu asker olmak üzere 20 milyon Sovyet vatandaşı savaş sırasında hayatlarını kaybetmiştir. Almanların savaş kayıplarına ilişkin rakamlar ise 4 milyon ile (500 bin sivil ve 125 bin Yahudi dahil) 7 milyon üzerinde bir rakam arasında değişmektedir. Nazi kamplarında ise 6 milyon Yahudi katledilmiştir.²⁵⁹

Savaş boyunca toplam olarak 50-60 milyon insanın hayatını kaybettiği, Müttefiklerin 19.5 milyon, Mihver devletlerinin ise 8 milyona yakın yaralı verdikleri ortaya çıkmıştır. Savaş sırasında yürütülen mücadeleler nedeniyle Avrupa'nın birçok büyük kenti hasar görmüş, Hiroshima ve Nagasaki gibi Japon şehirleri atom bombası yüzünden yerle bir olmuştur. Bu maddi kayıpların yanı sıra, bu büyüklükte bir savaşın ne gibi psikolojik hasarlara yol açtığı kolaylıkla anlaşılacaktır. Bu açıdan bakıldığında II.Dünya Savaşı sırasında büyük bir "insanlık dramı"nın yaşandığı söylenebilir.

II.Dünya Savaşı'nın en önemli sonuçlarından biri, sömürgecilik hareketlerinin önemini kaybetmesi ile dünyadaki esir ve yarı esir ulusların, bağımsızlıklarını elde etme mücadelesine başlamalarıdır. 1950 yılında Endonezya'nın bağımsız bir Cumhuriyet olduğu ilan edildikten sonra, Hindistan, Pakistan ve Mısır gibi ülkeler de bağımsızlıklarını kazandılar. Yahudiler, İngiltere ve ABD'nin yardımıyla sahip oldukları Filistin'de İsrail Devletini kurdular. Fas, Tunus, Cezayir, Libya gibi Kuzey Afrika ülkeleri de bağımsızlıkları için ayaklandılar. İngiltere ve Fransa'nın Orta Avrupa ile Uzakdoğu-Libya gibi Kuzey Afrika ülkeleri de bağımsızlıkları için ayaklandılar.

²⁵⁹ PARKER, a.g.e., s.304-306

İngiltere ve Fransa'nın Orta Avrupa ile Uzakdoğudaki sömürgelerinde bağımsızlık hareketleri oluşmaya başladı. Böylece, II.Dünya Savaşı'yla birlikte "emperyalizm" tarihe karışmış oldu²⁶⁰, ya da öyle sanıldı.

II.Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından, uluslararası siyasal sistem büyük bir yapısal değişikliğe uğramış, Avrupa'nın bir güç merkezi olarak dünya sahnesinden çekilmesinden sonra ortaya çıkan iki süper gücün önderliğinde birbirine rakip iki blok meydana gelmiştir. Bu iki süper güç; ABD ile Sovyetler Birliğidir.²⁶¹

İki kutuplu bir şekil almış olan yeni uluslararası sistemin en temel özelliği, iki karşıt ideolojiyi benimseyen ABD ile Sovyetler Birliği'nin önderliğinde gruplaşmış olan ülkeler arasındaki ilişkilerin "Soğuk Savaş" biçiminde ortaya çıkmasıdır. Soğuk Savaş olarak adlandırılan bu yeni dönem,kısaca, ABD ve Sovyetler Birliği ile müttefikleri arasında gelişen açık ama sınırlı bir mücadele dönemi olarak tanımlanabilir. Siyaset, ekonomi ve propaganda alanlarında sürdürülmüş, karşılıklı silah kullanımına çok az başvurulmuştur. Özellikle iki süper güç, ABD ile Sovyetler Birliği, hiçbir zaman askerî bir çatışma içine girmemiştir.

"Soğuk Savaş" ifadesi her ne kadar 1947 yılında kullanılmaya başlanmış olsa da, başlangıç tarihi Üç Büyükler arasında yapılmış olan "Yalta" ile "Potsdam" Konferansları'na kadar uzanır ve 1989'da Varşova Paktı'nın sona ermesine kadar devam eder.

²⁶⁰ Raymond CARTIER, "İkinci Dünya Savaşı", Meydan Laresse, c.2,İstanbul,1990, s.381

²⁶¹ SANDER, a.g.e., s.201

Soğuk Savaş Dönemi'nde uluslararası sistemde meydana gelen değişim, dünya üzerindeki ülkelerin dış politikalarını etkilerken, bir uyarıcı olarak, o dönem Türkiye'si'nin dış siyasetinin değişmesine de sebep olmuştur. Türk Dış Politikası'nda yeni düzenlemeler yapılmasını gerektiren başlıca uyarıcı ise Sovyetler Birliği'nin savaş süresince ve bilhassa savaş bittikten sonra Türkiye'ye karşı izlediği siyaset olmuştur. Rusların tehditkar tutumları sonucunda, iki ülke arasında Kurtuluş Savaşı sırasında başlayan dostça ilişkiler bozulmuş; Türkiye, Boğazlar ve Doğu Anadolu'nun kimi topraklarına yönelik Rus isteklerini geri çevirmekle birlikte, kendisini büyük bir baskı ve tehdit altında hissetmiştir.²⁶²

Tüm dünyada büyük bir sevinçle karşılanan Yalta Konferansı'nın etkileri, yarattığı coşku kadar büyük olmamıştır. Hitlerin Almanlarına karşı yürütülen mücadelenin ayakta tuttuğu müttefikler arasındaki işbirliği, kötü günlerin sona erip düzluğe çıkılmasıyla birlikte yerini her ülkenin kendi çıkarını gözettiği menfaat çatışmalarına bırakmıştır. Aslında bu durumun sinyalleri, 1943 Tahran Konferansı'ndan itibaren verilmeye başlanmıştır. Ancak, zaferin elde edilmesine az bir zaman kala, Üç Büyüklükler'in arasında artık kendini hissettirmeye başlayan görüş ayrılıklarını dışa vurmak pek de akıllıca olmayacaktı. Roosevelt, Churchill ve Stalin, Almanlara karşı giriştikleri mücadelede savaşı kazanarak, nazizmi yok etmek ve dünya barışını kurmak suretiyle, tüm dünya ülkelerinin huzurunu sağlamak sorumluluğunu üzerlerine almışlardır. Zafere ulaşmadan aralarındaki ihtilafları su yüzüne çıkarmak, görevlerini layıkıyla yerine getiremediklerini tüm dünyaya ilan etmek demek olacaktı. Savaşın sıkıntısını uzun bir süre çektikten sonra, yaklaşan galibiyetin sarhoşluğuyla, hiçbir şeyi

²⁶² Faruk SÖNMEZOĞLU, "II.Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası", Der Yayınları, İstanbul, 2006, s.17

umursamadan, alelacele barışın temellerini atmak yoluyla, asıl amaçlarını ve görüş ayrılıklarını kamufle etmeye uğraşan bu üç büyük liderin, söz konusu gayretlerini bir ölçüde anlayışla karşılamak gerekmektedir. Yıllarca süren savaşın ağırlığı altında, artık huzur ve barışın egemen olduğu bir dünyanın hayalini kuran milletlere, gerçekleşmeyecek olsa da duymak istedikleri sözleri vermenin ne derece acımasız ya da doğru olduğu tartışılabilir. Ancak şurası muhakkaktır ki, Yalta Konferansı'nda tüm dünyanın duymak isteyeceği kararlar alınmış, herkesin görmeyi arzu ettiği Üç Büyükler arasındaki işbirliği ve karşılıklı güven duyguları adeta somutlaştırılmıştır. Almanya ve Japonya yakın bir tarihte yenilecek, bu ülkelerin bir daha dünyanın huzurunu bozmamaları için gereken her türlü tedbir alınacak, dünya barışının sürekli ve kalıcı bir biçimde kurulması için büyük bir azimle çalışılacak... Dünya üzerinde bulunan milletler bunlardan başka daha ne isteyebilirlerdi ki? Dünyaya bu hedefleri vaad eden üç liderin, savaşın sonunun artık görüldüğü bir dönemde bir araya gelerek, görüşmeler yapmalarını bir çeşit "pazarlık" olarak nitelendirmenin fazla acımasız olmayacağı kanaatindeyim. Üç büyüklerin liderleri arasında en gerçekçi, belki de en dürüst olanın Stalin olduğu açıkça görülmektedir. Rus lider, en azından başından beri amaçlarını ve hedeflerini açıkça dile getirmiş ve bu amaçlarından mümkün olduğunca sapmamaya özen göstermiştir. Stalin'in mizacını bilmelerine rağmen ona itimat eden ve Rus işbirliği ile kalıcı barışın temellerinin atılacağına inanan Roosevelt ile Churchill'in haddinden fazla iyi niyetli oldukları veya tam tersine o dönemin koşullarına bağlı olarak gerektiği gibi hareket ettikleri düşünülebilir.

Yalta Konferansı'nın sonrasında Türkiye,Rus yayılcılığına karşı ABD ve İngiltere gibi büyük devletlerin desteğini sağlama yoluna gitmiş ve bunu büyük ölçü-

de başarmıştır. Bilhassa ABD, Potsdam'dan sonra Türkiye'nin toprak bütünlüğünden yana bir tavır sergilemeye başlamıştır. İngiltere de gittikçe artan Sovyet tehdidi karşısında ABD ile ortak bir tutum takınmıştır.

Yalta Konferansı'nı izleyen dönemde ortaya çıkan ve kökeni bu tarihi konferansa dek uzanan Soğuk Savaş Dönemi'nde doğrudan Sovyet tehdidine maruz kalan Türkiye bu tehdidi bertaraf ederek güvenliğini sağlamak amacıyla 1952'de NATO'ya, 1953'de Balkan Paktı'na, 1955'de ise Bağdat Paktı'na üye olmuştur. Bu durum Yalta Konferansı'nda Türkiye ile ilgili emellerini açıkça ortaya koyan Sovyetler Birliği'ne karşı bu konferanstan sonra daha ihtiyatlı bir politika izlemeye başlayan Türkiye için bir anlamda Yalta'da Türkiye ile ilgili hedefleri ABD ile İngiltere tarafından büyük ölçüde onaylanan ve böylece kendine güveni daha da çok artan Sovyetler Birliği'nin kendisine karşı izlediği siyasetin doğal bir sonucudur.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra, yaşanan gelişmeler, barışın sanıldığı gibi sağlam temeller üzerine inşa edilmeyip, kaygan bir zemine oturtulmuş olduğunu gözler önüne sermiştir. Savaşların önlenmesi için, öncelikle savaşın çıkmasına neden olan unsurların ortadan kaldırılması gerekmektedir. İnsanoğlu, bugüne kadar iki büyük savaş görmüş ve savaşın sebep olduğu korkuyu, dehşeti ve dramı sonuna kadar yaşamıştır. Bugün, III. Dünya Savaşı'nın belki kaba kuvvetle değil, ancak başka yollarla sürdürülmesi, geçmişte yaşananlardan ders alınmadığını göstermektedir. O halde hafızası zayıf olan, yaşadığı kötü olayları kolayca unutmasını bilen insanoğlunu, gelecekte başka bir büyük savaş tehlikesinin beklemediğini söylemek belki de fazla iyimser bir düşünce olacaktır.

EKLER

**YALTA KONFERANSI'NDAKİ BAŞLICA DİPLOMATİK
TOPLANTILARIN ÖZETİ****

4 Şubat, 1945

- 1- Başkan Roosevelt, Mareşal Stalin ve Molotov'un Görüşmesi (Livadia Sarayı – 14:00)
Genel Görüşme)
- 2- 1.Resmi Toplantı (Livadia Sarayı – 15:00)
Askeri Durum (Avrupadaki)
- 3- Başkan Roosevelt'in, Başbakan Churchill ile Mareşal Stalin şerefine verdiği akşam yemeği (18:30)
Savaş Sonrası dönemde kurulacak olan barış örgütüne küçük ülkelerin katılımı

5 Şubat, 1945

- 4- Molotov'un Stettinius ve Eden ile Öğle yemeği (Koreis Villası – 13:30)
Almanya
- 5- 2.Resmi Toplantı (Livadia Sarayı – 14:00)
Almanya'ya Karşı izlenecek politika

6 Şubat, 1945

- 6- 1.Dışişleri Bakanları Konferansı (Livadia Sarayı – 12:00)
Basın bildirisi
Almanya'nın bölünmesi
- 7- 3.Resmi Toplantı (Livadia Sarayı – 14:00)
Dünya Güvenlik Örgütü

* Edward R.STETTINIUS, "Roosevelt and The Russians: The Yalta Conference", New York, 1949, s.327-328-329-330

Polonya Sorunu

7 Şubat, 1945

8- 2.Dışişleri Bakanları Konferansı (Koreis Villası – 12:00)

Dumbarton Oaks kararları

Almanya'nın bölünmesi

Fransa'ya bir Alman işgal bölgesi verilmesi ve Fransızların Kontrol Komisyonuna katılımları

Tazminatlar

9- 4.Resmi Toplantı (Livadia Sarayı – 14:00)

Almanya'nın bölünmesi

Polonya

Dünya Güvenlik Örgütü

Fransa'ya bir Alman işgal bölgesi verilmesi ve Fransızların Kontrol Komisyonuna katılımları

8 Şubat, 1945

10- 3.Dışişleri Bakanları Konferansı (Vorontosov Villası – 12:00)

Dünya Güvenlik Örgütü

Yugoslav Sınırları

Bulgaristan ve Macaristandaki Kontrol Komisyonu

Tazminatlar

İran

11- Roosevelt, Harriman, Stalin ve Molotov'un Görüşmesi (Livadia Sarayı – 13:45)

Livadia Sarayı (13:45)

Hava Üslerinin Kullanımı ve Avrupa ile Güneydoğu Avrupadaki bomba hasarlarının incelenmesi

12- Roosevelt, Harriman, Stalin ve Molotov'un Görüşmesi (Livadia Sarayı – 13:47)

Savaştan Sonra Sovyetler Birliğine Gemi Satımı

Uzakdoğu (Siyasal)

13- Roosevelt, Harriman, Stalin ve Molotov'un Görüşmesi (Livadia Sarayı – 14:00)

Hava Üsleri

14- 5.Resmi Toplantı (Livadia Sarayı – 14:15)

Polonya

Kurtarılmış Avrupa Bildirisi

15- Maraşel Stalin'in Roosevelt ve Churchill ile akşam yemeği

Koreis Villası (19:00)

Genel Görüşme, Sohbet

9 Şubat, 1945

16- 4.Dışişleri Bakanları Konferansı (Livadia Sarayı-12:00)

Polonyalılar

Tazminatlar

Dumbarton Oaks

İran

Yugoslavya

17- Roosevelt'in Churchill ile öğle yemeği (Livadia Sarayı – 13:00)

18- Kırım Konferansı'nın 6.Resmi Toplantısı (Livadia Sarayı – 14:00)

Polonya

Yugoslavya

Kurtarılmış Avrupa Bildirisi

Savaş Suçluları

19- 5.Dışişleri Bakanları Konferansı (Koreis Villası-10:30)

Polonya

Kurtarılmış Avrupa Bildirisi

10 Şubat, 1945

20- 6.Dışişleri Bakanları Konferansı (Vorontsov Villası – 12:00)

Polonya Formülü

Kurtarılmış Avrupa Bildirisi

Yugoslavya

Tazminatlar

Kırım Konferansı Bildirisi

Dünya Örgütü

Avusturya – Yugoslavya Sınırları

Yugoslavya – İtalya Sınırları

Yugoslavya – Bulgaristan sınırları

İran

21- Harriman ile Molotov'un Görüşmesi (Koreis Villası – 12:00) Uzakdoğu (Siyasal)

22- Kırım Konferansı'nın 7.Resmi Toplantısı (Livadia Sarayı-14:00)

Polonya

Kurtarılmış Avrupa Bildirisi

Fransızların Kontrol Komisyonuna Katılımları

Yugoslavya

Dumbarton Oaks: Almanya'dan alınacak Savaş Tazminatı, Boğazlar

23- Roosevelt'in Marşel Stalin ve Başbakan Churchill ile Akşam Yemeği

(Vorontsov Villası – 19:00)

Almanya'dan alınacak Savaş Tazminatı

Bildiri

İngiliz ve Amerikan Politikaları

Yahudi Sorunu

11 Şubat, 1945

24- Kırım Konferansı'nın 8.Resmi Toplantısı (Livadia Sarayı – 12:00)

Yalta Deklarasyonu**

Büyük Britanya Başbakanı W.Churchill, ABD Başkanı Franklin D.Roosevelt SSCB Halk Komiserleri Şurası Başkanı J.Stalin tarafından Yalta Konferansının sonucu olarak aşağıdaki kararlar yayımlandı:

I

Ortak düşmanın kesin yenilgisini sağlamak ve müttefiklerimizle birlikte kalıcı barışın sağlam temellerini inşa etmek amacıyla, biz, Üç Büyükler bir araya gelerek planlar yaptık ve çeşitli kararlar aldık. Üç müttefik devletin askeri heyetleri konferans boyunca günlük toplantılar yapmak suretiyle sürekli bir araya geldiler. Son derece memnun edici olan bu toplantılar, daha öncekilerde olduğu gibi üç müttefikin askeri çabalarının sıkı bir koordinasyonu ile sonuçlandı. Ordularımızın ve Hava kuvvetlerimizin her yönden Almanya'nın kalbine doğrultacakları, yeni ve çok daha güçlü saldırıların zamanı, şiddeti ve koordinesi tam olarak kararlaştırıldığı ve detaylı bir şekilde planlandı.

Ancak uygulanmaları durumunda ortak askeri planlarımız yayımlanacaktır; fakat biz, Üç Büyükler arasında önceden var olan ve bu konferansta daha da sağlam bir hale gelen çok sıkı ortak işbirliğimizin savaşın bitiş süresini kısaltacağına inanıyoruz. Üç Büyükler arasındaki görüşmeler, gerektiği takdirde gelecekte de devam edecektir.

* Hans Adolf JACOBSEN, "1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı", T.C.Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1989, s.699-700,701

Nazi Almanyası yok olmaya mahkum edilmiştir. Alman milleti, umutsuz direnişini sürdürmeye devam ederse, yenilgisinin bedelini, bizzat kendisi arttıracaktır.

II

Almanya'nın İşgali ve Denetimi

Alman askeri gücünün tam olarak yok edilmesinin ardından, hep birlikte Nazi Almanyası'na zorla kabul ettireceğimiz kayıtsız şartsız bir teslimiyetin uygulanmasına ilişkin esaslar üzerinde ortak kararlara ulaştık.. Verdiğimiz müşterek karara göre; Almanyanın ayrı birer bölgesi işgal edilecektir. Koordineli bir idare kurulacak ve kontrolün merkezi bir kontrol komisyonu tarafından yürütülecektir. Bu komisyon, Berlin'de üç devletin bağımsız komutanlarından meydana gelecekti. Fransa, bir işgal bölgesi almayı ve merkezi Kontrol Komisyonu'na katılmayı kabul ederse, üç devlet tarafından davet edilecekti.. Alman Silahlı Kuvvetlerini tümüyle silahsızlandırmaya ve dağıtmaya; Alman milliyetçiliğinin yeniden doğmasını ısrarla talep eden Alman Genelkurmayı'nı uzun bir süre için parçalamaya; bütün savaş suçlularını adil ve hızlı bir şekilde cezalandırmaya; savaş sırasında Almanlar tarafından meydana getirilen zarar ziyan ve hasar için, onlardan mal olarak tazminat almaya; Alman halkının ekonomik ve kültürel yaşamından ve devlet memurlarının üzerinden tüm Nazi etkisini kaldırmaya ve Almanya'da gelecek barış ve dünyanın güvenliği için gerekli olabilecek diğer tedbirleri ortak bir uzlaşma içinde almaya karar verdik. Amaç, Alman ulusunun yok edilmesi değil, yalnızca Nazizm ve Milliyetçiliği ortadan kaldırarak, Almanlar için uygun bir yaşam ve Milletler Topluluğu'nda saygıdeğer bir yer kazanmalarını temin etmektir.²⁶⁴

III

Almanya Tarafından Ödenecek Tazminat

Savaş süresince, Almanya'nın müttefik devletlere verdiği zarar konusunu görüşerek, Almanya'nın verdiği zararı kendi milletinin ekonomisini ve yaşam standartını düşürmeden mümkün olduğu kadar geniş bir ölçüde karşılamasına karar verdik. Tazminat konusunu tayin etmek üzere Moskova'da çalışacak bir komisyon kurulacaktır. Bu komisyon, Almanya'nın Müttefik ülkelerde yol açtığı hasarın miktarını ve Almanya'dan alınacak tazminatın esaslarını belirlemek üzere görevlendirilecektir.

IV

Birleşmiş Milletler Konferansı

Barış ve güvenliğin korunması için, müttefiklerimizle birlikte mümkün olan en kısa sürede genel bir uluslar arası teşkilat kurmaya karar verdik. Bu teşkilatın, tüm barışsever milletlerin sıkı ve daimi işbirlikleri ile gelecekte başka bir savaşın daha çıkmasına neden olabilecek siyasi, ekonomik ve sosyal nedenleri bertaraf edebilmeleri için, hayati bir öneme sahip olduğunu düşünüyoruz.

Dumbarton Oaks'da temellerin atılmasına, esasların belirlenmesine rağmen, en önemli sorunlardan biri olan "oy prosedürü" konusu hususunda bir anlaşmaya varılamadı. Konferans, söz konusu güçlüğü halletmeyi başardı.

25 Nisan 1945'te San Francisco'da toplanmaya ve Birleşmiş Milletler'in bu toplantıya çağırılmasına karar verdik.

Çin Hükümeti ve Geçici Fransız Hükümeti ile derhal görüşmelere başlanılacak ve bu hükümetler, ABD, Büyük Britanya ve SSCB hükümetleriyle birlikte kon-

Fransa için davetiyeler hazırlamak üzere çağrılacaklardır. Çin ve Fransa ile görüşmeler sona erdiğinde, oylama prosedürüne ilişkin önerilerin metni ilan edilecektir.

ÖZET

Birinci Dünya Savaşı sonunda, savaşın galibi olan İtilaf Devletleri, yenilgiye uğrattıkları İttifak Devletleri'ne ayrı ayrı, koşulları çok ağır olan antlaşmalar imzalattılar.

28 Haziran 1919'da Versailles Antlaşmasını imzalayan Almanya, ülkesinin büyük bir bölümünü ve sömürgelerini itilaf Devletlerine vermek zorunda kalmıştı. Ayrıca büyük bir savaş tazminatı ödemesi gerekiyordu. Gerek, söz konusu, tazminat, gerekse 1930 yılında yaşanan genel ekonomik buhran sonucunda ciddi ekonomik sıkıntılar içinde bulunan Almanya'da 1933 yılında iktidara gelen Hitler, ilk olarak Alman ekonomisinin düzenlenmesini hedef almıştır. Hitler'in bir diğer stratejisi olan, Alman nüfusun yaşadığı yerlerin, Alman topraklarına katılması düşüncesi, sonucunda Avrupa'da gerginlikler oluşmuş, savaşın ayak sesleri duyulmaya başlanmıştır.

Avrupa'nın siyasi dengesini bozan Versailles Antlaşması'ndan hoşnut bulunmayan bir diğer ülke olan İtalya, Mussolini'nin faşist politikaları nedeniyle Avrupa'nın huzurunu bozuyordu. Almanya ile yakınlaşan İtalya, Mihver devletler grubuna yaklaştı.

Avrupa'nın durumu bu şekildeyken, Alman ordularının (Eylül 1939'da Polonya'ya girmesiyle II.Dünya Savaşı başlamıştır, Polonya Seferi, bu ülkenin toprak bütünlüğünü uluslararası platformda garanti etmiş olan İngiltere ve Fransıya harekete

geçirmiş, 3 Eylül'de İngiltere, bir gün sonrada Fransa Almanya'ya savaş ilan etmiştir.

Savaşın son dönemlerinde gerilemeye başlayan Alman ordularının 7 Mayıs 1945'te, atom bombasının etkisiyle direnişi kırılan Japonya'nın ise 2 Eylül 1945'te kayıtsız-şartsız teslim olarak, teslimiyet belgelerini imzalamalarıyla II.Dünya Savaşı sona ermiştir.

Türkiye'ye savaşa katılması yönünde özellikle Mihver devletleri tarafından baskı yapılmıştır. Ancak Türkiye, savaşın ilk yıllarında tarafsız kalarak bir "kalkan" görevi üstlenmiş ve savaşın Ortadoğu'ya doğru hızlı bir şekilde yayılmasını önlemiştir. Savaşın sonlarına doğru, 23 Şubat 1945'te Japonya ve Almanya'ya savaş açarak, Birleşmiş Milletler Örgütü'nde yer almaya hak kazanan Türkiye'nin izlediği barışçı politikayla, 20.yüzyılın en büyük savaşlarından biri olan II.Dünya Savaşı'nın dışında kalması, bir başarı olarak kabul edilebilir.

Avrupa'da ve dünyada barışın ve güvenliğin sağlanması için savaş sırasında ve savaş sonrasında birtakım konferanslar düzenlenmiştir. Dünya geleceğinin tayin edilmesinde önemli rol oynayan bu toplantılardan biri de 4-11 Şubat 1945 tarihleri arasında yapılan Yalta Konferansı'dır. Bu konferansa, ABD Başkanı Roosevelt, İngiltere Başbakanı Churchill ve Sovyetler Birliği lideri Stalin katıldı. Bir anlamda büyük devletler arasında, dünyayı paylaşma pazarlığı olan Yalta Konferansı'nda Üç Büyükler büyük bir işbirliği ve karşılıklı anlayış içinde çalışmışlar ve bu tutumun savaş sonrasında da sürdürülmesini temenni etmişlerdir. Ancak, beklenildiği gibi

olmamış ve savaş sona erdikten sonra her ülke kendi çıkarının peşine düşmüş, böylece Üç Büyükler arasındaki ittifak sona ermiş ve gruplaşmalar başlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı, dünya tarihindeki en yıkıcı savaş olmuştur. Ölü ve yaralıların sayısı I.Dünya Savaşını aşmıştır. Yıkımın toplam bilançosu, önceki yüzyıl boyunca meydana gelen doğal felaketlerin verdiği toplam hasarla neredeyse eşitti. Savaş sonrasında ABD ve Sovyetler Birliği iki süper güç haline gelmiş ve diğer ülkeler bu iki gücün oluşturduğu farklı iki grubun etrafına kümelenmiştir. Aynı zamanda bu savaş, sömürgeciliğin sonu olmuş ve bağımsızlık hareketi başlatan bazı ülkeler özgürlüklerini kazanmışlardır. Savaş sonrasında, günümüzde de etkileri halen hissedilmekte olan “Soğuk Savaş” dönemi başlamıştır.

SUMMARY

At the end of the World War I, the victorious Allied Powers had the defeated Central Powers sign treaties with severe conditions.

Signing the Treaty of Versailles in June 28th, 1919, Germany had to leave the major part of its territories, as well as its colonies, to the Allied Power, the victorious parties of the war. In addition, the price that Germany had to pay for war reparations was a huge one. In 1933, Hitler came into power in Germany that was undergoing severe economical problems during the Great Depression era of 1930s and that was also suffering from the aforesaid war reparations which had been imposed on its. The first goal of Hitler was to improve the Germany economy. Hitler's another strategy was to regain the German-dominated territories back to Germany, and due to this very consideration of him, political tensions occurred in Europe, and footsteps of war began to be heard.

Italy was another country that was dissatisfied with the Treaty of Versailles, which devastated the political balance in Europe. Jeopardizing the peace in Europe because of Mussolini's fascist policies, Italy was getting closer to Germany and consequently approached to the Central Powers.

As was the situation in Europe, the German armies marched into Poland in September 1st, 1939 and the World War II broke out. Britain and France, which had guaranteed the territorial integrity of Poland on the international platform, took the

initiative upon this military campaign into Poland. Britain declared war on Germany on September 3rd, and one day later, France did the same.

World War II ended by the unconditional surrender signed by the recently retreating German army in May 7th, 1945, as well as by Japan in September 2nd, 1945 as a result of the atomic bombs.

The axis Coalition put pressure on Turkey to join the war. Turkey, however, prevented a rapid spread of the war towards the Middle East by means of remaining neutral at the beginning of the war and adopting a shield position as well. Turkey declared war on Japan and Germany through the end of the war and achieved the right to join the United Nations. It can be considered a success that Turkey, with its policy of peace, kept itself away from World War II, which is one of the major wars in the Twentieth Century.

During and after the war, some conferences were held to ensure peace and stability in Europe and in the world. One of these meetings is Yalta Conference that was held between February 4th and February 11th and that played an important role in determination of the future of the world. United States President Franklin Roosevelt, Prime Minister Winston Churchill of Britain, and Premier Joseph Stalin of the USSR attended the conference.. In Yalta Conference which was –in a sense- a bargain of sharing the world among the powerful states, the three great power worked in a great cooperation and mutual understanding and wished that this would also be carried on in the aftermath of the war. However, things did not go well as expected, and every

one of these power pursued their own interests in the aftermath of the war. The alliance among the three great powers ended, and there occurred groupings.

The World War II has been the most destructive war in the recorded history of the world. The numbers of the deaths and injuries went further than what it had been in the World War I. Total cost of destruction is almost the same as the total cost of damage given by the natural disasters occurred in the previous century. Following the war, the USA and the USSR became two super power, and the other countries gathered around these two poles formed by these two super power. At the same time, the war was the end of the colonization. Some countries that initiated independence movements have gained their freedoms. And, the “Cold War” period, the impacts of which are being sensed even today, just started in the post-war era.

BİBLİYOGRAFYA

- 1- ARMAOĞLU, Fahir, “**20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)**”, Alkım Yayınları, İstanbul, 1995
- 2- BLAINEY, Geoffrey, “**20.Yüzyılın Kısa Tarihi**”, İstanbul, 2007
- 3- BYRNES, James F., “**Açık Konuşalım**”, **İnkılâp Yayınları**, İstanbul, 1948
- 4- CARTIER, Raymond, “**İkinci Dünya Savaşı**”, **Meydan Laresse**, c.2, İstanbul, 1990
- 5- “**Chambers Dictionary of Political Biography**”, ed. John Ransley, Edinburgh, 1991
- 6- CHURCHILL, Winston S., “**Triumph and Trogedy**”, Houghton Mifflin Company. Publication, Boston, 1958
- 7- FEIS, Herbert, “**Churchill Roosevelt Stalin**”, Oxford University Publication, London, 1957
- 8- GİLBERT, Martin, “**Churchill: A Life**”, Minerva Paperback Publication, London, 1993
- 9- GÖNLÜBOL, Mehmet, “**Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)**”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakütesi Yayınları, c.1, Ankara, 1978
- 10- GÜRÜN, Kamuran, “**Türkiye’yi İkinci Dünya Savaşı’na Sokma Çabaları**”, TTK, Ankara, 1978
- 11- HART, Liddell, “**İkinci Dünya Savaşı Tarihi**”, Yapı Kredi Yayınları, c.2, İstanbul, 2000

- 12- HOFMANN Rudolf-GORLITZ Walter, “**İkinci Dünya Savaşı’nın Kesin Sonuçlu Muharebelerinden Moskova ve Stalingrad Muharebeleri**”, Ankara, 1995
- 13- “**İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye Üzerine Gizli Pazarlıklar (1939-1944)**”, İstanbul, 2003
- 14- “**İkinci Dünya Savaşı’ndan Stalin, Roosevelt ve Churchill’in Türkiye Üzerine Yazışmaları**”, T.C. Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1975
- 15- İNAN, Afet, “**İkinci Dünya Savaşı Yılları (1939-1946)**”, T.C. Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1975
- 16- JACOBSEN, Hans-Adolf, “**1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı**”, T.C. Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1989
- 17- JONES, Barry, “**The Macmillan Dictionary of Biography**”, London, 1985
- 18- LANE, David, “**State and Politics in the USSR**”, New York University Publication, New York, 1985
- 19- MCNEAL, Robert, “**Stalin: Man and Ruler**”, Macmillan Publication, London, 1988
- 20- MCNEILL, William Hardy, “**America, Britain and Russia, Their Cooperation and Conflict; 1941-1946**”, London, 1953
- 21- PARKER, R.A.C., “**II. Dünya Savaşı**”, Dost Yayınları, Ankara, 2005
- 22- ROOSEVELT, Elliott, “**İfşa Ediyorum**”, Nebioğlu Yayınları, İstanbul, 1999
- 23- ROSE Norman, “**Churchill: An Unruly Life**”, Simon and Schuster Ltd. Publication, London, 1994
- 24- SANDER, Oral, “**Siyasi Tarih (1918-1994)**”, İmge Yayınları, İstanbul, 1999
- 25- SERTEL, Sabiha, “**İkinci Dünya Savaşı Tarihi**”, İstanbul, 1999

- 26- SEVGEN,Nazmi, “**Celal Bayar Diyor ki...(1920-1950)**”,İstanbul,1951
- 27- SÖNMEZOĞLU, Faruk, “**İkinci Dünya Savaşı’ndan Günümüze Türk Dış Politikası**”, Der Yayınları, İstanbul, 2006
- 28- STETTINIUS, Edward R., “**Roosevelt and The Russians: The Yalta Conference**”, New York, 1949
- 29- “**The Conference of Malta and Yalta**”, T.C. Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1955
- 30- TOPİTSCH,Ernst, “**Stalin’s War**”, çev.A. ve B.E.Taylor,Fourth Estate Publication,London,1987
- 31- TRUMAN, Harry S., “**Years of Decision**”, New York, 1955
- 32- UÇAROL, Rifat, “**Siyasi Tarih (1789-1999)**”, İstanbul, 2000
- 33- ÜÇOK, Coşkun, “**Siyasi Tarih Dersleri**”, TTK, Ankara, 1957
- 34- YAZICI, Fahri, “**Konferanslar**”, İstanbul, 1972

Yararlanılan Gazeteler

Akşam (Ocak-Şubat 1945)

Cumhuriyet (Ocak-Şubat 1945)

Ulus (Ocak-Şubat 1945)